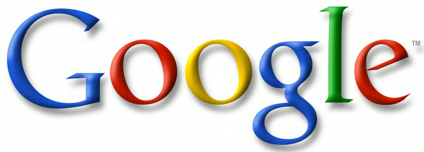

Kh

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK

XVII. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

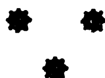
DOOR

JACOBUS KOK.

ZEVENTIENDE DEEL.

GA-GEY.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVII.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

G.

GAAL, (HUGO) gebooren te *Leiden*, uit een aanzienlijk Geslacht, werd, na het volbrengen zijner studien, Licentiaat in de beide Regten, en was, om zijne minzaamheid, bij ieder in achting. Zijn post, als Pastoor te *Rotterdam*, bekleedde hij met onvermoeiden ijver, zo lang de staat zijner gezondheid zulks gedoogde. Dan, blind geworden zijnde, deed hij afstand daar van. Hij heeft geleeft in 't laatst der voorgaande Eeuwe.

Zie *Kerkl. Oudh. van Zuid-Holland*, bl. 444.

GAAL, (JACOB) was, in het berugte Jaar 1672, Schepen te *Rotterdam*, en verklaarde, ten voordeele zijner Mede-Regenten, niemand te kennen, die gezegd had *liever Fransch dan Prinschgezind te willen wezen*. Toen men aldaar de Regenten te lijf wilde, was hij een van die, welke door de Burgers op het Stadhuis bewaard wierden; eensdeels om hun voor de woede des volks te beveiligen, anderdeels, op dat zij niet ontsnappen zouden. Doch, na dat de Prins zijn ongenoegen, over het vasthouden der Regenten, betoond had, werden zij ontslagen.

Zie *Vaderl. Hist.* XIV. Deel, bl. 76, 115.

GAASBEEK, voorheen een voornaam Geslacht in de *Nederlanden*, 't welk zeer aanzienlijke Ampten bekleed heeft: als het

Zegelbewaarderschap van *Dordrecht*, als mede het Stadhouderschap over *Holland*. Ook bezaten die van GAASBEEK verscheidene aanzienlijke Heerlijkheden, als: *Gaasbeek*, *Putten*, *Strijen*, *Wijk bij Duurstede*, *Abeoude*, enz. Groot deel hadden dezelve in de twisten tusschen de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen*; zo als dan ook, in de verhaalen van die tijden, hunne naamen en bedrijven menigvuldig voorkomen. Een onder hen, zo als gezegt is, Groot Zegelbewaarder van *Dordrecht* zijnde, gedroeg zig zeer ondankbaar tegen Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, die hem de Heerlijkheid van *Abcoude*, in weerwil van BREDERODE, toegeweezen had; want met Hertog REINOUD VAN GELDER spande hij tegen den Bisschop aan, niet tegenstaande hij bij eede belooft had, nooit de wapenen tegen hem te zullen opvatten. Niet beter gedroeg hij zig tegen Vrouw JACOBA VAN BEIJEREN.

Zie VOSSIUS; BURMAN, *Utrechtsche Jaarboeken* en anderen; en Art. ABCOUDE.

GAASBEEK, (JACOB VAN) Heer van *Gaasbeek*, *Putten*, *Strijen*, *Wijk bij Duurstede*, *Abcoude*, enz. Deeze, na zig verscheidenmaale tegen den Bisschop verzet te hebben, moest hem, eindelijk, *Wijk* en *Abcoude* afstaan. Hij word beschreeven als een zeer onrustig mensch geweest te zijn, en niet min driftig; welk laatste ook oorzaak van den dood van zijnen eenigen zoon was. Vader en zoon, beiden te paard zittende, meende de oude man, dat zijn zoon geene genoegzaame Ridderlijke houding vertoonde; waar over hij driftig wordende, met zijn stok of roede na hem sloeg, en hem zodanig aan den slaap des hoofts trof, dat hij dood ter neder viel. Dus overleed JACOB zonder wettige Erfgenaamen, in het Jaar 1459 of 1460; laatende, egter, verscheidene Natuurlijke kinderen na. Eenige zijner vleijers noemdem hem Prins van *Gaasbeek*. Anderen verhaalen van hem veele grollen.

Zie GOUDHOEVEN, I. Deel, fol. 466. SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenis*, I. Deel, fol. 50, II. D. fol. 252.

GAASDONK, wel eer het zeventiende Convent onder *Windesheim*; het voerde den naam van *Onzer L. V. Convent*, gelegen buiten *Goch*, in het Land van *Keulen*.

Zie *Oudh. van Deventer*, II. Deel, bl. 125.

GAASP, *Stok* of verdeeling in *Weesperkarspel*, voerende dien naam, naar een ftroompje, welk zig daar langs heenen ftrekt; maakende, met *Overvegt* of *Uittermeer* en het *Gein*, één Regtbank uit. Het heeft zeven Schepenen, van welke de Hoofd-Officier, volgens Refolutie der Staaten van *Holland* van den 20 Maart van het Jaar 1663, gehouden is, het eene Jaar vier Schepenen te kiezen, die in de *Stokken* woonachtig zijn, en waar bij hij als dan drie andere voegen mag, uit de Ingelanden, die geen vaste woonplaats in de *Stokken* hebben. In het andere Jaar moet de Hoofd-Officier drie Schepenen, in de *Stokken* woonachtig, kiezen, en mag 'er vier uit de Ingelanden bij voegen.

Staat der Nederlanden, VIII. Deel, bl. 141. enz.

GAAST, een der zevenentwintig Dorpen van de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*, in 't Kwartier van *Westergoo*, aan den Zeedijk, tusfchen *Makkum* en *Workum*.

BACHIENE, A. 1336.

GAASTERLAND, de zevende en Westelijke Grietenij der *Zevenwolden*, die voorheen tot *Westergoo* behoorde. Dezelve ligt aan de *Zuiderzee*, en wordt, door het Scheeprijk water de *Ee*, dat uit de *Slooter-Meir*, door de Stad *Slooten*, bij *Takezijl* in de *Zuiderzee* valt, van *Lemsterland* afgefcheiden. De grond deezer Grietenij is rijkelijk van bekwame Weiden en Koornlanden, op fommige plaatfen, voor

 zien.

zien. Meer naar den Zeekant, is de grond Berg- en Heuvelachtig. De tegenwoordige Grietman is, Jonker UBBO AYLVA VAN RENGERS, en heeft onder zijn bestier agt Dorpen.

HALMA; BACHIENE, *Geogr. Woordenb. van Friesland.*

GAASTMABUUREN, een Buurtschap, ten Zuiden het Dorp *Hardegarijp*, in de Grietenij *Tietjerksteradeel.*

GAASTMEER, een Dorp, ¾ uur gaans ten Westen *Heeg*, aan een kleinen inham der *Flieusfermeer*, in de Grietenij *Wijmbritzeradeel*, binnendijks, hebbende 17 stemmen.

GABBEMA, (EDO) was, in het Jaar 1572, Vaandrig onder de *Nassauschen*, en hielp *Sneek* aan 's Prinsen zijde brengen. Waarschijnlijk is de Historieschrijver GABBEMA uit dit Geslacht oorspronklijk.

Zie TE WATER, *Verbond der Edelen*, bl. 405.

GABELLEN, is een Onduitsch woord, dat Tol of Pacht beteekend. Bij ons worden de woorden Tollen en Gabellen, voor gelijkluidende genoomen. Doch door Gabellen verstaat men eigenlijk, een gering Tolgeld, dat men aan Hekken of Wegen betaalt. In *Frankrijk* beteekent dit alleen de Pagt of Impost op het Zout. De Taalkundigen zijn van oordeel, dat Gabel een oud *Saxisch* woord is.

Zie MENAGE, SPELMAN, en anderen.

GAETAN, (DON LOUIS) een *Spanjaard*, die, in het Jaar 1574, gedaurende het beleg van *Leiden*, in het Dorp *Zoeterwoude* en aan den *Leidschendam*, eenig volk gelaaten hebbende, met het overschot der Benden, onder zijn bevel staande, na eenigen tegenstand, door RUIKHAVER, aan de

Geest-

Geestbrugge, ontmoet te hebben, den *Haag* innam. Weinig tijds daar na bemagtigde hij de Schans, te *Maaslandsluis*; doch bekwam aldaar eene wonde, die hem het leven kostte.

Vaderl. Hist. VI. Deel, bl. 483 en 484.

GAGAIN, (ROBBERT) Generaal van de Orde der *Trinitarissen*, werd gebooren op de Grenzen van *Artois*. Zijne studien volbragt hij te *Parijs*; werd daar na Doctor in de Regten, en eindelijk Generaal van gemelde Orde. Om zijne bekwaamheid stond hij bijzonder in achting, bij KAREL DEN VIII en LODEWYK DEN XII; welke Vorsten hem, in verscheidene Gezantschappen, gebruikten. Hij stierf in het Jaar 1501.

Zie VOSSIUS en VAL. ANDREAS.

GAGELDONK, eene Heerlijkheid in *Staatsch Braband*, dus genoemd naar het oude Slot van dien naam, waar van het muurwerk alleen nog te zien is. De naam van dit Geslacht is in de Geschiedenissen van *Braband* over bekend. Aldaar staat nog eene Kapelle, die thans buiten gebruik is, doch wel eer aan de Maagd MARIA was toegewijd. Deeze Heerlijkheid, met welke die van *Hambroek* daar na vereenigd is, veranderde menigmaal van Heer, en behoort nu, als een Leen van *Braband*, aan den Prins VAN RUBEMPRE en EVERBERG.

Zie BACHIENE, *Staats Braband*, enz.

GAJEKINGATERBORG, een Adelijk Huis, in de *Groninger-Ommelanden*, onder *Hunzingoo*, ten Zuiden van 't Dorp *Warfhuizen*.

GAIL, (A.) of GAILIUS, een vermaard Regtsgeleerde, gebooren te *Keulen*, in 't Jaar 1525, volbragt zijn studien te *Leuven* en elders, onthield zig den tijd van 15 Jaaren in de

Nederlanden, *Frankrijk* en *Italie*, en werd Asfessor te *Spiers*. Keizer MAXIMILIAAN stelde hem aan tot zijnen Raad. Keizer RUDOLF DE II gebruikte hem, in het Jaar 1577, als Afgezant, in de onderhandeling te *Geertruidenberg*. Hij wierd, vóór zijnen dood, Kancelier in zijn Geboortestad, en stierf aldaar, in het Jaar 1587, nalaatende eenige schriften.

Zie VAL. AND. FHENER, *Theath. Vaderl. Hist.* VII. Deel, bl. 148.

GALAMA, een der vervallene Adelijke Sloten, in de Grietenij *Tietjerksteradeel*, onder het Dorp *Garijp*. Van een ander Slot van dien naam, in de Grietenij *Hemelumer Oldephert*, vind men nog de overblijfzelen, na bij het Dorp *Koudum*. Dit laatste is aanmerklijk om zekere put, bij dit Huis, die, onbekend door welk toeval, in het Jaar 1502, was vergiftigd geworden, en wel in zo verre, dat de daar van uitwaasemende damp aan vier menschen het leven kostte: waarom men genoodzaakt was, de put te dempen. Zie SCHOTANUS, bl. 502. Een derde Slot van dien naam stond wel eer bij het Dorp *Hemelum*.

GALAMA. Het oud en beroemd Adelijk Geslagt van deezen naam was in de Provintie *Friesland*, omtrent het Jaar 1100, in zo groot een aanzien, dat het aan ieder, die het tegenstond, het hoofd durfde bieden. Thans is het genoegzaam geheel uitgestorven in de mannelijke linie. Het gebied diens Geslagts grensde zelfs aan *Holland*.

Het Geslagt-Register van GALAMA, of GALEMA, vind men bij FERWERDA, I. Stuk van bl. 41*-42*. IGO GALAMA, van wien vervolgens nader, word geteld onder de *Friesche* Potestaaten, in de IX Eeuw. DOUWE, HITMAN en YGE GALAMA komen voor op het Jaar 1486, in het *Charterboek van Friesland*, bl. 733 en 740; OTTO GALAMA, bl. 755; SICCO GALAMA, die, vermoedelijk, vader van TAKO DEN BONDGENOOT was, II. Deel, bl. 85, 95, 117, 427. Beter is bekend ANTONIUS GALAMA, die de Unie van *Utrecht* ondertekende. De over-

overblijvenden, tot den Roomschen Godsdienst weder overgegaan zijnde, hebben geen deel aan 's Lands Regeering gehad.

GALAMA, (IGO) de vijfde Potestaat van *Friesland*, en in den Krijgshandel wel ervaaren, werd daarom, in de *Noordsche* onlusten, na den dood van HESSEL HERMANA, door de Edelen en Ingezetenen, tot die waardigheid verkooren. *Friesland* werd door hem, tegen de invallen der *Nooren*, beveiligt. Hij stierf in het eerste Jaar zijner Regeering, omtrent het Jaar 910, nalaatende eenen zoon IGLO GALAMA, die mede in de *Friesche* Kronijken vermeld word.

GALAMA. (GALO IGES) In oude tijden lagen, tusschen *Stavoren*, *Enkhuizen* en *Texel*, zeer vrugtbaare Beemden en lustige Boschaadjen, die, door inwateringen, in eenen Zeeboezem veranderd zijn. Onder de verdronken Bosschen was dat van *Krijel* het voornaamste, en, gelijk men wil, de eigendom van dit Geslacht, welks hoofden 'er dus Houtvesters of Boschbewaarders van waren. Een blijk daar van is de oneenigheid, ontstaan tusschen Graaf FLORIS DEN VETTEN en GALE IGES GALAMA; welke, volgens KLAAS KOLYN, zig dus toedroeg: „ Graave FLORENS te *Enkhuizen* of daaromtrent zijnde, had „ zijn opperste vermaak in de Jegt, en dus bevond hij zig „ meenigmaal in het Bosch van *Krijel*, dat GALAMAAS eigen „ goed was, en had, op zekeren tijd, zijne dienaars geweldig, hunne honden en vangst ontnomen. GALAMA, zegt „ men, staafde met eenen eed, dat hij die daad aan 's Graaven goed en bloet, al was 't ten koste van zijn eigen leeven, wreeken zou. De Graaf spotte daar mede, en „ schroomde niet, wanneer 't hem luste, in het gemelde „ Bosch te gaan jaagen. GALAMA dat ontwaar wordende, „ heeft eenige zijner vertrouwste vrienden hier van verwittigd, die terstond opzaten, en tot hem kwamen, met belofte van alle hulpe tegen zijne vijanden. GALAMA komt bij „ den Graaf, spreekt hem aan met stille en bittere woorden, „ eischende vergoeding van gedaane schaade, of wilde, bij „ weigering van dien, zig zelfs regt doen met de wapenen, „ die God en de natuur hem hadt gelieven te verleenen. De

 „ Graaf,

„ Graaf, verwonderd over de ſtoute taal van een Edelman, „ die hem in zijn aanzigt dus durfde dreigen, berispte hem „ wel ſtraffelijk; doch GALAMA voer voort: *Zo waar ik een* „ *Edele frije Fries gebooren ben, zal ik mij voor uwe over-* „ *weldiging beſchermen, of het zal mij aan de magt en niet* „ *aan de wil ontbreeken*, en viel te gelijk den Graaf aan, die „ hij gewisſelijk zou doorſtooten hebben, had die niet te rug „ geweeken, doch ontving egter eene wonde aan de regter „ arm. Toen, zegt het verhaal verder, trokken 's Graaven Edel- „ lieden mede van leer, en beſchutten hunnen Heer, egter „ ſchooten twee van 's Graaven dienaars 't leven daar bij in, „ die zo een geweldadigheid van GALAMA niet verwagt had- „ den." Tot dus verre GABBEMA, in zijn *Verhaal der Watervloeden*, pag. 50 en 51. Het is bekend, dat WAGENAAR, in zijn II. Deel der *Vaderlandſche Hiſtorie*, bl. 213-215, dit verhaal overgenoomen en de waarheid daar van gegrond heeft op het gezegde van KLAAS KOLYN. Elders hebben wij dit verhaal reeds tegengeſprooken. WINSEMIUS maakt 'er, egter, mede gewag van, en zegt, dat die twist, tusſchen den Graaf en den Edelen GALAMA, door GODEFRID, Hertog van *Braband*, is beſlist geworden. Om 'er dit nog bij te voegen, zo dient men te weten, dat WAGENAAR zelf aan de onegtheid van KLAAS KOLYN niet getwijffeld heeft, maar daar van zo zeker is overtuigd geweest, dat hij, bij den tweeden druk van zijn beroemde *Vaderlandſche Hiſtorie*, alle de aanhaalinge daar van heeft weg gelaaten. Wenſchelijk ware het geweest, dat hij niet alleen de aanhaalingen, maar zelfs de grollen, daar uit overgenoomen, had doorgehaald. Beroemde mannen, als SCHRIVERIUS en BRANDT, hebben dit geval in twijffel getrokken; doch ook anderen hebben het wederom zoeken te verdedigen. BENT, in zijne *Jagtregt der West-Friezen*, heeft, zo ik meen, dit ſtuk voldongen; zie bl. 88-99.

GALAMA, (HARTMAN) *Friesch* Edelman, zoon van GALO, die in het Jaar 1599 overleed, en van FOKK; doch, volgens andere, van KINSCH HOXWIER, die hem ter waereld bragt, den 18 Februarij van het Jaar 1533. Hij liet geene kinders

na;

na, uit zijne huwelijken met BIEME HERMANA en KINSCK POPTA; maar wel een onsterfelijken naam. Zijne lotgevallen waren, in alles, gelijk aan die van SJOERT BEIMA, met wien hij, als zijnde een Lid der zaamverbondene Edelen, ook te *Brussel* onthalst is, volgens vonnis, tegen hem uitgesprooken, den 29 Maij van het Jaar 1568.

In dit vonnis vind men nog deeze bijzonderheid, dat hij van *Amsteldam* vertrokken zijnde, eenig Krijgsvolk, te *Hoorn* en elders, bij trommelslag, aangenoomen had, waar toe hi een Lastbrief ontvangen had. Jammer is het dat mannen, die zo kloekmoedig als deeze voor de vrijheid hebben durven uitkoomen, voor het geweld hebben moeten bukken.

Men vindt zijn Sententie bij MARCUS, bl. 80 en 81.

GALAMA, (SEERP) broeder van bovengemelden, en zwagter van JELTE EILSMA, was gebooren, den 25 October van het Jaar 1528. Niet min ijverig zijnde voor de vrijheid, hadt hij het voorregt boven dezelven, dat hij in zijn Vaderland de vrugten daar van plukte. Reeds in het Jaar 1560 bleek het duidelijk genoeg, hoe afkeerig hij was van al wat na slavernij zweemde. Menigvuldige blijken heeft hij van zijne kloekmoedigheid gegeeven. Getuigen de slag bij *Jemingen*, waar bij hij tegenwoordig was. Het ongenoegen van ALBA tegen hem, die hem te *Antwerpen* wilde doen koomen, ontstak zijnen ijver des te meer: zo dat hij niet schroomde, het Verbondschrift der Edelen met zijnen naam te ondertekenen. In het Jaar 1572 was hij één der *Friezen*, die van SONOY hulpbenden verzogten. Ook hielp hij *Franeker* aan de zijde der Staaten overbrengen. Hij ontzag zig niet, in het strengst van den winter, naar *Haarlem* te reizen, om van ORANJE nieuwe hulp te verzoeken, met oogmerk om *Leeuwaarden* en gantsch *Friesland* te doen omslaan. Doch toen alles, in dit Gewest, ten voordeele van *Spanje* begon te draaijen, vond hij geraaden, voor eenigen tijd, de woede van ALBA te ontwijken. Zijne vrouw volgde hem, en vlugtte, met zeven kinderen, in den barren winter,

ter, en ftond alle leed, voor de vrijheid, met mannenmoed, door. In meerder kalmte in *Friesland* te rug gekoomen zijnde, werd hij, in het Jaar 1577, aangefteld tot Grietman van *Baarderadeel*, en tot Hopman over een vaandel voetknegten. Twee Jaaren laater was hij Gedeputeerde 's Lands van *Friesland*, en den 5 Augustus van het Jaar 1580, bij de Gemeente, tot Ontvanger van de Kloostergoederen in *Baarderadeel* verkooren.

Deeze Edele *Fries* was, zo als gezegd is, niet alleen een Ondertekenaar van het Verbond der Edelen, maar ook een groot bevorderaar van de Unie van *Utrecht*. Benevens anderen ftelde hij zijn perfoon en goederen, als Gijzelaar, binnen *Leeuwaarden*, met belofte, dat zij, als Edellieden en mannen van eer, niet vertrekken zouden, zonder bewilliging van gemeene burgeren der Stad, zo lang de betaaling van de verfchoote penningen, door de burgers verftrekt, tot afbetaaling der *Waalfche* Krijgsknegten, niet zou gefchied zijn. Hij overleed op het Kafteel te *Hoxwier*, den 22 Januarij van het Jaar 1581, en zijne Huisvrouw, HISK BOTNIA, den 8 van Zomermaand van het Jaar 1593. Op zijn Grafzark in de *Mantgumer* Kerk leest men een zeszeglig opfchrift, waar in hij, naar waarheid, omfchreeven word als de roem van *Friesland*; een heldhaftig verdediger van zijn Vaderland; groot in den raad en oorlog; een vijand van 's Lands vijanden; een getrouw vriend voor zijn vrienden; wien weinigen evenaaren.

GALAMA, (TAKO) een zoon van SICCO, werd, in het Jaar 1568, door ALBA, te *Antwerpen* gedagvaard, om zig te verantwoorden. Hij behoorde mede tot de zaamverbonden Edelen. Hij overleed nog in dat zelve Jaar, te *Akkrum*, op zijn Slot *Blinkftra*; laatende, bij zijne vrouw, AUK TJEBSENS, kinderen na, over welke hij RITSKE DYKSTRA en DOYTJE BONGA tot Voogden had aangefteld.

Zie *Vaderl. Hift.* VI. Deel. TE WATER, *Verbond der Edelen*, enz.

GALAMA-DAM, een doortogt voor de binnenlandsche Schepen, agter *Stavoren*, met een *Schouw*, welke de Rijtuigen over den stroom zet. Het Geslacht van GALAMA was de aanlegger van dat werk.

GALBA, (SERGIUS SULPITUS) Keizer der *Romeinen*, afkomstig uit het Geslacht der SULPITIUSSEN. Hij beklom den Rijkszetel, na dat het Geslacht der CEZARS, met den wreeden NERO, een einde genoomen hadt. Want met den dood van NERO, werd GALBA, schoon toen reeds drieenzeventig Jaaren oud, door de soldaaten, in *Spanje*, als Keizer uitgeroepen. Hem (wil men) was, door verscheiden tekenen, die waardigheid, en, toen hij nog een jongeling was, door AUGUSTUS voorspeld. Toen men, in zijnen ouderdom, hem dit erinnerde, gaf hij ten antwoord; *Dit zal gebeuren, als een Muil-Ezel in de kraam komt.* En dit ook, wil men, gebeurde op het oogenblik toen de soldaaten hem voor Keizer uitriepen; 't welk hem aanspoorde, de Regeering te aanvaarden. Hij bekleedde die, tot grooter genoegen der Onderdaanen, dan der soldaaten. Reeds te vooren had hij verscheidene aanzienlijke Eerampten in het Rijk bekleed. Van CALIGULA werd hij gezonden, om in plaats van GETULICUS het *Roomsche* Leger te gebieden; ook was hij twee Jaaren *Pro-Consul* van *Africa*, en gaf verscheidene blijken van dapperheid en ernsthaftigheid. Hierom was hij, meer dan ééns, in *Duitschland* en *Africa*, in zeegepral omgevoerd. Na dien tijd gedroeg hij zig zeer ingetogen, tot dat men hem het bestier van *Spanje* opdroeg, alwaar hij zig de zaaken niet zeer aantrok, om zig bij NERO niet verdagt te maaken. Zo dra hij den Zetel beklommen had, gedroeg hij zig als een Keizer betaamde. Tegen zijn bestier brengt men in, dat hij gestadig drie persoonen bij zig had, waar van hij zig volmaakt liet bestieren, namelijk T. VINIUS, CORNELIUS LACO en zijnen vrijgelaaten ICELUS. Deeze drie misbruikten het gezag des Keizers in alles, waar toe hunne kwaadaartigheid en listigheid hen aanzette. Ook maakten hij zig gehaat, door zijne al te groote gierigheid. Hij weigerde den soldaaten het geschenk, 't welk de Officieren hun belooft hadden, toen zij hem huldigden. Deeze dit verstaan hebbende,

de, kwam het Leger op de been, dat in *Opper-Duitschland* ſtond, zond een Gezantſchap aan de Lijfgarde, een naar den *Neder-Rhijn*, met een boodſchap, dat zij zodanigen Keizer niet begeerden te hebben, die in *Spanje* verkooren was; met verzoek een anderen te kiezen, die hen aangenaam was. GALBA, van verwittigd, en meenende dat hij gehaat was om zijnen ouderdom, en om dat hij geene kinderen had, nam PIGO FRUGI LUCINIANUS tot zijnen zoon aan, en bragt hem bij 't Leger; waar door hij, egter, niets anders verrigtte, dan dat M. SALVIUS OTTO, die reeds lang naar 't Rijk had geſtaan, nu zijn best deed om zijn oogmerk te bereiken. Hij maakte de Lijfſchutters tegen den Keizer op, die, op een valsch gerugt, dat OTTO gedood was, zig tot hem begaf en van denzelven, op ſtaanden voet, gevat en gedood werd, zonder dat iemand zig dit berouwde. Dit geſchiedde in het Jaar 69, waar in de oorlog der *Batavieren* zijnen aanvang nam, het 73 zijns ouderdoms, en de zesde maand zijner Regeeringe.

Zie SUETONIUS, CAESAR en TACITUS.

GALDER, een Buurtſchap, in *Staatsch Braband*, ten Westen van de Rivier de *Mark*, na bij het Dorp *Ginneke*.

GALEN, (CHRISTOP BERNARD VAN) Bisſchop van *Munſter*; zie CHRISTOP BERNARD.

GALEN, (JAN VAN) Heer van *Papendorp*, Admiraal ter Zee, ten dienſte van de Staaten deezer Landen, geboortig van *Esſen*, in het Graafſchap *van der Mark*, in het Jaar 1604: een oord, die door hem beroemd geworden is, en wiens Geſlacht vermaarder was, dan de plaats, daar hij allereerst het licht aanſchouwde. Zijn overgrootvader, ADAM VAN GALEN, was getrouwd met MARGRETA BONGAARDEN, uit den huize van PAPENDORP, Ridders genaamd. Zijn grootvader, GYSBERT VAN GALEN, had ter vrouwe SEBILLA VAN OEL; uit welke egtverbintenis zijn voortgekoomen, onze Zeeheld JAN, en zijn Broeder GYSBERT. Deeze, in het Jaar 1599, binnen

Wij-

Wijmen, aan de *Rhoone*, aan een Adelijke Juffer verlooft, (de andere was in den egt vereenigd met AGNETA BEKKINGS, tot *Esfen*) had, lang te vooren, onder den Hopman ALSTEIN, voor den Paltzgraaf in *Over-* en *Neder-Beijeren*, en naderhand binnen *Bergen op den Zoom*, onder den vermaarden MARCELIS BAX, de wapenen van den Staat gedraagen. De vader van onzen Held kweet zig, in alle gevallen, als een Held, die het gebrek van tijdelijke middelen door braafheid zogt te vergoeden. De zoon, die den naam des vaders voerde, heeft getragt, hem voor bij te ftreeven; 't welk hem ook werklijk gelukt is. Van gering matroos, dewijl hij 'er zig op toeleide om zijn fortuin ter *Zee* te maaken, door een goed gedrag, van trap tot trap opgeklommen, was hij ook in alles, 'wat den Scheepsdienst en het Zeeleven betrof, in den grond onderweezen en kundig geworden. In eenen tijd, toen men mannen van verdienfte tot Bevelhebbers verhief, kweekte *Nederland* waare Helden; maar zints men de Officieren met goud op de klederen begon te verfieren, en onkundige jongelingen dit tooizel deed draagen, is de waare dapperheid, de zugt naar glorie, als verbannen geworden, en zijn de Helden ontaart in laffe jonkers, beter voegende in de gezelfchappen van vrouwen en aan de fpeeltafels, dan binnen Scheepsboord. VAN GALEN leefde dan in die gelukkige tijden, in welke men alleen door verdienften ten top van eere verheeven werd, en verkreeg daar door het Bevelhebberfchap.

Door de Admiraliteit te *Amfterdam*, na veele moeiten en gevaaren doorworfteld te hebben, op den ouderdom van zesentwintig Jaaren, tot Kapitein zijnde aangefteld, toonde hij, in alle gelegenheden, dat zijne meesters, over de gedaane aanftelling, zig niet behoefden te beklaagen. Zeer dapper gedroeg hij zig tegen de *Duinkerkfche* Zeerovers, die waarlijk mannen van overdreeven moed waren. Na dat hij op dezelven, in het Jaar 1631, een geruimen tijd gekruist had, werd hij afgevaardigd ten geleide van de *Oosterfche* Vloot, met het Schip de *Zwarte Leeuw*. In het *Vlie* weder binnen gekoomen, geleidde hij een andere Vloot, door de *Zond*, en

en kwam niet te rug, dan na dezelve in veilige haven gebragt en een *Duinkerker* veroverd te hebben.

In de maand April van het volgende Jaar, wederom in dienst gesteld zijnde, zeilde hij, met het Oorlogs-Fregat *Mars*, nevens 17 Koopvaardijschepen, voorbij een bijna ontelbaare Vloot *Engelsche* Schepen, na de Noord. Op den terug togt werd hij gevolgd van twee Zeilen. VAN GALEN, niet gewoon zig te laaten trotseeren, de duisternis niet ontziende, wendde den steven om hun in den mond te loopen. Zijne volgers lostten terstond het geschut op hem, en geboden hem, tot driemaal toe, te strijken. VAN GALEN, schoon door duisternis niet kunnen ontdekken, wie en hoe groot zijne bestrijders waren, gaf geen antwoord, dan met de volle laag van zijn geschut, en trof de vervolgers zodanig, dat hun moed en Zeilen te gelijk nedervielen. Die zelve stoutmoedigheid begaf hem den volgenden dag niet. Zig van de *Engelschen* ontdaan hebbende, maakte hij jagt op drie andere Schepen, welke hij voor *Duinkerkers* aanzag, doch die hem, door duisterheid en mist, ontkwamen. Hij kruistte daar op een geruimen tijd voor *Noorwegen*, verzekerde ettelijke Vlooten, en bragt 'er een van 80 Schepen gelukkig binnen.

Wederom uit het *Vlie* gezeild naar de *Zond*, met een Vloot van 120 Koopvaarders, kwam hij, in den terug togt, voor *Ameland* ten anker, van waar hij wederom op een kruistogt uitzeilde. Van deezen liep hij in *Texel* binnen. Na van zijne verrigtingen aan de Admiraliteit verslag gedaan te hebben, stak hij wederom in Zee, om de Vloot uit de *Zond* af te haalen; 't geen hij ook, nog vóór het einde van het Jaar 1632, volbracht.

In de Lente van het daar op volgende Jaar, overgegaan zijnde op het Schip *Maurits*, gewapend met agt metaalen stukken en veertien basfen, en bemant met 87 koppen, liep hij, benevens CORNELIS JANSZOON HAAN, wederom in Zee. Op deezen togt werd zijn Zeemanschap en moed op de proef gesteld. Met dijnsig weder, ontdekte hij, op den morgen van den 13 April, vier Schepen aan lij. Schoon de helft zwakker, wendde hij derwaarts; 't geen den vijand zeer verbaasde.

Een

Een van de vier Schepen scheidde zig van de anderen, dat door HAAN fluks werd nagezet, en wel met zo veel drift, dat VAN GALEN zo wel HAAN als den *Duinkerker* uit het gezigt verloor; doch zijn moed begaf hem niet. En, egter, hadde men het geen lafheid konnen noemen, indien hij alleen voor drie zwaare Schepen geweeken ware. Hij zet het op den vijand aan, agterhaalt het agterste Schip, en klampt het aan boord. Fluks sprong matroos over, bemant den overloop, en verstaat van den Schipper, dat hij een *Lubecker*, en de twee anderen *Duinkerkers* waren. Ook waarschouwde deeze hun getrouwelijk, dat zij moesten toezien, alzo de twee andere Schepen opgepropt met volk waren, en zig wel ver. weeren zouden. Dan VAN GALEN, in plaats van zig door dit berigt te laaten afschrikken, verlaat den *Lubecker* en maakt jagt op de *Duinkerkers*. Deeze hem ziende naderen, en buiten staat om te ontvlugten, neemen de Zeilen in, met oogmerk om hem aftewagten. In het zelve oogenblik begon het schieten van wederzijde, en duurde meer dan twee uuren. Schoon het Schip *Maurits* met kogelgaten als doorboord was, verloor de Held den moed niet, maar volhardende in den strijd, bragt hij den schrik onder de vijanden, die het op een vlugten stelde. De groote steng van den kleinste *Duinkerker*, die overboord was gevallen, kwam in handen van den overwinnaar. De Hopman DANSER bedong voor zig en zestig der zijnen het leeven. Terwijl men hier over handelde, ontsnapten de andere. VAN GALEN bragt, in een hevigen storm, zijnen prijs binnen. Min gelukkig was HAAN op deezen togt, die midden tusschen twee kloeke Schepen verviel. Want schoon hij het een in den grond geboord, en het andere op de vlugt gedreeven had, liet hij zelve 'er het leven bij. VAN GALEN, getroffen over den dood zijns boezemvriends, verzelde, met een treurig gelaat, deszelfs lijk. Nevens de dankbetuiging van 's Lands Staaten, werd hij, voor betoonde dapperheid, met een Gouden Keten begiftigd.

Na zijnen vriend de laatste eer te hebben beweezen, stak hij wederom in Zee. Twee *Biskaaijsche* Zeerovers ontvlugten hem ter naauwer nood. Op de kust van *Noorwegen* ont-

ontmoette hij een *Nieuwpoorter*, JOHAN ANTHONISZOON genaamd, terwijl hij bezig was met een *Hollandsche* Fluit te vermeesteren. Doch zo haast kreeg hij VAN GALEN niet in 't gezigt, of hij verliet zijnen prooi; maar kon zijnen vijand niet ontkoomen. Hij werd bijkans zo spoedig genoomen, als ingehaald, en te *Amsteldam* opgebragt. Een maand daar na, ontdekte hij, op de hoogte van *Ameland*, een Vaartuig, waar op hij terstond jagt maakte. Hij klampte het aan boord. Het was een *Duinkerksch* Jagt, 't welk zig manlijk verdedigde. Doch daarom ook te feller aangetast wordende, liet het den moed zakken en gaf zig over. Deeze Rover had het op *Friesland* gemunt. De Bevelhebber, zijnde een *Fries* van afkomst, was voorneemens, over de *Watten* in te booren, vervolgens de vermogendste huislieden 's nagts van hun bed te ligten en weg te voeren, om door groot losgeld zijn beurs te vullen. VAN GALEN bragt hem te *Amsteldam*. Iet diergelijks gelukte hem nog in dat zelve Jaar. Met een derde Schip geraakte hij in een hevig gevegt, en overmeesterde het. VAN GALEN, schoon daar bij in de zijde gewond, schonk aan den overwonnen Hopman, JOHAN VERKLYTE, het leven, voor hem en de zijnen. Dien buit binnen gebragt hebbende, en van zijn bekoomene wonden geneezen zijnde, stak de Held, in de maand November, wederom in Zee, en begaf zig naar de *Zond*. Indien de avond het niet belet had, zou hij van nieuws een *Duinkerker* veroverd hebben. Hij onthield zig een poos tijd op het *Schager* Rif, tot dat de *Oostersche* Vloot uitkwam; welke hij behouden binnen bragt. Hij zelf bleef in Zee tot den 18 December, wanneer een Zuidooste wind de stroomen en gaten der *Zuider-Zee* met ijs bezette; waar door het Schip niet weinig in gevaar geraakte. Dan een spoedige dooij gaf gelegenheid, het anker voor *Medenblik* te werpen en 't volk aan land te brengen.

In het Jaar 1634 eerst vrugteloos jagt gemaakt hebbende op een *Duinkerker* Kaper, viel dezelve, twee dagen daar na, hem in handen. Hij schonk den Kapitein het leven en zond hem op naar *Amsteldam*. Op den tweeden togt ontsnapten hem twee dier Rovers. Doch een *Duinkerker* Fluit, voorgeevende een *Vlielander* te zijn, werd, na onderzoek van

zaken, door CORNELIS SIMONSZOON genoomen, en naar het *Vlie* gebragt. De Bestierders der Zeezaaken, toen te *Medenblik* zijnde, gelastten VAN GALEN, daar het anker te werpen. Maar de Held, te jeukerig naar den strijd, kon niet besluiten, den Zomer aldaar te vertoeven. Hij hun 's Lands belang voor oogen stellende, werd dit besluit veranderd, en hij weder in Zee gezonden; doch een hevige storm noodzaakte hem, ter zelver plaats het anker te laaten vallen. 't Schip spoedig hersteld zijnde, stak hij wederom in Zee, en ontdekte, op den eersten morgen, twee Smakken, die om de *Zuid* wilden. VAN GALEN jaagde beiden tot *Wijk op Zee*, en klampte de eene na de andere aan boord. De *Duinkerkers* meenden het met een schuit te ontvlugten; dan zij werden van de boot achterhaald. De andere inmiddels voortzeilende, werd één mijl Bezuiden *Wijk* agtervolgd; alwaar ze geen kans ziende het gevaar te ontkoomen, het Vaartuig op strand jaagden, en het volk zig duinwaarts begaf. Deeze Smakken waren op de *Breemers* veroverd, door GASPAR CEINSEN, van *Obstende*. Drie dagen daar na, ontmoette hij twee Zeilen aan lij. Met allen spoed maakte hij daar jagt op, en in den nagt zig meester van 't eene. Deeze stoutheid gelukte: want dit Schip, uit *Noorwegen*, den steven naar *Hoorn* wendende, zonder eenig convooi, was door den *Duinkerker* Kaper, JOHAN WELLART, genoomen. Doch deeze verheugde zig niet lang met dien buit. Want VAN GALEN in *Texel* berigt gekreegen hebbende van een vijandelijk Schip voor *Ameland*, stak terstond in Zee; en onder den wal den *Duinkerker* ontwaar wordende, was hij, tegen den avond, hem zo nabij, dat hij hem beschieten kon. Hij bleef op dien afstand den gantsche nagt bij hem. In den morgenstond bij den wind steekende, zogt de vijand hem te ontvlugten; dan dit niet gelukkende, spaarde hij kruid en lood, tot dat VAN GALEN hem na bij genoeg was, om zeker te treffen. Na een hevig gevegt van vijf uuren, moest de Fluit, gewapend met 130 man, en 13 ijzeren bussen, zig overgeeven. In plaats van deezen alleen, had hij met twee prijzen konnen binnen komen. Want onder *Borkom* ontdekte hij, te loefwaard, een *Duinkerker*; deeze, door hem uit den wind gehaald, komt voor de boeg en on-

der bereik van het geschut, om voor den wind te krijgen; waar door hij kans kreeg om te ontsnappen. VAN GALEN te laat zijnen misslag ontdekkende, hem den weg niet te hebben afgesneeden, moest zig vergenoegen, met de Fluit alleen binnen te koomen, en de gevangenen te *Amsteldam* overtegeeven.

Nog vóór het einde van dit Jaar, als Convooijer van een Vloot uitgezonden, bragt hij, in de maand Januarij van het Jaar 1635, de Vloot uit de *Zond* in het *Vlie* binnen. Dus lang geslingerd door stormen, en gezegend door overwinningen, besloot hij een weinig rust te neemen, en geduurende dit Jaar aan Land te blijven. Op het einde van de maand Maart van het Jaar 1636, stak hij, in dienst der Admiraliteit te *Amsterdam*, wederom in Zee, met het Schip de *Bul*. Op de *Noordsche* Kust maakte hij vrugteloos jagt op een *Duinkerker*, doch veroverde een Pijnas, die hij aan den eigenaar te rug gaf. Op deezen togt, na een hevigen storm te hebben doorgestaan, ontsnapten hem meer anderen; van vier Kaper-Schepen, die hij tot op de *Engelsche* Kust vervolgde, en waar van twee op strand gejaagt werden, veroverde hij 'er één. Met dien prijs vlot geraakt zijnde, zeilde hij voor bij 't Eiland *Wigt*, alwaar zig een Vloot van 28 *Engelsche* Zeilen vertoonde. Met een Vloot *Spaanschvaarders* meende onze Zeeheld naar 't Vaderland te stevenen. Maar door den *Engelschen* Admiraal opontbooden, werd hij, met zijn Schip en prijs, naar *Portsmouth* gezonden, alwaar hij den tijd van zeven maanden in arrest bleef. Na bekoomen ontslag, stak hij, in April van het Jaar 1637, met het Schip het *Waakende Hart* wederom in Zee, en maakte jagt op een *Duinkerker*. Eenigen tijd daar na ontmoette hij, voor *Ameland*, vijf Schepen, vier van welke *Deenen* waren, en één van *Lubeck*. Volgens gewoonte beval hij hen te strijken. De laatste, te trots om daar aan te gehoorzaamen, lostte een stuk, en vervolgens nader koomende, schoot hij andermaal. VAN GALEN, bevreest voor 't ongenoegen zijner Meesters, bespaarde de volle laag, die hij voorneemens was te geeven, en stak van *Ameland* naar *Dains* over, bij den Admiraal VAN DORP, en, na in den terugtogt, voor *Nieuwpoort*, een Smak in brand ge-

gefchooten te hebben, kwam hij, in de maand Junij, binnen. Kort daar na wederom in Zee geraakt zijnde, bragt hij in *Noorwegen* de eerfte tijding dat 13 *Duinkerkers* naar de *Jutfche* Kust de ftevens wendden. Zonder tegenftand kwamen ruim twee honderd Koopvaarders, den 18 September, het *Vlie* binnen, en drie dagen daar na voor de Stad. Omtrent deezen tijd, werd VAN GALEN van een vreeslijken ftorm beloopen, doch kwam gelukkig, voor het einde van Jaar, op de Rheede.

VAN GALEN met de Lente van het Jaar 1638 in Zee gemaakt zijnde, kruiste een geruimen tijd op de *Noordfche* Kust, zonder een vijandelijk Schip te ontdekken. In den Zomer, na een vervaarlijken ftorm te hebben doorgeftaan, kwamen bij hem aan boord de Kapiteinen ROOD en JARRSVELD, met last aan hem, om het vaarwater te beveiligen. Maar genoodzaakt zijnde om in *Mardouw* binnen te loopen, om zijn Schip fchoon te maaken, bezorgde hij vervolgens de *Oostvaarders* en *Gottenburgers* een onbekommerde te rug reis. Hij zelf wendde het daar na na *Edenburg*, om het Schip van de aangegroeide mosfelen te zuiveren.

Dit verrigt, en, in 't *Vlie*, berigt van het in Zee zijn van zeven *Duinkerkers* ontvangen hebbende, ftak hij, met nog vier andere Schepen, in Zee. Met een dijnzige lugt, des nademiddags, ontdekte hij de zeven Zeilen, die voor den wind op hem afkwamen, en hij naar den wal, om ze in zijn zog te krijgen. Dan toen zij meer genaderd waren, ftaken ze bij den wind. Straks wierp hij het mede overftaag, vervolgde ze, zette alle bovenzeilen bij, en kwam hun zo na, dat hij dezelve met grove busfen bereiken kon; nogthans ontfnapten ze hem, met een donkeren motregen. Dit dan vrugteloos afgeloopen zijnde, keerde hij naar binnen, niet zonder gevaar van door wonderlijke draaijingen des waters het Schip te verliezen.

Het Jaar 1639, beroemd door de Zeeflagen, daar in geleverd, werden bij den vijand, met allen ijver, dertig Schepen toegerust, om de *Hollandfche* bezetting voor *Duinkerken* op te ftaan. Zij kwamen in Zee onder den Admiraal MICHIEL VAN DORN. De toeleg werd gelukkiger aangevangen, dan

volvoert, doch benarde de *Spaanschen* niet weinig, in hunne toerustinge ter Zee. Want de voorbaarigsten der *Duinkerkers* werden genoomen. Het Schip van den Onder-Admiraal geraakte in brand, en het overschot kwam ter naauwernood, geheel reddeloos, binnen. Door deeze nederlaag werd 's vijands voorneemen verijdeld. De toebereidzels waren te groot om verborgen te konnen blijven. De Staaten beslooten hier op, zig ook in behoorlijken staat van tegenweer te stellen. In de *Hoofden* kruistte de onsterflijke M. H. TROMP. De vijand was, met het begin van de maand September, uit *Gallicien* gezeild, onder den vermaarden ANTONIO D'OQUINDO, de Admiraalen ANDREO DE CASTRO, van *Castilien*; PEDRO DE QUADERON, van *Napels*, en andere, met zevenenzestig Zeilen, en bemand met 25,000 Zielen. TROMP ontdekte die magt, ten Oosten van *Bevesier*, met slegts twaalf Schepen, doch schroomde niet, daar mede die gedugte magt onder de oogen te zien. Hij streed zo gelukkig, dat de *Spanjaards*, na een ruw onthaal, niet zonder merklijke schade, om de Noord, naar de *Cingels* deinsden. De voordeelige schermutzeling deed de dapperheid ten toppunt stijgen. Men besloot, hoe hachlijk ook de kans ware, dien te waagen. Men nam het maanligt te baate, en zette het op de *Spaansche* Vloot aan. Ten twee uuren nam de strijd een begin. Zij dreeven te zamen naar de *Hoofden*; gaande de vijand onder *Duins* ten anker. Binnen een maand was hunne Vloot, door meer dan 100 Schepen, bezet: zo dat men, in dien Oort, immers zelden, zodanig een menigte van Schepen en volk bij een gezien had. TROMP zijne magt dus vermeerderd ziende, besloot, met goedvinden van den Zeeraad, zijne Schepen in zes Esquaders te verdeelen. De Bevelhebber DENYS had last, om met agt Schepen het Zuiderdeel der *Spaanschen* aan te tasten; TROMP moest met agttien Schepen, waar bij zig VAN GALEN bevond, OQUINDE aanvallen: WITTEN WITTENSZOON zou, met negenentwintig Zeilen, nevens BANKERT, op de *Engelsche* passen. JOHAN EVERTSZ, de vierde, moest LOPES DOCIAS bestrijden; Jonker CATS, de vijfde, moest afgaan op den *Duinkerker* MICHIEL DORN; en HOUTEBEEN, met het zesde Esquader, zou ten Noorden indringen. Reeds lang te vooren had

had VAN GALEN blijken van onverſchrokken moed gegeeven, die ook nog niet verſtorven was. Hij wenschte niets vuuriger, dan de gelegenheid, om onder bevel van een ander te overwinnen en te ſtrijden: ten blijke dat hij zo bekwaam was te gehoorzaamen en te winnen, als te gebieden en te triumpheeren. Men ſtreed hier niet in een eenzaame Zee, alwaar de uitkomst, die zomwijlen voor lafhartigen gunſtig is, een onzeker oordeel doet vellen. 't Geval ſtelde hier ieder Held op een open tooneel, alwaar de misſlagen even min bedekt ſtonden, als de grootſte Heldendaaden. In 't aanſchouwen van *Frankrijk*, voor het oog der *Engelſche* kundige beoordeelaars, ſtond het geding beſlist te worden: namelijk, of de meerdere over de mindere, dan de mindere over de meerde magt zou zegevieren. Dus verwagtte men met ongeduld, aan wien de eereprijs zou worden toegekend. Het was niet het leven, niet de roem, maar het behoud van 't Vaderland hing voor de onzen aan den uitſlag. De geheime Raad van *Madrid* heeft het waare oogmerk van die geduchte Vloot voor als nog verborgen gehouden. Onwaarſchijnlijk is het dat men tot overvoering van troepen naar *Duinkerken*, of bijſtand der *Engelſchen* tegen de *Schotten*, zo veel ſchats zou hebben te kosten gelegt. Eerder mag men gelooven, dat het op de *Eems* gemunt was, om van daar in *Duitschland* te booren, en de *Hollanders* in den *Oosterſchen* Handel te benadeelen. VAN GALEN behoefde, ter aanmoediging niet vermaand te worden. Hij dan ſluift op de dikſte drommen in, en was overal alwaar een man vereischt werd. Thans met TROMP vereenigd, ontzet bij EVERTZEN en MUSCH, die, met zijnen boegſpriet, in de Galderij van 't *Portugeesch* Galjoen MATER THERESIA was vastgeraakt. Maar dit groote logge Waterkaſteel, onder bevel van DOCIAS, kon niet geëntert worden, om de meenigte des volks, noch om zijn dikken huit doorboord worden.

VAN GALEN zond 'er twee Branders op af. Dan het werk werd, door drie anderen, gelukkiger volvoerd: want de *Thereſia* geraakte zo hevig in brand, dat MUSCH, met 800 man, DOCIAS in de lugt deed vliegen; nooit toonde het buskruit meer woede, dan wanneer het, met ſpaanderen, masten,

verminkte menschen, bij meenigte in de lugt zig ontdaste. Tusschen de *Hoofden* kreeg VAN GALEN een Galjoen, met 34 zwaare bussen, in 't gezigt, en, na een weinig tegenweer, in zijne magt. Een ander niet minder zwaar Schip had hij insgelijks veroverd, en met 28 van de zijnen bemand; doch het zonk, met 400 *Spanjaarden*.

Terwijl de *Staatschen* hunne kragten dus voor *Duins* te werk stelden en eene roemrijke zege bevogten, hadden de *Duinkerkers* de handen ruim, en namen verscheiden Koopvaarders weg. Dit ongeval werd verzwaard, door een hevig onweder, dat, met den aanvang van het Jaar 1640, zig verhief; waar door verscheiden Schepen vernield werden.

Vier *Staatsche* Oorlogschepen, wagtende op de *Oostindischvaarders*, werden, van de *Duinkerkers*, zo onvoorziens overvallen, dat een van hun genoomen, en de drie anderen ten onbruik werden gemaakt. De Bewindhebberen der O. I. Maatschappij zonden verscheiden Roeibooten, ter versterking van VAN GALEN, af, die de verwagt wordende Schepen gelukkig binnen bragt.

In 't volgende Jaar verlooren de *Duinkerkers* ruim zo veel, als zij, in het voorgaande Jaar, gewonnen hadden. TROMP, met vijf van hun, slaags gemaakt zijnde, nam 'er een van en verjoeg de vier anderen. JAN EVERTSZE, met HABRAM en DE BRUIN, vermeesterden ook ieder een Fregat.

VAN GALEN, in het volgende Jaar, ter geleiding van de *Bergervloot*, uitgezeild zijnde, ontdekte, op zijn terugtogt, twee kloeke Schepen. Het geval was niet gunstig. Zij tegen hem aanleggende, kreegen den wind tot hun voordeel, en raakten, met den avond, uit zijn gezigt. Tot vijf maalen toe had hij jagt op den vijand gemaakt, die hem telkens ontsnapte. Zonder twijffel haperde het aan het Schip: want overgestapt zijnde op de *Prins Willem*, bevond hij dat het geheel onbezeild was. Voor *Petten* joegen de Kapiteinen ZERBEEK en VAN BOEY een Fregat agter na. In lij lag het Schip het *Wakend Hart*; derwaards wendde het de vijand. VAN GALEN volgde, en wagtte dat het aan boord geklampt zou worden. Dan de Kommandant van dat schoone Schip was lafhartig genoeg, om op de komste der *Duinkerkers* afte-

dein-

deinzen; hij gaf hun dus gelegenheid en een ruimen weg om het te ontloopen. VAN GALEN zette hem ftoutelijk na; en hem, eindelijk, onder zijn bereik hebbende gekreegen, loste hij het gefchut. Reeds hield hij zig van de overwinning verzekerd, wanneer onverwagts de wind drie ftreeken uitfchoot, tot voordeel van den vijand, die, langs den wal, ruimfchoots vooruit liep. Doch in lij bezet wordende van drie kloeke Schepen, kon hij waarfchijnlijk het gevaar niet ontkomen. Den moed had hij ook reeds verlooren, Blinden en Bramzijl ingehaald; dit niettegenftaande wendden ze alle drie van hem af. Dus bleek het, welke fnoodaarts men in 's Lands dienst had.

VAN GALEN nimmer moede van zijnen vijand te vervolgen, altoos aan eed en pligt indagtig, maakte, door zijn onophoudelijk najaagen, die lafaarts, ontijdig en geveinst, dapper. Hen voorbij geftreeken zijnde, volgen ze hem achter na. Met Lijzeilen onder en boven, hield hij den vijand, den gantfchen nagt, in 't gezigt, doch met den dageraad vernam hij hem niet meer. Toen nu deeze kans was mislukt, zeilt hij de *Portugeefche* Vloot te gemoete. Voor *Katwijk* werd dezelve ontdekt, en een deel binnen *Texel*, en een ander binnen 't *Vlie* veilig binnen gebragt. Vermits zijn Schip vervuild was, ftak hij naar *Nieuw Kafteel* over, om het te laaten fchoon maaken, na alvoorens affpraak gemaakt te hebben, dat de Kapiteinen DE BAAS, DE ZEEUW en GABRIEL, allen onder zijn vlagge, zijne wederkomst zouden afwagten. In Julij naar de *Hollandfche* kust keerende, werd hij vijf mijlen van de wal van een verfchrikkelijken ftorm beloopen, en geraakte in grooter gevaar dan hij nog ooit geweest was. Toen men den dood voor oogen zag, en het Schip ftond te ftranden, ftijgt hij van boven, werpt een touw om de fpil, en laat het Schip, met lang bot bij 't plegtanker, rijen. Met de val deszelven draaide de kiel en kwam daar voor op. Reddeloos en in het uiterfte gevaar, zet hij het naar binnen. Dan het ongeval fcheen zo ras vergeeten als het voorbij was: want in allerijl het Schip weder in ftaat gebragt zijnde, wend hij den fteven naar *Bergen in Noorwegen*, en komt, niet zonder gevaar van zinken, door een lek, met de Vloot weder in het *Vlie*.

De rust, welke deeze onvermoeide *Zeeheld* genoodzaakt was te neemen, duurde niet langer dan tot den 11 Februaij van het Jaar 1643; wordende toen zijne zorge en bekwaamheid vereischt om een rijk gelaaden Sheepsvloot te geleiden. Met zestig Schepen uit *Texel* in Zee geloopen, komt hij, den 12 Maart, onder het geschut van *Lisbon* ten anker, en vervolgens in de Stad, om aan den Koning zijne Lastbrieven te behandigen. In het einde des Jaars, met den *Spaanschen* Gezant aan zijn boord, en de *Lisbonsche* Vloot onder de vlag, kwam hij in *Texel* te rug.

Het Jaar 1644 levert weinig stoffe op, wijl het nu bleek, dat de *Duinkerkers* genoegzaam buiten adem waren. Op den laatsten Maij van het Jaar 1646, was VAN GALEN met DE WILDE en HAAN wederom in Zee gestooken, met drie gehuurde Schepen van de O. I. C. om de thuiskomende Schepen af te wagten. Binnen zes dagen geraakten zij in de buishaven van *Engeland*. Hier nam hij onder de vlag BOSCHHUIZEN, om mede op de O. I. Schepen te kruissen. Boven *Faire d'Ille* ontmoette hij de Indische Vloot, sterk 9 Schepen, waar bij zig twee Westindischvaarders gevoegd hadden. Na deeze veilig binnen gebragt te hebben, wendde hij de stevens naar de *Fransche* kust. Binnen weinige dagen kwam hij, met een aanzienlijk aantal Koopvaarders, te rug. Met het begin van het Jaar 1647 werd die togt hervat. Onder *St. Marten* werd hij eerst van een zwaaren storm beloopen, en daar na van een hevige ziekte aangetast. Dan het heil des Lands meerder dan zijn eigen leven achtende, ging hij, hoe ziek ook, weder aan boord, en naderde *Heisand* in een hevigen storm, bij zig hebbende 80 Schepen. Zo dra het onweder bedaard was, noodzaakte hem het ijs, aan het Eiland *Wigt* binnen te loopen. Hij overwinterde hier, en zeilde vervolgens naar het Vaderland.

Na een korte tusschenpoosing van agt weeken, streefde hij, in 't begin van het Jaar 1648, voorbij *Duinkerken* en *Wigt*, naar *Heisant*. Door verscheide stormen werd hij tusschen de *Hoofden* geslingerd, en kwam, met merkelijk gevaar, onder de *Sorlings*; hier liep een vaartuig voor hun over, daar hij jagt op maakte. De vervolgde deinsde tot digt bij *Falmouth*,

mouth, werd aldaar ingehaald en bevonden een *Franschman* te zijn. Zeer geduldig verdroeg VAN GALEN aldaar den smaad, hem door een Parlementsjagt aangedaan. Drie kogels werden hem, uit het grof geschut, toegeduwd. Indien men niet hadde geweeten, hoedanig een Held hij was, zou men hem van lafheid beschuldigd hebben. Een geruimen tijd had hij tusschen *Heisant*, *Wigt*, de *Sorlings*, *Rochel*, *Bourdeaux* en *St. Martin*, om de Koopvaardijschepen te beschermen, gezworven, wanneer hij, op bevel van de Admiraliteit, in 't midden van Augustus, voor *Schil* ten anker kwam. Na vijf weeken rustens, hervatte hij, met Kapitein HOLA en zestien Schepen, den voorigen togt. De wind noodzaakte hem, met de gantsche Vloot, onder 't Westeinde van *Wigt*, te ankeren. De gelegenheid nodigde hem, voet aan Land te zetten, en den gevangen Koning te gaan begroeten. Nevens de Kapiteinen VAN SOLINGEN, EWOUT en VOSKUIL werd hem de toegang vergund, op dien tijd, als het Parlement gemagtigden afzond, en een koets met zes paarden voor den Koning, om het geschil te beslegten.

VAN GALEN door gemelde Kapiteinen berigt zijnde, dat aldaar zig op de Rheede bevond een Fluit, toebehoorende aan de Bestierders der Zeezaaken binnen *Hoorn*, doch vervreemd door een *Amsteldamsch* Koopman, tot groot nadeel van verscheidene *Hoorenaars*, vond hij raadzaam, dezelve aantetasten. De zaak kon gevolgen hebben, indien hij te stout, van de vrije kust der *Engelschen*, een vijandelijk Schip afsleepte. Na rijp overleg, verzeilde hij naar *Pleimouth*, met last aan de anderen om op het Schip te passen. Doch ten vollen onderrigt van de reis des *Amstelschen* Koopmans, wagtte hij hem buiten *Goudstaart* in. Gegrond was zijne ontdekking; nevens negen *Engelsche* Schepen, zag men de Fluit ter zijde. De Schipper, bij hem aan boord ontboden zijnde, toonde een valschen verlofbrief. Maar VAN GALEN, te schrander om dus bedrogen te worden, beval den Koopman over te koomen; die eerst weigerde, maar ten tweedemaale, door dreigementen geperst, aan boord kwam, waar op hij terstond in verzekering genomen, en het Schip, met een andere Schipper, naar *Texel* gezonden werd. Door een *Engelschman* be-

rigt ontvangen hebbende van twee *Ierfche* Fregatten, ontdekte hij den eenen Rover, maakte 'er jagt op, onderfchepte dien, tusfchen de *Sorlings* en *Engelandseind*, en maakte 'er zig meester van.

De vrede met *Spanje* in dit Jaar geflooten, benam de *Nederlandfche* Helden de gelegenheid, om lauw'ren te behaalen, ten grooten deele. Dan, voor onzen Held bleef als nog een ruim veld open. Kruifende op de *Ierfche* Rovers, hield hij het vaarwater fchoon. Daar op onderenam hij den togt tegen de *Moorfche* Zeerovers.

In het Jaar 1649, een geruimen tijd, in de *Spaanfche Zee* gefukkeld hebbende, verloor hij den besten tijd zonder iets op te doen. Hierom keerde hij naar *Frankrijk*, alwaar hij, door ftorm, in groot gevaar geraakte; hij dwaalde af tot op de kust van *Portugal*. Van daar weder in Zee geftooken, ontdekte hij twee Rovers van *Algiers*; beiden lagen ze te *Loefwaard*. Hij was hun zo digt genaderd, dat men het volk gemakkelijk onderfcheiden kon; doch de avond verhinderde hem om iets te onderneemen. Op het eene Schip was de Bevelhebber, Renegaat MUHAMED VISCHBEEN VAN EGMOND, berugt door verfcheidene fchelmftukken. Geen van beiden had lust, met hem den dag af te wagten; in den wind liep hij met den Rover van *Barbarijen* heen. Terwijl hij dus jagt maakte, deed 'er zig nog een van *Salee* benevens een *Vlaamsch* Fregat op. Inmiddels flapte de wind; hij boegfeerde naar het Schip van *Salee*, den gantfchen nagt door. Met den ochtendftond een voordeelig windje krijgende, kreeg hij met een den Rover onder het fchot, die hem met fchieten niet fchuldig bleef; doch hij fchoot telkens mis: Een fchot deed zijn want ter neder ftorten; een ijzere kogel wierp zijn groote fteng en bazaansmast overboord. Het vaartuig, bemand met 160 koppen, viel dus in zijne handen. Voor *Salee*, in den avond, het anker hebbende laaten vallen, vond hij een Zeefchuimer digt onder de Stad; VAN GALEN liet de Witte Vlag waaijen, en loste een ftuk. Hij veroverde, daags daar na, nog een Schip, als ook een Fluitfchip, 't welk door een *Zeeuwfchen* Renegaat veroverd was. Te *Port-Maria* had hij 4184 ftukken van agtien te ontvangen voor verkogte flaaven.

Met

Met de boot derwaards gevaaren zijnde, sukkelde hij zo lang, door het verrigten en in orde brengen van zijne zaaken, dat de avond reeds gevallen was. Onder de Stad lag een Bark met twintig man. Digt daar langs roeiende, word hij van dezelve gevolgd, die voorts naderende, bemerkte hij terstond het gevaar, waar in hij zig bevond. Hij zakt dan naar den wal, en wend om *Port-Maria* weder te bereiken. De moordenaars hadden 16 riemen aan boord, en dus te veel voordeel in den voortgang. Zij gieren hem dan op zijde, met een groot geschreeuw, pieken, daggen en schilden voor den dag haalende. Een steenstuk zou in de boot zijn afgeschooten, ware VAN GALEN niet, met de degen in de vuist, op den aansteeker aangevallen.

De schrik was de zijnen dermaate om het hart geslaagen, dat zij, onaangezien het bevel, om de riemen in plaats van geweer te gebruiken, dommelings door het water heen waadden. Onverschrokken stond hij op de plegt, met het zwaard in de vuist, van achteren van de zijnen verlaaten, en van vooren door twintig man aangevallen. Waren niet de moordenaars door hun getal aangemoedigd, zijn meesterlijk gebruik van den degen, en zijn onverzaagde moed in het uiterste gevaar, zou hun allen verbaasd hebben.

Dan eindelijk ademloos, en verzwakt door zijne wonden, kwam hij te kort tegen de meenigte. Hij neemt dan den hertred in het water, en roept zijne matroozen te hulpe. Deeze, de gehoorzaamheid niet geheel vergeeten hebbende, deed het gevaar van hunnen Bevelhebber hun ten aanval spoeden. Hij zelf, met een riem vooruitgestapt, trof een uit den hoop zo gewis, dat hij in het water ter neder plofte; welke veel de moordenaars tot veiliger wraak aanspoorde. Zij losten de pistoolen, en vallen heviger aan, geholpen door een Bark, waar van het Scheepsvolk, overboord gesprongen, twee *Hollandsche* matroozen zwaar kwetsten.

Dit maakte allen verbaast, en deed hen vlugten. VAN GALEN, omziende, vond zig wederom verlaaten, den vijand te magtig, en zijne kragten te zwak, en gedwongen om naar 't strand te deinsen; hier verloor hij alles, behalven zijnen moed. Onder het wijken kreeg hij een slag met een riem op het hoofd,

hoofd, dat hij voor over in Zee stortte, en de degen hem ontviel. Aan wal zijnde, en naar een Molen geweeken, vond hij aldaar een der moordenaars, en een matroos. Deezen spreekt hij moed in 't lijf, en met hem den anderen onder het gezigt gevloogen, op hoop van zijn geweer te rug te bekoomen, vliegt hij hem om den hals, en neep hem de keel zo sterk toe, dat hij onder den voet geraakte, en het geweer liet vallen.

Digt bij deezen stonden nog twee andere, de een gewapend, de ander zonder geweer; de laatste werd door VAN GALEN voor den Moolenaar gehouden. Dus den eersten in het oog houdende, vat de tweede onvoorziens zijn geweer. Thans had de gewapende kans; hij noodzaakte hem, den degen los te laaten. De ontweldiger hield zig toen stil; maar de andere toeschietende, gaf hem een zwaaren slag in het hoofd. De wreedheid was daar mede niet verzadigt: zij zogt nog een steek toe te brengen; doch deeze werd afgekeerd tusschen de vingeren.

De moordenaars hem thans verlaaten hebbende, bevond hij zig te zwak om op te staan; een matroos, hoe wel overlaaden met elf wonden, bragt hem in het Huis van eenen LAURENTIUS RODRIGO. Omtrent deezen tijd was de Hertog VAN MEDINA binnen *Port-Maria*; terstond deed hij de moordenaars vatten, waar van eenigen tot de galg, en veertien tot de gallei verweezen werden. Verder droeg hij alle mogelijke zorge voor de behoudenis van onzen Zeeheld, die, door de kunde en vlijt van 's Hertogs Lijfarts, tegen alle verwagtinge, geneezen werd, en wel zo spoedig, dat hij binnen twaalf dagen wederom aan boord kwam. Behalven twintig stukken van achten, die vermist werden, ontving hij al zijn geld te rug.

Voor *Salee* lagen zes Rovers, wien groote beloften gedaan waren, indien zij een *Hollandschen* Kruisvaarder opbragten. Hij te *Bajonne* daar van verwittigd, wendde den steven derwaard. Op den 9 Augustus kreeg hij een *Moorschen* Kaper in 't gezigt, die kort daar op, als de Admiraal van *Salee*, herkend werd. VAN GALEN zette hem na, doch, om de duisternis van den nacht, hem niet vindende, wierp hij het

JAN VAN GALEN, VAN ZYN VOLK VERLAATEN WORDENDE, VERDEDIGD ZICH TEGEN TWINTIG ROVERS ALLEEN, DIE HEM TEGEN DEN AVOND OVERVALLEN.

anker voor *Salee*. Van daar vertrok hij naar *Cadix*, en kwam, in de maand November, behouden in *Texel* binnen.

In het Jaar 1850, van nieuws in *Zee* gestooken zijnde, liep hij, met de *Fransche* en *Portugeesche* Vloot, door de *Hoofden*, en kwam, in het begin van April, te *Cadix* voor anker. Van daar zeilde hij, met DE WILDE, TROMP en VAN DE VELDEN, naar *Salee*, om het te belegeren. Van DAVID DE VRIES ontving hij hier berigt, dat van *Salee* geene Kapers waren uitgeloopen; dat de oude en de nieuwe *Deij*, om het oppergezag, tegen elkander de wapenen voerden, en, hoe verdeeld ook, het eens waren om den vrede met de Staaten te vernieuwen. Hierom trad hij met hun in onderhandeling, en zond hun de voorwaarden toe; die zij, egter, weigerden goed te keuren. Nog meer waren ze hier toe ongezind, na dat zij tijding uit *Tetuan* hadden bekoomen, dat men aldaar besflooten had tot de vernieling van de *Hollandsche* Vloot. Negen *Algiersche* Rovers hadden zig aldaar ververscht, en waanden sterk genoeg te zijn, om VAN GALEN van voor *Salee* weg te sleepen. Hier van door DE VRIES onderrigt zijnde, hielden de Schepen zig digter bij een, en het volk waakzaam. Om zig te voorzien van water, spoedde TROMP zig naar *La Rache*, van waar hij spoedig te rug kwam. De onderhandeling werd hier op hervat, maar niet voltrokken, alzo hij bevel ontving, zig naar *Frankrijk* te begeeven, om de *Fransche* Vloot naar binnen te geleiden, zo als geschiedde. VAN GALEN kwam behouden in *Amsteldam*, en had wel verdiend, aldaar eene aangenaame rust te smaaken. Doch de oorlog, tusschen *Engeland* en den Staat, kort daar na uitgebroken, gedoogde niet, dat een Held en Voorstander van het Vaderland als een bloot aanschouwer stil zat. Om aan het Vaderland te spoediger zijnen dienst te bewijzen, reisde hij over Land naar *Livorno*; genietende hij, op die reize, de grootste eer, zo van den Paltzgraaf, als van den Hertog van *Florenze*, welke laatste hem treffelijk onthaalde.

De Commandeur VAN GALEN, in het Jaar 1652, te *Livorno*, op het Schip *Jaarsveld*, aan boord gestapt zijnde, ligtte met negen andere Schepen, de ankers, en zeilde naar de Straat van *Messina*; houdende, egter, onder eenige andere, vijf

En-

Engelſche Schepen binnen Livorno bezet. In de maand Junij waren, onder de vlag van APPELTON, de Schepen de Luipaard, Bonavontuur, Samſon, de Koopman, de Pelgrim en Maria, uit vreeze voor de Hollanders, agter de Baak van Livorno, tot meerder zekerheid, ingeloopen, en derzelver laading ontſcheept zijnde, ten ſtrijd bekwaam gemaakt, wanneer CATS veertien Nederlandſche Schepen voor die haven ten anker bragt. APPELTON trad CATS terſtond moedig onder de oogen, wiens Schepen tot den ſtrijd geſchikt waren; de boorden waren rondom met Schanskleden behangen: de bloedvlag woei van agteren, de wimpel van boven, en aan de nokken waren tonnetjes buskruit gebonden. Dus men in de Stad niet anders dan een bloedigen Zeeſlag verwagtte. APPELTON, de Schepen in dien ſtaat beſchouwende, liet zijn trotschheid vaaren uit vreeze, om zijne Vloot achter de Baak te bergen. CATS hier op opontboden, en VAN GALEN vervolgens voorzien zijnde met onbepaalden last, om den vijand alle mooglijke afbreuk te doen, en zo veeel Schepen in de Middelandſche Zee te huuren, als hij nodig dagt, beval hij VAN SOLINGEN, APPELTON aldaar bezet te houden; hij zelf wendde den ſteven naa Mesſina, alwaar hij, den 6 September, agt Engelſche Schepen aantastte. In een halve maan geſchaard, met de marszeilen op de Ra, wagtten ze hem in, voor Monte Christ. Ten drie uuren na den middag ſtoof JACOB DE BOER voor uit, en begon het gevegt, 't welk tot den avond duurde. Door de ſtilte konden de Vlooten niet verder dan tot ſchutgevaarte komen. Om niet van elkander te dwaalen, gebood VAN GALEN, den gantſchen nagt vuuren uit de Kajuitvenſters te branden, en een lantaarn aan de vlaggeſpil te hangen. De Engelſchen zetten het op Monte Christ aan; VAN GALEN ſtevende mede derwaard, met de aankomst van den dag. BODLEY niet nader aan ſtrand durvende komen, ſchikte de zijnen wederom in een halve maan: door nood gedrongen, ſchept hij moed en wagt de Hollanders af. VAN GALEN hier op naderende, geeft BODLEY de geheele laag, die daar op niet ſchuldig bleef. Wijl het geval hem had aangevoerd tegen ſtrijdbaare mannen, gedroeg hij zig mede als zodanig. VAN GALENS wand werd meest al aan ſtarden ge-

geschooten, en zijn Schip doornageld met zeven schooten onder water. Hoewel verzwakt door dooden en gekwetsten, en zijn Schip driemaal was in brand geschooten, dringt hij, egter, in den dikften drom der *Engelschen*. Inmiddels veroverde DE BOER het Fregat de *Fenix*. Doch BOND en SWART, BODLEY ter wederzijden aan boord geklampt hebbende, vonden zulken hevigen tegenstand, dat hunner beiden Schepen, na het verlies hunner Hopmannen, gedwongen wierden, af te houden. BODLEY, dus ontslagen, begeeft zig op de vlugt. VAN GALEN vervolgde hem, met eenige weinigen, wijl DE BOER en TROMP, door bekomene schade, genoodzaakt waren, onder den wal van *Corsica* te loopen, en drie andere Schepen, door kalmte, te verre aan lij gezakt, niet konden opkoomen.

Intusschen ontving de Vloot bevel, voor de gewonden te zorgen, masten en touwen in order te herstellen, en ruimte te maaken, om daags daar aan wederom een kans op de *Engelschen* te kunnen wagen. Dan deeze, te verre voor uit zijnde, vlugtten binnen *Porto Longo*, alwaar de *Hollanders* mede binnen liepen; doch werden aldaar gewaarschuwd, door den Slotvoogd, geene vijandelijkheden te pleegen. De Schout bij Nacht BLOK en CORNELIS TROMP, aan Land gevaaren, om den Geheimschrijver van den Slotvoogd te begroeten, begaven zig aan boord van den Admiraal BODLEY, werden aldaar vriendelijk onthaald, en toe gedronken op VAN GALENS gezondheid, en bij hun vertrek met vijf eereschooten, uit het geschut, begroet.

Onaangezien deeze beleefdheid, paste ieder op zijn voordeel, en was wakker bezig met de herstelling der Schepen en het begraaven der dooden, onder andere CORNELIS 'T JONGE HOEN, BOND en SWART, welke, met groote staatsie, bij zeven Vijgeboomen, onder de Rozemarijen, ter aarde besteld werden.

VAN GALEN, intusschen, te *Porto Longo* dieper ingedrongen zijnde, regt voor de *Engelsche* Vloot, wapende de Booten der Kapiteinen SLOOT en DE BOER met busdragers, en stelde ze op de wagt, ter verhindering van toevoer aan BODLEY. Zo wel als de andere kwam hij hier in groot gevaar, door

door een hevigen ſtorm. Na lang, zonder iets te verrigten, ſtil geleegen te hebben, veranderde hij van plaats, om den vijand uit te lokken. BODLEY verdroot mede deeze werkeloosheid. Dus verzogt hij APPELTON, zig met hem te vereenigen, en een kans op de *Hollanders* te waagen; te meer, daar VAN GALEN had gedreigd, hem binnen *Porto Longo* aan te tasten. APPELTON, reeds tot de punt van de Vuurbaak uitgeboegſeerd, zag met verlangen de hulpe van BODLEY te gemoet. Agt Schepen en een Brander naderden vast de klip van *Messina.* Spoedig werden ze door VAN GALEN ontdekt, die, van Schip tot Schip vaarende, Bevelhebbers en matroozen, met een manne1ijke rede, allen mooglijken moed inſprak. Dit verrigt hebbende, giert hij op BODLEY aan, die van APPELTON gevolgd werd. Toen wendde hij den ſteven; en eer de *Engelſchen*, zig in ſlagorde geſchaard hadden, liep hij het Schip de *Bonaventuur* op zijde, 't welk zonder uitſtel de volle laag kreeg. Een kogel in de Kruitkamer geſchooten, deed het, met al het volk, in de lugt ſpringen. Onder het voordeel van het geſchut van TROMP, klampte een Brander de *Samſon* aan. De vlam ſloeg over het verdek, en in een uur ſtond het in volle vlam: het volk werd door de *Hollanders* gered.

Dit voordeelig begin moedigde niet weinig aan. VAN GALEN loopt op BODLEY aan, en ſchoot een Brander zo heftig, dat hij terſtond te grond ging. Naderhand vervallen tusſchen twee Fregatten, bejegende hij dezelve met geen minder moed dan beleid. APPELTON, ſchoon van BODLEY verlaaten, gedroeg zig dapper, tegen de *Zon* en de *Julius Cezar*, welke hij noodzaakte te wijken De *Pelgrim*, zijn grooten mast verlooren hebbende, werd door VEELOS en BONTEBOTER genoomen. Van de zes *Engelſche* Schepen, was het Schip *Maria* alleen met APPELTON overgebleeven, die, afgemat zijnde, en alles gedaan hebbende, wat van een bekwaam en dapper Zeeman kan gewagt worden, zig in den nadenmiddag aan JACOB DE BOER overgaf.

VAN GALEN, wien, in den eerſten aanval, het been boven den enkel was afgeſchooten, verborg de wonde een geruimen tijd. De Onderſtuurman, dit het eerst ontwaar wordende,

waar-

waarschouwde hem voor dood bloeden. *Ligt*, was zijn antwoord, *is zulk een ongeluk, voor 't Vaderland te sterven te midden van de zege.* Op de ballast neder gelaaten, werd hem het been onder de knie afgezet. Daar op nuttigde hij, zonder eenig bewijs van smert, een glas wijn, en na het uitgedronken te hebben, wierp hij het glas ter neder, met deeze woorden: *De Engelsche Koningsmoorders moeten het tog al betaalen.* Naauwlijks was hij verbonden, of hij begeerde ernstig, boven gebragt te worden; doch, te veel verzwakt door verlies van bloed, werd het hem belet. Evenwel liet hij niet na, met luider stemme, het volk aantemaanen. Verstaan hebbende dat de *Engelschen* het op een vlugten zetten, beval hij alle Zeilen bij te haalen, om de overwinning te vervolgen. Doch alzo zij te verre voor uit waren, keerde hij te rug naar de Rede van *Livorno*.

VAN GALEN overleed, weinige dagen daar na, den 23 Maart van het Jaar 1653, te *Livorno*, aan zijne bekoomene wonden, ten Huize van PIETER VAN DER STRAATEN. Zijn lijk van daar naar *Amsteldam* gevoerd zijnde, werd in de Maand December, met groote staatsie, ter aarde besteld, op deeze volgende wijze.

Extract uit de Notulen van de Besoignes van het Collegie ter Admiraliteit, binnen Amsterdam.

Den 1 December 1653.

„ Wederom gedelibereert wesende in welker voegen, het
„ lichaam van den Commandeur JAN VAN GALEN Zaliger zal
„ ter aarde geleid worden, tot voldoening van de speciaale
„ aanschrijvinge der Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, is
„ naar gehouden Conferentie, door den Heer President met
„ de Heeren Burgemeesteren, deeser Steede, eindlijk goedge-
„ vonden en geresolveert.

„ Dat de Compagnie van den Heer Major *Bicker*, voor
„ uit zal marcheeren, door hem zelfs geleid wordende, zitten-

 „ de

„ de te paard, met zijn wapen, en rusting voor he
„ gende het geweer sleepende, met swarte linten ver
„ trom bekleet, en ijder Officier, met een breed
„ rouwteken.

„ Daar na twee Trompetters, met de wapenen
„ overleedenen, en de vlagge aan haare Trompetten.

„ Het Wapenschild gedraagen bij *Hendrik Franke*
„ tenant Commandeur, en deszelfs geweezene Secret

„ De Hantschoenen, gedraagen bij *Claes Heynszoon*
teuant Commandeur."

„ De Adelijke Helm, bij den Luitenant Com
„ *Jan Adelaar.*"

„ De Spooren, bij den Luitenant *Aldert Matthysz.*

„ De Ponjaart, bij den Luitenant Commandeur *Schoon*

„ Het Rappier, bij den Luitenant *Jan van Amstel.*"

„ De Wapenzak, bij den Luitenant Commandeur
„ *denburg*"

„ De Commandeursvlag, bij den Luitenant Commandeur *Jan*
„ *Willemsz.*

„ Het Paart gelek, bij den Luitenant Commandeur *Play*
„ en den Luitenant Commandeur *Bogaart.*

„ Daar na het lijk gedragen door zestien man, onder he
„ kleed."

„ Nevens het lijk, zestien Kapiteijnen, en de agterslip va
„ het kleed, aan de regterhand door den Schout bij Nach
„ *Kornelis Tromp*, en aan de slinkerhand, door den Kapitein
„ *Queryn Verveen.*

„ Aan de twee voorslippen, ter regterhand Kapitein *Jan*
„ *Richeevijn*, en ter slinkerzijde Kapitein *Herman Fonne.*

„ Zijnde de overige Kapiteinen, *Evert Anthonisz*, *Jan*
„ *Giedionsz Verburg*, *Marten Schaaff*, *Isack Sweers*, *Ewou*
„ *Jeroensz*, *Jan Roetering*, *Pieter van Brakel*, *Jacob Pa*
„ *lus Cort*, *Willem van der Laan*, *Gilles Thijsz van Ca*
„ *pen*, *Barendt Cramer* en *Jan van Campen*,

„ De Curasser, met de Commandostaf, gedraagen door
„ een sterk kloek man.

„ Kapitijn *Coenraad van Galen*, zijn broeder *Thieleman*
„ *van Galen* en *Hendrik Griethuizen* zijne neven.

„ De

Moord en mishandeling aan Servius Tullus gepleegd. Bladz. 33.

Brutus doet het doodvonnis uitvoeren aan zyne Zoonen. Bladz. [illegible]

„ De Heeren Gecommitteerden Raden ter Admiraliteit, aan
„ wederzijde derzelve bediendens.
„ Daar na eenige goede vrienden en bekenden van den
„ overleedenen in paaren.
„ Daar na den Heer Hoofdofficier, Heeren Burgemeesteren,
„ Scheepenen en Raden, en verdere Collegien.
„ De Leden van den Burger-Krijgsraad.
„ De Heeren Predikanten.
„ Directeuren van 's Lands Oorlogschepen."
„ De Heeren Bewindhebberen, van de Oost en Westindische Compagnie, enz. enz. De tour ging, van de Oude Beschuitmarkt, over de Grimmenessesluis, langs de Oude Turfmarkt, de Kalverstraat door, naar den Dam in de Nieuwe Kerk, en van daar weder naar het Prinsen Hof te rug.

Gemelde Heeren Staaten hebben zedert, ter onsterflijke gedachtenisse van dien Held, in gemelde *Nieuwe Kerk*, ten Noorden achter den Predikstoel, eene Tombe doen oprigten, waar op zijn beeltenis vertoond word, in wit marmer, op het bed van eer, geharnast, met de gepluimde Helm aan de voeten uitgehouwen, zo als het aldaar nog heden gezien word. In een *Latijnsch* opschrift, met goude letteren, in wit marmer uitgehouwen, worden zijne daaden, hier voor beschreeven, gemeld. Onder het kunstig afbeeldzel van zijnen laatsten Zeeslag leest men dit vierregelig vers:

Hier leit in 't graf van eer de dappere VAN GALEN,
Die eerst ging buit op buit, Castilien afhaalen.
En met een Leeuwenmoedt, nabij 't Toscaner Strandt,
De Britten heeft verjaagt, verovert en verbrandt.

Zie VAN DEN BOSCH, *Leven der Zeehelden*; CASTELYN, *Hollandsche Mercurius*, II. Deel, pag. 29.

GALENUS ABRAHAM'S werd gebooren te *Zierikzee*, op den 8 November van het Jaar 1622. In de Schoole zijner Geboortestad leerde hij de *Latijnsche* en *Griekſche* taalen.

 Op

Op den ouderom van 21 Jaaren begaf hij zig naar de Hooge Schoole te *Leiden*, en werd aldaar, drie Jaaren daar na, als Doctor in de Geneeskonst gepromoveert. Na zig te *Amsteldam* neder gezet te hebben, begaf hij zig in Huwelijk met de dogter van ABRAHAM DIRKSZ BIERENS, toen vermaard Leeraar onder de Doopsgezinden aldaar. In het Jaar 1648, werd hij in die Gemeente mede tot Leeraar verkooren. Onder het oeffenen der Geneeskunde, gaf hij insgelijks onderwijs in de Godgeleerdheid, aan de studeerende Jeugd dier Gezinte, welke zig tot den Predikdienst bekwaam maakte. Hij was een man van groot aanzien onder zijne Gemeente, en hield gemeenzaame verkeering met mannen van smaak en geleerdheid, als VAN BREEN, BORREL en anderen.

LAMPE, *Hist. Ecclesiastic.* pag. 532-533. SUIKER en VERBURG; ANTONIDES, *Gedichten*; *Staat van Zeeland*, I. Deel.

GALENUS, (MATTHEUS) gesprooten uit goeden huize, te *West-Capelle* in *Zeeland*, heeft zig in de fraaije letteren, Redeneer en Dichtkonst geoeffend, en maakte daar in zulke groote vorderingen, dat hij onder de Geleerden de grootste eer genoot. Naderhand werd hij Leeraar in de Godgeleerdheid. De beroemde R. TAPPER was een zijner grootste vrienden. Deeze was ook oorzaak, dat hij te *Dillingen*, in de plaats van LINDANUS, beroepen werd, en in het Jaar 1564 te *Douai*. Hij was ook een der Leden van 't Concilie van *Trente*, en van 't Sijnode te *Camerijk*. Hij stierf den 15 September in het Jaar 1573. Zijne schriften zijn onder de Roomschgezinden in agting.

Zie VAL. AND. *Oudh. van Zeeland.* LA RUE, *Geletterd Zeeland*, enz.

GALEEHEIM, een Stins of Adelijk Huis bij het Dorp *Carijp*.

GALLEN of GALLI, een zeer oude en beroemde Natie, hedendaags *Franschen* genaamd. Eenige Schrijvers meenen dat zij hunnen naam ontleend hebben van GOMER, JAPHETS oudsten zoon. Anderen willen dien afleiden van GALETUS, zoon van HERCULES. AMMIANUS zegt, dat zij van GALLI, de moeder van CELTI, een hunner Koningen, den naam gekreegen hebben. STRABO wil dat dit de naam was, dien de Adel, onder hen, als een eernaam droeg. Zeker is het, dat zij zeer dappere en goede Krijgslieden waren; dat zij moedig aanvielen, maar veeltijds den moed lieten zakken, als het hun tegen liep, en zij geen raad meer wisten. Zij waren opregte menschen, die logen, diefstal noch andere ondeugden onder hen duldden. In vredenstijds waren zij ijverige Jagers, en duldden geen lediggangers. Ten onregte worden zij beschuldigd van wreedheid, en dat zij de overwonnenen plagten te offeren. Dan zij waren trotsch, flordig in het gebruik van spijs en drank; zeer bijgeloovig, en Afgodendienaars; eerende MERCURIUS, als hunnen voornaamsten God, dien zij den uitvinder van alles noemden. De tweede God was APOLLO, welken zij den verdrijver van alle kwalen noemden. Dan volgden JUPITER, als Voogd van den Hemel; MINERVA, als de uitvindster der handwerken; MARS, als de God des Oorlogs. Men zegt ook dat zij stijfhoofdig waren, en omtrent het geen zij eens begreeepen niet ligt veranderden. Als zig de *Pocensers* en *Joniers* te *Marseille* hadden nedergezet, leerden zij de *Gallen* de *Griekfche* taal zo volmaakt, dat zij hunne kinderen aldaar, in plaats van te *Athene*, zonden, om onderweezen te worden. Zij werden verder der *Celtische* en *Latijnsche* taale kundig, waar naar men die plaats *Triglottos*, dat is, daar men drie taalen leert, genoemd heeft. Ook gaf men aldaar onderwijs in de Rekenkunde, Wiskunde, Regtsgeleerdheid, enz. Zij bragten dus veele geleerde mannen voort. Wat hunne manier van oorlogen betreft; zij hadden twee soorten van Krijgsknegten; de eene soort waren geworvene soldaaten, gewapend met pijlen; de andere veragte menschen, die zig in dienst van voornaame Heeren begaven, om aan hun geluk deelgenooten te zijn. Wanneer hun Heer sneuvelde, bragten zij zig dik-

dikwils mede om, als zig schamende, na zijnen dood te leeven. Ook hadden zij een groot aantal Boogschutters, die in den strijd vooraan moesten gaan. Hunne Ruiterij was wel geoefent. Ieder Overste had, buiten het zijne, nog twee paarden bij zig; zij werden *Trimarkisi*, of Oversten van drie paarden genaamd. Hunne ligte Ruiters waren slegts met een helm en borstharnas voorzien, doch de bevelhebbers van het hoofd tot de voeten geharnast. Doorgaans streeden de gemeenen met het bovenlijf naakt. De voornaamsten streden op wagens, van twee of drie paarden getrokken; rijdende heen en weder, om de Boogschutters, en die met werpspiessen streden, aan te moedigen. Doch als de nood het vorderde, traden zij van den wagen en gebruikten een groot slagzwaard. De Legerschikking was naar de order der Provintien ingericht; zijnde ieder soldaat van een bos stro of takkebos voorzien, om het Leger te beschanzen: waarom zij, na den slag bij *Avanco*, zijnde de eerstemaal dat zij tegen de *Romeinen* streden, *Boerges* genaamd werden. Wanneer zij een plaats belegerden, omringden zij dezelve met alle hunne benden, maakten rondsom een wagenbrug, liepen storm, bedekkende hunne hoofden met hunne schilden. Ook bedienden zij zig van brandende pijlen en andere brandstoffen, om daar door brand in de vesting of vijandlijke legerplaats te stigten. Als zij de overwinning behaald hadden, sloegen zij de overwonnenen het hoofd af, bonden het met het haar aan den staart van hun paard, of staken het op een lans. Indien het van een voornaam man was, balzemden zij het, en gaven het om geene schatten te rug. De hersenschalen gebruikten zij, op hunne gastmaalen, tot drinkglazen. Zij deeden den eed, die bij hun heilig was, bij hunne vaanen. Hunne overige gewoonte was, dat zij hunne tijdrekening, naar den dag, zonder den nagt te noemen, telden; dit geschiedde, om dat zij van PLUTO wilden afstammen. Hunne kinderen kwamen nooit ten voorschijn, voor dat zij in staat waren om de wapenen te voeren. De mannen hadden, over hunne vrouwen en kinderen, de magt van dood en leven. Na den dood wierden hunne lichaamen verbrand. Bij de lijkstaatsie waren veele plegtigheden in gebruik; wordende bij hun in 't vuur geworpen,

pen, al wat zij in hun leven bemind hadden, tot knegten en oppasfers toe.

Zie *CÆZER*, *Gallifche Ooalogen.*

GALLIE of GALLIA, een groot Koninkrijk in *Europa*, thans bekend bij den naam van *Frankrijk*. Dit Land, dat de *Grieken Galatie* noemden, werd door de *Romeinen* verdeelt *aan deeze en geene zijde van de Alpen*; het eerste was een gedeelte van *Italie*, dat toen door de *Gallen* bewoond werd; het ander het tegenwoordig *Frankrijk*. Na dat de *Romeinen*, aan de *Gallen aan deeze zijde van de Alpen*, het Burgerregt hadden gegeeven, werd het *Gallia togata* genaamd. Een deel daar van ten Zuiden, nu het *Narbonnifche* genaamd, bekwam den naam van *Braccata*, ter oorzaak van een bijzonder zoort van broeken, die zij gewoon waren te dragen. Het geheele *Gallia*, dat aan *geene zijde der Alpen* lag, behoorde aan de *Romeinen*, en ftrekte zig uit tot aan het *Pijreneefche Gebergte*, tusfchen twee Zeeën, tot aan de *Alpen* en aan den *Rhijn*. Dit werd, van JULIUS CÆZAR, het *Celtisch* of *eigenlijke Gallia* genaamd, het welk van de Rivier de *Rhone*, tusfchen de *Garonne*, den *Oceaan* en de *Nederlanden* begreepen was, en zig van de *Zwitzers* tot aan den *Rhijnftroom* uitftrekte. Het *Belgisch Gallia*, was het geene van den *Neder-Rhijn* omringd werd. *Aquitania*, van de *Garonne* tot aan het *Pijreneefche Gebergte* in *Spanje*. Keizer AUGUSTUS maakte nog een andere verdeeling; hij voegde, bij het *Narbonneefche Gallia*, nog iets anders, en fchikte het overige op een andere wijze. Na dien tijd werd *Gallia* in 17 Provintien verdeeld, als: vijf *Vinnifche*, waar onder ook het eerfte en tweede *Narbonneefche* gerekend werd; drie *Aquitanifche*; vijf *Lionoifche*; wordende daar onder begreepen de *Sequanifche* Provintie, en vier *Belgifche*, waar van twee de *Duitfche* genaamd werden, om dat de *Duitfchers* zig aldaar hadden nedergezet. Ieder van deeze Provintien had haare eigen Hoofdftad. Onder die 17 Hoofdfteden ftonden meer dan honderd andere aanzienlijke Steden, waar uit naderhand meerendeels Bisdommen gemaakt zijn. Daarenboven was 'er nog een groot aantal andere mindere

Steden, die *Oppida* genaamd werden; men telde 'er 1200, toen de *Romeinen Gallien* overmeesterden, die meerendeels verwoest werden. Dit Land is, van alle tijden, voor zeer vrugtbaar gehouden, alhoewel de bewoonders meer naar den krijg, dan naar den akkerbouw haakten. JULIUS CÆZAR perste dit Land groote geldsommen af: eensdeels ter betaalinge van zijne eigene schulden; anderdeels om zijne groote oogmerken uit te voeren. De volkrijkheid was zo groot, dat zij genoodzaakt waren, elders volkplantingen op te rigten. Hierom trokken zij naar *Italie*, zetten zig daar neder, en vielen zelfs *Rome* aan. Ook toogen zij naar *Duitschland*, *Spanje*, *Engeland*, *Slavonie* en *Griekenland*; een ander deel zakte af naar deeze Gewesten. Vóór de Jaartelling der Christenen, was de Regeering van dit Land en volk in veele Staaten en volkeren verdeeld, die ten deele *Democratisch*, en ten deele *Aristocratisch* geregeerd werden. Daar onder waren de *Seonen*, de *Eduën* en *Bourgondiers*, de *Sequanen*, in 't *Fransche Comté*, de bekendsten. De Hoofden van alle deeze waren de *Druiden* en de *Ridderschap*. Het gemeene volk werd met de knegten gelijk gesteld, en altoos in armoede gehouden, en moest dus, even als de slaven, arbeiden. De eerste waren, niet alleen de bezorgers van den Godsdienst, maar zaten ook in de Regtbanken. De *Ridderschap* trok te velde; en hoe meer knegten en slaven zij met zig voerden, hoe aanzienlijker zij waren. Dit was de gesteldheid dier volkeren tot dat JULIUS CAEZAR in *Gallie* trok, hunne vrijheid vernietigde, en hun onder het juk van *Rome* bragt. Te gelijk veranderde hij den Regeeringsvorm, doende zes van deeze Provintien door Burgemeesteren, en de overige elf door derwaarts gezondene voorzitters als Stedehouders regeeren. CONSTANTYN DE GROOTE zond Graaven derwaarts in de Steden, en Hertogen op de grensplaatzen. Naderhand verdeelde hij het gantsche *Roomsche* Rijk in vier *Prefectura pratorii*; het eerste was *Gallie*, dat hij in drie Vikarijen verdeelde, als: één in *Frankrijk* zelfs, één in *Spanje* en één in *Groot-Brittanje*; welke Regeering alzo gebleeven is, tot dat de *Franken*, in de V Eeuw, het gantsche Land bemagtigden. Sedert de Regeering van den Keizer AUGUSTUS

tot

tot aan die van GALLENIUS zijn deeze Landen tweemaal oproerig geweest, als: eerst in het Jaar 23, en daar na in het Jaar 70, door den opstand der *Batavieren*, onder CIVILIS, TUTOR en CLASSICUS. Na den dood van DECIUS trokken in dit Land allerlei vreemde volkeren. Eerst kwamen de *Franken* en *Duitschers*, die omtrent den *Rhijn* woonden; daar na de *Wandalen*, *Sueven*, *Alanen*, *West-Gothen* en *Bourgondiers*; neemende ieder van deeze een streek Lands voor zig: zo dat 'er, in één tijd, vier onderscheiden Regeeringen in *Gallie* waren; tot dat, na de vijfde Eeuw, geene *Roomsche* Stedehouders meer derwaarts gezonden werden, wijl de *Franken* geheel *Gallie* ondergebragt hadden; waar door dan ook dit Land naar hun genoemd is.

Zie JULIUS CAEZAR, PLINIUS, TACITUS, enz.

GALILEE, voortijds een Klooster in *Friesland*. De Schrijver der Kerklijke Oudheden van *Friesland* plaatst dit onder het Dorp *Burum*, en zegt dat hier van ouds een Klooster of Priorij van *Cistercienfen* gestaan heeft, *Galilea* genaamd, 't welk onder den Abt van *Gerkklooster* behoorde. Zijn geleerde Aantekenaar zegt hier op. „ WINSEMIUS spreekt ook „ van een Klooster *Galilea* genaamd: maar dat stond, vol„ gens zijn zeggen, buiten *Leeuwaarden*, en leefde naar „ den regel van ST. FRANCISKUS, en bestond uit mannen en „ vrouwen." ——— „ Wat van dit *Galilea* zij (zegt hij „ verder) kan ik niet zeggen: maar indien het een *Francis*„ *kaaner* Klooster geweest is, heeft het zeker geen Abt „ gehad, en onder geen Abt gestaan, daar dit *Galilea*, nog„ thans, onder den Abt van *Gerriksklooster* stond." BACHIENE, het plaatzende, zo als beltoord, onder *Leeuwaarden*, zegt: „ het geweezen Klooster *Galilee*, behoorende aan de „ *Minnebroeders*, lag eertijds aan de overzijde der Trekvaart. „ Na dat het afgebroken en binnen de Stad verplaatst is, „ heeft de daar bij gelegen Buurt, naar het zelve, den naam „ van *Oud-Galeien* blijven behouden.

GALLIENUS, was de zoon van Keizer VALERIANUS, die het bewind in handen kreeg, na dat zijn vader, in een ſlag tegen SAPOR, Koning der *Perſen*, gevangen genoomen was. Dan deeze, verzoopen in alle wellusten, was tot alles, behalven tot de Regeering, bekwaam; waar door dan ook, het eene wingewest voor en het ander na, hem ontwrongen werd; waar van hij, egter, altoos de tijdingen al ſpottende aanhoorde. Zijn vader ontſlagen en naar het Oosten getrokken zijnde, ondernam GALLIENUS, de *Galliſche* volkeren, die langs den *Rhijn* woonden, en waar onder de *Batavieren* ook moeten geſteld worden, voor de aanvallen der *Overrhijnſche Germaanen* te beveiligen. In perſoon omtrent den *Rhijn* gekoomen zijnde, was het hem bijkans gelukt, den *Germaanen* den overtogt, met geweld, te beletten. Dan alzo hij zijne magt te klein bevond, was hij genoodzaakt, met eenen hunner Koningen een verbond aan te gaan; anderen verdreef hij door bedreigingen. Maar na dat POSTHUMUS tot Keizer uitgeroepen was, verliep al zijn gezag. GALLIENUS de tijding vernoomen hebbende, dat deeze door gantsch *Gallie* erkend was, dreef hij daar mede al lachende de ſpot: zeggende: *kan de ſtaat zonder de Artribatiſche rokken* (*ſaga*) *niet ſtaande blijven?* Hij bragt wel een Leger tegen POSTHUMUS te velde; doch deeze werd, door de *Galliers*, die toen reeds meester van het Eiland der *Batavieren* waren, trouwlijk bij geſtaan. En, egter, verweerde hij zig, tot dat hem, door LOLLIANUS, de voet geligt werd, in het Jaar 274.

Zie TACITUS en anderen.

GALLUS, (CAREL) in het Jaar 1530 gebooren, was Predikant te *Deventer*, van waar hij, in 't Jaar 1587, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden* beroepen werd. Hier overleed hij, in het Jaar 1616. Zijne ſchriften beſtaan in een *Latijnſche* verklaaring over de *Openbaaring van Johannes*, en een geſchrift in 't *Nederduitsch*, tegen de *Wederdoopers*.

Vita Prof. Leidenſium.

GAL-

GALLUTIUS; (ANGELUS) stierf te *Rome*, den 28 Februarij van het Jaar 1674, oud zijnde 84 Jaaren. Hij heeft, in het *Latijn*, geschreeven *Historie van de Nederlandsche Oorlogen*, van het Jaar 1593 tot 1609, en gedrukt te *Rome* in het Jaar 1671, in twee stukken in folio, in het Jaar 1676 in *Duitschland* in 4to.

Zie BAYLE.

GALO, (SIMON) was een der *Hollandsche* Edelen, welke, in het Jaar 1168, als getuigen voorkomen van het verbond, dat Graaf FLORIS DE III genoodzaakt was te maken met den Graaf van *Vlaanderen*.

Vaderl. Hist. II. Deel, bl. 259.

GAMA, (VASCUS) een beroemd *Portugeesch* Zeeheld, die, in het Jaar 1498, den weg langs den hoek van *Afrika*, dat is om de *Kaap de Goede Hoop*, naar de *Oostindien* ontdekte. Hij landde te *Kalicut*, aan de kust van *Malabar*, van waar men wist, dat de *Indische* waaren naar *Bagdad* en *Aden* gevoerd wierden. Hij vestigde aldaar den handel der *Portugeezen*, onaangezien den tegenstand der *Arabieren*, die aldaar toen de grootste Kooplieden waren.

Zie de *Historie van* EMANUEL, *Koning van Portugal.*

GAMEREN, een Dorp en Heerlijkheid, tusschen *Bommel* en *Niewaal* geleegen, heeft eertijds een aanzienlijk Slot gehad, waar van tegenwoordig nog eenige vervallene overblijfzels te vinden zijn. Voor eenige Jaaren is dit Slot weder bewoonbaar gemaakt. Het Dorp word door één Predikant bedient. De Heer van *Gameren* is de Graaf VAN RANDWYK.

GAMARRA, (DON ESTEVAN DE) De Heer LE BRUN, *Spaansch* Afgezant bij de Staaten deezer Landen, overleeden zijnde, werd

werd hij door GAMARRA gevolgd, die ook veele Jaaren alhier zijn verblijf gehouden heeft, schoon hij, in den aanvang van zijn Gezantschap, niet veel bijzonders verrigtte. Dan, in het Jaar 1660, verklaarde hij aan den Heer DE WITT, dat zijn meester niet ongeneegen zou zijn, om een naauw verbond van vrede, vriendschap en koophandel met den Staat sluiten. In het volgende Jaar bewerkte hij eene verdeeling der Landen van *Overmaaze*, tusschen *Spanje* en den Staat. Toen, in het Jaar 1664, uitlekte, dat *Frankrijk* een toeleg op de *Spaansche Nederlanden* op het oog had, doorreisde de Geheimschrijver van GAMARRA, om dit te verhoeden, alle de *Hollandsche* Steden. Hij zelf was, ten dien einde, in persoon te *Dordrecht* geweest, alwaar hij de Vroedschap of Oud-Raad, in welke hem gehoor verleend was, zogt over te haalen, om te bewilligen in een verdedigend verbond, tusschen den Koning zijnen meester en de Staaten. Hier uit werd gebooren een besluit der Staaten, om geen uitheemsche Gezanten, over zaaken van Staat, voortaan meer in de Vroedschappen der Steden te hooren; hoewel dit naderhand meer dan eens overtreeden is. Ter Algemeene Staatsvergadering sloeg hij, in dat zelve Jaar, een verbond van wederzijdsche bescherming der *Nederlanden* voor. Dan, offchoon *Amsteldam*, ter dier tijd, meer *Spaansch-* dan *Franschgezind* was, konden alle de voorslagen van GAMARRA niet tot stand komen.

Zie de Brieven van J. DE WITT en van D'ESTRADES.

GANA, oude benaaming van het GEIJN; zie OUT GEIJN.

GANGULPHUS, was de medgezel van WULFRAMUS, eersten verkondiger van het Euangelie in de *Nederlanden*. Hij werd beschreeven als geweest te zijn, een man van uitmuntende Godvrugtigheid; gebooren in *Bourgondie*, in de agtste Eeuw, onder PIPYN, Koning van *Frankrijk*. Deezen in den krijg volgende, begaf hij zig ook in den egt; maar werd, door toedoen zijner vrouwe, door haaren egtbreeker vermoord.

Naar

Naar zijnen naam zijn verscheiden Kerken en Kloosters benoemd, zo wel in *Duitschland* als in de *Nederlanden*, onder andere de tweede Kerk te *Haarlem*. Zijne gedagtenis word gevierd den 9 Maij. Hij, zegt men, ondersteunde, door zijne Hertoglijke magt, WULFRAMUS en anderen. Hij werd vermoord in het Jaar 704.

Zie *Batavia Sacra*, I. Deel, en *Oudh. van Kennemerland*.

GANS, (MR. JOHAN) werd, in het Jaar 1629, met de verandering der Regeering van *'s Hertogenbosch*, op den 25 September, om zijne bekwaamheid, als eerste Pensionaris dier Stad aangesteld, op bevel der Staaten, wien hij, zo wel als alle de aangestelde Regenten en Amptenaars, den eed van getrouwheid deed. Naderhand voor dien post bedankt hebbende, werd hij tot Lid der Regeering bevorderd. In het Jaar 1654, in die hoedanigheid, in den *Haage* zijnde, werd hij, benevens andere Regenten, door een Deurwaarder van het Hof van *Holland* ontboden, om ten Hove te verschijnen, zonder de reden daar van te weten. Hier verstond hij van eenen der Raadsheeren, in tegenwoordigheid van den Fiscaal, dat hij ontboden was, om getuigenis der waarheid te geeven, wegens de giften, geduurende zijne bediening als Pensionaris, aan de Heeren MUSCH, ASPEREN en VAN BERCHEM geschonken; als ook van het geen hij hun, uit zijn eigen beurs, tot verkrijging, zo van het Pensionarisampt, als van het Comptoir der Gemeene Middelen, gegeeven had. Hij antwoordde, dat hij, als Pensionaris, door den eed van geheimhouding verbonden was: ook was hij Poorter van *'s Hertogenbosch*, en dus ongehouden, voor het Hof van *Holland* getuigenis te geeven. Men hernam, dat hij, uit kragt van het arrest, zulks moest doen. Waar op hij wederom inbragt, als ingezetenen van *Braband* en Poorter van *'s Hertogenbosch*, in *Holland* niet te kunnen gearresteerd worden. Men zeide hem, dat niemand van arresten, om getuigenis der waarheid te geeven, bevrijd was; weigerde hij zulks te doen, men zou hem daar zo lang houden, tot dat hij

ge-

gemigd had. Egter nam men aan, van zijne bijgebragte redenen ten Hove verslag te zullen doen. Naderhand werd hem gevraagd, of hij kon bewijzen, dat hij, als Pensionaris, alles geheim moest houden. GANS antwoordde, daarom niet in den *Haag* gekoomen te zijn, en dat hem dit voor als nog onmooglijk was. Men beval hem dit te bewijzen, en inmiddels in arrest te blijven; doch wilde hij bij handtasting belooven, niet zonder last uit den *Haag* te zullen gaan, men zou hem, uit zonderlinge gunst, uit het arrest ontslaan. De nood perste hem, dit te belooven. Wat zijne bijzondere bediening betrof, antwoordde hij dat hij deswegen niet onder eede verbonden was. Hij had, ter verkrijging daar van, aan die Heeren geene vereeringen gedaan. Van het Hof gekoomen zijnde, maakte hij alles aan de Regeering van '*s Bosch* bekend, met verzoek te mogen weten, wat hij hier omtrent zoude doen; en verder dat 'er iemand, van Stads wegen, gemagtigd werd, om het arrest af te doen. De Regeering besloot hier op, GANS niet toe te laten, eenige verklaaring ten Hove te doen, en aan het Hof van *Holland* te schrijven, ten einde niemand haarer Regenten met arrest bezwaard mogt werden, om de besluiten der Regeering te openbaaren. Hier van gaf GANS ten Hove kennis. Hij voegde 'er nevens, dat hij het afschrift der Instructie voor Stads Pensionarisfen aan het voorzittend Lid van den Hove overgeleverd, en tevens om ontslag had verzogt. Dat het Hof hem hier op geantwoord had, dat de eed, aan de Stad gedaan, hem van den eed, die hem aldaar afgevorderd werd, niet ontslaan kon. Hij had de onredelijkheid daar van, doordien hij een tegenstrijdigen eed gedaan had, aangetoond; bovendien was dit hem, door de Regeering, verboden. Dan, het Hof begreep het anders, en had hem doen aanzeggen, dat het de redenen der Regeering en van hem niet aannam, en hem dagvaarde, om getuigenis der waarheid te geeven, en die te beëedigen. Inmiddels werd hij ziek, en gaf daar van aan de Regeering kennis. Hier op waren bij hem gekoomen een Raadsheer, de Fiscaal en een Geheimschrijver van het Hof, om hem op eenige punten te hooren. Hij verzogt daar op een afschrift van het goedvinden van het Hof, om het zelve te verzenden, en uitstel, tot dat hij antwoord bekoomen

had.

had. Het Hof antwoordde, met Stads zaaken niet te doen te hebben, maar dat het tegen hem, als gearresteerde, te werk ging. Waar op hij zeide, dat het niet zijne eigene, maar Stads zaaken waren; en dat hij, als geweezene Pensionaris, aan de Stad met eede verbonden was, en geen anderen kon doen, zo lang hij van den eersten niet ontslagen was. Voorts dat *'s Hertogenbosch* een Hoofdstad van *Braband* was, die men zo gering niet moest agten; als mede dat het Hof ten minste zijne besluiten aan de Regeering behoorde bekend te maaken, en hem inmiddels ongemoeit laaten. Dit verzogt hij, aan het Hof te berigten. Doch hij kreeg ten antwoord, dat hij hier mede de zaaken alleen zogt te rekken. Zij begeerden, dat hij verklaaring en eed zou doen, en anders wist men middel om hem te noodzaaken; en dus vertrokken die Heeren. Zijn oordeel daar op was, dat 'er terstond iemand van de Regeering uit den *Bosch* moest overkoomen, om de gevolgen te sluiten, wijl hij vreesde, dat 'er iets geweldadiger tegen hem zou ondernomen worden. De Magistraat zond hier op een van de haaren om het arrest af te doen, en de zaak zodanig te beslegten, als met Stadsgeregtigheden overeenkwam. Het Lid der Regeeringe van den *Bosch* in den *Haage* gekoomen, begaf zig bij het voorzittend Lid van het Hof, en verzogt het ontslag van den Heer GANS. Dan het Hof volhardde in zijn besluit. Daar op besloot de Afgevaardigde Heer, voor GANS, volgens regten, te bewerken, dat de gearresteerde, ten minsten bij voorraad, ontslagen werd. Hier op werd de dag van het Pleidooi bepaald, doch op zijn verzoek veertien dagen uitgesteld, en aan GANS toegestaan, naar Huis te keeren, onder belofte, ten zelven dage, op verbeurte van duizend guldens, te zullen te rug keeren. Men had aan het Hof verzogt, dat GANS hier ter Stede mogt blijven, tot dat de zaak zou zijn uitgeweezen. Het gevolg deezer zaak is duister gebleeven; alleen vind men 'er nog van aangetekend, dat de Regeering van *'s Hertogenbosch* zig aan den Hoogen Raad van *Holland* schijnt vervoegd te hebben, en dat deeze, op den 21 Februarij van het Jaar 1656, heeft goedgevonden, dat de Fiscaal van *Holland* der Regeeringe dier

dier Stad, als goede mannen voor GANS, op haaren gedaanen eisch, zoude antwoorden.

Zie VAN HEURN, *Historie van 's Hertogenbosch*, II. en III. Deel.

GANS, (JAN IN DE) van *Arnemuiden*, werd, in het Jaar 1542, door MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, Heer van *Beveren* en Admiraal van de Zee, gesteld als Kapitein op het Schip, de *Geldersche Jonkvrouw*, waar mede hij verscheiden rijkgelaaden Schepen genoomen en te *Ter Veer* opgebragt heeft. In het volgende Jaar 1543 werd hij, met GERRIT VAN MERKEREN, en meer andere Kapiteinen; met zes wel toegeruste Schepen uitgezonden, om op de *Franschen* te kruissen. Van van *Ter Veer* in Zee geloopen, vereenigden zij zig te *Middelburg* met nog 3 Schepen, door H. SANDELYN, Rentmeester van *Bewesterschelde*, in Zee gezonden; welke 9 Schepen te zamen de Rivier van *Bourdeaux* opzeilden, aan de *Fransche* Vloot veel schade toebragten, en veele Wijnschepen verbrandden, uitgenomen 17, die zij te *Veere* opbragten, en daarenboven eenige klokken, door hun uit de Kerken geligt.

Zie BOXHORN, *Chronijk van Zeeland*, II. Deel, bl. 471 en 472.

GANSFORT, (J. W.) bij anderen BASILIUS genaamd, werd te *Groningen*, in het Jaar 1419, gebooren. Schoon hij gebrekkig aan oogen en voeten was, heeft hij, egter, de onweetenheid dier tijden weten te ontvlugten, en de zon der waarheid zo hel ontstoken, dat men hem het *licht der waereld* noemde. Te *Zwolle*, alwaar toen een vermaard School was, heeft hij den grond zijner geleerdheid gelegt, en zo veel voorraad opgedaan, dat hij anderen kon onderwijzen. Van *Zwolle* naar *Groningen* te rug gekeerd, maakte men het hem daar zo bezwaarlijk, dat hij verpligt werd, zig openlijk te ver-

verdedigen. Hij vertrok van daar naar *Keulen*, in het Collegie van *Laurentius*; zijnde een Beurse, aldaar door een *Groninger* Theologant gestigt. Hier bevlijtigde hij zig, om de waarheid grondig te leeren kennen; en dit onderzoek deed hem een afkeer krijgen van de Schoolsche Godgeleerdheid, welke toen de overhand had. Hij maakte kennis met de *Benedictijner* Monniken, bediende zig van hunnen Boekschat, en trok 'er allen moogelijk nut uit. Inzonderheid leide hij zig toe op de *Platonische Filosophie*. Hij liet zig door bedreigingen van lieden, die gewoon wåren anders te denken, niet afschrikken, maar beriep zig tegen hun op den wezenlijken inhoud der H. Schrift, die hij zijne partijen altoos voorwierp. Dikmaals ging hij in het Klooster te *Deuts*, over den *Rhijn*, en las daar in de Schriften van RUPERTUS, die hij hoog schatte, en genoegzaam affchreef. Zo deed hij ook met andere Schrijvers, vermeerderende die met zijn aanmerkingen; waar uit met ter tijd een groot werk gebooren werd, dat hij *Mare magnum* plagt te noemen; doch 't welk is verlooren geraakt. Intusschen beklaagde hij zig, dat de man (RUPERTUS) in wien de geest van CHRISTUS gewoond had, door de duisternis der tijden en het bijgeloof, nog van veele nodige zaaken onkundig was geweest. Van de *Bedel-Monniken*, die in dien tijd menigvuldig uit *Bijzantium* of *Constantinopole* kwamen, leerde hij iets van de *Griekfche* spraake, om niet blindelings te moeten gelooven, wat de vertaalers van den *Griekschen* Text gezegd hadden. Een voorsmaak van de *Hebreeuwsche*, *Chaldeeuwsche* en *Arabische* spraake gaven hem andere Monniken, en zelfs de Jooden. Hier door berugt geworden zijnde, beriep hem FILIPPUS, Keurvorst van den *Paltz*, naar *Heidelberg*, als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid. Hoewel hij in deeze waardigheid geen behaagen scheen te hebben, begaf hij zig egter derwaart, om de jeugd in de Philosophie te onderwijzen; doch verbond zig niet als Hoogleeraar. Hij keerde, na eenig verblijf aldaar, weder naar *Keulen*, en van daar naar *Leuven*, alwaar hij met geen klein genoegen de Theologie hoorde leeraaren. Van daar trok hij naar *Parijs*, om de Geleerden aldaar te hooren. Met verwondering hoorde hij een *Brabander* en *Utrechte-*

naar. Met zijnen vriend FRANSISCO DE REUVER, begaf zig van daar naar het Concilie te *Basel*, en hield aldaar verscheidene disputatien, die hem tot eer verstrekten. Met dien zelven man keerde hij naar *Parijs* te rug, en onderhield de vriendschap met hem, zelfs na dat hij, onder den naam van SIXTUS DEN IV, Paus geworden was. Na verloop van tijd weder te *Groningen* gekoomen zijnde, verwierp hij de dwalingen der *Roomsche* Kerk, en sprak dezelve openlijk tegen; waar door hij in grooten haat bij de domme Monniken geraakte, en hunnen haat niet zou ontgaan zijn, zo niet DAVID VAN BOURGONDIE, Bisschop van *Utrecht*, zijn bijzonder vriend, hem beschermt had. In hoogen ouderdom werd hij geheel blind, overleed den 4 October van het Jaar 1489, en werd te *Groningen*, in het Choor van de Kloosterkerk, begraaven. LUTHER heeft altoos met lof van hem gesprooken en geschreeven. De Schriften, van hem overgebleeven, zijn te *Groningen*, in het Jaar 1514, gedrukt.

Zie BENTHEM, *Holland Kirch und Schul Staate*, H. Theil, bl. 175. enz.

GANSOIJEN, een kleine Buurt van slegts 6 Huizen, die, zedert het Jaar 1637, met 2 vermeerdert zijn, ten Noorden van de *Oude Maas*, een uur gaans ten Noorden van *Naaldwijk*, tot welks Gemeente de *Gereformeerden* aldaar behooren; bestaande, met al het onderhoorig Land, een uur gaans in den omtrek. En egter heeft deeze Buurt Hoog-, Laag- en Middelbaar Regtsgebied. De Heer van *Gansoijen* heeft aldaar een Kasteel, dat, schoon na den ouderwetschen trant gebouwd, van binnen een gemakkelijke wooning is. Hij trekt uit deeze Heerlijkheid goede inkomsten: voornamelijk uit het Veer over de *Oude Maas*. Ook zijn aan dezelve meer dan 80 Achterleenen onderhoorig.

De Regeering bestaat uit een Drossaart en zeven Schepenen. Dan, uit gebrek van bewooners, moeten zij mede uit de Eigengeërfden der nabuurige Plaatsen verkooren worden.

Alle

Alle deeze, zo als ook de Secretaris, worden door den Heer Cap. aangefteld.

BACHIENE, bl. 645.

GANSWIJK; zie EMMIKHOVEN, en WAARDHUIZEN, waar mede GANSWIJK eene Heerlijkheid uitmaakt, in 't Land van *Altena*.

GAPINGE, een Kerkdorp op het Eiland *Walcheren*, een half uur gaans ten Westen van *Ter Veere*. Het word ook wel *Der* of *Ter Gapinge* genaamd: en wijl dit Dorp een fpreekend Wapen voerd, een Gaper verbeeldende, meent men dat het zijnen naam ontleend heeft van 't Gapen; dan, hoe dit uit te leggen zij, is zeer twijffelachtig. Eertijds behoorde dit Dorp, als eene Ambachtsheerlijkheid, aan den Heer FRANK VAN BORSSELEN, die zig in Huwelijk begeeven had met Gravinne JACOBA, na wier overlijden deeze Heerlijkheid wederom aan de Graaflijkheid verviel. Hertog KAREL DE STOUTE verkogt het aan GUY VAN BAANST, zijnen Rentmeester *Bewestefchelde*. Daar na is het de eigendom geworden van den Heer VAN DEN BRANDEN, Burgemeester van *Middelburg*.

Tegenwoordige Staat, X Deel; BACHIENE, A. bl. 897.

GARDEREN, een Dorp in *Gelderland*, onder het Schoutampt *Barneveld*, liggende, met *Kootwijk* en *Voorthuizen*, in een Driehoek. De Kerktoren van dit Dorp had zijnen fpits verlooren, door den brand; dan is naderhand wederom opgebouwd.

GARDIN, (GUILLAUME DU) was een van die mannen, welke binnen *Amfteldam*, in het Jaar 1578, met en benevens anderen, als KOSTER, KROMHOUT, PAAUW, enz. het werk der Hervorming op 't ijverigst voortzetten. Men zie wat van hem, en anderen, reeds op het Art. AMSTELDAM, gezegd is.

GARDOLF, een der oude *Friesche* Graaven, welke, in het Jaar 885, door GODEFRID den *Noorman*, aan den Keizer gezonden werd; zie GODEFRID DEN NOORMAN.

GARMERSWOLDE, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, onder het Kwartier van *Fivelingo*. Dit Dorp staat onder de beheering van verscheiden Heeren.

GARNEWEERT en OOSTUM, eigenlijk *Oostheim*, twee Dorpen in de *Groninger Ommelanden*, aan het *Nieuwe Diep*, in het Kerklijke te zamen gecombineerd, en in het Waereldlijke onder het gebied van den Baron LEEWE VAN ADUART.

GARRELSWEER, een Dorp in de *Groninger Ommelanden*, aan den *Zuider-Oever* van 't *Damsterdiep*, omtrent ter halver wege tusschen *Groningen* en *Delfzijl*, behoorende, als eene Heerlijkheid, aan den Baron RENGERS VAN FARMSUM.

GARSTHUIZEN, mede een Dorp in de Provincie *Groningen*, aan de grenzen van *Hunzingoo*, dat onder verscheide Heeren verdeeld is.

GARYP, onderscheiden van *Hardegarijp*, ten Noorden van daar gelegen, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, een groot en vermaaklijk Dorp, hebbende een Kerk met een spitzen Tooren. De Eigengeërfdens maaken 60 stemmen uit, waar onder eertijds waren veertien eigenaars van bijzondere Stinzen, of Edele Staaten.

GASPAAREN, GASPAERNE of GESPARDE; zie HAGESTEIN.

GASSEL, een klein Dorp in *Staats Braband*, een groot half uur gaans ten Zuidoosten van *Grave*, heeft mede een Dingbank van zeven Schepenen in gemeenschap met de Buurt *Tongelaar*. 'Er staat een oud Kasteel, *Tongelaar* genaamd: 't welk zijnen naam aan die Buurtschap mededeelt, behoorende te zamen aan den Graave van HEMMENDAAL en KREIJNSHEIM.

GASSELTE en GASSELTER-NIEUWVEEN, twee Dorpen in het Landschap *Drenthe*; zijnde het laatstgenoemde eertijds een Buurtschap geweest, aan *Gasselte* onderhoorig. In later tijd meer bevolkt zijnde, is het een Kerk-Dorp geworden, liggende een half uur gaans van een.

GASTANAGA, (*Don Francisco Antonio de Agarto, Markgraaf van*) werd, in het Jaar 1689, Landvoogd van de *Spaansche Nederlanden*.

GASTEL, een Dorp in *Staats Braband*, in de Heerlijkheid van *Peelland*, onder de Baronie van *Kraanendonk*. Het bevat niet meer dan 34 Huizen; de *Gereformeerden*, aldaar woonende, moeten hunnen Godsdienst te *Budel* verrigten.

GASTEL, (*Oud*) in het *Oosterkwartier van Breda*, een uur gaans ten Westen van den *Ouden Bosch*; een groot fraai Dorp, dat eenige aanzienlijke Huizen heeft. Aldaar is een ruime groote Kerk voor de *Gereformeerden*, die, egter, maar een klein getal uitmaaken. De Kerkenraad bestaat uit één Predikant, twee Ouderlingen en twee Diakenen, die, egter, een vrije beroeping hebben. De Predikant ontvangt zijne wedde, gelijk te *Wouw*, en in den *Ouden Bosch*, van den Abt van *St. Bernard*, die de Tienden trekt: de *Roomsche* Priester, waar toe een der Abtdij-Heeren verkooren, en die door den Abt benoemd word, moet als Rentmeester, het zelve bij kwartaalen aan den Predikant toereiken.

GASTEL, (*Nieuw*) word gerekend met *Oud Gastel* voornoemd gecombineerd te zijn, of schoon het, in de Landkaarten, als een bijzonder Dorp aangetekend staat. Thans is het geen Kerk-Dorp; zijnde de Kerk en meeste Huizen, in den *Spaanschen* oorlog, verwoest, en niet wederom opgebouwd. Het is niet meer dan een Buurt van eenige Huizen, die langs den Dijk van den *Dintelstroom* van elkander verstrooid liggen.

Men vind aldaar, en verder Oost- en Westwaard, aan de boorden deezer Rivier, zeer grasrijke Weilanden, die veel hooi opleveren. In deeze Weilanden zijn, in het Jaar 1748, toen de stilstand der wapenen, tusschen de *Franschen* en andere Oorlogende Mogendheden, reeds te *Aken* getroffen was; sommige Regimenten *Staatsche* Kavallerij, uit de Legerplaats bij *Breda*, derwaarts trekkende, gekampeerd geweest, van den 17 Junij tot den 14 Julij. Het oogmerk daar van was, om aan de paarden groen voeder te verschaffen, 't welk zij, gedurende de voorige Veldtogten, hadden moeten missen.

Zie BACHIENE, bl. 839 en 840.

GAT (*Het*) *van de Maaze*, of de Droogte voor de *Maas*, is niet zo diep, als dat van *Goedereede*, en kan met Schepen, die meer dan twaalf voeten diep gaan, bezwaarlijk bevaaren worden. Men vind dit Gat tusschen *Oostvoorn* en den Hoek van *Holland*, en heeft, ter wederzijden, een groote droogte. Aan den kant van *Oostvoorn* legt de *Westplaat*, en aan den kant van den Hoek van *Holland* een andere Plaat, de *Vlakte* genaamd. Tusschen deeze beiden, even binnen de Droogte, is een plaats van tamelijke diepte, de *Put* genaamd; alhier komen de Schepen, die naar Zee willen, gemeenlijk ten anker, om het hooge water op het drooge af te wagten. Niet verre van hier scheid zig het water in tweeën, en loopt in het *Brulsche*, of *Zuiddiep*, en in het *Sluische Diep*, of het *Scheur*, langs de *Onrust*, naar *Maassluis*. In het vaaren naar deeze diepten, ontmoet men de *Krabbe*, een Plaat, die door geduurige aanspoeling, thans aan het Eiland *Rozenburg* gehegt is. Zij scheidt, door middel van dit Eiland, de *Maas*, van hier tot bij *Vlaardingen*, als in twee Rivieren, en kan als een tong in den mond van den stroom worden aangemerkt. Men vind in den Mond der *Maaze*, en hooger op, nog verscheidene droogten en Plaaren, waar van de een grooter is dan de andere.

Tegenwoordige Staat, VII. Deel, bl. 44.

GAUBIUS, (H. D.) voor weinige Jaaren zeer beroemd Hoogleeraar in de Medicijnen, op de Acadnmie te *Leiden*, en Lijfarts van Prinsse WILLEM DEN V.

GAUDENTEN, een Orde van Monniken, die, in het Jaar 1473, de Orde der *Observanten* aannamen. Deeze hadden een Klooster te *Bolswert*, doch wierden, om hun slegt en ergerlijk leven, in het Jaar 1581, van daar gejaagd.

Oudheden van Friesland, II. Deel, bl. 11.

GAUW, een Dorp in *Wijmbrltzeradeel*, zijnde gecombineerd met *Goinga* en *Offingawier*. Dit Dorp heeft $11\frac{3}{4}$ stemmen.

GAVERBEN; zie JOCHIJ.

GAYMANS, een oud beroemd Geslacht in *Arnhem*; zie TULLEKEN.

GAIJKEMA, een Adelijke Hofstede, ten Zuiden het Dorp *Augustinusga*, in de Grietenij *Achtkarspelen*.

GAZA, (THEODORUS) een man, die, van alle Geleerden, als om strijd gepreezen word. BORSSARD noemt hem den Geleerdsten van zijnen tijd, en volgens J. PIERIUS en VALERIANUS, was 'er, in Jaaren lang, onder de *Grieken* en *Latijnen*, niemand geweest, die voor hem niet moest onder doen. Onder de Geleerde mannen, die de beschaafde weetenschappen in *Italie* hebben doen herleeven, zegt J. SCALIGER, zijn 'er maar drie, die ik benijde, dat is T. GAZA, POLITIANUS en MIRANDOLA. Hij was te *Salonica* in *Griekenland* gebooren; van daar week hij naar *Italie*. Doch bij al die geleerdheid, was hij ten hoogsten ongelukkig; en stierf van verdriet. R. AGRICOLA was zijn bijzondere vriend, en bragt zijne Schriften te *Beßo* in *Friesland*.

GEBHARD, (JANUS) Hoogleeraar in de Historien en *Griekfche* taale, te *Groningen*, geboren te *Swartshorn*, een Steedje in *Opperpalts*, alwaar zijn vader Predikant was. Zijne studien volbragt hebbende, in het Jaar 1625, trok hij naar *Holland*, en verder van daar weder naar *Duitschland*. In het Jaar 1629, kwam hij weder te *Groningen*, alwaar hij, in de plaats van EMMIUS, beroepen werd, en bleef tot zijnen dood, die voorviel den 3 October van het Jaar 1632; laatende verscheidene Schriften na.

Zie Leven der Groninger Profess.

GECOMMITTEERDEN *ad Causas*. Deeze werden, in de Provintie *Gelderland*, allereerst ingesteld in het Jaar 1595, ten getale van twaalf, en in het Jaar 1600 met nog zes vermeerderd. Daar na zijn ze een geruimen tijd afgeschaft; doch, volgens herhaalde besluiten van de Jaaren 1710, 1712 en 1713, wederom als van ouds ingevoerd. Vóór het aanvangen der Raadpleegingen stelt ieder Kwartier een Directeur en zes Gecommitteerden *ad causas*, of Gemagtigden ter zaaken, aan; als drie uit de Ridderschap, en drie uit de Steden, te famen het getal van agttien uitmaakende; zijnde gemeenlijk, uit het Kwartier van *Nijmeegen*, behalven den Burggraaf, de twee oudste Riddermatigen, de oudste Burgemeester dier Stad, één Burgemeester van *Tiel* en één van *Bommel*; uit het Kwartier van *Zutphen*, behalven den Landdrost, de Scholtus, binnen en buiten *Zutphen*; de oudste Riddermatige, de twee oudste Burgemeesters dier Stad, en een Burgemeester uit de vier kleine Steden bij beurten; en uit het Kwartier van de *Veluwe*, behalven den Landdrost, de Regter van *Veluwen Zoom*, de oudste Riddermatige, de oudste Burgemeester van *Arnhem*, en twee Burgemeesters uit de kleine Steden, uit dat Kwartier, bij beurten, het eene Jaar twee uit *Harderwijk* en *Hattem*, en het andere Jaar twee uit *Wageningen* en *Elburg*.

De agtien Gecommitteerden, van welke wij spreeken, plaatzen zig, aan een lange tafel, gemeenlijk de *Landschapstafel* genaamd, naar een bepaalden rang. De Burggraaf

graaf van 't Rijk van *Nijmeegen* bekleed altoos de plaats van Voorzitter. Gemeenlijk word door een Afgevaardigden ter Generaliteit, uit het Kwartier, alwaar de Landdag gehouden word, verslag van 's Lands zaaken gedaan. Alle voorstellen aan deeze Vergadering moeten schriftelijk gedaan worden. Die van gering belang zijn, worden door deeze Gecommitteerden terstond afgedaan; doch die van meer belang zijn, door de Kwartieren overgenoomen, om daar op afzonderlijk te raadpleegen.

Zie *Staat van Gelderland*, bl. 141, enz.

GECOMMITTEERDE RAADEN, van de Heeren Staaten van *Holland en Westvriesland*, worden verdeelt in *Gecommitteerde Raaden* van het Zuider, en *Gecommitteerde Raaden* van het Noorder Quartier.

Het eerste Collegie is opgeregt kort na de doot van den Grondlegger van onze Vrijheit, *Prins Willem den eerste van Oranje*, Stadhouder van Holland.

Bij het scheiden der Vergaderinge der Staaten, besloot men op den 4 *Sept.* 1584. tot de volgende Staatsvergadering toe, één Heer uit de Edelen, en één uit ieder der Steeden, Dordregt, Haarlem, Delft, Leijden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam en Hoorn te magtigen om de voorvallende zaaken af te doen, zij mogten vergaderen daar zij wilden; zes van Hun mogten in absentie van de anderen besluiten. Zij waren gelast een instructie te formeeren voor een Collegie der Gecommitteerden of Gemagtigden der Staaten, het welk reeds bij *Resolutie van Holland van* 23. *Junij* 1584. besflooten was op te rigten, en bestaan zoude uit zeven Leeden, waar onder een Præsident en Thesaurier, die maar voor een jaar dienen zouden, en agt zouden geeven op de betaalinge van de Logijsgelden, van het Krijgsvolk binnen de Provintie leggende, op de Grensvestingen en Sterkten, op het betaalen van Turf en Kaarsen der guarnizoenen, de onkosten der Boden en Deurwaarders en diergelijken; voorts voor het invorderen van 's Lands lasten, restanten van oude omslagen en an-

andere schulden, en het opzigt zouden hebben over Geestelijke goederen, het onderhoud der Predikanten, en andere zaaken meer, ook die van de Admiraliteit, het bezorgen der Zeevaart, en uitrusten der Scheepen.

De Instructie voor dat Collegie wierd gearresteert 12. *Oct.* 1584. en vervatte 55. *artic.* die naderhand bij resumtie gebragt zijn op 52. waar op zij twee dagen daar na den Eed deeden. Hun getal wierd naaderhand met twee Leeden vermeerdert; ziet *Ref. Holl.* 1. *April* 10. *en* 19. *Sept.* 1585. en bestond dus uit 9. Persoonen: twee daar van wierden naa het Collegie van het Noorder-quartier geschikt, welk Collegie wederom twee in dit committeerde, *Resol. Holl.* 10. *Febr.* 1585. *en* 3. *Febr.* 1585. Dit Collegie is eindelijk, nog na eenige verandering vastgestelt 17 *Febr.* 1590. op dien voet als het zig nu nog bevind, bestaande uit den Heere Prince Erfstadhouder en tien Leeden, de eerste van wegens de Ridderschap, die *ad vitam* gecommitteerd wierd, de negen anderen uit de Steden, Dordregt, Haarlem, Delft, Leijden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, en Gornichem, die gemeenlijk om de drie jaaren verandert worden, maakende de Steden Schiedam, Schoonhoven, en den Briel met hun driën een Neegende Lit uit, die bij beurten uit ieder Stad voor 2 jaaren gecommitteert word.

Haare bijeenkomsten worden door den Heer Raadpensionaris van Holland en twee Secretarissen van Staat daagelijks bijgewoont, zijnde de jongste gemeenlijk met de notulen en daagelijksche voorvallende zaaken van het Collegie belast.

Hun werk komt in het voornaamste genoegzaam met dat van den Raad van Staaten overeen, en bestaat dus, voornaamentlijk in het uitvoeren, en het doen ter uitvoer brengen van de genoomene Resolutien ter Vergaderinge van Holland, het opzigt over de zaaken van Oorlog de Provincie betreffende, en over de Provinciale geldmiddelen. Zommige hebben opzigt over de Fortificatien, anderen op 's Lands gemeene Middelen en de geschillen daar over voorvallende; de meeste zaaken worden commissoriaal gemaakt, en op der zelver rapport besluit het Collegie.

In

In Maij worden de Commisſien gemeenlijk verdeelt; doch het opzigt over de bijzondere Comptoiren der gemeene Middelen blijft altoos aan Gecommitteerde Raaden uit de zelfde Steden bepaalt.

De *Ridderſchap* en *Dordregt* hebben opzigt over de Comptoiren van Haarlem en Amſterdam, onder welke laatſte behooren Naarden, Weesp, en Muiden.

Die van *Haarlem* en *Leijden*, over Gornichem, waar onder Heusden en Woudrichem, en den Briel, waar onder Geervliet en Heenvliet,

Die van *Delft* en *Rotterdam*, over de Comptoiren van Leijden en Gouda, waar onder Schoonhoven, Woerden, Oudewater, en Nieupoort,

Die van *Gouda*, benevens die van *Schiedam*, *Schoonhoven* of den *Briel*, ieder op hun beurt, over Delft, waar onder 's Gravenhaage, en Rotterdam, waar onder Schiedam behoort.

Zedert de vernietiging van de Graafſlijkheits Reekenkamer, heeft dit Collegie ook het opzigt over de Domeinen en der zelver Rentmeesters.

De Ridderſchap, Haarlem en Amſterdam, over Noordholland, Kennemerland en Brederode in 't Zuiderquartier, benevens een der Secretarisſen van Staat.

Dordregt, Leijden, Gouda, en Gornichem, over het Rentmeesterſchap van Zuidholland, met een der Secretarisſen van Staat.

Delft, Rotterdam, en Schiedam, of wel Schoonhoven (of den Briel) volgens de beurten der Seſſie van die Steden in 't Collegie, over het Rentmeesterſchap van Voorn, de Beijerlanden en Putten.

Het opzigt, dat Heeren Gecommitteerde Raaden hebben over de zaaken van Oorlog, betreft in 't algemeen de voorzieninge der Fortificatien van de Provincie; voor deezen ook de monſtering van 't Krijgsvolk, de mond- en oorlogsbehoeften in 's Lands Magazijnen en ſterke Plaatſen, de Fortificatien te Naarden, te Heusden; te Geertruidenberg en de Klundert, te Helvoetſluis, en den Briel, te Loeveſtein, te Schoonhoven, te Woerden en daar omtrent, te Oudewater en op

an-

andere Plaatsen worden die ook door Gecommitteerden uit dat Collegie bezigtigt, en het onderhout der zelve bij openbare aanbesteedinge bezorgt. Wanneer het onderhout minder dan drie hondert gl. in 't jaar beloopt, staat het Heeren Gecommitteerde Raaden vrij de aanbesteeding onder de hand te doen; het aanleggen der nieuwe Fortificatien word ook door de zelve ter uitvoer gebragt; zij draagen ook zorg voor de betalinge van de Garnizoenen.

Haar Ed. Mog. doen bij præventie regt, over verraderije, muiterije, oproer, mishandelingen van 's Lands krijgs- en montbehoeften, en over valsche munterije; zij houden een staat van de oorlogsbehoeften, wapenen en andere werkhuizen den Lande toebehoorende, voor welkers onderhoud zij ook zorg draagen. Men doet hun ook jaarlijks rekening van 't bestier van 's Lands Magazijnen, en van de Oorlogsbehoeften, die in de sterke Plaatsen der Provincie gevonden worden; zij besteeden ook 's Lands Geschut aan, dat in de Hollandsche geschutgieterije gemaakt word.

Aan haar Ed. Mog. is de zorg der Geldmiddelen van de Provincie aanbevolen, en dien volgende de invoeringe van alle ingewilligde Lasten. Zij houden een netten staat van 's Lands Schulden en goederen, beslissen de geschillen over 's Lands gemeene middelen, besteeden 's Lands penningen daar 't behoord; zij geeven agt dat de ingewilligde lasten, transporten, schattingen en omslaagen op een eenparigen voet zoo in de Steeden als ten platten Lande gecollecteert worden, overeenkomstig met de daar toe gedraagen Consenten, en de ordonantien daar op gemaakt. De bestieringe der Geestelijke en aangeslaage goederen staat meede aan Haar Ed. Mog.; zij hebben de magt om de Quartieren, Steden en Rentmeesters, Ontfangers en anderen, die 's Lands penningen inhouden, of den ophef der gemeene middelen beletten, te constringeeren, en bij parate executie, arrest en andere middelen daar inne te procedeeren; zij draagen zorg, dat de Ontfangers en Collecteurs van 's Lands middelen behoorlijke reekening doen, en de Ontfangers der Geestelijke goederen, omslaagen, geligte en ontfange penningen alle jaar. Zij hebben acces tot de Reekenkamer, alwaar aan hun de ingeleverde rekeningen

op

op hun verzoek moeten vertoont worden. Zij doen 's Lands Ontfanger behoorlijken borg stellen, agt geevende op de behoorlijke vernieuwinge, en doen die en anderen Ontfangers hunne Instructie naakomen. Zij houden een netten staat van 's Lands inkoomen en lasten, om die voor de Heeren Staaten te kunnen openleggen; zij moeten den Ontfanger Generaal, en de bijzondere Ontfangers ook daar toe houden, dat zij maandelijksche staaten van hunne Ontfang en Uitgaave overzenden. Zij zijn gemagtigt om op 's Lands middelen eenige penningen te ligten, dog buiten toestemminge der Staaten, Staatsgewijze vergadert zijnde, niet hooger dan tot dertig duizent gulden, ten waare zulks, om dringende reedenen, bij Hun noodzaakelijk wierd geoordeelt: in welk geval zij tot hondert duizent moogen gaan, mits daar op ter naaste Staats-Vergaderinge goedkeuringe verzoekende. *Gr. Plac. Boek.* 3. *D. fol.* 93. Zedert het vernietigen der Graaflijkheits Reekenkamer en het verkoopen van verre de meeste der Domeinen, hebben Heeren Gecommitteerde Raaden van beiden de Quartieren de bestieringe over de overgebleevene gekreegen, bij *Resolutie van* 17. *Maart* 1728. Zij houden eens 's weeks des Donderdags daar over een Besoigne. De Rekeningen der Rentmeesters van de Domeinen worden ook aan Heeren Gecommitteerde Raaden gezonden, die na behoorlijk onderzoek, de zelve aan de Reekenkamer toezenden, die de zelve na een nader onderzoek sluit.

Na dat de Heeren van Holland, 1725, in Vianen en Ameiden, met de daar onder hoorende Dorpen gekogt hebben, is dat Domein onder de bestieringe van Heeren Gecommitteerde Raaden gestelt; blijvende egter aan de Staaten de begeevinge der voornaame Ampten en andere Souveraine bevelen.

De Gecommitteerde Raaden wijzen bij arrest in 't werk der gemeene middelen, omslaagen, en alle andere ingewilligde lasten, zonder eenigzints te treeden in het werk der Hooge Geregtshoven, Admiraliteits Collegien of geregten in de Steeden en ten platte Lande; en zijn op de loop der rolle en pleidooijen aldaar verscheide reglementen gemaakt, te vinden 2. *D. van 't Pl. B. f.* 1121. *en* 3053. en anderen.

Alle

Alle kwestien over gemeene middelen worden afgedaan of door het Collegie van Gecommitteerde Raaden zelve, of door Schepenen der Steeden, als Commisfarisfen of gemagtigden der zelve; indien Schepenen weigeren binnen de eerste veertien dagen regt over deeze geschillen te doen, word hun daar toe nog veertien dagen bij Heeren Gecommitteerde Raaden vergunt, en naa dien tijd de zaak geëvoceert aan 't Collegie, *Groot P. B.* 2. *D. fol.* 1126. Men kan van de vonnisfen van Schepenen Commisfarisfen ook reformatie verzoeken aan 't Collegie, en van haar Sententien valt geen appel, maar revisie, waar toe de Staaten vijf Heeren uit de Vergadering benoemen, die met Leeden van 't Collegie, die daar overgezeeten hebben, de zaak revideeren. Zij mogen aan niemant eenige lasten kwijtschelden; alleenlijk staat het hun vrij de geregtelijke invordering van 's Lands middelen tot de naaste Staats-vergaderinge en tot tien of twaalf dagen in de zelve, dog langer niet, op te schorten: alle verdere opschorting, onbedagtelijk of anderzints verleent, is bij uitdrukkelijke Staats Resolutien voor nul en van geen waarde verklaart; ziet die *van* 26 *Maart* 1670. Die vrijdom van Verpondingen, Hoorngelden, of eenige andere middelen begeeren, moeten zig addresfeeren, aan 't Collegie van 't Quartier, onder welke die Landen geleegen zijn, *Reg.* 26. *Sept.* 1670. deeze moogen egter geen advis tot het toestaan vormen, als met zeeven eenparige stemmen; en de naamen der Raaden, die over dat advis gezeeten hebben, moeten aan den kant van het zelve geteekent staan: en nog mag zoo een advis niet direct ter vergadering van Holland ingeleevert worden, maar moet voor af in de poincten der beschrijving gebragt, en aan de Leeden gezonden zijn geweest, welke Staatsgewijs vergadert zijnde daar op besluiten.

Zij dragen zorg, dat 's Lands middelen wel en behoorlijk bestuurt en besteed worden, en tot zeekere gebruiken geschikt, tot geen ander einde gebezigt worden; en in 't bijzonder dat Hollands aandeel in de algemeene Oorlogslasten van tijd tot tijd betaalt worden; zij slaan ordonantien op de Ontfangers tot het betaalen van het Krijgsvolk, 't Werkvolk, de Leveranciers en veele anderen; doch mag tot geen betaling van ordonantien of andere lasten beslooten worden, dan bij 't meereudeel van

't

't Collegie. Drie Leeden moeten de ordonantien onderteekenen, beneevens een Secretaris, en moeten de zelve ter Finance worden geregistreert. Zij moogen geen oude Wedden verhogen of nieuwe toestaan, noch bewerken dat zulks ter Generaliteit geschieden. Zij houden ook contra reekening, zoo teegen den Raad van Staaten, als andere comptable Persoonen; en zijn tot het naazien der Krijgsreekeningen drie Commissarissen gesteit.

De Gecommitteerde Raaden woonen ook de Generaliteits Vergadering bij; twee van hun worden daar toe Gecommitteert van maand tot maand, de eerste met de tiende, de tweede met de negende en zoo voorts. Zij moeten zorgen dat in die Vergadering niets beslooten word strijdig met eenige resolutien van Holland, of wel met het regt en Hoogheit van die Provincie. Zij brengen de gemeene Staatsresolutien ter uitvoeringe, en doen bij elke dagvaart verslag van 't geen daar in is gedaan; in afweezenheit der Staaten verleenen zij Octroijen om van Leenen te disponeeren, ook *sureté de Corps*, tot de naaste vergaderinge toe. Zij confirmeeren de collatien der Vicariën, en disponeeren bij absentie van de Staaten op alle voorvallende zaaken, die niet tot de Admiraliteiten behooren, of door de Staaten bijzonder aan zig zijn behouden. Zij beschrijven de Staaten ook extraordinair zoo het noodig is. Zij moogen niets besluiten als met vijf Leeden, en altoos allen die in den Haag zijn convoceeren. Men kan der zelver bezigheden omstandiger vinden gemelt in der zelver Instructien: de eerste is van 22. *Januarij* 1594, en vervat 46. *articul.*; men vind bij *Math. van der Houwen Handv. Cron.* 1. *B.* 6. *Cap. fol.* 26. een Instructie van den zelven dag van 24. *artic.* van Heeren Gecommitteerde Raaden nevens Zijn Excellentie Prins MAURITS, ten onregte voor die van Gecommitteerde Raaden bij hem aangezien; ziet DE RIEMER *Beschr. van 's Gravenhage* 1. *D.* 4. *Hoofd. bl.* 154. *in notis*. De tweede Instructie van Gecommitteerde Raaden is van 28. *Sept.* 1623. en de derde van 4. *Octob.* 1670. alwaar egter eenige articulen, uit latere resolutien, zijn bijgevoegt; men vind de zelve in het *Groot Pl. B.* 3. *D. fol.* 92. De Gecommitteerde Raaden moogen elkanderen in bloedverwandschap niet tot in den vierden graad, en in

zwa-

zwagerschap niet tot in den tweeden graad bestaan, het zij die zwagerschap duurt of niet. Zij werden geadmitteert op een Credentiaal of geloofbrief der Steeden, en voor de eerste reize gecommitteert wordende, doen zij den Eed van zuivering in handen van den præsideerenden Raad. Zij bezweeren hunne Instructie, en verklaaren de Staaten van Holland getrouw te zullen weezen, en alleen ten dienst te zullen staan, zonder van iemant ongeoorloofde geschenken te ontfangen; ook belooven zij geen deel te zullen neemen in eenige verpagtingen, of inkoop van eenige waaren, die aan 't Land geleeverd worden, noch zig met het verkoopen van ordonantien, ten laste van den Lande, te bemoeijen.

De Vergaderingen van Gecommitteerde Raaden worden dagelijks gehouden zonder eenige Vacantien, als alleen de Sondagen en Feestdagen.

Dingsdag en 's Woensdag 's morgens (de tijden van de Vacantien van de Hoven van Justitie alleen uitgezondert) zitten Heeren Gecommitteerde Raaden tot het hooren der pleitgedingen. De 2de Maandag in elke maand vergaderen zij zoo veel doenlijk in vollen getale, wanneer de Gecommitteerden over de bijzondere Comptoiren verslag van de maandstaaten der zelve doen; ook word dan geëxamineert de maandstaat van den Ontfanger-Generaal, *Gr. Pl. B.* 4. *D. fol.* 153. De twee Collegien van Gecommitteerde Raaden van het Zuider- en Noorderquartier zijn gewoon, jaarlijks, omtrent November, door hunne Gemagtigden met afgevaardigden van Holland te handelen over de extraordinaire lasten in den Staat van Oorlog voor 't volgende jaar.

Gecommitteerde Raaden voeren den titel van *Edele Mogende Heeren*. In de onderteekening van de Stukken aan de Staaten, noemen zij zig Hunne Edele Groot Mogende Gecommitteerde Raaden, en niet aan de Staaten, de Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland en Westvriesland; dien titel gebruiken ook Gecommitteerde Raaden in het Noorderquartier, alleen met dit bijvoegzel *in Westvriesland en de Noorderquartiere*, *Gr. Pl. B.* 3. *D. bl.* 83, 85. De bevelen aan 't Krijgsvolk wierden in den tijd dat 'er geen Stadhouder was, door Haar gegeeven op den naam der Staaten

ter

er relatie van Gecommitteerde Raaden, *ibid.* 3. *D. bl.* 95. en in de vonnisfen of fententien ftellen zij ook doende regt uit de naam en de van weegen de Hooggemelde Heeren Staaten; *ibid.* 3. *D. bl.* 85.

GECOMMITTEERDE RAADEN, in 't Noorderquartier.

Het Collegie der Heeren Gecommitteerde Raaden in het Noorderquartier is zijn geboorte fchuldig aan een befluit bij de Steden van dat quartier, volgens den Raad van Prins WILLEM DEN EERSTEN, op 33 *Junij* 1573 genoomen, om ijder een Lit uit de Vroedfchappen naa Hoorn te zenden, die aldaar zijn verblijf zoude houden, en de daagelijkfche voorvallende zaaken, den Oorlog betreffende, afdoen. Op den 22. *Dec. des zelven Jaars* wierd door de Steden van het Noorderquartier, meede bij raade van Prins WILLEM DEN EERSTEN befllooten, dat ieder Stad aan haar Vroedfchap zoude fchrijven, om drie Perfoonen te benoemen, uit welken den Gouverneur *Diderik Sonoij*, en de Commisfarisfen van den Prins eenen noemen zouden, mits dat ten einde van drie maanden uit de zeeven, die dus gekooten zouden zijn, wederom drie zouden uitgaan, voor anderen; die van nieuws aankwaamen; *Velius bl.* 412. en van deezen tijd af, is het Collegie van Heeren Gecommitteerde Raaden permanent geweest. Om dat men meende in het Noorderquartier, dat die van het Zuiderquartier arbeiden om het Collegie te doen affchaffen, verzogt en obtineerde men van den Prins een declaratoir *in dato* 10. *Nov.* 1583. behelzende, dat die Vorst, die van het Noorderquartier zoude handhaaveнen, in het bezit van het Collegie gedunrende den Oorlog, om op 's Lands zaken agt te geeven, en wel inzonderheit om te benaarftigen de invorderinge van penningen fpruitende uit de generale middelen van Confumptie en Convoijen (*Bor* 26e *B. bl.* 57.) In den Somer van den jaare 1599. vertrok het van Hoorn naar Alkmaar om de Pest, die in 1601. alles aanwenden, dog te vergeefs, om dat Collegie weederom in haare Stad te krijgen, het welk vervolgens altoos tot Hoorn is gebleeven.

Haar Inftructie komt genoegzaam over een met die van Heeren Gecommitteerde Raaden in het Zuiderquartier, en vervat 36 *articulen*; en is waarfchijnlijk ter zelver tijd als die, op den 22. *Januarij* 1590. ingerigt. Zij moogen niet meer dan

dan zes duizent gulden ten laste van den Lande van West-vriesland en 't Noorderquartier opneemen, daar Gecommitteerde Raaden van het Zuiderquartier tot dertig duizent, volgens haar instructie gaan moogen in gewigtige gelegenheden. Over 't aanstellen van een Secretaris worden de Steeden van West-vriesland en het Noorderquartier, als dan vertoonende de Staaten van die Landen, door Gecommitteerde Raaden beschreeven; welke Steden op den 31. *Dec.* 1718. Staatsgewijze aldus vergadert zijnde, een Instructie voor de zelve haar Secretaris hebben opgesteld uit 22. *artic.* bestaande. Hij legt bij het aanvaarden van zijn Ampt zijn Eed van getrouwheit af aan de Steden van Westvriesland en het Noorderquartier, representeerende de Staaten van de zelve Landen en aan Heeren Gecommitteerde Raaden: op de loop van de Rolle, en het beleggen van zaaken ter harer decisie staande hebben zij den 6 *Julij* 1725. een omstandig reglement gemaakt. Het Comptoir der Finantie van het Noorderquartier te Hoorn, het welke onder opzigt van Heeren Gecommitteerde Raaden staat, word waargenoomen door den Secretaris als Commis van de Finantie, die eenige klerken onder zig heeft; zijn Instructie is 23 *Febr.* 1718. gearresteerd en beheist 22. *articulen.*

Tusschen Zuid- en Noordholland is, in voorgaande Eeuwen, over het aandeel van beide die deelen in 't stuk van Finantie groote verschillen geweest. Zuidholland bragt van ouds neegen en zeventig gls. tien stuivers op, Noordholland twintig en tien in de hondert gls. Men kwam eindelijk naa veel twistens over een in *Junij* 1668. dat het Zuiderquartier zoude draagen 81-15. en het Noorderquartier 18-5. in de hondert gls. men vind deeze overeenkomst, verscheide articulen beheisende, *bij Aitsma*, 48. *B. bl.* 419. *&c. en in 't groot Plac. Boek* 3. *Deel bladz.* 785. dog het aller volkoomenste in de resolutien van Consideratie ten tijde van den Raadpensionaris *de Wit*, *bl.* 812. Naderhand zijn 'er weederom verscheide zwaare oneenigheeden over ontstaan, voor al in den jaare 1688. die aan zijn Hoogheid *Willem de derde*, verbleeven wierden; de welke op den 27 *Maart* van dat jaar daar over een Provisioneele uitspraak deed, voornamentlijk de overeenkomst van 1668. bevestigende. Alleen moest het Zuiderquartier tot ver-

lig-

ligting van het Noorderquartier vier jaaren agter een, jaarlijks aan het zelve honderd vijf en zestig duizent zeeven honderd vijf en vijftig guldens uitkeeren. *Zie het Groot Pl. B. 4. D. bl.* 701.

GEKOMMITTEERDE RAADEN *in Zeeland.* Voor de Oprigtinge van dit Kollegie vindt men gewag gemaakt van Gouverneur en Raaden; wier aanzien zoo groot geworden was, dat zij zelfs in Rang voor de Leden van de Staaten, in de Notulen van den 2 September des jaars 1577, genoemd staan. Oorspronklijk schijnt hun alleen de zorg der Krijgszaaken aanbevolen geweest te zijn; dog naderhand, in de Nederlandsche Beroerten, schijnen zij uitgebreider Kommissie van Prins Willem den I. verkreegen te hebben; maar buiten kennis en tegen wil der Staaten; gelijk zulks uit de Instructie der Afgezondenen van de Staaten aan dien Prins blijkt. Deeze aanwassende Magt nalever en ongenoegen bij de Steden verwekkende, heeft zig Middelburg daar allereerst tegen gekant; waar uit voortgekomen zijn de Raadpleegingen, om een Raad van Staaten voor deeze Provincie op te rigten, gelijk dan ook in de maand Meij des jaars 1578, het Kollegie der Gekommitteerde Raaden van Zeeland is ingesteld; volgens de Instructie, die toen op den Naam van Prins Willem den I. is vastgesteld; bij welke hun ook gegeven is 't Beleid der Zaaken van de Admiraliteit, ec, uit kragte van welke, zij ook de Bezigheden der naderhand opgeregte Rekenkamer waargenomen hebben, alles op eene Wedde van twee Guldens 's daags. Doch, de Staaten tegenwoordig zijnde, hieldt hunne Magt op. De Regeering sedert, zoo door het plegtig afzweeren des Konings van Spanje van den jaare 1581, als door den Dood van Prins Willem in den jaare 1584, en andere aanmerkelijke voorvallen, zeer veranderd zijnde, is daar na op den 13 Oktober des jaars 1586, eene andere Instructie voor de Gekommitteerde Raaden bij de Staaten gemaakt en vastgesteld.

Bij deeze werdt bepaald dat het zelve Kollegie zoude bestaan uit zeven Leden, te weeten éénen Gekommitteerden van den Eersten Edelen, en éénen uit ieder der zes Stemmende Steden van Zeeland. Dan, naardien, sedert den Dood

 van

van Koning Willem den III, van Groot-Brittanje, de Eerste Edele nergens meer in Zeeland erkend is, bestondt het Kollegie van dien tijd af alleen in de zes Gekommitteerden der Stemmende Steden, 't geen thans door de Aanstellinge des Prinsen van Oranje tot Eersten Edelen, weder op het oud Getal van Zeven gebragt is. Voorts dat hunne Kommissie duuren zoude tot de te Huisroepinge van de Leden, in wier Naame zij Zitting hebben. Dat zij moeten staan ter goeder Naame en Faame, in Staatszaaken bedreeven, den waaren Christelijken Godsdienst toegedaan, den Staaten aangenaam zijn, en den anderen niet bestaande tot in den vierden Graad van Bloedverwantschap of aangehuwde Maagschap; doch daar van is door de Staaten meermaalen ontslag verleend.

Het Werk der Gekommitteerde Raaden bestaat in de gewoone Bestieringe van alle zaaken van *Politie* en *Militie*, in afwezenheid der Staaten, mitsgaders in het Beleid der *Financien* van Zeeland; alles nogtans onder eenige voorbehoudingen en bepaalingen, waar aan de Heeren Raaden verbonden zijn, en verpligt, niet alleen kennis te geeven van, maar ook te laaten aan der Staaten Bestier verscheiden' zaaken; als alle *Pointen* van Belastingen of *Consent*, daar uit Belastingen moeten voortvloeien, met andere Hooge *Regaliën* en Zaaken, daar van afhangende, op welke de Raad gehouden is de Staaten te beschrijven, met toezendinge der *Pointen*, waar over gehandeld zal moeten worden; zijnde het gewoone Werk van den Raad de daaglijksche Behandelingen van alle de Middelen der Gemeene Zaake, ter vermeerderinge van 't Inkomen en Bespaaringe van 't uitgeeven der zelve. De Raad heeft voorheen ook gehad het Onderzoek en Opneemen van de Rekeningen der Rekenpligtigen: maar door de menigvuldige Bezigheden, zig daar toe niet langer hebbende konnen verledigen, is in 't eerste aan eenige buitengewoone Gemagtigden van de Staaten, en daar na aan 't Kollegie van de Rekenkamer zelve dat Werk opgedraagen en aanbevolen. Aangaande de Verpagtingen hebben de Staaten op den 9 Januarij des jaars 1596, daar over verscheiden' Bestellingen gemaakt: want in 't Eiland Walcheren moeten de Gemeene Middelen verpagt worden door Gemagtigden uit de drie Walcher-

cherfche Steden en éénen Gemagtigden uit Zierikzee. Binnen Zierikzee, met de daar aankleevende Plaatfen, door Gemagtigden uit de Magiftraat dier Stad, met bijvoeginge van éénen uit Middelburg, éénen uit Goes en éénen uit Tholen. Binnen Goes, door de Gemagtigden uit de Magiftraat aldaar, nevens die van Tholen, Vlisfingen en Veere, elk één. Binnen Tholen, door Gemagtigden der Regeering van die Stad en der Steden Zierikzee en Goes, elk één. Deeze Kommisfien worden door de Staaten, die tot het draagen der *Confenten* van deeze Gemeene Middelen altijd moeten befchreeven worden, gefterkt. Belangende de bijzondere Verpagtingen van Landerijen, Molens, enz. zoo de Domeinen als Aangetekende (*geannoteerde*) Goederen betreffende, is goedgevonden die te doen gefchieden ter maaninge van de Rentmeefteren, door eenige (doorgaans twee) Kommisfarisfen uit de Gekommitteerde Raaden, met hulpe en ten overftaan van eenige uit de Magiftraaten der Steden, Zitting hebbende in de Staaten dier Kwartieren: maar de Verpagting der Gemeene Zaaks Tienden wordt in Walcheren gedaan door Kommisfarisfen uit de drie Steden aldaar. Binnen Zierikzee door Gemagtigden van Goes. Binnen Goes door Gemagtigden van Middelburg. Binnen Tholen door Gemagtigden van de Magiftraat aldaar, alles ten overftaan der Rentmeefteren in hunne Kwartieren: doch het uitzetten der Biljetten, het leggen der Dagen, en 't befchrijven der Steden en Rentmeefteren is aan de Gekommitteerde Raaden gefteld. De Gekommitteerde Raaden flaan ook de Ordonnantien ter Betaalinge van Traktementen, vermogen ook bij maniere van vrijwillige Gifte (*gratuiteit*) en Vereeringe, iemand iets buitengewoons, waaromtrent bij de Staaten geen bepaaling gemaakt is, toe te leggen; doch zij mogen geenszins toeftaan eenige nieuwe of verhoogde *Traktementen*, Jaargelden of Kwijtfchelding van *Actien* of uitftaande Schulden den Lande toebehoorende; ook geen Uitgift van Erfpagt, veelmin Verkooping van eenige 's Lands Middelen of Goederen. Zij mogen ook geen Ordonnantien verleenen, zonder uitdrukkinge der redenen van Schuld, op dat de deugdelijkheid der behandeling zoude konnen worden nagefpoord. Voorts is hun vertrouwd

trouwd de toezigt, dat alle 's Lands Geregtigheden wel mogen bewaard worden; dat de Provincie in 't gemeen, noch geen Kwartieren derzelve in 't bijzonder, eenigen overlast lijden: en, hoewel zij geen bestel hebben over eenige zaaken, de Justitie en Politie aangaande en staande ter kennisse van eenige Steden of Leden van de Staaten; als gehouden zijnde dezelve te verzenden daar 't behoort, zo hebben zij nogtans een groot Gezag en *Jurisdictie*: als eerst de Kennis en Regtspleeging van Zaaken, welke oudtijds bij den Burggraave en Leenmannen van Zeeland, als *Pares Curiæ* plagten afgehandeld te worden; want, in vroeger tijden, hadden Burggraaf en Leenmannen de Hooge Vierschaar van alle Hals- en Lijfstrafbaare zaaken over het gantsche Graaflijke Regtsgebied, zelfs binnen de Steden, die men tot hunne Overkomst en Zitdagen moest uitstellen; maar naderhand is de *Crimineele Judicature* bij Privilegie aan de Graaflijke Steden en Vazallen in dier voegen vergund, dat de kennis van den Burggraave, ten deezen opzigte, overal heeft opgehouden: maar de kennis van Leenen, en al wat daar van afhangt, is aan den Raade, in stede des Burggraafs, overgebragt. Doch deeze Regtspleeging over Leenzaaken, zelfs ter eerster Aanleg, is, bij nader Overeenkomst, den Heeren Gekommitteerde Raaden onttrokken, en aan het Hof Provinciaal, als het gemeene Leenhof van Holland en Zeeland, overgegeven. Over Geschillen ter zaake der Middelen van Consumptie, Belastingen ter zaake van den Oorlog, als mede van de aangetekende en verbeurd verklaarde Goederen wordt bij den Raad, als laatsten Regter, van 't Beroep van Schepenen, Vonnis geweezen bij *Arrest*, zonder dat den Geregtshoven dien aangaande eenige Regtspleeging toegelaaten zij. Nog hebben de Gekommitteerde Raaden van Zeeland het Bestier over de Vlaamsche Kwartieren van Axel, Neuze en Biervliet, met de Landen daar van afhangende, gelijk ook over Lillo en Liefkenshoek, onder den naam van COMMITTIMUS DER STAATEN VAN ZEELAND OF DERZELVER GEKOMMITTEERDE RAADEN: wordende in die Plaatsen de Gemeene Middelen en Inkomsten uit de Domeinen door hun geheeven, en de Bedienden daar toe aangesteld, ook de

Krijgs-

Krijgsampten in de Steden begeven, nevens andere Voorregten meer; doch waar van elders in dit Werk breeder gesproken is. Waaromtrent wij alleen moeten aantekenen, dat het gantsche Bestier over het *Committimus* ophieldt toen zig Vrankrijk, in de maanden April en Meij des jaars 1747, van gantsch Staats Vlaanderen meester gemaakt hadt. De Gekommitteerde Raaden verleenen, in afwezen der Staaten, bij voorvallende gelegenheden, ook *Patenten* aan het Krijksvolk in de Grenssteden van Zeeland, om 't zelve te doen trekken, daar 's Lands Dienst zulks meest vordert. Hun is ook toegestaan, dat zij in Holland zijnde, mogen verschijnen ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten, naar 't voorbeeld der Gekommitteerde Raaden van Holland. Verscheiden Ampten zijn ook ter hunner begevinge gesteld, doch de Steden hebben, ieder in den haare, sommige derzelve haaren Gekommitteerden Raad weder onttrokken en ter haarer eigener Begevinge gehouden. De Wedde der Heeren Gekommitteerde Raaden is jaarlijks een honderd Ponden Vlaams, behalven het Traktement, dat zij als Raaden ter Admiraliteit, welk Ampt zij op de Kommissie der Staaten Generaal bekleeden, genieten, en de vrije Wooning in 's Lands Huizinge in de Abtdije.

Deeze Raad wordt bediend door den Raadpensionaris en Sekretaris van 't Land; doende de eerste de Voorstelling, en wordende bij den laatsten de Notulen van 't verhandelde gehouden. De gewoone Vergaderdagen van dit Kollegie zijn wel Maandag en Donderdag, en voor de Regtzaaken Vrijdag, Voormiddag; maar de Bezigheden zulks eenigzins vorderende, komt het zelve ook op de andere Dagen te samen. De Gekommitteerde Raaden van Zeeland voeren den Tital van EDELE MOGENDE HEEREN.

De Vergaderplaats der Heeren *Gekommitteerde Raaden*, door welke men, gelijk wij zeiden, naar der Staatenkamer gaat, is ruim en aanzienlijk. Voor den Schoorsteen ziet men WILLEM DEN DERDEN, Koning van Engeland, in zijn Koninglijk plegtgewaad, Leevens Grootte, uitvoerig geschilderd. De Vertrekkamer voor beide deeze Kollegien is boven het Voorportaal en het Staatenkomptoir, en de Wooning

ning des Kamerbewaarders boven de Staatenkamer. Voor de Kamer der Gekommitteerde Raaden is een Schavot, waar op voortijds de Lijfstrafbaare Vonnissen werden uitgevoerd, en onder het zelve het Verblijf der Staatenboden, die zes in getale zijn en ook de Gekommitteerde Raaden en de Admiraliteit ten dienste staan. Ter Regterhand van de Poort, door welke men naar de zoo evengenoemde Vergaderplaatsen treedt, komt men aan eene opene Gaanderij, die zig voorbij de Staatenkamer strekt en op eenige Blaauwe Arduinsteenen Pilaaren rust, aan welker einde men, langs eenen ruimen Trap van gelijken Steen, opgaat naar een groot Poortaal of Voorzaal, voorzien met eenige oude en zeldsaame Vlaggen en Wimpelen, den Spanjaarden in verscheidene Waterstrijden ontweldigd; en nog eenige Trappen opgetreden, komt men in de Vergaderplaats der Heeren Gekommitteerde Raaden ter Admiraliteit in Zeeland, mede een ruim, lugtig en sierlijk Vertrek, uitzigt hebbende op de Groenmarkt. Voor den Schoorsteen ziet men Koning WILLEM, Leevens Grootte, in 't volle Harnas als Admiraal-Generaal van Zeeland afge maald: ook hangen daar de Afbeeldingen der drie alomberoemde Zeeuwsche Zeehelden: MICHIEL ADRIAANSZ DE RUITER (welke Schilderij, door hem zelf aan den Raad vereerd, 's doorlugtigen Mans Weezen zeer naauwkeurig vertoont). JOHAN en KORNELIS EVERTSEN, die beide op 't bed van Eere voor het Vaderland gestorven zijn. Ook ziet men daar een uitnemend sierlijk Model van een Oorlogschip, op de verkleinde Voetmaat in alles gemaakt, met zijn staande en loopende Want, Zeilagie en ander toebehooren, volkomenlijk toegerust. Naast de Raadkamer is de Vertrekkamer met het welgetroffen Afbeeldsel van Willem den eersten, Prins van Oranje, versierd.

Zie *Staat van Zeeland*, I. Deel, bl. 74-81.

GEDEPUTEERDEN, uitmaakende de Vergadering der Staaten van *Holland*, bestaan uit de Edelen en de Afgevaardigden der stemmende Steden, met derzelver Pensionarissen, den Raad-

Raad-Pensionaris; en twee Secretarissen. De Gedeputeerden van *Zuidholland* zijn van lastbrieven voorzien; doch niet die van het *Noorderkwartier*, en van de Ridderschap. Die voor de eerstemaal ter Vergadering verschijnt, moet zweeren, 's Lands voorregten en loffelijke gewoonten te zullen helpen handhaven, voor zo verre die niet strijdig zijn met de voorregten der bijzondere Steden; en voorts, te zullen stemmen, overeenkomstig den last zijner Principaalen; de Staatsbesluiten te zullen helpen uitvoeren, ten ware hij, in eenig geval, de goedkeuring zijner Principaalen eerst moet afwagten.

Ook moet hij onder Eede belooven, aan niemand, dan aan zijne Principaalen, het verhandelde en beslootene te zullen openbaaren, vooral wanneer zulks Staatsgewijze gelast is. Deeze Eed word den nieuw inkoomende Gedeputeerden, door den Raad-Pensionaris, van wegen de Edelen, afgenomen.

GEELMUIJEN; zie GEENEMUIDEN.

GEELVINCK, een oud en aanzienlijk *Amsteldamsch* Geslacht, dat veele braave Regeerings Persoonen heeft voortgebragt. MR. ALBERTUS GEELVINK was, in het Jaar 1674, Schepen, en in 1690, Raad. MR. CORNRAAD GEELVINCK, in 1689 Commissaris; CORNELIS GEELVINCK, in 1646 Commissaris, in 1652 Raad, in 1657 Schepen, in 1673 Burgemeester.

JAN CORNELIS GEELVINCK, in het Jaar 1612 Commissaris; in 1624 Raad en Schepen; in 1626 Burgemeester.

MR. JOHAN GEELVINCK, in het Jaar 1672 Commissaris; in 1694 Raad.

MR. JOHAN GEELVINCK, in het Jaar 1759 Commissaris; in 1765 Schepen.

MR. LIEVE GEELVINCK, in het Jaar 1755 Commissaris.

MR. NICOLAAS GEELVINCK, in het Jaar 1735 Schepen; in 1744 Raad; in 1747 Burgemeester; zie van hem t' Art. AMSTELDAM, op het Jaar 1748.

MR. NICOLAAS GEELVINCK *de Jonge*, in het Jaar 1764 Schepen; in 1765 Raad.

CORNELIS GEELVINCK, Heer van *Kastrikom*, in het Jaar 1672 Raad, en tevens Kolonel der Schutterij, werd, door den Raad, gemagtigd, om met en benevens den Kolonel KORTER ERNST, de Schutters en huislieden onder de Stads Jurisdictie in den nuttigen wapenhandel te oeffenen. Ook beschermde hij, nevens andere Leden van den Raad en Krijgsraad, den Burgemeester DE GRAAF, wanneer deeze door het gemeen werd aangevallen. Hij word mede geteld onder de geenen, die, na de vernietiging van het Eeuwig Edict, zig genegen zoude getoond hebben, om WILLEM DEN III, Prins van *Oranje*, tot de Graaflijkheid te verheffen. In het Jaar 1683 was hij een der Commissarissen, aangesteld tot het onderzoek van den voorslag, door den Stadhouder, als hoofd der bezending in de Vroedschap, gedaan. In het volgende Jaar werd hij, als President-Burgemeester, verzogt, om het woord aan den gestoorden Stadhouder te doen. De Heer GEELVINCK ziende dat de Prins in vollen galop het Stadhuis voor bij wilde rijden, verzogt hem, dat hij Burgemeesteren de eer wilde aandoen, om eenige verversching te gebruiken; maar de Prins weigerde dit met een fier gelaat, zonder eenig teken van beleefdheid te geeven; rijdende door de Kalverstraat, en zo de poort uit. Naderhand veranderde zijne Hoogheid, en de Heer CORNELIS GEELVINCK was een der vertrouwelingen, aan wien de togt van Prins WILLEM geopenbaard werd.

GEELVINCK, (CORNELIS) werd, in het Jaar 1674, aangesteld als Kapitein van een Kompagnie Stads Soldaaten.

GEELVINCK, (DERK) was, in het Jaar 1684, Secretaris van *Amsteldam*.

GEELVINCK, (JAN CORNELISZOON) had rijklijk zijn aandeel in de twisten, tusschen *Amsteldam* en den Stadhouder, zo wel in het Jaar 1638, als in die berugte verschillen van het Jaar 1650, waar in hij, als een braaf Regent, ijverig voor Stads en Staatsbelang werkzaam was.

GEEL-

GEELVINCK, (MR. LIEVE) werd, in het Jaar 1727, Ambachtsheer van *Leimuiden* en *Vreezekoop*. In het Jaar 1734 was hij een der Gecommitteerden, om den Prins en Prinses van *Oranje*, uit naam der Staaten van *Holland*, te begroeten.

GEELVINCK, (ANNA ELIZABETH) Weduwe van den Heere JAN LUCAS PELS, stigtte, in het Jaar 1757, drie woningen in het *Corvers Hofje*.

Zie WAGENAAR, *Beschrijving van Amsteldam*.

GEER of VRIJE-GEER, een Ambagt in de Banne van *Slooten*, met een strook Lands, die een scherpen driehoek maakt, en geen groote uitgestrektheid heeft; ook zijn de Landen hier langer dan in de Banne van *Slooten*, om reden dat de aarde, tot het verhoogen van de Kerk en 't Kerkhof, uit deezen grond gedolven is. Het heeft den bijnaam van de *Vrije-Geer*, om reden dat de oude bewooners niet gehouden waren, eenige beden of schotponden aan de Graaven van *Holland* te betaalen.

Staat der Nederlanden, VIII. Deel, bl. 267.

GEERESTEIN, een der fraaiste Lusthuizen in de Provintie van *Utrecht*, behoorende aan den Graaf VAN RECHTEREN, die 'er, in het Jaar 1763, mede beleend werd, en tevens Heer van *Woudenberg* is. *Geerestein* heeft het regt van Ambachtsheerlijkheid, onderscheiden van *Woudenberg*. Dit Huis was reeds vóór het Jaar 1400 bekend, en werd, zo men meent, bezeeten door een Geslacht van dien naam, waar van een Erfdogter, GISBERTA VAN GEERESTEIN genaamd, het Huis zou hebben overgebragt in het bekende Geslagt van ZUILEN VAN NYVELD, welk, in het Jaar 1477, daar mede beleend wierd, en daar van in 't bezit bleef tot in het Jaar 1648, wanneer het, door den dood van MARGRETA VAN ZUILEN VAN NYEVELD, Vrouwe van JAN DE VRIJT, gekoomen is aan derzelver dogter,

THEO-

THEODORA DE VEGT, gehuwd aan JASPER VAN LYNDEN, die het, bij haar overlijden, naliet aan haaren zoon STEVEN VAN LYNDEN, wiens Weduwe, ANNA MARIA DE MAREZ, in het Jaar 1711, daar mede beleend werd, en wier dogter naderhand het ten huwelijk bragt aan ADOLF HENDRIK, Graave van *Rechteren.* Reeds in het Jaar 1536, was dit Huis, door 's Lands Staaten van *Utrecht*, onder de Riddermatige Hofsteden dier Provintie gesteld.

GEERESTEIN en ZUIDBROEK, als ééne Heerlijkheid, beslaan 127 morgen. In het Jaar 1748 telde men 'er 42 Huizen. Het is een Leen van 't Stigt van *Utrecht.*

Zie *Tegenwoordigen Staat van Utrecht*; II. Deel, bl. 286, enz.

GEERSWIJK, weleer een der 10 Dorpen, onder de verdronken Stad *Cortegene*, in *Zeeland*, te niet gegaan in het Jaar 1530.

GEERTRUID, die leefde in het Jaar 638, was de zuster van BEGGA, wier broeder was GREMOALD. Zij volgde haare Moeder ITTA, als Abdisse van *Nevelle*, in *Braband.* Door haar, meent men, werd in het Land van *Strijen* een Kapel gestigt, naar alle waarschijnlijkheid ter plaatze, daar nu *Geertruidenberg* is; zijnde die Kapel ingewijd door den Bisschop AMANDUS. Men heeft haar, na haaren dood, als een Heilige geëerd, en, ter haarer eere, op gastmaalen en bij andere gelegenheden, in deeze Landen, een braaven teug gedronken, bekend bij den naam van *St. Geerteminne*, zo als Graaf FLORIS DEN V zijnen verrader, GYSBERT VAN AMSTEL, toebragt.

Zie *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 345.

GEERTRUID, was de dogter van Hertog HERMAN van *Saxen*, en Gemalinne van Graaf FLORIS DEN I, die, bij zijnen ontijdigen dood, in het Jaar 1061, bij haar naliet twee onmondige dogters, BERTHA en MAGTELD, en één minderjaarigen zoon, DIRK DEN V. Men zie wat wij reeds, op de Art. van vader en zoon, gezegd hebben, en bijzonder op het Art. van

DIRK

DIRK DEN IV. Aldaar zal men vinden, dat GEERTRUID VAN SAXEN, uit Staatkunde, genoodzaakt was, een tweede Huwelijk met ROBBERT DE FRIES aan te gaan, en dat deeze, in het Jaar 1063, te *Oudenaarden*, als Graaf van *Holland* werd aangenoomen; als ook, hoe ROBBERT, moetende bukken voor de magt van GODEFRID, Hertog van *Lotharingen*, genoodzaakt was, met vrouw en kinderen de wijk naar *Vlaanderen* te neemen. Zij overleed in het Jaar 1075, te *Veurne*, laatende, uit haar tweede Huwelijk na vier zoonen en ééne dogter, welke laatste trouwde met FILIPS, Koning van *Frankrijk*.

Zie BARLANDUS; DOUZA; MEIJERUS; SCHRIVERIUS; *Vaderl. Hist.* II. Deel.

GEERTRUID, (St.) een Dorp in de Landen van *Overmaas*, Noordwaard van *Eisden*, op eene hoogte geleegen, aan de vrije Heerlijkheid *Eisden* onderhoorig. De Kerk, die onlangs met een nieuwen toorn voorzien is, draagt den naam haarer Patronesse. De Predikanten van *Eisden* plagten eens of meermaalen 's Jaars daar in te prediken; dan dit is naderhand afgeschaft.

Zie BACHIENE, B. bl. 1065.

GEERTRUIDENBERG, (*de Heerlijkheid van*) was eertijds een gedeelte van het oude Graafschap *Strijen*. Heer WILLEM VAN DUIVENVOORDE, bastaard van Heer AREND, verkreeg, van Graaf WILLEM DEN III, het Burggraafschap van *Geertruidenberg*, met de Wedde en Heerlijkheid der Stede, in het Jaar 1319. Uit zijn Huwelijk met de dogter des Heeren van *Vlazen* liet hij, bij zijn afsterven, in het Jaar 1353, geen wettige kinderen na; maar wel een Natuurlijken zoon, mede WILLEM VAN DUIVENVOORDE genaamd. Deeze, die tot het Jaar 1400 leefde, bood zijnen neef AREND VAN DUIVENVOORDE aan, hem erfgenaam te willen maaken van zijne goederen, indien hij hem vergunnen wilde, het volle Wapen van *Duivenvoorde* te mogen voeren, zonder teken van bastaardij. Doch AREND hem

hem dit weigerende, maakte hij het meerendeel zijner nalatenschap aan zijn neef JAN VAN POLAANEN, en het overige aan eenige Godshuizen. Wij achten het onnodig de verdere opvolging hier te herhaalen, als hebbende alle gemeenschap met die van *Breda*.

* GEERTRUIDENBERG, eene Stad van dien naam, legt drie uuren van *Dordrecht*, en op gelijken afstand van *Breda* en *Heusden*, aan de Landzijde in een vlak laag Land; wordende aan den Oostkant bespoelt door de Rivier de *Dongen*; ten Noorden heeft zij het *Biesbosch*. Deeze wateren eb en vloed hebbende, word de Stad daar door tweemaal daags met versch water voorzien; 't welk, zo wel als de goede grond, het aldaar zeer gezond maakt. Ook is zij ruim en lugtig betimmerd, met fraaie tuinen agter de Huizen. De Stad is middelmatig van grootte, bestaande slegts drie kwartier uurs in haaren omtrek. De haven is van die ruimte, dat wel honderd Schepen daar in zouden konnen leggen, indien de vaart, door verlanding, niet moeilijk geworden was. Doch die ruimte is niet met opzet tot een haven aangelegd, maar toevallig veroorzaakt door het uitzetten der vestingwerken. De Stad heeft twee Poorten, als eene aan de landzijde en eene aan de waterzijde, met een klein Poortje aan de haven. De muuren, waar mede *Geertruidenberg* voorheen omringd was, zijn weg gebrooken, en een aarden wal in de plaats gelegt, die verder is uitgezet dan de voorige, waar van de grondslagen nog te zien zijn. De vestingwerken bestaan tegenwoordig in tien Bolwerken, die met een wijde en diepe gragt omsingeld zijn. De Zuidzijde aan de *Dongen* is gedekt met een Konterscharp. Voor de Halve Maan in de Konterscharp, die de Koepoort dekt, ligt een Hoornwerk tegen den Dijk, welke naar *Steelhoven* loopt, en zig met een steenen Beer aan het werk sluit. WILLEM DE I, Prins van *Oranje*, Heer van deeze Stad en Heerlijkheid, liet de vestingwerken, kort na de *Gendsche* bevrediging, aanleggen.

Buiten de Stad, aan de Westzijde, waren weleer drie Schansen: de *Noordenbosch*, de *Middelschans* en de *Hoefschans*. De twee eerste zijn geheel weg; van den laatsten is de

DE BELEEGERING VAN GEERTRUIDENBERG DOOR PRINS MAURITS.

de omloop alleen nog in wezen, doch de binnewal mede geslegt, wordende thans door een Commies van 's Lands Magazijn tot een ruim gebruik. Nevens denzelven legt de Sluis van den *Emelia Polder*, waar door het Land onder water kan gezet worden.

Van den naamsoorsprong deezer Stad hebben wij hier boven, op GEERTRUID, reeds gewag gemaakt. Wat het bijvoegzel *Berg* betekende, is zeer duister, dewijl hieromstreeks, noch berg noch heuvel gevonden word.

Indien het waar is, dat deeze Stad, door Heer WILLEM VAN DUIVENVOORDEN, bemuurd is, moet ze, in het Jaar 1304, toen *Geertruidenberg*, door Hertog JAN VAN BRABAND, belegerd en ingenomen werd, ontmanteld geweest zijn: want WILLEM werd 'er eerst Heer van in het Jaar 1319. Zekerder gaat het, dat Heer WILLEM, twee Jaaren daar na, de grondslagen van het Kasteel gelegd heeft. Dit Slot, waar van geen overblijfzels meer te vinden zijn, stond tot in het Jaar 1420, wanneer het, door Hertog JAN VAN BEIJEREN, belegerd werd, in den oorlog tegen Gravin JACOBA VAN BEIJEREN, na dat de Burgers hem hadden ingelaten, in weerwil van den Kastelein DIRK VAN MERWEDE, die op het Slot een beleg van zesentwintig weeken uitstond, en uit misnoegen tegen de Burgerij, zo wel als uit verbittering op den vijand, de Stad in brand schoot; waar na hij zig eindelijk bij verdrag overgaf, mids behoudende lijf en goed. Geen minder nadeel leed de Stad, door den watervloed van 't Jaar 1421.

In het Jaar 1489 werd *Geertruidenberg*, door JAN VAN NAALDWYK, voor de *Hoekschen* versterkt. Maar die van *Breda*, hier door veel nadeels dugtende, verdroegen zig, voor een goede somme gelds, met hem; waar op hij de Stad kort daar na verliet. *Geertruidenberg* werd, in het Jaar 1573, voor ORANJE ingenoomen, en de bezetting der Stad omgebragt. PARMA bemagtigde haar weder, in het Jaar 1588, door de muiterij der bezetting, die dezelve aan hem verkogt, zij bleef in zijne magt, tot in het Jaar 1593, in welk Jaar zij wederom aan de zijde der Staaten kwam. In het Jaar

1710,

1710, werd aldaar de onderhandelingen van vrede, tusschen den Koning van *Frankrijk* en de Bondgenooten, aangevangen; doch zij liep vrugteloos af. Van ouds hebben, tusschen *Holland* en *Braband*, hevige verschillen plaats gehad, over het regt op deeze Stad. De Hertogen van *Braband* moesten, bij hunne huldiging, zweeren, *Geertruidenberg* aan *Braband* te zullen brengen, en de Graaven van *Holland*, bij hunne blijde inkomsten, met eede zig verbinden, de Stad aan *Holland* te zullen houden: zulk een tegenstrijdige eed moest door een en den zelven persoon gedaan worden, na dat de Graaflijkheid van *Holland* in het Huis van *Bourgonje* geraakt was, en de Hertogen van *Braband* te gelijk Graaven van *Holland* waren.

Bij den vrede van *Munster*, in het Jaar 1648, werden de Hertogen van *Braband* en de Staaten van *Holland* wederzijds van dien eed ontheven; blijvende, volgens het 3 Artikel, *Geertruidenberg*, na de verovering door Prins MAURITS, in het Jaar 1693, onbetwistbaar aan de Staaten. Het getal der Huizen aldaar word geschat op 631, en dat der Inwoonders op 1000, vrouwen en kinderen daar onder gerekend. Onder de voornaame gebouwen munten uit het groote en kleine Prinsenhof. De Kerk, zijnde een groot Kruisgebouw, staat op de Markt, en is voorzien van een zwaaren toren, met verscheiden klokken, tot slag en speelwerk dienende. Verder heeft men 'er een Gasthuis, dat mede op de Markt bij het Stadhuis staat, en daar agter het Oude Vrouwenhuis. Het Oude Mannenhuis staat aan den Havendijk.

Voorheen bloeiden aldaar de Brouwerijen, en de visscherij van steur, salm en elft; doch beiden zijn zeer verminderd. Tegenwoordig zijn aldaar zeer goede lakenbereiderijen.

Van hier werden weleer Gemagtigden ter Staatsvergadering gezonden. De laatstemaal gebeurde dit in het Jaar 1584. Ook vind men, dat aldaar in de XIV Eeuw nog geld gemunt is.

De Regeering bestaat in den Schout, wiens Ampt zig over het *Crimineele* en *Civiele* uitstrekt; twee Burgemeesteren, zeven

ven Schepenen, een Thesaurier en een Secretaris. Schout, Burgemeesteren en Scheepenen maken te samen nog een ander Collegie uit, waar in de zaaken van belang, als over de Burgerlijke Regeering en geldmiddelen, verhandeld worden. Voorheen was aldaar een Oud-Raad, die uit de buiten bedie-ning zijnde Regenten bestond, een in de voornaamste zaaken moest gekend worden.

Onder *Geertruidenberg* behoort, behalven de Landen van het onmiddelijk Regtsgebied der Stad, het Ambagt en Dorp *Made*. Het Wapen deezer Stad is een *Goudschild met een rooden klimmenden Leeuw, gewapend met een staanden Knods.*

Tegenwoordige Staat der Nederlanden, VII. Deel, bl. 231, enz.

GEERTSEMA, (JOANNES) was, in het Jaar 1748, Burgemeester te *Groningen*, en moest aldaar, door baldadige muitemaakers, zijn Huis en goederen zien plonderen; waar toe aanleiding genoomen was uit de gerugten, dat in *Friesland* de pagten waren afgeschaft. Het oproer werd aan den gang gebragt door eenige schippersgasten, die, geduurende eenige dagen, met een boot op wielen gezet, zig de Stad lieten doorrijden, schietende en blaazende onophoudelijk *Wilhelmus van Nassouwen.*

Onder dit bedrijf, vraagden ze ook aan de Huizen der voornaamste om een drinkpenning, doch waren, zo als zij voorgaven, aan het Huis van den Burgemeester niet naar hunnen zin ontvangen. 't Zij dat dit de waare oorzaak der woede, of daar van een andere heimelijke reden was, het graauw viel op het Huis aan, dat deerlijk geplonderd werd; zelfs werd de koets uit den stal gehaald en in 't water gesmeeten. Mevrouwe GEERTSEMA, die niet had willen wijken, werden de klederen en sieraadjen van 't lijf gerukt. Met groote moeite stilde men dit oproer, en nam eenige muiters in hegtenis, drie van welke, eenige dagen daar na, gegeesseld en gebannen werden, bij welke gelegenheid wederom een geweldig oproer ontstond, laatende het volk, dat den Scherprechter te lijf wil-

 de,

de, zig naauwlijks door de Bezetting beteugelen. 't Oproer aan het Huis van GEERTSEMA scheen intusschen aangelegd, om het Erfstadhouderschap in 's Prinsen mannlijke en vrouwelijke nakomelingen, waar toe in dit Gewest nog niet besloten was, met geweld door te dringen: want nog dien zelven avond haalde het gemeen verscheidene Heeren uit hunne Huizen, en dreef ze naar 't Stadhuis, daar zij eerlang gedwongen werden, de afkondiging te doen.

Zie *Vaderl. Hist.* XX. Deel, bl. 203, enz.

GEERVLIET, is een klein Steedje, in het Westen van den Ring van *Putten*, niet verre van de *Bornisse*, waar in deszelfs haven uitloopt; die, egter, zeer naauw is, en eindigt aan den brug, waar over men gaat naar de Heerlijkheid *Heenvliet*, liggende regt tegen over *Geervliet*.

In vroegere tijden was dit Dorpsteedje zeer aanzienlijk door den Tol en de bevaarbaarheid van de *Bornisse*. GOUDHOEVEN getuigt van deezen stroom, dat hij, omtrent het Jaar 1550, zo breed geweest is, als de *Merwede* tusschen *Dordrecht* en *Papendrecht*; doch de Tol was toen reeds vernietigd. Keizer FREDRIK DE I had dien aan Graaf FLORIS DEN III te leen gegeeven. Keizer HENDRIK DE VI heeft 'er zijnen zoon DIRK DEN VII, in het Jaar 1195, op nieuws mede beleend.

Dit Steedje was oudtijds met muuren omringd en van Poorten voorzien. Naar den kant van *Heenvliet* staat nog een gedeelte van een Poort, de *Tolpoort* genaamd; aan de Landzijde plagt een andere te staan, die, in het Jaar 1746, geheel is weg gebrooken, wijl dezelve dreigde in te storten. Drie Jaaren te vooren is *Geervliet*, in de maand Maij, ten grootste deele afgebrand, doch zedert, veel netter en sierlijker dan te vooren, bebouwd. Men telt 'er 99 Huizen en een Koornmolen.

De Kerk is een oud Gebouw, als gestigt vóór het Jaar 1307. Immers ten dien tijde heeft KLAAS VAN PUTTEN aldaar een Kapittel opgeregt van een Deken en negen Kanunniken. Dan men weet daar van niets bijzonders, dan dat in het Choor een verheven Tombe gevonden wordt, boven het Graf, waar in dee-

deeze Heer VAN PUTTEN begraaven werd; het opschrift is naauwlijks meer leesbaar. De Toren is vierkant, tot aan den omgang, die met een houten hek voorzien is; en nog hooger is zij met een houten spits opgehaald.

Het Raadhuis is wel oud, doch eenigzints aanzienlijk. Men gaat daar op langs verscheide trappen. Het Hof van *Putten* is een Kasteel van hoogen ouderdom, staande rondsom in het water, van vooren met een valbrug, waar over men tot het zelve nadert. Op het zelve heeft de *Ruwaard van Putten* zijn verblijf, als zijne tegenwoordigheid aldaar vereischt word. Hier word mede de Vierschaar van *Putten* gespannen. De stichter daar van is onbekend. Dit, egter, kan men met zekerheid melden, dat het niet voor het Jaar 1300 gebouwd is, wijl de Heerlijkheid van *Strijen* niet voor dien tijd aan den Heere VAN PUTTEN gekoomen is.

De Regeering bestaat uit den Ambachtsheer, die altoos een Lid van den Oud-Raad van *Dordrecht* is, en verder uit den Schout Crimineel; welk ampt door den *Ruwaard van Putten* bekleed word; wien het, egter, vrij staat, daar toe een Substituut aan te stellen; voorts een Schout Civiel, twee Burgemeesteren en zes Scheepenen, die door den Ambachtsheer, zonder Nominatie, worden aangesteld. Het Regtsgebied word door een Secretaris en een Bode bediend.

Staat der Nederlanden, VII. Deel, bl. 160, enz.

GEEST; zie *Rinsmageest*, een *Friesch* Dorp, ten Zuidwesten van *Dokkum*.

GEESTELIJKHEID. Dat deeze, in voorige Eeuwen, een groot aandeel aan de Regeering des Lands had, is een algemeen bekende waarheid. Onder de *Batavieren* bezaten de *Druïden* of Priesters een uitmuntend gezag. Ten tijde der eerste Graaven werd het aanzien der Geestelijken bepaald, en hun het gezag genoegzaam ontnoomen; waar van zij zig, egter, weder hebben weeten meester te maaken, schoon in het eene Gewest

 meer

meer dan in het ander. Ten tijde van Vrouwe JACOBA VAN BEIJEREN werden zij als het derde Lid van Staat aangemerkt, bijzonder in *Henegouwen*; ook waren in *Friesland* de Abten Leden der Regeeringe. In *Zeeland* bekleedde de Abt van de *Lieve Vrouw te Middelburg* de eerste plaats in 's Lands vergaderingen. Maar in *Holland* zijn zij, zo verre ons bewust is, altoos daar van uitgeslooten geweest. Nogthans ontbrak het hen niet aan heersch- en geldzugt; waar door zij tot grooten overlast van de goede Gemeente strekten. Zelfs hadden hunne Dekenen en Provisoiren meer dan eens de vermetelheid, om de Leden aan den wereldlijken Regtbank te onttrekken, en voor den hunnen te dagen, of te *Utrecht* te doen koomen, om de uitspraak van den Bisschop te hooren. Veelmaal vorderden zij den Ingezeetenen groote geldboeten af: als, om heimelijken Egt, wegens overspel, het werken op Heilige dagen, of als 'er bij ongeluk een kind verdronk. Zo verre ging dit, dat Hertog FILIPS DE I, in het Jaar 1433, op verscheidene plaatzen, daar order tegen moest stellen. In het Jaar 1474 werden zij zelve, door Hertog KAREL DEN I, gevorderd tot betaaling van schattingen, naar maate van de inkomsten hunner goederen; doch de *Hollandsche* Geestelijkheid spartelde hier geweldig tegen. Keizer KAREL DE V wilde haar verpligten, in het Jaar 1543, om haar aandeel in de Bede te betaalen. Hevige twisten ontstonden 'er, in het Jaar 1582, over het regt der Geestelijkheid, in het Stigt van *Utrecht*. *Holland* en *Zeeland* hadden den Hertog VAN ANJOU den Eed gedaan; dan die van *Utrecht* begeerden geen Eed van manschap te doen. De Geestelijkheid aldaar had, naar het schijnt, tot hier toe, het opdraagen der Hooge Overigheid aan den Prinse VAN ORANJE te rug gehouden, en de Burger-Hoplieden en eenige voornaame Poorters verhinderd, aan ANJOU hulde te doen. Ook begeerden deeze laatsten, dat der Geestelijkheid het zitten onder de Staaten ontzeid werd, zo als reeds in *Braband* en verscheidene andere Landschappen geschied was. Dan de Prins had reeds te vooren geweigerd, haar van dat voorregt te ontzetten. Maar de Wethouderschap bewilligde nu in de begeerte der Burgerij Men zond Gemagtigden aan den Prins, die de zaak

ver-

verwees aan den Landraad ter regter zijde van de *Maaze*, die, op den 4 April van het Jaar 1582, uitspraak deed: „ Dat de vijf Kapittelen zig voortaan, tot 's Prinsen weder„ zeggen toe, met geene zaaken van Regeering te moeien „ hadden. Doch de Vroedschap van *Utrecht* zou tien of „ twaalf Kanunniken, trouw en van den Hervormden Gods„ dienst, of ten minsten denzelven toegedaan, benoemen, „ uit welke de Ridderschap en Steden zes of agt kiezen „ zouden, om het eerste Lid van Staat te vertoonen. Deeze „ Geëligeerden zouden voor waereldlijke luiden gehouden „ worden, en het Pausdom en den Koning van *Spanje* moe„ ten afzweeren."

De Prins bekragtigde deeze uitspraak, op den 14 Julij.

Zie BOR; *Vaderlandsche Historie*, enz.

GEESTEN, een Adelijk Huis, in de nabijheid van het Dorp *Nede*, in de Heerlijkheid BORKULO.

GEESTWATER; zie *Lisfepolder*. Keizer OTTO de I. heeft, in den Jaare 948, hier ter plaatze, het Koninklijk regt van Visschen, zo als het in den Giftbrief genaamd word, aan de Kerk van *Utrecht* toegestaan, met eene Rente, die gemeenlijk *Koggeschild* genaamd werd.

ALTING, Part. II. pag. 10.

GEESTERANUS, (HENRICUS) was, in het Jaar 1618, Predikant te *Haarlem*, en 1610 te *Asfendelft*, alwaar hij de bekende *Remonstrantie*, nevens de andere *Remonstranten*, had geteekend. Doch, in het eerstgemelde Jaar, bekende hij, voor de Vergadering der *Noordhollandsche* Sijnode, te *Enkhuizen*, dat die gedaane ondertekening hem leed was. Doch hier mede was men nog niet voldaan; hij moest daarenboven, te *Haarlem*, voor de Gemeente schuldbekentenisse doen, en belijden, daar mede oorzaak tot vervreemding gegeeven te

hebben, en belooven, zig in de Leere, en omtrent de Regeering, als een getrouw Herder voortaan te zullen gedraagen.

BRANDT, *Historie der Reformatie*, II. Deel, bl. 920.

GEESTERANUS, (JODOCUS) was *Gereformeerd* Predikant te *Gorinchem*, in 1619, en een van die, welke, met GOMARUS en FESTUS HOMMIUS, de Predestinatie dreef boven den val.

BRANDT, III. Deel. bl. 928.

GEESTERANUS, (JOHANNES) was, in 1617, Predikant te *Vreelandt*, alwaar de *Amsteldamsche Remonstranten* meenigmaal onder zijn gehoor kwamen. In 1619 te *Alkmaar* den Dienst waarneemende, verachtte hij openlijk de beroerte, die aldaar plaats had; noemende dezelve een *Mallewagen*. Doch hoe zeer hij daar tegen was, kon hij daaromtrent het ernstig onderzoek van de Commissarissen der Staaten niet ontgaan. De Oud-Schepen en Raad, der Stad *Amsteldam*, de Heer F. DE VRIJ, als President dier Gecommitteerden, sprak hem aldus aan: „ Wij hebben last van de Heeren Staaten, en ook van „ zijn Excellentie, om U te examineeren, over de beroerte, „ hier in de voorleeden Week voorgevallen. Daarom vragen „ wij u vooreerst: of gij op dien tijd, toen hier zo veel „ Volks bij u in de Sacristie was, niet gesprooken hebt deeze „ of dergelijke woorden? *Houd gij mij niet voor u wettig* „ *Predikant?* (En als zij zeiden *Ja*) *Wilt gij mij dan niet* „ *handhaven en voorstaan naar uw uiterste vermogen?* Ten „ tweeden, of gij daags daags daar aan in uwe Predikatie niet „ gezegd hebt, *Ik meen dat dit mijn laatste Predikatie zal* „ *wezen?*" Op de eerste vraag was door hem geantwoord: „ Ik heb zulke of diergelijke woorden nooit gebruikt, nochte „ ooit roem gezogt in het oordeel van anderen, over mijne „ wettelijkheid; veel min heb ik hulde aan de Gemeente ge-

„ zogt,

„ zogt, en dat nog door zulke maniere van doen, als die vraag
„ fchijnt mede te brengen. 't Geen ik toen zeide was regelregt
„ het tegendeel, namelijk dat ze al te famen, U Heeren Com-
„ misfarisfen en deeze gantfche Vergadering, niet anders dan
„ met alle Christelijke zedigheid zouden bejegenen, zonder
„ fmadelijk aantefpreeken, oft na te roepen, oft iet te doen,
„ dat naar beroerte of oproer fmaakt, en dat namen ze aan.
„ Ook heb ik gezegt, dat ik niet wilde, dat men ook niet
„ behoorde te ijveren om Kerken of Kapellen, maar om den
„ Hemel, en dat niet met bitterheid of blinden ijver, maar
„ met een ijver die Christelijk is; dat ze zouden toezien, dat
„ zo veel in hun was, dat onze Stad die goede naam van
„ ftil en vreedzaam, die ze nu eenigen tijd gehad had, mogte
„ behouden."

Op de tweede vraag hernam hij: „ Ik mag zulks of derge-
„ lijks wel hebben gezegd, want het was mij, met meer an-
„ deren Aparent; maar heb zulks niet gezegd tot Oproer. Want
„ twee recommandatien heb ik toen gedaan, en dat met vlijt,
„ te weeten van den Armen, en van U luiden, gelijk daags
„ te vooren. Tegen geen zaak heb ik doorgaansch meer ge-
„ predikt, dan tegen oproer, en van die beroerten waar van
„ gijlieden fpreekt, heb ik niets geweeten, dan nu dat ze
„ gebeurt waren; en zo haast ik daar van hoorde, heb ik
„ gezegd, dat zullen partijen tot haar voordeel trekken, en
„ ons, die onfchuldig zijn, in de oogen doen druipen; nu
„ zullen wij zonder twijffel Soldaaten in de Stad krijgen, en
„ ik en onze Vergadering zullen 't moeten ontgelden."

Waarop DE VRY hem verder vraagde: „ Hebt gij iet gezegt,
„ dat daar uit gevolgd is?" 't Welk GEESTERANUS ontkennende,
zeide een der aanweezende Predikanten, HERMANUS GERRARDUS,
van *Enkhuizen*, op die ontkenning: *Het is een uitwerking van
Uw vergadering en het geen gij gefprooken hebt, of wel een
uitkomst*; dat mede ontkend werd. Een ander voer mede te-
gen hem uit, en zeide: *Een van Uwe Diaconen kwam ons
na het doen van uwe Predikatie wel te deege bitter aanfpree-
ken*. Op welk zeggen GEESTERANUS uitborst: *Daar van
weet ik niet, en zulks komt hier niet te pas. O Broeders,
hoe zoekt gij het hier op mij! Maar hoe meer gij zoekt, hoe*

 meer

meer gij (God lof) *mijn onschuld vinden zult.* GEESTERANUS heeft verder aangeteekend, dat hij duidelijk bespeuren kon, dat veelen zijne onschuld verdroot; en dat andere zig verwonderden, dat men hem daarop ondervraagt hadde, wijl men wist, hoedanig zijn gevoelen was, over het Ampt der Overigheid en het voeren van Oorlogen, waarin hij genoegzaam met de *Doopsgezinden* instemde; verschillende veel van een aanstooker van Oproer. Hier over was hij, al in den Jaare 1614 of 1615, in gesprek geweest met C. VORSTIUS, in bijzijn van E. POPPIUS, C. RYKWAART, S. NÆRANUS en J. SPEENHOVIUS; beweerende tegen hen allen, dat het geen Christenen geoorlooft was, heerschappy en lichamelijk geweld over het leeven van uit andere menschen te gebruiken; zonderende daar, echter, van de vaderlijke tugtiging. Van beide zijden werden veele redenen bijgebragt, zonder dat men elkander genoegen kon geven. VORSTIUS had, echter, beweezen, dat men zulk gevoelen niet ligtvaardig moest aanneemen, zonder van de waarheid ten volle verzekerd te zijn. Want dat door zulks te openbaaren, de *Remonstranten* zeer ligt in een kwaaden reuk zouden komen, als of zij het Volk de Wapenen uit de hand wilden preeken, en het land weder onder *Spanje* brengen; en dat dit de Overheden zou beweegen, de hand van hun aftetrekken; enz. J. GEESTERANUS had daarop belooft, dat gevoelen niet aan den man te zullen brengen, maar alleen verklaaren als 'er hem naar gevraagd werd. Naderhand bracht hij het, echter, op den Predikstoel en onder het Volk. In het stuk der vyf Artikelen was hij het met de *Remonstranten* eens, schoon hij nog eenige andere pointen voor zig had, die hij bij zig hield, tot op de Synode te *Enkhuizen*, alwaar hij ontboden zijnde, zig nader verklaarde. De Kerklijke Regters aldaar waren de Gecommitteerden der Heeren Staaten, en de *Contra-Remonstrantsche Klassis*, en vergaderd in de Consistorie-Kamer, zijnde de Kerk van binnen met een Kompagnie Soldaaten bezet.

Die van de Klassis waren de aanklaagers van de geenen, die aldaar gedaagd waren. J. GEESTERANUS verzogt dat twee Ouderlingen, van zijne Kerk met hem binnen mogte staan; doch dit verzoek werd afgeslaagen.

Eerst

Eerst sprak men van zijne beroepinge te *Alkmaar*, die geschied was, naar de Kerken-Order van het Jaar 1591, en daarom door de meeste, aldaar tegenwoordig, onwettig werd verklaard.

Daarna kwam men tot het stuk der Leere, waar van GEESTERANUS zelfs het Examen in druk heeft uitgegeeven; hierom zullen wij alleen het voornaamste daar van aanteekenen.

VINCENT MUISEVOET, Predikant te *Schagen*, als President der Vergadering, vraagde eerst, wat zijn gevoelen was over CHRISTUS Godheid; als ook over de H. Drieëenheid, in het wezen Gods. Hij daarentegen vraagde, of de Broeders reden hadden, hem daarop te ondervraagen? Men beriep zig op geruchten. Hij vraagde, wie hem beschuldigde? Men riep: *Zijt gij onschuldig, antwoord dan?* Hij: *Hebt gijluiden eenige beschuldiging tegen mij, brengt ze voor den dag, maar onder twee of drie getuigen. Dan zo het alleen op geruchten aankomt, laat ons hooren, waarin die bestaan.* Nader gedrongen zijnde om te antwoorden, zeide hij aan de Vraagers: *Ik bidde u Broeders! is dit niet al te streng gehandelt? wat gaat het een ander aan, wat ik in het herte draage, of gevoele van dit of dat punt? Ik kan de billijkheid van den eisch niet verstaan. Is het om te weeten wat ik leere, men kome en hoore; of zend die geene, die 'er van kunnen oordeelen.* Eindelijk antwoordde hij op zommige Punten, in dier voegen als hier vooren gezegd is, en door hem in 't brede ter neder gesteld, en nader in de Sijnodaale Acte is aangeteekend.

J. GEESTERANUS, met de handelingen dier vergadering niet wel vergenoegd zijnde, zond een uitvoerig vertoog en verzoek aan Commisfarisfen der Staaten en de Sijnodale Gedeputeerden over zijn zaak, te *Alkmaar* vergadert. Bij dat vertoog was mede gevoegd een brief aan de Predikanten en Onderlingen der vergadering, ten zelven einde en ter zaake van 't ondervraagen op het stuk der beroerte, gedagtekend den 16 Maart van het Jaar 1619, en ondertekend JAN EVERTSZOON, Predikant te *Alkmaar*.

Straks na het leezen van die beide geschriften, werd de Schrijver binnen geroepen, en hem zijn vonnis voorgeleezen,

 waar

waar hij bij werd verklaard, „ onwettig te *Alkmaar* in de
„ dienst te zijn gekoomen, en dat hij van de Leere der
„ *reformeerde* Kerke, van den beginne der Reformatie
„ hier te Lande geleerd en aangenoomen, zo verre wa
„ geweeken dat hij voor geen Leeraar der Kerke voorno
„ kon noch mogt gehouden worden, ja ook de Poli
„ zeer schadelijk was. Dus verstond men, dat hij zig
„ alle Kerklijke diensten zou onthouden." Wijders be
dit vonnis dat ook zijne Ouderlingen en Diaconen zig
taan als zodanig niet meer zouden gedragen. Ook werd h
door Commissarissen en Wethouderen der Stad *Alkm*
wel strengelijk verbooden, niet meer te prediken, tot
nader door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten en de N
naale Sijnode daar op zoude zijn gedisponeerd. Hij nam
in Kerk noch Kapel dit te zullen doen, doch maakte
righeid het in het geheel te laaten. Maar zijne vrienden ri
den hem stil te staan.

Het vonnis, ten zelven dage, tegen zijnen broeder, PETRUS GEESTERANUS, Predikant der beide *Egmonden*, was van denzelven inhoud.

Om hem van *Alkmaar* af te trekken, zonden de Heeren Staaten aan die beide broeders een brief van gelijken inhoud, luidende als volgt:

„ *De Staaten van Holland en Westfriesland.*

„ Geleerde Bijsondere.

„ Alsoo wij in het rapport van de Heeren, onse Gedepu-
„ teerden Politijke, nevens de Kerklijke van de Sijnode van
„ Noordholland verstaan hebben, hoe verre gij van de ge-
„ meene Leer van de Gereformeerde Kerken in desen Lan-
„ den aangenoomen sijt afgeweeken; en gesien hebbende de
„ sententie, bij de selve jegens u, daar over ende anders
„ geformeert, is bij ons verstaan uwe aldaar blijven niet te
„ konnen wesen van eenige vrugt; en daarom goedgevonden
„ Uw E. te gelasten, deselve sententie, die Uw E. is
„ ter hand gesteld, niet alleen natekoomen, en van u

pre-

Tegen over bladz. 70.

LXVII.

Coriolanus door zyne Moeder verbeden. Bladz. 70.

LXVIII.

Virginius dood zyne Dochter. Bladz. 90.

„ predikampt ontſlagen te houden, en vorders geene Ker„ kendienſten te doen, of Kerklijke vergaderingen bij te „ woonen: maar ordineeren u ook bij deeſen, dat gij u in „ perſoon naar 's Graveſanden vervoegen zult, en binnen agt „ dagen, na den ontvangst van deſen, u daar laaten vinden, „ en houden in alle ſtilligheit, tot nader bij ons op uwe „ ſacken ſal ſijn gelet en gedisponeert, ſonder hier van te „ weſen in gebreeken; wij hebben onſe Gecommitteerde Raa„ den gelast, op uw redelijk onderhoud order te geeven, en „ ſo gij iets anders, het ſij deeſen opſigten of anderſints, te „ vertoonen mogt hebben, ſult tot 's Graveſande gekoomen „ ſijnde 't van daar mogen doen, en ſal daar op gelet en ge„ daan worden naar behooren. Blijft Godt Almachtig bevoo„ len. Geſchreven in 's Hage 19 Maart 1619.

(onderſtont)

„ Ter Ordonnantie van de Staaten

A. DUIK."

Na den ontvangst van dien brief, gingen de twee broeders, JOHANNES en PETRUS GEESTERANUS, op reis, voornemens zijnde het bevel der Staaten te volbrengen. Doch op weg zijnde, veranderden zij van gedachten. Eenige goede vrienden waarſchuwden hen voor erger, als vreezende dat men hun van *'s Gravezande* wel na *Engeland* zou kunnen voeren, en daar ter dood brengen; of dat zij daar zijnde, de Staaten hun in naauwer verzekering zouden doen ſtellen. Na eenig overleg, beſlooten zij, een ſchuilplaats te zoeken, en van daar de Heeren Staaten, in een ſchriftelijk vertoog, de reden van hun agterblijven te kennen te geeven, met betooging, zo zij meenden, van hunne onſchuld. Dit geſchrift werd, op beider naam, door JOHANNES geſteld, en daar in de zuivere taal van zijn hart geſprooken, zo als men zien kan bij BRANDT, III. Deel, van bl. 373 tot bl. 388.

Na

Na het afzenden van dit vertoog, onthield JOHANNES zig eenigen tijd te *Noordwijk*, en wel op een zolder, alwaar hij het weeven leerde, en met zijn handen arbeid den kost voor zijn huisgezin won. PETRUS begaf zig naar *Norden*, in *Oostvriesland*, alwaar hem JOHANNES eerlang volgde. Beiden hielden zig buiten de gemeenſchap der *Remonſtranten*, die zij, om de gehaatheid hunner gevoelens, aan hun zelve overlieten: te meer, daar ze in het kort de vrijheld van propheteeren zo verre begonnen uitteſtrekken, dat ze het Predikampt geheel verwierpen, inzonderheid JOHANNES.

Toen, in het Jaar 1622, *Norden* met een zwaare pest bezogt werd, ontzag JOHANNES zig niet, nagt en dag de besmetten alle hulp toe brengen, en bragt bij nagt de dooden ter aarde. Op den 1 van de maand October van dat Jaar werd hij mede van de pest aangetast, en lag eenige dagen in groote benaauwtheid; doch was meest bezorgt voor zijnen broeder, die hem niet verliet. Hij ſtierf in al de lijdzaamheid, die een Christen betaamt, op den 4 van de gezegde maand, in bijzijn van zijn broeder en DIRK KAMPHUIZEN, oud zijnde 35 Jaaren 11 maanden en 15 dagen. Zijn eenig zoontje, EVERT GEESTERANUS, ſtierf den 2 November, zijne weduwe, ANNA GERRITS, daags te vooren. Zijn broeder PETRUS gaf van dit alles berigt aan zijne moeder, MARGRIET VAN FORREEST, te *Alkmaar*. Twee Jaaren te vooren was JOHANNES, door eenige *Sociniaanen*, in *Poolen*, te *Rakau*, als Hoogleeraar beroepen; doch dit beroep was door hem afgeweezen.

GEESTERANUS, (CORNELIUS EN ARNOLDUS) beide zoonen van JODOCUS GEESTERANUS, hier boven gemeld, en beide Predikanten; CORNELIUS te *Hoogblokland*, en ARNOLDUS te *Schelluine*. Toen op de Klasficaale vergaderingen, na het eindigen van de Sijnode, de Canons den Predikanten ter teekening werden voorgelegd, verklaarden zij beiden, aan de Klasſis van *Gornichen*, met ronde woorden, *dat zij zig aan het beſluit der Nationaale Sijnode niet konden houden.* Vreemd kwam het de Klasſis te vooren, dit te hooren van zoonen, wier vader een Bovenvaldrijver was. Men zeide hen, dat

zij

bij de Klasfis met hun veinzen hadden bedroogen: dat men hem gehouden had voor *Contra-Remonstranten*, daar ze *Remonstranten* waren.

CORNELIUS verklaarde dat hij, in zijnen dienst zullende treeden, al verdagt was van *Remonstranterij*, en dat zijne antwoorden op de vraagen, die men de aankomende Predikanten gemeenlijk voorhoud, in den grond met het gevoelen der *Remonstranten* overeen kwamen. Daarom had men toen van hem begeerd, dat hij niet alleen de *Confessie*, maar ook den *Catechismus* zoude ondertekenen; en dat in zulk een zin, als die door URSINIUS, PAREUS en BASTINGIUS was uitgeleit; doch dat men, na veel dwarsdrijvens, zig met de gewoonlijke ondertekening had laaten vergenoegen, en hem tot het Predikampt toegelaaten; alleenlijk op goedvertrouwen, dat hem zijn vader, bij wien hij te *Gorniehem* woonde, wel nader zou onderrigten. Hij bekende, benevens zijnen broeder, op sommige vergaderingen, alwaar men den grond tot fcheuringe leide, tegenwoordig geweest te zijn; maar dat zij beiden op zulke handelingen gezweegen hadden, om dat zij met tegenfpreeken geen goed zagen te doen, en op hoope dat de hooge Overigheid, door haar gezag, de zaaken nog zoude bemiddeld hebben. Ook meende hij daar mede nog nut gedaan te hebben, wijl hij, door het bijwoonen dier vergaderingen, gelegenheid gevonden had, de *Remonstranten* voor de woelingen hunner vijanden te waarfchuwen.

Zijn broeder ARNOLDUS verklaarde, op de befchuldiging van geveinstheid, „ dat hij zig in den aanvang van zijnen dienst „ wel bij de *Contra-Remonstranten* had begeeven, maar nog„ thans de onderlinge verdraagzaamheid beminde; dat hij, ge„ duurende de *Nationaale Sijnode*, tot tweemaalen toe, naar „ *Dordrecht* reizende en den Sijnodaalen handel, van nabij „ befchouwende, het ongelijk, welk den *Remonstranten* daar „ was aangedaan, terftond ontwaar wierd, en daarom had „ voorgenoomen, ter bevrijdinge van zijn geweeten, de ver„ fchilpunten nader te onderzoeken. Ten dien einde had hij „ de fchriften, wederzijds gefchreeven, geleezen, en was van „ de waarheid, die hij bij de *Remonstranten* had geleerd, „ overtuigd geworden. Die overtuiging, hoe wel hem de

„ tijds-

„ tijdsomstandigheid uitlokte om bij de *Contra-Remonstranten*
„ te blijven, had hij gevolgd, en zig gevoegd bij de verooŕ-
„ deelde partij."

. Aangaande CORNELIUS GEESTERANUS wierd van sommigen aangemerkt, dat als men, in den Jaare 1617, in de maand November, de beurten van PETRUS LEEUWINUS, wijlen Predikant te *Gornichem*, voor een half Jaar zou verzorgen, zijn naam, op de lijst der Predikanten, welke die beurten zouden waarneemen, had overgeslagen, om dat de Gemeente bedenking maakte, of hij niet stond in het gevoelen der *Remonstranten*; maar dat zijn vader verzekerd had, dat zijn zoon zuiver was in de Leere, met bijgevoegd verzoek om ook in de tourbeurten te worden aangetekend. Doch CORNELIUS daar op vermaand zijnde, zig in zuivere conscientie te willen verklaaren, had geantwoord, *dat hij het gevoelen der Remonstranten niet toestond, en tot opening van zijn gevoelen, zig het Examen, dat de Klasfis zou believen aan te stellen, gewilliglijk onderwierp.* Dat daar op terstond het Examen, door den Predikant E. VOGELSANG, als Preses van de Klasfis, uit *Contra-Remonstranten* bestaande, geschiedde, waar bij CORNELIUS, over alle de vijf pointen, zig zodanig verklaarde, dat de Klasfis daar in volkoomen genoegen nam: te meer, daar hij aan de Klasfis betuigde, dit alles in goede conscientie voor God te verklaaren; beloovende verder, met behoorlijke middelen, de Leere, daar tegen strijdende, en de onbehoorlijke proceduuren van partij tegen te zullen gaan.

In zo verre, zegt men, was hij den *Contra-Remonstranten* toen toegevallen, het zij door zijn vaders onderwijzing, of door eigen onderzoek. Maar men verwonderde zig ten hoogsten, dat hij, in den tijd, waar in den *Remonstranten* alles tegen liep, zig aan hunne zijde begaf. Dan hij en zijn broeder begreepen nu, dat het geen tijd meer was te zwijgen, en dat men, met veinzen, het kruis niet mogt ontgaan. En toen men hun de Sijnodaale Canons ter tekeninge voorhield, antwoordden zij beiden, dat zij, het geen als het voornaamste daar in gesteld was, niet konden toe-, veel min voorstaan; noch verwerpen of tegenstaan, het geen als valsch in dezelve verworpen wierd. De Klasfis gaf hun vijf of zes weeken tijd

van

van beraad; dan, gedunrende dien tijd, verklaarden zij de Leere der *Remonstranten* openlijk op den Predikstoel, en wederleiden de *Contra-Remonstranten*, onder een grooten toeloop van volk. Jonker JACOB VAN PAFFENRODE, Drossaard van *Gornichem* briefde dit straks over aan Gecommitteerde Raaden, die met Prins MAURITS daar over gesproken hebbende, de Klassis schriftelijk gelastten, tegen die twee broeders terstond te procedeeren. Dit geschiedde in de maand October; en in November vergaderde de Klassis, om de zaak af te doen. CORNELIUS en ARNOLDUS, bij hunne weigering, om de Canons te ondertekenen, volhardende, volgde daarop hunne afzetting.

Men deed geene moeite om de redenen van hunne weigering te wederleggen, maar hield hen ettelijke vraagen voor, raakende de grootste verborgenheden. De *Contra-Remonstranten* verhaalen, dat de GEESTERAANEN weigerden daar op te antwoorden, niettegenstaande men tot hem zeide, dat hun stilzwijgen als schuldbekentenis zou worden aangenoomen. Verder verhaalen zij, dat zij zouden gezegd hebben, *liever hunnen dienst te willen verlaaten, dan hun gevoelen openbaaren*. Dan de broeders zeggen, dat allen, die daar bij tegenwoordig waren geweest, wel wisten dat dit onwaar was, maar dat zij hadden gezegt: „ dat het onbehoorlijk was, iemand, zo onverwagt, op dergelijke zaken te willen onderzoeken, en „ dat zij, zo examineerende, wel een douzijn broeders tot „ ketters wilden maaken; dat de Klassicaale mannen hun, om „ 't verwerpen van de Canons, reeds hadden afgezet; dat ze „ hun formeele partijen waren, en zij dus niet langer onder „ hun stonden; dat die verklaaring nergens anders toe werd „ begeerd, dan om hun in 't een of ander te agterhaalen, „ waar van men veele Exempelen had. Maar zo men eenig „ gegrond agterdenken wist in te brengen, dat zij, in een van „ die pointen, een kettersch gevoelen hadden, dan waren zij „ overbodig bereid, zig door een ronde belijdenis te verantwoorden; en dit niet hebbende, verzogten zij dat men hen „ in de vijf pointen wilde verdragen, of daar over tot eenigheid brengen; dat zij dan ook gereed waren, op die pointen, ja op duizend anderen, verklaaring te doen." Voorts

ver-

verzogten zij, „ dat men hunne voorgemelde redenen zoude „ aantekenen, en indien men met het vonnis voortging, dit „ daar nevens te stellen." Maar al hun verzoek mogt niet baaten. men weigerde deeze hunne verklaaring ter neder te stellen; doch hunne weigering, om zig volgens de begeerte der Klasfis te gedraagen, werd in de vonnisfen gesteld, die getekend werden den 11 November van het Jaar 1619, en daar na door de Sijnode te *Gouda* goedgekeurd. De twee gebroeders onderwierpen zig, zints dien tijd, aan alle de hardigheden, welke de uitgevoerde en gebannene *Remonstranten* moesten ondergaan, en stonden, in de zwaarste tijden, de Gemeenten, die hun verzogten, ten dienst.

ARNOLDUS was, ter dier tijde, verloofd aan een jonge schoone maagd, treffelijk van tijdelijke middelen voorzien; hij schreef aan haar uit den *Briel*, dat zij zig aan hem verlooft had in een tijd van vrijheid, doch dat hij van zig niet konnende verkrijgen, haar, door zijn huwelijk, in ballingschap en ongelegenheden in te wikkelen, haar ontsloeg van haare gedaane beloften. Zij nam dit aan, om reden dat zij haare moeder, die bedlegerig was, niet konde verlaaten, doch behield haare genegenheid voor hem, zo als naderhand bleek. Want agt Jaaren daar na, toen haare moeder overleden, en haar bruidegom, inmiddels, tot een eeuwigduurende gevangenis op *Loevestein*, om zijn prediken onder de *Remonstranten*, verweezen was, begaf zij zig derwaart, en besloot hem aldaar te trouwen, en haare dagen met hem in de gevangenis te slijten. Hij bewilligde daar in, en het huwelijk werd voltrokken. Zijn broeder CORNELIUS raakte mede in groote zwaarigheid, als zijnde verdagt van deel gehad te hebben aan den beraamden moord van Prins MAURITS: waarom 'er, bij Publicatie van het Hof van *Holland*, vier duizend guldens op zijn lijf gesteld werden, op den 9 Feb. van het Jaar 1623. Hij en VELSIUS werden beschuldigt, op den laatsten maaltijd, bij SLATIUS, alwaar dit feit beraamd was, tegenwoordig geweest te zijn, en op den goeden uitslag te hebben gedronken. Ook werd van GEESTERANUS nog gezegt, dat hij bij het Kogelgieten, in het Agterhuis van SLATIUS, was tegenwoordig geweest. Zijne goederen werden te *Gouda* in beslag genoomen. Dan, na dat SLATIUS in hegtenis

ge-

eraakt, en zijne onfchuld daar door bekend was geworden, werden zij wederom ontflagen, en aan zijn Huisvrouw in handen gefteld. CORNELIUS onthield zig inmiddels in *Holftein*. Dan, na dat de tijden wat meer bedaard waren, vervoegde hij zig aan het Hof van *Holland*, en verzogt bij Request, zijne onfchuld te mogen vertoonen. Dit hem vergund zijnde, bragt hij zodanig bewijs daar van voor den dag, dat het Hof, daar op rijplijk hebbende gelet, en ook gehoord het rapport van den Advocaat KINSCHOT, in wiens handen het request gefteld was, verklaarde, niets belangende de confpiratie ten laste van den beklaagden te hebben, en hem daar aan voor onfchuldig te houden. Dit gefchiedde op den 28 Julij van het Jaar 1635. En in de daad, het was ook niet mooglijk dat hij daar aan deel kon hebben: want CORNELIUS, na dat hij den Predikdienst had verlaaten, had de denkbeelden van zijnen voorgemelden neef JOHANNES GEESTERANUS zo fterk ingezogen, dat hij alle verweering haatte, en ook het ampt van de Overheid afkeurde: waarom hem SLATIUS den *Mennist* noemde.

Zie BRANDT, *Hiftorie der Reformatie*, II, III en IV. Deel.

GEESTERANUS, (NANNIUS) Predikant in den *Briel*, liep, in den beginne van het Jaar 1619, mede groot gevaar van in zijnen dienst gefchorst te worden. Doch den *Briel* geen anderen Predikant dan hem hebbende, dewijl THEOPHILUS RYCKWAART, als gedaagde, op de *Dordfche* Sijnode was, ftelde men de zaak uit. Doch toen nu de Acte gereed was, werd hij voor de Sijnode gedaagd, en gevraagd, om de Canons te onderteekenen. Hij verklaarde, geen zwaarigheid te hebben ten aanzien van de *Confesfie* of *Catechismus*, maar de Canons niet te konnen onderteekenen. Zo ook weigerde hij de Acte van ftilftand; zeggende, *dat het zwaar viel, zijn pond te begraaven, en de Kerken te verlaaten; dat ook zijne Gemeente hem niet wilde ontflaan*; verzoekende voorts een dag van beraad. Daags daar aan verzogt hij twee

zaaken: 1. *dat men in zijn vonnis zoude roijeeren, dat h... namaals wederkeerende tot de Kerke, niet alleen in de vij... verschilpunten, maar ook in andere leerstukken, de Ker... zoude gehouden zijn te voldoen;* hij was naamlijk verd... gemaakt, nog andere dwaalingen, buiten de vijf punten, ... voeden. Ten 2. *dat hij wederom naar den Haag zou ... gen vertrekken, en aan het Hof reekenschap geeven va... zijne weigering van onderteekening.* Het laatste werd be... toegestaan, doch het eerste geweigerd. Voor Gecommitteerde... Raaden verschijnende, tekende hij, nevens anderen, de *Act...* van stilstand, met belofte van zig daar naar te zullen reg... leeren.

Doch met dit alles moest hij *den Briel* verlaaten. Te *Delft* een Huis gehuurd hebbende, werd hem de inwooning verbooden, en hij genoodzaakt, op een Dorp zijn verblijf te neemen.

Ibidem.

Geestmer-ambagt, van ouds *Geestmanner-Ambagt*, 't welk, met de *Schager* en *Nieuwdorper-Kogge*, een gemeen Dijkgraafschap over deszelfs aandeel in den *Westfrieschen Zeedijk* heeft. Het word gemeenlijk, in de verdeeling van *Westfriesland*, als het derde in rang aangemerkt.

Geestmer-Ambagt, in het gemeen genoomen, is omringd van de *Schager* en *Nieuwdorper-Kogge*, een gedeelte van de Vier *Noorder-Koggen*, den *Huigenwaard*, het Regtsgebied der Stad *Alkmaar*, den *Reekerdijk*, langs *Bergen* en *Schoorl*, als mede van een gedeelte van *de Zijpe*. In dit Ambagt zijn geleegen, de Ambagtsheerlijkheden *Ouddorp*, *St. Pankras*, *Zuidscharwoude*, *Noordscharwoude*, *Koedijk*, *Broek*, *Urshein* en *Oterleek*, behalven nog de *Waardgeersen*, benevens de Hooge of vrije Heerlijkheden *Haring-Karspel*, *Oud-Karspel*, *Veenhuizen* en *Warmenhuizen*; als ook het Regtegebied *Valkoog*. In het Kerklijke behooren alle Dorpen en vrije Heerlijkheden tot de Klassis van *Alkmaar*.

Geffen, is een zeer aanzienlijk Dorp en Heerlijkheid in *Staats*

Staats Braband, omtrent 3 uuren gaans Noordoostelijk van *'s Hertogenbosch*; behoorende de Heerlijkheid aan Vrouwe ALEIDA DE GROULART, weduwe van wijlen den Heer JAN LODEWYK CRAMER, in leven Oud Schepen en Raad van *'sHertogenbosch*. Het Kasteel is oud, doch, door een behoorlijk onderhoud, in een goeden bewoonbaaren staat. Het Dorp heeft een vrij groote Kerk, met een zwaaren stompen tooren. De Predikant aldaar bedient mede de Gemeente van *Nieuwland*, als te zamen gecombineerd. Behalven de Heide, behooren aan dit Dorp 672 morgen lands. Op deszelfs grondgebied staan 160 Huizen. Al wat tot de Regeering daar van betrekkelijk is, als Drossaard, Schepenen, Secretaris en Vorster, staat ter begeeving van den Heer of Vrouw in der tijd.

BACHIENE, bl. 673.

GEIN, GEIJN, of 'T GEIN, is een zeer oude Plaats, in het Nederkwartier van 't Stigt van *Utrecht*. Het had voortijds bekwaame Huizen, Straaten en Herbergen; doch deeze zijn, door de *Hollanders*, vernield en verbrand. Het Huis *Gein* is een zeer sterke Burgt geweest, en verscheidene maalen door groote Legers aangetast, doch altijd te vergeefsch. Maar in den oorlog van de *Hollanders* tegen het Stigt heeft ARNOUD VAN AMSTEL, Heer van *IJsselstein*, zijn volk bij een getrokken, en dit Huis, in het Jaar 1356, rondom belegerd; zijnde toen, in naam van den Bisschop VAN ARKEL, Kastelein daar op..... SNOIJUS, die, na dat Heer AREND het Huis een half uur bestond had, een der zijnen uitzond om te vraagen, *of hij niet lang genoeg den Burgt eerlijk belegerd had, en den pligt van een goed soldaat betragt?* Hij niet nalaatende op die zotte vraag *ja* te antwoorden, gaf SNOIJUS het Kasteel terstond aan hem over. Of dit niet een vooraf bestooken werk tusschen hun beiden ware, laaten wij aan het oordeel van den leezer over.

De Ambagts-Heerlijkheid en Ridderhofstad *'t Gein* legt een weinig bewesten den *Vaartschen Rhijn* of Trekweg, die van *Utrecht* naar *Vreeswijk* loopt, ruim een half uur gaans van

de Stad *IJsselstein* ten Oosten, en even zo veel ten Noorden van *Vianen*. Het oude *Gein* was, in het Jaar 1294, door JAN DEN II, Bisschop van *Utrecht*, tot een Stad gemaakt, en met Stads voorregten beschonken; brengende in de Bede meer op dan *Amersfoort*. De Bisschoppelijke Tol is naderhand van daar naar *Vreeswijk* overgebragt. De Kerk, reeds in het Jaar 1217 gestigt, in de XV Eeuw ten val neigende, werd, in het Jaar 1515, merklijk verbeterd, door de Priorinne van het Klooster *Nazareth*. Dit Klooster van Reguliere Kanunnikessen was, kort na het Jaar 1423, door drie vrouwspersoonen uit het verdronken Land van *Altena*, digt bij de Parochie-Kerk gestigt.

Met de verwoesting van het zelve, na het vlugten der Nonnen, in 't Jaar 1572, schijnt ook de Kerk, in vervolg van tijd, geheel vervallen en gesloopt te zijn. Maar het Huis of Kasteel *'t Gein* werd, in het begin van de voorgaande Eeuw, wederom opgebouwd, ten deele op de oude, ten deele op nieuwe grondvesten, door den Heer ADRIAAN PLOOS VAN AMSTEL, Heer van *Tienhoven* en *Gunterstein*. 't Is thans een deftig en vierkant gebouw, staande geheel bloot in een ruimen vijver, met een Ophaalbrug daar voor. Dit Huis en Heerlijkheid is leenroerig aan de Provintie van *Utrecht*, schoon het voorheen een Leen was, dat door Graaf WILLEM van *Henegouwen* en *Holland* was uitgegeeven. In het Jaar 1637 werd het, door Burgemeesteren, Schepenen en Ingezeetenen, afgestaan aan gemelden Heere PLOOS VAN AMSTEL. Agt Jaaren te vooren hadden de Staaten van *Utrecht* hem het Ambagtsregt of Gerechte in *'t Gein* reeds gegund, mids hij, en zijne kinderen en erfgenaamen, ten behoeve van de Domeinen, Jaarlijks betaalen zouden, de somma van honderd en vijftig ponden, tot veertig grooten vlaams. Hij droeg vervolgens het hooge en middelbaare regtsgebied van *'t Gein*, en van eenige andere Heerlijkheid, in de Provintie van *Utrecht*, op aan FREDRIK HENDRIK, Prinse van *Oranje*, als Graave van *Buuren*; die dezelve wederom, als een onsterflijk Erfleen, op hem, zijne erven en nakomelingen verlijdde, op zodanigen voet, regten en voorregten, als de Proosten van *St. Jan*, te *Utrecht*, in de Heerlijkheid van *Mijdregt* gewoon waren te genieten. Zo lang

Aang deeze Heer leefde, heeft hij het hooge Regtsgebied in deeze Heerlijkheid geoeffend, waar in hij ook door de Staaten erkend werd. Doch na zijnen dood, in het Jaar 1639, eigenden de Staaten zig de hooge Heerlijkheid toe, en verboden uitdrukkelijk eenigen anderen Heer, dan Hun Ed. Mog.. in het hooge en middelbaare Regtsgebied van *Jutphaas* en *'t Gein*, te erkennen.

De Koopprijs werd, egter, aan de erfgenaamen van den Heer PLOOS VAN AMSTEL vergoed.

Deeze Ambagtsheerlijkheid beslaat thans 470 morgen Lands, waar mede, gelijk ook met het huis, Jonker WILLEM ANNE, Baron van *Wassenaar*, in het Jaar 1764, door de Staaten van *Utrecht*, is beleend geworden. In het Jaar 1748 telde men aldaar zes huizen.

CORTOEIN, *Stigts-Chronijk*, pag. 94. VOSSIUS, *Jaarboeken*, pag. 433. *Vaderl. Hist.* II. Deel, bl. 289. *Historie van 't Bisdom Utrecht*, II. Deel, bl. 259. *Tegenwoordige Staat van Utrecht*, II. Deel, bl. 173, enz.

GELDENHAUER, (GERARD) naar zijne Geboorteplaats *Nijmegen*, veeltijds GERARDUS NEOMAGUS genaamd, heeft, door zijne geleerdheid, grooten lof onder de letterkundigen behaald. Hij werd gebooren in het Jaar 1482 of 1483. De eerste plaats zijner letteroeffeningen was *Deventer*, alwaar hij dezelve ook met roem eindigde. Te *Leuven* werd hem het onderwijs der Jeugd toevertrouwd. Hij overleed in het Jaar 1542; zijnde geweest een deftig Redenaar, fierlijk Digter en naauwkeurig Historieschrijver.

Zie VAL. AND. VOSSIUS, BAYLE, ARKSTEE, en anderen.

GELDER, of *den Gelder*, ook *op Gelder*, een Havezate in de Provintie van *Overijssel*, nabij het Dorp *Wijhe*, behoorende aan den Baron VAN DEDEM.

GELDER, een Stad of Steedje in *Opper-Gelderland*, aan de *Niers*, welks water de Stadsgraften vult. *Venlo* en *Rijnberk* leggen ieder omtrent vier uuren van daan. Vóór de elfde Eeuw was dit Steedje onbekend. Zekere OTTO bouwde, in het Jaar 1079, een sterkte, die hij den naam van *Gelder* gaf. Men weet den oorspronk van deezen naam niet; alleen is het zeker, dat de geheele Provintie 'er den naam van *Gelderland* van ontleend heeft. Sommige hebben dit verkeerdelijk voor het oude *Celduba* gehouden; waar van PEUTINGER, in zijne *Reiskaart*, gewag maakt, en PLINIUS reeds van gesprooken heeft; dan dit is niet anders dan *Gelb*, boven *Ordingen* geleegen.

Dit *Gelder* werd, in het Jaar 1585, door den *Schotschen* Kolonel PUTTON, die, in afzijn van den *Staatschen* Gouverneur MARTEN SCHENK, deeze plaats bewaarde, voor 36000 guldens aan den Heer VAN HAUTEPENNE overgeleverd. Vijftig Jaaren daar na werd het driemaal, te vergeefsch, op bevel der Staaten, belegerd. De *Brandenburgschen* namen het, in het Jaar 1702, in, na eene *Blokkade* van agttien maanden, en een bombardeering, die 15 agter een volgende dagen duurde; en egter hield de Stad het beleg nog twee maanden uit. Het springen van den *Gelderschen* Kruidtooren bragt *Gelder* merkelijke schade toe. De Stad *Gelder*, nevens het Land van *Kessel* en het Ampt van *Kruikenboek*, die 'er, door REINOUT DEN I, Hertog van *Gelder*, aangehegt waren, aan den Koning van *Pruissen* afgestaan zijnde, stelde die Vorst 'er terstond een Raad in, die uit zeven Leden bestond, en magt kreeg om alle zaaken, die in *Pruisisch Gelder* voorvielen, te beslissen.

PONTANUS, *Geldersche Gesch.* fol. 61. VAN DER HOUVE. *Handv. Chronijk.*

GELDER, (ARNOUT VAN) een beroemd Schilder, gebooren te *Dordrecht*, den 26 October van het Jaar 1645. Hij leefde nog in 't Jaar 1715. Zijn naam zal leven, zo lang zijn konst in wezen zijn zal.

HOUBRAKEN, III. Deel.

1 GELDERLAND, GELRIA. De naam *Gelder*, eerst eigen aan de Stad of het *Steedje*, hier boven vermeld, daar na aan het Drostampt, dat noch groot, noch aanzienlijk was, heeft zig uitgebreid over wijd uitgestrekte Landschappen, die de eerste Stadvoogden, en hunne navolgers, in verscheide tijden, en onder verscheide voorwendzels, nu en dan tot zig getrokken hebben. Indien FURMERIUS de waarheid gezegt had, 't welk hem dikmaals niet gebeurde, dat het Riviertje, het welk ter regter zijde van de Stad *Gelder* loopt, den naam heeft van *Gal* of *Gel*, zou men ligtelijk konnen toestemmen, dat *Gelderland* zijnen naam van dit stroompje ontleende. Immers dit blijkt, dat deeze Provintie, voorheen een Vorstendom, van geringe beginzelen haare opkomst ontleend heeft.

De alleroudste verhaalen, die men duidelijk kan zien, met verdigtzelen vermengd te zijn, behelzen niets dan grollen. Want noch de Schrijver van de *Dag-Registers*, noch de *Naamlooze* Schrijver, noch de *Kronijkschrijvers* van jonger datum, of van veele Eeuwen laater, dan de voorgevallene gebeurtenissen, konnen nergens als onwraakbaare getuigen worden aangenoomen, wanneer zij, die in dien tijd geleeft en geschreeven hebben, van de zaaken zwijgen.

Men vind niet vroeger gewag gemaakt van *Gelder* of *Gelria*, dat men voor egt kan houden, dan in het *Roomsche Marte-laarsboek*, op het Jaar 1001, in het leven van ADELHEIDIS, daar MEGENGOSUS, Vorst van *Gelder* of *Gelria*, van zijnen eenigen zoon berooft, gepreezen werd, wegens zijne ingetogenheid en heiligheid des levens. Deeze nu heeft tot zijn opvolger gehad WIKENDUS; doch onzeker, of hij zijn naaste erfgenaam of hem vreemd is geweest. Immers de vader van WILLEM, Bisschop van *Utrecht*, en van WICHARD, aan wien hij de onderhoorige Landen van *Gelder* heeft nagelaaten, gelijk die aan zijnen schoonzoon, OTTO VAN NASSAUW, die in zekeren giftbrief, (welken JAN ISAAK PONTANUS, een geloofwaardig man, getuigt gezien te hebben) in het Jaar 1064, word met den naam van Graaf van *Gelder* vereerd. En het is niet te verwonderen, dat hij zig Graaf genaamd heeft, wijl hij dien rang van zijne vooroúderen bezat. *Gelder* is, egter, eerst met dien tijtel vereert in het Jaar 1079, op den Rijksdag te

Frankfort, van Keizer HENDRIK DEN IV, en zulks ter bede van dien zelven OTTO, die tot zijne tweede vrouw genomen had: de dogter van den Graaf van *Zutphen;* waar door hij dat Graafſchap, vereenigd met *Gelder*, aan zijne nakomelingen, geene kinderen uit dat tweede huwelijk verwekt hebbende, heeft nagelaaten. HEDA geeft ons een lijst van de Vaſallen of Leenmannen van de Kerk van *Utrecht*, die, naar het getuigenis van BUCHELIUS, al vrij oud is; waar in, onder Keizer HENDRIK DEN II, vermeld werd het Graafſchap *Gelder*, toen al met *Zutphen* vereenigd. Maar uit die zelve lijst is klaar te zien, dat het hooft en de ſtaart daar aan geflanst zijn, door een Broedertje der Liegende Orde; om door die loogentaal de hoogheid van zijnen Bisſchop, van zeven Vorſten als zijne Leenmannen omringt, door eene verdichte oudheid, den Keizer gelijk te ſtellen.

Gelderland, weeten de oudheidkundigen, is zaamgeſteld, uit verſcheiden volken: als de *Gurgenen*, *Sicambers* genaamd eer zij over den *Rhijn* kwamen, de *Menapiers*, enz. De deelen daar van, onder de vereenigde *Nederlanden* behoorende, liggen aan deezen kant van den *Rhijn*, in het Land der *Batavieren*, zo wel binnen als buiten het Eiland, van het begin deezes Lands, tot daar de nieuwe *Maas* zig vereenigt met de *Waal*. Aan den anderen kant des *Rhijns* behooren dezelve langs de beide Oevers van de *Druziaanſche Grift*, onder de *Friezen* en de *Broekters*; aan den eenen kant onder het Graafſchap *Zutphen*, en aan de andere zijde onder de *Veluwe*.

ALTING, *Not. Germ. Inf.* part. II. fol. 68. *Hiſtoria Gelriæ*, lib. IV, enz.

GELDERLAND, wanneer men 'er het Graafſchap *Zutphen* mede onder begrijpt, grenst ten Oosten aan *Kleefsland*, *Westfaalen* en *Overijsſel*, ten Noorden aan de *Zuiderzee*, ten Westen aan de Provintien *Holland* en *Utrecht*, en ten Zuiden aan *Staats Braband*.

VOOR-

Voorheen werd *Gelderland* in vier deelen verdeeld: de Kwartieren van *Nijmeegen*, *Roermonde*, *Zutphen* en de *Veluwe* of *Arnhem*. Het eerste en de twee laatste Kwartieren maken tegenwoordig de Provintie uit, welke wij beschrijven. Het Kwartier van *Roermonde* is onder verscheiden' Mogendheden verdeeld. Het aandeel, dat 'er de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden* in hebben, zal nader beschreeven worden. De breedte van de drie overige Kwartieren, die men tegenwoordig alleen onder den naam *Gelderland* begrijpt, gerekend van 't Dorp *Oosterwolde* bij *Kampen*, tot aan den Maaskant, in 't Kwartier van *Nijmeegen*, mag op omtrent agtien uuren gaans begroot worden. De lengte is zeer ongelijk. Zij kan, van *Cornichem* in *Holland* af, tot aan de uiterste grenzen van het Graafschap *Zutphen*, daar zij grootst is, wel drieentwintig uuren gaans haalen. Men rekent den gantschen omtrek der Provintie op meer dan honderd en twintig uuren gaans. Zij vervat dertien Steden, die allen stem in de Staatsvergaderingen hebben; behalven de Steden en Steedjes *Buuren*, *Kuilenburg*, *Bronkhorst*, *'s Heerenberg*, *Bredevoort*, *Borkelo*, *Anholt*, *Ligtenvoorde* en *Ter Borg* (*). Het getal der Dorpen, die Kerken en Kloktorens hebben, beloopt omtrent twee honderd.

De Lugt van *Gelderland* is doorgaans gemaatigd, zuiver en gezond. Het Land is 'er vrugtbaar, in het voortbrengen van allerlei Graanen, Peulvrugten, Moeskruiden en Boomooft. Hier en daar, inzonderheid op de *Veluwe* en in 't Graafschap *Zutphen*, word, omtrent zedert het midden der voorgaande Eeuwe (†), Tabak geplant. Men getuigt, dat de

(*) *Of* Buuren *en* Kuilenburg *tot* Gelderland, *en of* Anholt *tot het Graafschap* Zutphen *behoore, is twijffelagtig. Men zie het geene wij 'er hier na van zeggen zullen.*

(†) *Het eerste Plakaat, ons bekend, over de Tienden van de Tabak, is den 16 Junij van het Jaar 1669 gedagtekend.*

de *Gelderſche* Tabak den *Amersfoortſchen* in digtheid van bladeren en in kragt en vettigheid te boven gaat. Zeker is ondertusſchen, dat zij veel minder geld, dan de *Amersfoortſche*, die ook geeler en grooter van blad is. Dit Kruid word hier, tegen den voortijd, gezaaid, in houten bakken met aarde gevuld. Het word, even als de mostaard, van een klein zaadje allengskens een middelmaatig plantje; dat zo dra geene nieuwe blaadjes begint te krijgen, of men verplant het in eenen nieuwen wel omgebouwden en gemesten Akker. De Akker is rondsom en van binnen met ſtaaken, dat is digt rijswerk, bezet, om de plant dus voor den ſchraalen wind te bewaaren. Veel oppasſens is 'er ondertusſchen aan. De zuigers, dat zijn de bijwasſende ſpruiten, moeten 'er gedunrig afgebrooken, en de plant voorts van alle ruigte gezuiverd en met aarde aangehoogd worden. In Oogstmaand worden de Tabaksbladen geplukt: men legt ze vervolgens op hoopen te zweeten, waar na zij, op Zolders of in Schuuren, aan Speeten te droogen gehangen worden. Gedroogd zijnde, worden ze in manden gepakt, en veel naar *Holland* verzonden. Op verſcheiden' Plaatzen, en bijzonderlijk in de *Betuwe* worden Slagtbeesten en Melkkoeien geweid, en Schaapen en Paarden aangeſokt. De vrugtbaarheid van *Gelderland* is egter zo algemeen niet, of men vind 'er ook eenige dorre ſtreeken; voornaamlijk op de *Veluwe*, daar 't Land hei- en zandagtig is, en daar men Heuvels en Boſchaadjen ontmoet. Langs de Oevers van den Rhijn en den IJsſel, op *Veluwenzoom* en in 't Graafſchap *Zutphen*, heeft men overal vette en ruime Weiden. De hei- en heuvelachtige ſtreeken van de *Veluwe* geeven den *Gelderſchen* Adel en Burgerije ſchoone gelegenheid tot de Jagt, die van half September tot den eerſten Januarij vrij ſtaat. Daar valt veelerlei gevogelte en overvloed

kend. Zie Geldersch Plakaatboek, *II. Deel*, *Kol.* 416. *Doch uit dat Plakaat zelf blijkt, dat het Tabakplanten in* Gelderland, *al voor 't Jaar* 1647, *in gebruik was.*

vloed van wild. Ook worden 'er Schaapen geweid, en men heeft 'er veele Papiermakerijen, van welken wij, in 't beschrijven der *Veluwe*, omstandiger hoopen te spreeken. 't Kwartier van *Zutphen* is, op sommige plaatzen, wat broekagtig; doch op de meesten van goed Weiland rijkelijk voorzien. 't Land is door gantsch *Gelderland* meer vlak en open dan bergagtig, en veel drooger dan de grond der meeste andere *Nederlandsche* Provintien. Behalven op de *Veluwe*, vind men egter ook, in 't Kwartier van *Zutphen*, eenige tamelijk hooge heuvels.

De voornaamste Rivieren, die *Gelderland* omzoomen en bewateren, zijn de *Rhijn*, de *Waal*, de *Maas*, de *IJssel*, de *Linge* en de *Berkel*.

De *Rhijn* komt bij *Schenkenschans* in *Gelderland*, en verdeelt zig, twee uuren beneden deeze vervallene Vesting, in twee Armen (*). De regter behoud den naam van *Rhijn*, en stort een groot deel van zijn water, tusschen *Arnhem* en *Huissen*, bij *IJsseloord*, in den nieuwen *IJssel*. Voorts stroomt hij regt op *Arnhem* aan, en keert van daar, met kleine bogten, naar *Wageningen*, agter welke Stad een nieuwen bogt gemaakt hebbende, keert hij zig een weinig Noordwestwaards, loopt voor bij *Rheenen* en verliest zig bij *Wijk te Duurstede*, op een klein takje na, dat naar *Utrecht* afvloeid, geheel in de *Lek*, die de Graafschappen *Buuren* en *Kuilenberg* van de Provintie *Utrecht* afscheid. De linker arm van den *Rhijn*, waar in hij zig beneden *Schenkenschans* verdeelt, draagt den naam van de *Waal*, dat, in 't oud *Nederlandsch*, eene kolk of diepte betekent. De *Waal* stroomt, met meer kragt dan de

(*) *Van ouds, en zelfs nog in den aanvang deezer Eeuwe, werd de* Rhijn *al bij* Schenkenschans *in twee Armen verdeeld. Doch zedert het graaven van het* Panderſche Gat, *waar van terstond een woordje, is hier verandering in gekoomen. De Leezer heeft 'er netter berigt van te wagten, wanneer wij tot het beschrijven van* Schenkenschans *zullen gekoomen zijn.*

de *Rhijn*, nederwaards naar *Nijmeegen*, alwaar men, in de maand Maart des Jaars 1608, eene vaart, door de *Betuwe*, tot in den *Rhijn*, bij *Arnhem*, gegraaven heeft, langs welke men met Jaagschuiten van en naar *Arnhem* vaart. Deeze vaart is zomtijds onbruikbaar en nu en dan op sommige plaatzen t'eenemaal droog; zo dat men 'er te voet kan doorgaan. Ook is de Dijk hier in zeer slegten staat geweest. Doch de Regeering van *Arnhem*, te vergeefsch bij die van *Nijmeegen* om herstelling aangehouden hebbende, is, omtrend het einde des Jaars 1739, met den Koning van *Pruissen* overeen gekoomen, om de wegen van *Arnhem* naar *Kleef* en *Wezel*, op gemeene kosten, te verbeteren. Men heeft het, in den aanvang des Jaars 1740, reeds met veel moeite en kosten werkstellig gemaakt, en ten einde gebragt. Die van *Arnhem* moeten den weg, door *Westervoort* tot *Duiven*, onderhouden. Verder moet hij, door den Koning van *Pruissen*, vervolgd worden. De *Waal*, om tot den loop dier Riviere te keeren, schiet met kleine bogten voort tot aan *Thiel*, en van daar, Zuidwestwaards zwaaiende, loopt zij naar *Bommel*, maakt, met de *Maas*, *Bommelerwaard* tot een Eiland, en valt bij 't Huis te *Loevestein* in die Rivier. In den aanvang deezer Eeuwe, heeft men, om den *Rhijn* uit de *Waal* van meer water te voorzien, bij het Dorp *Pannerden* of *Panderen*, twee uuren gaans beneden *Schenkenschans*, een gat of doorvaart uit de *Waal*, tot in den *Rhijn* gegraaven. Door deeze vaart, loopt het water, met veel geweld, maar den *Rhijn* af. Doch men bevind, dat de naaste Landerijen hier door groot gevaar loopen van overstroomd te worden, 't welk den Buitendijkschen nu en dan te beurt gevallen is. De doorvaart bij *Panderen*, die men gemeenlijk het *Panderſche Gat* heet, is reeds, tot op eene merkelijke diepte en breedte, door de kragt van 't water uitgewoeld; zo dat de Ingelanden, door zwaarer bedijkingen, genoodzaakt zijn, voor eene onvoorziene doorbraak te waaken. De *Maas*, uit *Luikerland* in *Gelderland* gekoomen, en *Roermonde* en *Venlo* voorbij geloopen zijnde, stroomd langs de linker zijde van het Land tusschen *Maas* en *Waal*, nevens het overoud *Baten*.

tenburg, en vereenigd zig, bij *Bommelerwaard*, met de *Waal*. De *IJsfel* of *Oude IJsfel* ontfpringt uit het *Westfaalsch* Gebergte, ftroomd voorbij *Mariendaal* en *Ringelberg*, in 't Hertogdom *Kleef*, en van daar, zig Noordwaards wendende, en naar *IJsfelburg* en *Anholt* voortloopende, vliet zij, voorbij *Deutichem*, in 't Graaffchap *Zutphen*, en valt bij *Doesburg* in den *Nieuwen IJsfel*. Deeze is de aloude graft van *Druzus*, die haaren aanvang neemt uit den *Rhijn*, bij *IJsfeloord*, tegen over *Huisfen*, en met eenen tamelijk grooten Kil, langs de Bannerijen van *Baar* en *Lathem*, voortvliet, tot in den *Ouden IJsfel*, bij *Doesburg*. De *Oude* en *Nieuwe IJsfel*, dus vereenigd, ftroomen, onder den naam van *IJsfel*, voorbij *Zutphen* en *Deventer*; en *Hattem* een ftuk wegs ter linker zijde van zig laatende leggen, vallen zij, beneden *Kampen*, in de *Zuiderzee*. Bij gemeen of middelbaar water, ftaat het, in den *Rhijn*, op de ondiepten, volgens de peilen te *Arnhem* en aan het *Wielfche* Veer, vier en een half voet hoog; in de *Waal*, volgens de peilen van *Nijmeegen*, *Thiel* en *Bommel*, op vijf en een half voet; in de *Maas*, volgens de peilen te *Batenburg* en *Hedel*, op vier en een half voet; en in den *IJsfel*, naar de peilen te *Zutphen* en te *Doesburg*, op drie en een half voet, alles *Rhijnlandfche* maat. De *Linge*, ook het *Lange Water* genoemd, is een klein ftroompje, dat, in de *Overbetuwe*, ruim twee uuren gaans beneden de vernielde fterkte het Tolhuis, tusfchen *Pannerden* en *Doornenburg*, zijnen aanvang neemt. Het doorkruipt eenige Buurten en Vlekken; doch allengskens meer waters ontvangende, zo dat het kleine vaartuigen voeren kan, loopt het langs het Steedje *Buuren*, en vereenigd zig, bij *Gornichem*, met de *Waal* en *Maas*. De *Berkel* ontfpringt in *Westfaalen*, en loopt voorbij *Borkelo* en *Lochem*, door *Zutphen*, in den *IJsfel*. Behalven de gemelde Rivieren, is *Gelderland* voorzien van verfcheiden kleine ftroompjes en binnewaters, die niet alleen merkelijk gemak aan den Koophandel toebrengen; maar den Ingezeetenen ook veelerlei flag van visch verfchaffen. Doch die de *Veluwe* en de Oevers der *Zuiderzee* bewoonen, verzorgen zig langs dat groot binnenwater, uit de *Noordzee*, van fchelvisch, kabeljaauw, en andere Zeevisch.

Om-

Omtrent *Harderwijk*, wordt, bijzonderlijk in de Lente, overvloed van haring gevangen, die, in die Stad, een weinig met zout besprengd zijnde, in den rook gehangen, en door 't gantsche Land, onder den naam van *Harderwijker* bukking, verzonden en gegeeten word. De *Gelderschen* hebben dikwils met de Ingezeetenen der andere Provintien, en bijzonderlijk met de *Hollanders* overhoop geleegen, over het regt, om in de *Zuiderzee* te mogen visschen. De *Hollanders* beweerden, dat zij overal, in dat binnenwater, visschen mogten. De *Gelderschen* hielden daarentegen staande, dat elke Provintie alleen langs haare eigene Kusten, en niet langs die van andere Provintien, de Netten mogt uitwerpen. Terwijl men hier over verschilde, is 't nu en dan gebeurd, dat eenige *Hollandsche* Schuiten en Netten, te na aan de *Geldersche* Kusten gekoomen, door die van *Harderwijk*, zijn weggehaald en verbeurd verklaard geworden.

De Ingezeetenen van *Gelderland*, van *Duitsche* afkomst zijnde, komen, in aart en gewoonten, veel met de *Duitschers* overeen. Van de deugden en gebreken deezes Landaards zijn ze geenzints misdeeld. Zij zijn moedig, dapper, trouw en openhartig. Min op kiesheid en zinnelijkheid gesteld, dan de *Hollanders;* en daar door wederom nader aan de slordigheid der *Hoogduitschen.* Uit den aart hellen de *Gelderschen* tot oorlog; waar in zij, van overoude tijden af, geoefend zijn geworden. *Gelderland* heeft ook, in de oorlogen door onzen Staat gevoerd, verscheiden' brave Veldoversten uitgeleverd. In Krijgskunde en dapperheid zweemen ze naar de oude *Duitsche* volkeren; zo wel als in overmaatige geneigdheid tot gastmaalen en drinken; hoe wel men getuigd, dat het onmaatig drinken, inzonderheid onder luiden van eenige opvoeding, langs hoe meer uit de gewoonte begint te geraaken. Ijdele eerzugt, korzelheid, en diergelijke gebreeken van dappere luiden bespeurt men ook onder de *Gelderschen.* De oude *Geldersche* eenvoudigheid en deftigheid word thans, bij veelen, voor gierigheid en plompheid gerekend. De *Friesche* Veldoverste LANGE PIER heeft de *Gelderschen* al overlang beschreeven, als *spillend, doch schraal van winst en middelen, als kloekmoedig, onbevreesd, gelukkig in den Krijg en*

rap

tap ter hand: 't welk SLICHTENHORST getuigt bijna overeen te komen met hunnen aart, en met het oud spreekwoord, 't welk men bij den zelfden *Gelderschen* Historieschrijver vind aangetekend.

„ *Hoog van moed,*
„ *Klein van goed,*
„ *Een Zwaard in de hand,*
„ *Is 't Wapen van Gelderland.*

Men is 't tegenwoordig genoegzaam eens, dat de *Sicambren, Menapiers, Uzipeeten* en *Batavieren*, ten tijde der *Romeinsche* Krijgstogten tegen de *Duitschers*, het Land, dat men nu *Gelderland* heet, bewoond hebben; hoe wel deeze volkeren de paalen hunner wooningen ook buiten die van het tegenwoordig *Gelderland* hebben uitgebreid. De *Sicambren* worden, bij CEZAR, digt aan den *Rhijn* gesteld, en hebben waarschijnlijk van ouds gewoond, daar tegenwoordig het Landschap *Zutphen* is. Ten tijde van AUGUSTUS onderwierpen ze zig aan de *Romeinen*, en werden langs den *Gallischen* Oever des *Rhijns* en aan de *Waal* geplaatst. De *Menapiers* hebben ook langs den *Rhijn* gewoond, en de wederzijdsche Oevers dier Riviere beslaagen, zo dat men hunne oude Landen, in een gedeelte ten minsten van het tegenwoordig *Gelderland*, zoeken moet. De *Uzipeeten*, die doorgaans met de *Teukteren* samengevoegd vermeld worden, hebben insgelijks omtrent den *Rhijn* en wel voor een gedeelte op de grenzen der *Sicambren* gewoond. De *Batavieren*, de dappersten der *Duitsche* volkeren, hebben, buiten tegenspraak, een groot gedeelte van het tegenwoordig *Gelderland* bewoond. Men vind nog een overblijfzel van hunnen alouden naam in dien van de Landstreek de *Betuwe*. En het *Batavisch* Eiland, dat, van den samenloop des *Rhijns* en der *Waale*, tot aan den Zeekant toe, uitgestrekt was, besloeg de gantsche streek van *Gelderland*, welke nu met den naam van *Over-* en *Neder-Betuwe* en *Maas* en *Waal* bekend is. Ook willen sommigen, dat *Nijmegen*, anderen dat *Batenburg* voor de Stad der *Batavieren*, van welke TACITUS gewaagt, te houden zij. Doch eenigen

gen hebben aangeweezen, dat men, bij TACITUS, niet *Oppidum*, Stad, maar *Oppida*, Steden, in de beste Handschriften, geleezen heeft.

De oude Inwooners van het tegenwoordig *Gelderland* zijn, voor 't grootste gedeelte, van de *Romeinen* overheerd geweest. De *Batavieren* zijn de eenigsten, van welken men gemeld vind, dat zij met de *Romeinen* in verbond getreeden, en tot vrienden en broeders des *Roomschen* volks aangenoomen zijn. Zedert heeft een gedeelte van dit volk den *Roomschen* Keizeren, als Lijfwagten, ten dienst gestaan; een ander gedeelte is van de *Romeinen* in uitheemsche oorlogen gebruikt geworden; terwijl de overigen zig, binnen het Eiland des *Rhijns* en langs den *Gallischen* Oever dier Riviere, meester woon outhielden. De oorlogen, die deeze Landaart, onder 't beleid van CLAUDIUS CIVILIS, tegen de *Romeinen* gevoerd heeft, waren met een verdrag, dat, zo men den oudsten der *Hollandsche* Rijmchronijkschrijveren (*) gelooven mag, op eene brug over den nieuwen *IJssel*, dien hij *Naauw Waale* noemt, getroffen werd, ten einde geloopen. Men zag de *Batavieren* naderhand wederom onder de *Romeinsche* Legerbenden. De *Sicambers* woonden de Schouwspelen bij, die te *Rome* door Keizer TITUS VESPAZIAAN gegeeven werden (†). Dit gebeurde in het tagtigste Jaar van de

(*) KLAAS KOLYN. Zie hier zijne woorden:

—— *Zo dat te male,*
Op tie brugge van die nau Wale,
*Wurt * gedainget van den peijse.*

In G. DUMBAR, Analecta, *Tom. I. p.* 250.

* *Gedadingd, gehandeld.*

(†) MARTHIAL. Spectacul. *Epigr. III. vers* 1.
Quæ tam seposita est, quæ gens tam barbara, CÆSAR.

Ex

de gemeene tijdrekening. De *Romeinsche* grootheid werd, veele Jaaren lang, van de *Duitschers* ontzien; tot dat het Rijk, onder de Regeering van *Valeriaan* en *Gallieen*, naar zijnen ondergang begon te hellen. De *Franken*, de *Saxen* en andere *Duitsche* volkeren maakten zig, onder anderen, meester van de Landen der *Romeinen*, die omtrent den *Rhijn* geleegen waren. Men wil, dat de *Bataviers*, die als Bondgenooten der *Romeinen*, van tijd tot tijd, veel van de aanvallen der *Duitschers* te lijden hadden, toen gedrongen werden, van de *Rijnmonden* af, hooger op te wijken, en zig in die streek alleen te behelpen, welke zedert de *Betuwe* genoemd werd. Ook kreeg toen al het Land, dat beneden *Nijmeegen* geleegen was, den naam van *Nedersaxen* (*). De *Franken*, die zig omtrent den *Rhijn* gevestigd hadden, toogen, in 't Jaar 428, over die Rivier, en drongen tot diep in *Gallie*, van welk Gewest zij den *Romeinen* een merkelijk gedeelte benamen. De *Romeinen*, geweldiglijk geprangd van de *Franken*, werden, onder de Regeering van KLOVIS, Koning der *Franken*, t'eenemaal uit *Gallie* verdreeven (†). De Landen aan

---

Ex qua spectator non sit in urbe tua?

— — — —

Crinibus in nodum tortis venere SICAMBRI.

(*) *Ouden Boeken hoer ic gewagen,*
Dat al 't Lant beneden Nijemagen
* *Wilen Neaer-Zassen hiet.*

MELIS STOKE Rijmchronijk, *Inleid.*

* *Wel eer.*

(†) *De Liefhebbers der Vaderlandsche Oudheden verwagten, met verlangen, deeze en andere deelen der oude Historie onzes Lands nader opgehelderd te zien in de* Domburgsche Oudheden, *waar aan de Heer* HENRIK KANNEGIETER, *Hoogleeraar der Historiën te* Arnhem, *zedert eenen geruimen tijd gearbeid heeft.*

aan den *Rhijn* en een goed deel van *Gelderland* vielen ook onder de magt van Koning KLOVIS, die nog voor 't einde der vijfde Eeuwe het Christen Geloof omhelsde (*), dat zedert, in deeze Landen meer en meer doorbrak. *Gelderland* was toen, en veele Jaaren daar na, een gedeelte van het Rijk van *Austrazie.* Doch omtrent den Jaare 680, vielen de *Saxen* in het Landschap *Zutphen*, dat den *Franken* ontweldigt werd. De *Friezen* maakten zig meester van de *Veluwe* en *Betuwe*, en bleeven veele Jaaren in het vreedig bezit deezer Gewesten. Keizer KAREL DE GROOTE, Koning van *Frankrijk*, beoorloogde, omtrent den Jaare 770, de *Saxen* en *Friezen*, en stelde zig wederom in 't bezit van *Gelderland* en andere Gewesten, den *Franken* te vooren ontweldigd. Hij deed, in 't Jaar 777, de Burgt te *Nijmeegen* op 't sierlijkst herbouwen, en hield zig zedert dikwils in die Stad op. De strooperijen der *Noormannen* noodzaakten Keizer LODEWYK, Opvolger van KAREL DEN GROOTEN, om van tijd tot tijd Landvoogden naar *Gelderland* af te zenden, om deeze woeste volkeren te wederstaan. Na hem bekwam zijn zoon LOTHARIUS 't gebied van *Austrazie*, die niet min dan zijn vader met de *Deenen* en *Noormannen* te kampen had. LOTHARIUS de tweede, de jongste zijner drie zoonen, volgde hem in dit Rijk van *Austrazie* op. Doch het werd zijnen erfgenaamen naderhand, door zijnen middelsten broeder, KAREL DEN KAALEN, ontweldigd, en viel,

(*) *Hij werd van* REMIUS, *Bisschop van* Reims, *gedoopt, die hem, bij die gelegenheid, dus aansprak:* Mitis depone colla, SICAMBER! adora quod incendisti, incende quod adorasti. *'t Welk men, naar den zin, dus zou kunnen verduitschen;* „*Buig uwen hals*, Gelderschman, *om het Doopsel te ontvangen: aanbid 't geene gij plagt te verbranden, en verbrand 't geene gij gewoon waart te aanbidden.*" *Zie* GREGOR. TURON. Hist. Libr. II. Cap. 31. p. m. 44. *De* Gelderschen *rekenen 't zig tot eene eer, dat deeze tweede* KONSTANTYN *met den naam van* SICAMBER *benoemd werd.*

viel, sedert, bij verdeeling, zijnen oudsten, LODEWYK, te beurt. Omtrent deezen tijd, vind men de eerste melding gemaakt van Graaven van *Zutphen*, ter gelegenheid van een huwelijk van ROBBERT, eersten Heer van *Heusden* en ADELHEID, Gravinne van *Zutphen*, dat, omtrent den Jaare 870, voltrokken werd. LODEWYK liet drie zoonen na, die veel moeite hadden, om zig in 't bezit van hun Rijksaandeel, tegen hunnen Oom, Koning KAREL DEN KAALEN, te beschermen. De middelste, LODEWYK geheeten, kreeg *Austrasie* tot zijn deel, dat men toen *Oostfrankenland* begon te noemen. KAREL DE KAALE, nu Keizer geworden, stierf in 't Jaar 876; doch zijn behuwdzoon BOUDEWYN, Graaf van *Vlaanderen*, volgde zijne maatregels op, en berokkende Koning LODEWYK, van tijd tot tijd, veel spels. Deeze, naauwlijks kans ziende, om zig tegen zo een' magtigen vijand te beschermen, gaf, om eenige aanzienlijke Heeren aan zig te verpligten, verscheidene van zijne onderhoorige Landen aan hun ter leen uit. Men wil, dat de Voogdij van *Gelder*, omtrent den Jaare 880, ook zo ter leen gegeeven zijnde, door eenige Heeren, onder den naam van Voogden, bestierd geworden is.

Volgens 't gemeen gevoelen, is WICHARD, zoon van OTTO, dien sommigen Graaf noemen, en broeder van LUPOLD, uit het Geslagt der Heeren van *Pont* (*), de eerste Voogd van *Gel-*

(*) PONT *is een Dorp en Heerlijkheid, geleegen in het Kwartier van* Roermonde, *of het Overkwartier van* Gelderland, *aan de linkerzijde van het stroompje de* Niers, *tusschen* Gelder *en* Straalen, *onder 't gebied des Konings van* Pruissen. *De streek van* Pont *draagt nog tegenwoordig den naam van Voogdije van* Gelder. *Zie* J. KNIPPENBERG, Hist. Eccles. Ducat. Geldriæ, Lib. II. Cap. 1. p. 53. *Men wil, dat de Heeren van* Pont *van* Fransche *herkomst zijn. Immers men vind nog een oud Adelijk Geslagt in* Frankrijk, *dat dien naam en den titel van Markgraaf voert.* SLICHTENHORST, Geld. Geschied. *V. Boek, bl.* 43. *Aant.* †

Gelder geweest. Anderen kennen in 't geheel geene Voogden; doch stellen MEGENGAUD of MENGOOS voor den eersten Graaf van *Gelder*, dien zij omtrent hondert Jaaren laater dan WICHARD plaatzen. Men houd de gebroeders RUPOLD en WICHARD voor stigters van de Stad *Gelder*. Ook zouden zij 't geweest zijn, die een schrikdier hier te Lande versloegen. Men schrijft WICHARD eene bestiering van eenendertig Jaaren toe. In zijnen tijd, werd *Nijmeegen*, door de *Noormannen*, verwoest. De *Deenen* voeren uit *Holland* den *Rhijn* op, zo sommigen willen, tot aan *Doesburg*, alwaar zij eene sterkte stigtten. Doch KAREL DE DIKKE zond 'er Hertog HENDRIK op af, die de *Deenen* noodzaakte, in den voortijd des Jaars 884, hunne vestingen te verbranden, en naar *Holland* te rug te keeren. Koning ZWENTIBOLD, neef van KAREL DEN DIKKEN, zig, in den Jaare 890, te *Nijmeegen* ophoudende, schonk verscheiden' Plaatzen, en onder anderen ook *Thiel* in *Gelderland*, aan de Kerke van *Utrecht*. WICHARD, in den Jaare 901 overleeden zijnde, werd door zijnen zoon GEERLAK opgevolgd.

Men wil, dat GEERLAK eene dogter van den Graave van LUIK ter vrouwe hebbe gehad. Doch dit is geheel onzeker. In 't Jaar 922, ontstond 'er een kriig, tusschen KAREL DEN EENVOUDIGEN, Koning van *Frankrijk*, en ROBBERT VAN ANJOU, die door sommigen tot Koning was opgeworpen. GEERLAK sprong Koning KAREL trouwelijk bij, en hielp hem de overwinning bevegten. Niet lang hier na, werd 'er een Rijksdag te *Maagdenburg* beschreeven, op welken elk, dien de welstand van 't Rijk ter harte ging, zig vinden liet. Men beraamde 'er middelen, tegen de aanhoudende strooperijen der *Noordsche* volkeren, die *Duitschland* en *Frankrijk*, door gedurige invallen, ontrustten. Over elken kreits werd een Legerhoofd aangesteld. KOENRAAD, Paltsgraaf aan den *Rhijn*, stond over den *Rhijnschen* kreits, onder welken de Stiften van *Trier*, *Keulen* en *Luik* behoorden. *Gelderland* behoorde onder *Luik*. De togt tegen den woesten hoop liep gelukkiglijk af. Keizer HENDRIK DE VOGELAAR keerde, aan 't hoofd van zijn Leger, zegepraalende t'huiswaards. Hij gaf, na dien tijd, dikwils Steekspelen, op welke de voornaamste Heeren des

Rijks,

Rijks, en onder deezen REINOUD, Graave van *Zutphen*, verscheenen. GEEBLAK, tweede Voogd van *Gelder*, overleed in 't Jaar 937.

GODEFRID, zijn zoon, was zijn opvolger. Hij werd hier toe, met gemeene stemmen van alle de Leden van *Gelderland*, verkooren. Men roemt zijn verstand en zedigheid, en men wil, dat hij met eene dogter des Graaven van *Kleef* gehuwd zij geweest. Hij heeft zig ook tegen de *Hunnen* moeten verweeren, en trok, in 't Jaar 947, met Keizer OTTO, naar *Frankrijk*, om deszelfs broeder, Koning LODEWYK, uit de banden zijner vijanden te helpen verlossen. Eenige Jaaren later beriep de Keizer wederom eene heirvaart tegen de *Hunnen*, die bij *Augsburg* zo fel geslaagen werden, dat hun zedert kragt en moed ontbrak, om deeze Landen nieuw nadeel toe te brengen. WICHARD van *Gelder*, zoon van GODEFRID, had zig, onder anderen, in deezen strijd, dapperlijk gekweeten. Het *Oostfrankische* Rijk, waar van *Gelderland* een gedeelte was, werd, in den Jaare 956, door den Koning van *Frankrijk*, aan Keizer OTTO opgedraagen, en zedert als een deel des *Keizerrijks* aangemerkt. Omtrent deezen tijd stierf GODEFRID, derde Voogd van *Gelder*, schoon het nette Jaar van zijnen dood onzeker is.

WICHARD, zijn zoon, van welken wij reeds gewaagd hebben, volgde hem op in de Voogdije. Hij was met eene dogter des Graaven van *Zutphen* gehuwd, bestierde *Gelderland* tien Jaaren, en stierf in 't Jaar 973. Zijn zoon MENGOOS of MOGENGAUD, dien de *Keulsche* Jaarboeken niet Voogd, maar Graaf van *Gelder* noemen, bekwam na hem de Voogdije. De Geestelijken hebben hem mogelijk grooter titel gegeeven, om dat hij zig, door het stigten van een Nonnenklooster, te *Villig*, bij *Bon*, onder hen bemind gemaakt had. Ook is hij, zo wel als zijne Huisvrouw GERBERG, in de Jaarboeken, voor Godvrugtig vermaard. Nog meer. Men heeft hem, met den titel van *Belijder*, onder 't getal der *Geldersche* Heiligen gesteld, en nog viert men, bij de *Roomschgezinde Gelderschen* van het Overkwartier, op den negentienden December, een Feest ter zijner gedagtenis. Bij zijnen tijd, werd het Vlek *Bommel*, door Keizer OTTO,

aan de *Utrechtsche* Kerke geschonken. Sommigen plaatsen zijnen dood op 't Jaar 1001. Wij stellen dien, met PONTANUS en SLIGTENHORST, op 't Jaar 1011 (*). Zijne Huisvrouw, GERBERG, was al voor hem overleeden. Hij liet verscheidene kinderen na, en onder deezen eene dogter, ADELHEID genaamd, die eerste Abdis wierd in 't Klooster te *Villich.*

WIKING of WITTEKIND, zijns broeders zoon, werd, met algemeene stemmen, tot zijnen opvolger gekoozen. De *Gelderschen* waren, bij zijnen tijd, gemengd in den oorlog, die tusschen de *Hollanders* en *Utrechtschen* ontstond, en fel werd voortgezet. Omtrent dien tijd, werd 'er eene Kerkelijke vergadering te *Nijmeegen* gehouden, in welke men onder anderen besloot, dat het Lichaam des Heeren, gelijk men 't noemt, aan de linkere, en de beker aan de regtere hand des Priesters gesteld zou worden. Indien men staat maaken mag op eene oude Lijst der Leenmannen des Bisschops van *Utrecht*, waren verscheidene deelen van *Gelderland* toen leenroerig aan den *Utrechtschen* Zetel. De Graaf van *Gelder* was zijn Jagermeester, *Zutphen*, het Land van de *Betuwe*, dat boven aan den *Rhijn* is, *Tieler-* en *Bommelerwaard*, werden ook van hem ter leen gehouden, zo die Lijst wis gaat, Doch de zogenaamde Geestelijken zijn wel meer gewoon geweest, onder allerlei voorwendzels, 't gezag en 't goed van wereldlijken naar zig te palmen. WIKING stierf, in 't Jaar 1035, en liet drie zoonen na, die de Bisschoppelijke waardigheid bekwamen. WILLEM werd Bisschop van *Utrecht*, RICHARD, die anderen GERLAK heeten, verkreeg het Bisdom van *Luik*, en MEINWERK bezat den

(*) *De Heer* VAN LOON *plaatst op dit Jaar den dood van* GODEFRID, *Voogd van* Gelderland, *dien hij eenen zoon geeft,* WITTEKIND *geheeten. Op wat grond deeze zijne verschillende meening steune, konnen wij uit zijn werk niet opmaaken. Hij verhaalt* (Aloude Holl. Hist. *II. Deel, bl.* 248, enz.) *verscheidene dappere daaden van deezen* GODEFRID, *en eindelijk* (*bl.* 251.) *zijnen dood.*

den Bisschoppelijken Stoel van *Paderborn*. WIKING had nog eenen vierden zoon, WICHARD geheeten, die na hem tot Voogd van *Gelderland* verkooren werd.

Hij hielp Keizer HENRIK DEN IV, in den oorlog tegen Graaf DIRK DEN IV van *Holland*, die toen slegts den titel van Markgraaf van *Vlaardingen* voerde. De Krijgstogt werd, om 't hoog water, gestaakt; doch tien Jaaren laater wederom hervat. Verscheidene *Duitsche* Vorsten, en onder deezen WICHARD van *Gelder*, vielen FLORIS DEN I, Graaf van *Holland*, met de wapenen op 't lijf. Graaf FLORIS lokte zijne vijanden, bij *Dordrecht*, in eene hinderlaag, deed 'er eene geweldige slagting onder, en bekwam, onder andere gevangenen, WICHARD van *Gelder*, die twee duizend ponden zilvers van agten losgeld betaalen moest. Hij overleed weinige Jaaren na dit ongelukkig toeval. Sommigen willen, dat hij eenen zoon naliet, ROORAART geheeten, die, in den Geestelijken staat opgebragt zijnde, naderhand Bisschop van *Paderborn* werd.

WICHARD had nog eene eenige dogter, ADELHEID genaamd, die, volgens sommigen, terstond na 's vaders dood, en volgens anderen, eerst in den Jaare 1070, na dat zij de Voogdije van *Gelderland* negen Jaaren, in eigener persoon, had waargenomen, in huwelijk trad met OTTO, Graaf van *Nassau*, hem de Voogdije van *Gelderland* ten bruidschat medebrengende. Hij overleefde zijne Egtgenoote, en trouwde na haaren dood, met SOPHIA van *Zutphen*, die hem dat Graafschap ten huwelijk bragt, 't welk, van dien tijd af, met *Gelderland* verknogt werd. Ten minsten dit is 't gemeen gevoelen. Eenige weinigen zijn van gedagten, dat OTTO, al voor zijn huwelijk met ADELHEID van *Gelder*, het Graafschap *Zutphen*, met SOPHIA behuwlijkt heeft gehad (*). In 't Jaar 1079, werd *Gelderland*, door

(*) *Indien Graaf* GERLAK, *van wiens dood bij* MELIS STOKE (*in 't Leven van* DIRK DEN V, *bl.* 39.) *op het Jaar* 1077, *gewaagd word, een Graaf van* Zutphen *geweest ware, gelijk van sommigen met verzekering gezegd word, (zie* ALKEMADE *over* MELIS STOKE, *op de aangehaalde plaats, en* G. VAN LOON,

door Keizer HENRIK DEN IV, met den titel van Graafschap begiftigd, of veel eer bevestigd in het voeren van dien naam: want men vind eene giftbrief van Graaf OTTO van den Jaare 1064, in welken hij zig Graaf van *Gelre* noemt; 't zij dat de Keizer *Gelderland* toen reeds tot een Graafschap verheeven hadt, of dat men 'er dien naam aan gaf, om dat OTTO, uit hoofde van het Graafschap *Nassau*, reeds den titel van Graaf voerde, dien men dan ook, met betrekking tot *Gelderland*, op hem begon te passen. Van dien tijd af kwam de naam van Voogd in onbruik, en OTTO word gewoonlijk voor den eersten Graaf van *Gelderland* gerekend. Het Wapen van *Gelderland*, bestaande te vooren in drie Mispelbloemen in een gouden Veld, werd toen in den zilveren *Nassauwschen* Leeuw in een Hemelschblaauw Veld veranderd. Men twijffelt, of Graaf OTTO de togten naar 't Heilig Land, die omtrent deezen tijd ondernomen werden, hebbe bijgewoond. Zeker is 't, dat hij 'er geld toe geschooten heeft, waar voor hem, door Hertog GODEFROI van *Bouillon*, de Landstreek de *Veluwe*, die deeze van den Hertog van *Brabrand*, als Leenman des Bisschops van *Utrecht*, ter leen hield, tot een eeuwig Agterleen werd opgedraagen. Hij stierf in den aanvang der twaalfde eeuwe, en werd, nevens zijne Gemalin SOPHIA, in de Hoofdkerke te *Zutphen*, begraaven.

GERARD, zijn zoon, dien hij, bij zijne Huisvrouw ADELHEID, gewonnen had, volgde hem op in de Graafschappen van

LOON, Alonde Hollandsche Hist. *II. Deel*, *bl.* 350.) *dan zou het klaar zijn, dat* OTTO *eerst na zijn huwelijk met* ADELHEID *aan het Graafschap* Zutphen *kon geraakt zijn. Doch* SCHRIVERIUS *heeft niet durven vastslellen, dat* GERLAK *Graaf van* Zutphen *zou zijn geweest. Zie* Leeven der Graaven van Holland, *bl.* 105. *des druks in Quarto. Men kan bij* PONTANUS (Hist. Gel. *Libr. V. p.* 95.) *zien, hoe veel schijn van waarheid 'er egter voor zij.*

van *Gelder* en *Zutphen*. Hij was met HEDWIG, dogter van FLORIS DEN VETTEN, Graaf van *Holland*, gehuwd, op wiens raad hij eene Kerk te *Wassenburg*, dat in 't Land van *Gulik* gelegen is, en zijn vrij eigen goed was, zetten deed. De Graaf van *Gelder*, dus met het *Hollandsch* Huis vermaagschapt, hielp DIRK DEN V den dood van FLORIS DEN I aan den Graave van *Kuik* wreeken. De tweespalt werd, na eenige Jaaren, bijgelegd, mids dat de Graaf van *Kuik*, ter gedagtenis van Graaf FLORIS, een Klooster te *Marienweerd*, tusschen *Thiel*, *Kuilenburg* en *Buuren*, stigten deed. Het huwelijk van Graaf GERARD, met de dogter des Graaven van *Holland*, vermaagschapte hem eerlang met het *Keizerlijk* Huis, toen LOTHARIUS, broeder van PETRONELLE VAN SAXEN, die met FLORIS DEN VETTEN gehuwd was geweest, de *Keizerlijke* Kroon bekwam. Men stelt GERARDS dood op het Jaar 1131.

Zijn zoon HENRIK volgde hem op, in de Graafschappen van *Gelder* en *Zutphen*. Men twijffelt, of deeze HENRIK uit HEDWIG van *Holland* of uit eene andere vrouw van GERARD, ERMGARD, dogter des Graaven van *Namen*, gebooren zij geweest. Men prijst zijne zedigheid, welspreekenheid en Godsvrugt. Hij trouwde met eene dogter van GODEFROI VAN BOUILLON, die naderhand Koning van *Jeruzalem* werd. Zij bragt hem 't Graafschap van de *Veluwe*, dat zijn vader als een Agterleen, voor eene Jaarlijksche erkentenis, bezeeten had, tot een Erfleen ten huwelijk. Graaf HENRIK woonde, onder andere Krijgstogten, de belegering van *Milaan* bij, welke, in 't Jaar 1159, door Keizer FREDRIK DEN I, ondernomen werd. De Stad, die tegen den Keizer was opgestaan, werd deerlijk geplonderd, tot eene puinhoop gemaakt, en ten teken van onherstelbaare verdelging met zout bezaaid. HENRIK keerde, in 't volgend Jaar, overlaaden met lof, naar *Gelderland* te rug. Ook werd hij, niet lang hier na, in den twist betrokken, die tusschen de *Groningers* en den Bisschop van *Utrecht* ontstaan was. Hij hield het met de eersten. De Bisschop had *Groningen* bemagtigd; doch op de aankomst van Graaf HENRIK, die, onder de vrolijke toejuiching der menigte, ter Poorte intrad, werd hij genoodzaakt de wijk naar *Holland* te neemen, en

zig eerlang met de *Groningers* te verdraagen. Vermoeid van den krijg, begaf Graaf HENRIK zig tot het stigten van Godvrugtige Gebouwen. Hij bouwde en begiftigde, niet verre van *Deutichem*, het sierlijk Klooster, *Bialheim* en naderhand *Bethlehem* geheeten, en voor Augustijner Monniken geschikt. 't Schijnt zeker genoeg, dat hij, niet lang hier na, overleeden zij, hoewel het nette Jaar van zijnen dood onbekend is. Hij liet verscheidene kinderen na, en onder anderen twee zoonen, die hem, de een na den anderen, opgevolgd zijn.

GERARD van *Nassau*, oudste zoon van HENRIK, was, meent men, ook in den *Groninger* oorlog gemengd, die nog al smeulde; doch, van 's Keizers wegen, eerlang werd bij gelegd. Eenige Jaaren hier na, rees 'er geschil, tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Graaf van *Holland*. De vraag was, of een vrij Rijks-Leenman, zijne goederen, door huwelijk of eed, den dienst des Rijks mogt onttrekken. Graaf GERARD, nevens anderen, hier over geraadpleegd zijnde, stemde, dat zulks geenzints geschieden mogt. Omtrent deezen tijd, stroopten de *Gelderschen* geduurig in de Landen van *Braband*, waar tegen zig Hertog HENRIK DE I, door het stigten of verbeteren der Stad *'s Hertogenbosch*, beschermde. De *Utrechtsche* Bisschop deed den *Gelderschen*, in 't Jaar 1178, eenen zwaaren Krijg aan. De Hertog van *Braband* had verzuimd hem tijdig verlij te verzoeken van het Leen der *Veluwe*, 't welk den Graaven van *Gelder* was opgedraagen. De Bisschop, den Hertog te magtig vindende, viel op de *Gelderschen* aan, en maakte zig gewapenderhand van een goed deel der *Veluwe* meester. Graaf GERARD trok alle zijne magt bijeen, en belegerde *Deventer*, dat onder 't gebied des Bisschops stond. Hij sneed der Stad allen toevoer af, en zou haar tot het uiterste gebragt hebben, indien Keizer FREDRIK DE I, in persoon afgekomen zijnde, den twist niet had bijgelegd. De *Veluwe* werd toen wederom aan den Graave ingeruimd. In 't Jaar 1180, hielp hij Graaf FLORIS DEN III van *Holland* eenen inval in 't Land van *Waas* doen, en in 't volgende Jaar overleed hij, zonder kinderen na te laaten.

OT-

OTTO DE II, zijn broeder, volgde hem op. Dees werd meer dan zijne voorzaaten van de begeerte geheerscht, om zijn gebied en aanzien te vergrooten. *Emmerik*, dat te vooren maar half onder *Gelderland* behoord had, werd door hem geheel aan dat Landschap gehegt. De Keizer droeg hem het Burggraafschap van *Nijmeegen* op. Ook werd hij erffelijk, met een deel des *Nijmeegschen* Tols, beleend. Deeze gunsten stonden hem nogthans duur genoeg. Hij had 'er den Keizer merkelijke sommen voor verstrekt, en moest nu den Rijke, voor zig en zijne erven, trouw zweeren. Ook hielp hij den Keizer tegen den Hertog van *Brunswijk*; dat geld en manschap kostte. Eerlang kreeg hij te huis de handen vol werks. BOUDEWYN DE II, Bisschop van *Utrecht*, was wederom in de *Veluwe* gevallen, had het Land afgeloopen, en den buit naar *Deventer* gevoerd. Graaf OTTO, zig met eenige Heeren verbonden hebbende, trok regt op de Stad aan. De Bisschop, de Stad poogende te ontzetten, raakte slaags met den Graaf. Eindelijk kwam de Keizer, die zig niet ver van daar ophield, 't geschil andermaal bijleggen. Graaf OTTO werd, bij voorraad, in 't gerust bezit van de *Veluwe* gesteld, tot dat deswegen, bij de Rijksvorsten in 't algemeen, anders zou worden beslooten. Keizer FREDRIK DE I ondernam, in 't Jaar 1189, eenen togt naar 't Heilig Land, die, door de meeste Rijksvorsten, en onder anderen door Graaf OTTO van *Gelder*, werd bijgewoond. Na 's Graaven terugkomst, werd hij wederom in eenen twist, tusschen de *Utrechtschen* en *Groningers*, ingewikkeld. Hij ried tot verdrag, en leverde, ten dien einde, eenige Gijzelaars te *Deventer*. Doch deezen, van den Bisschop, tegen vermoeden, vastgehouden wordende, trok de Graaf, in arrenmoede, ter Stad uit, en bewoog die van *Twenthe* en *Drenthe* tot den afval, hen met geld en volk stijvende. 't Slot van *Koeverden* werd bemagtigd, de Bisschoppelijke Stedehouder te *Groningen* in eenen oploop gedood, en de vervallene muuren der Stad, met allen spoed, hersteld. De Bisschop trok zijne magt, omtrent den *Yssel*stroom, samen; het platte Land van de *Veluwe* werd te vuur en zwaard verwoest. Graaf OTTO viel daarentegen in de Vrijheid van *Otmarsen*, gaf alle de Sigtsche Vlekken aan zijn plonderziek Krijgsvolk

volk ten beste, en trok toen voor *Deventer*, op welke Sta hij, elf dagen agter een, al de kragt van zijn stormtuig spill Hertog HENRIK van *Braband*, toen tusschen beide treedende bewerkte eenen stilstand van wapenen. De Bisschop trok zo dert naar *Ments*, om zijn beklag bij den Keizer te doen, en overleed 'er van hartzeer en ouderdom. Het verkiezen van eenen nieuwen Bisschop van *Utrecht* was eene nieuwe oorzaak van onlust, tusschen de Graaven van *Gelder* en van *Holland*. Elk van hun had eenen gunsteling, dien elk om 't zeerst den mijter poogde te bezorgen. De Keizer wees de twistende Kerkvoogden naar den Paus, en liet het wereldlijk bestier des Bisdoms midlerwijl den Graave van *Holland* bevolen. Dit verdroot Graaf OTTO, die, om den *Hollander* te dwarsboomen, de Bisschoppelijke Inkomsten uit *Overijssel* naar zig streek, voorgeevende zijn verschot, in den voorigen *Krijg*, aan die van *Twenthe* en *Drenthe* gedaan, daar uit te willen vinden. DIRK DE VII, Graaf van *Holland*, was de man niet, om zulks met goede oogen aan te zien. Hij viel in de *Veluwe*, daar Graaf OTTO hem tegen trok. Men raakte slaags; *de Gelderschen* moesten wijken, en Graaf OTTO ontkwam ter naauwer nood het gevaar van gevangen te worden. De dood der *Mededingers* naar het *Utrechtsch* Bisdom, die eenigen tijd hier na voorviel, gaf gelegenheid tot de verzoening der twee Graaven, die zo opregt was, dat Graaf DIRK eerlang zijne dogter ADELHEID aan HENRIK, zoon van Graaf OTTO, ten huwelijk gaf. Het jonge paar stierf kort na den bruiloft, en werd te *Rhijnsburg* begraaven. De nieuwverkoorene Bisschop van *Utrecht* trok, kort na zijne aanstelling, naar *Friesland*, van zints den Ingezeetenen van dat Landschap eene vrijwillige gifte af te troggelen, en daar door zijn Bisdom van schulden te zuiveren. WILLEM, broeder des Graaven van *Holland*, en schoonzoon van Graaf OTTO, gebood ten dien tijde over *Friesland*, en had zo dra de lugt niet van 's Bisschops oogmerk, of hij verzette 'er zig tegen. Egter zou hij te kort geschooten hebben, waren hem zijn schoonvader en broeder niet bijgesprongen. Beide vielen ze als Leeuwen op de Landen des Bisschops aan. Graaf DIRK sloeg 't beleg voor *Utrecht*. Graaf OTTO viel in *Overijssel*, en wierp bezetting in *Deventer*,

...s, waar na hij zig 't gantsche Land onderwierp. De Hertog ...n *Braband*, Bondgenoot des Bisschops, rukte daar op, met ...agt van volk, naar *Gelderland*. Graaf OTTO trok hem te ...emoet; doch werd, of met geweld, of zo anderen willen, ...et list, en terwijl hij ten *Keizerlijken* Hove trok, gevangen ...nomen. Toen brak Graaf DIRK 't beleg van voor *Utrecht* ...p, en viel in *Braband*. De Hertog, met magt van volk ...esterkt, leverde den *Hollanderen* slag bij *Heusden*, en maakte 't hun haast zo bang, dat zij te kort schooten. 't Ergst was, dat Graaf DIRK zelf hier gevangen bleef. Zedert lagen de Landen van *Gelderland* en *Holland* bloot voor den vijand. De *Veluwe* werd alomme afgeloopen en plat gebrand, *Zutphen*, na een kort beleg, ingenomen, en *Deventer* wederom onder de gehoorzaamheid des Bisschops gebragt. De twee Graaven werden, egter, nog binnen 't Jaar gelost. Sommigen schrijven, dat Graaf OTTO kosteloos vrij raakte, door bestel des *Luikschen* Bisschops. Doch anderen verzekeren, dat hem zijne vrijheid op drie duizend Marken *Keulsch* geld te staan kwam. Zedert werd 'er een huwelijc gesloten, tusschen GERARD zijnen zoon en eene dogter des Hertogs van *Braband*. Men stelt in 't gemeen, dat Graaf OTTO, nog in 't zelfde Jaar, dat hij ontslaagen werd, overleeden zij. Doch anderen plaatzen zijnen dood ten minsten twee Jaaren laater: dat ons vrij wat schijnbaarer dunkt.

GERARD DE III volgde zijnen vader OTTO op. Hij heeft twee vrouwen gehad, eene dogter des Hertogen van *Braband*, die MARGARETA, MAGTELD, of dat het waarschijnlijkst is, SOPHIA geheeten was, en eene dogter van ROBBERT, Graaf van *Nassau*. Bij eene van beiden, zonder dat men met zekerheid zeggen kan bij welke, heeft hij twee zoonen geteeld. In 't begin zijner Regeering hield hij zig bezig met het stigten van Godvrugtige Gebouwen. Doch hij kreeg eerlang ander werk. De Hertog van *Braband*, zijn schoonvader, deed den *Luikenaaren* den oorlog aan, om dat zij zig tegen Keizer OTTO verzet hadden, en werd daar in van Graaf GERARD bijgestaan. Men brandde en plonderde het Land van *Luik*. De Stad zelf werd, op eenen Hemelvaartsdag, bij verassing

in,

ingenoomen. De *Gelderschen* bedreeven 'er allerlei moedwil. Men spaarde gewijd noch ongewijd. Van doodslaan, vrouweschenden en andere baldadigheden waren de Kloosters zo weinig vrij, als de Burgerwooningen; Kruisfen en Kerksieraaden werden geschonden en vertreeden. De Bisschop van *Luik* deed den Hertog van *Braband* in den ban. Hij voegde de Wereldlijken bij de Geestelijke Wapenen, en joeg zijnen vijand, die geweeken was, na: doch zonder hem te agterhaalen. De uitslag was, dat de Paus zig in 't spel stak, en den *Luikschen* Bisschop van de onderwerping aan den Keizer ontsloeg. Graaf GERARD verkreeg, omtrent deezen tijd, van zijnen broeder OTTO, die tot Bisschop van *Utrecht* verheeven was, de *Veluwsche Tienden* ter leen, die te vooren aan de Kerk van *Utrecht* behoord hadden. Keizer FREDRIK DE II schonk hem, eenige Jaaren laater, de Tol van *Arnhem* naar het Vlek *Lobek*, alwaar men nu nog de overblijfzels van het Tolhuis ziet. In 't Jaar 1323, ontstond 'er twist tusschen GERARD van *Gelder* en OTTO VAN DER LIP, Bisschop van *Utrecht*, die 's Graaven broeder was opgevolgd, over 't invorderen der wederzijdsche Tollen: doch 's Pausfen Gezant trad tijdig tusschen beide, en bewerkte een onderling verdrag. De rust duurde maar weinige Jaaren. De Bisschop van *Utrecht* zag zig genoodzaakt, het harnas wederom aan te schieten tegen RUDOLF, zijnen Stedehouder in *Drenthe*, die tegen hem was opgestaan. Graaf GERARD, met den Bisschop verbonden zijnde, moest hem nu bijstaan. Men trok op RUDOLF aan, die *Groningen* dreigde te overmeesteren. Doch op de aankomst van 't Bisschoppelijk Leger, week hij, langs onbekende wegen, naar *Koeverden*, alwaar hij stal hield. Men volgde hem op de hielen; doch onkundig van de gelegenheid des Lands, raakte het Leger des Bisschops in den slijk bezet, alwaar het van RUDOLF overvallen, en met weinig moeite vernield werd. De Bisschop zelf sneuvelde in 't gevegt. Graaf GERARD, zwaar gewond, werd, nevens andere Heeren van aanzien, gevangen genomen; doch kort daar na wederom op vrije voeten gesteld. Hij gaf zedert, om de verwoeste *Veluwe* wederom te bevolken, vrijheid aan alle vreemde

deelingen, om zig daar neder te zetten; beloovende, onder anderen, dat hunne bastaarten zo wel als die der Inboorlingen van hun zouden kunnen erven, mids dat dezelven, bij hun afsterven, de keurmeed, dat is, het beste stuk huisraads, aan den Graave overleverden. Graaf GERARD DE III stierf in 't jaar 1229.

Zijn zoon OTTO DE III, bijgenaamd *met den Paardenvoet*, was zijn opvolger. Hij heeft verscheidene *Geldersche* Vlekken met muuren omringd, en in sommige Steden de vesten verbeterd. Ook zijn verscheidene *Geldersche* Steden haare oudste en waardigste Voorregten aan hem verschuldigd. Eenige Jaaren laater werd hij betrokken in eenen krijg, dien de Bisschop van *Breemen* tegen die van *Stade* had aangevangen. De gelegenheid tot deezen onlust is te zonderling, om niet met een woord aangeteekend te worden. Een Priester te *Stade*, misnoegd, om dat hij van zekere aanzienlijke vrouwe te gering een geschenk ontvangen had, stak haar, op eenen Paaschdag, den Offerpenning, in plaats van het Misbrood, in den mond. Dit ontstelde en verbitterde haar en haaren Egtgenoot geweldiglijk, welke laatste zijnen slag waarnam, en den Priester van kant hielp. Men liet den daader ongestraft; maar dit werd van den Bisschop van *Breemen* zo euvel opgenoomen, dat alle de Inwooners in den ban werden gedaan. Zij, dus getergd, onthielden den Bisschop zijne inkomsten, die daar op man en maag te hulp riep, en op de *Stadingers* af kwam. De Graaf van *Gelder* was één zijner Bondgenooten. De strijd liep gelukkiglijk af voor den Bisschop; de arme *Stadingers* werden deerlijd vernield, en de Bondgenooten keerden, gekruist en gezegend, wederom naar huis. Niet lang hier na kogt Graaf OTTO van HENRIK VAN BORKELO het Vlek *Grunlee*, nu *Groenlo* of *Grol* geheeten. Men bedong, dat de misdaadigen niet gevangen zouden mogen worden, zo lang ze zig op den naasten berg onthielden. Eenige Jaaren laater werd het Slot van *Bredevoort*, door HERMAN VAN LOON, aan Graave OTTO in eigendom opgedraagen. Graaf WILLEM DE II van *Holland*, middlerwijl tot *Roomsch'* Koning verkooren zijnde, had geld nodig, om zig van 't Rijk tegen zijnen mededinger FREDRIK te verzekeren. Men wil, dat Graaf OTTO hem zestien duizend,

of

of zo anderen schrijven, zesentwintig duizend mark zilvers opschoot; waar voor de Koning de Stad *Nijmeegen* aan den *Gelderschen* Graaf verpandde, hem daarenboven bevestigende in het bezit der *Lobeker* Tollen. Eenige Jaaren laater, werd hem, voor zijne diensten, vijf duizend mark zilvers toegelegd, waar voor *Nijmeegen* op nieuws werd verpand; en van dien tijd af, wil men, dat hij de Regeering binnen die Stad bestelde hebbe. Omtrent deezen tijd betrok men hem in eenen binnenlandschen krijg, die in 't Bisdom *Munster* ontstaan was. Hij werd 'er gevangen genoomen, en gaf de streek van *Cooiland* tot *Lesloon*, welke hij, voor zig en zijne nakomelingen, van den Bisschop, als een erffelijk Leen, beloofde te zullen verheffen. Koning WILLEM overleeden zijnde, werd het Graafschap van *Holland*, geduurende de minderjaarigheid van FLORIS DEN V, door Voogden bestierd. Eerst werd 'er FLORIS, oom van den jongen Graaf, en toen Graaf OTTO van *Gelder* toe gekooren. De *Zeeuwen* kantten zig hier egter tegen, en noodzaakten Graaf OTTO, een Leger tegen hen op de been te brengen. Hij behaalde de overwinning, en stelde zig in 't bezit van zijn Voogdijschap. Eenige Jaaren hier na, werd 'er een verdrag aangegaan, tusschen de Graaven van *Gelder* en van *Kleef*, over de Tollen, Munt, Visscherij en andere zaaken; waar in men te vooren oneens was geweest. In 't Jaar 1270, ontstond 'er een krijg, tusschen JAN DEN I, Hertog van *Braband*, en den Graaf van *Gelder*, over den eigendom der Stad *Thiel*, die, nu slapper dan sterker voortgezet, eerst onder REINOUD DEN II een einde nam. Graaf OTTO DE III overleed, in hoogen ouderdom, den 10 Januarij des Jaars 1271: Sommige *Fransche* Schrijvers noemen hem den edelsten der *Duitsche* Vorsten. Ook heeft hij de paalen zijns gebieds grootelijks uitgebreid. Aan Godvrugtige Gestigten zijn door hem merkelijke sommen verspild. Hij liet, bij eene nigte des Konings van *Frankrijk*, eenen zoon na, REINOUD geheeten, die hem opvolgde.

REINOUD, de *Strijdbaare* gebijnaamd, had de bestiering van *Gelder* al eenige Jaaren in handen gehad, toen de *Munstersche* twist, van welken wij hier vooren gewaagden, bijgelegd werd. Naderhand kogt hij den Graave van *Kuilenburg* zijn Slot te *Kuilenburg* af, voor hondert *Hollandsche* ponden,

den, voor de voldoeninge van welken hij zijne goederen, bij *Lekmond* en *Lanksmeer* geleegen, onder den *Kullenburger*, verpandde. REIMOUD was gehuwd met eene dogter of zuster des Hertogs van *Limburg*, en dit Hertogdom was hem, bij erfenis, ten deel gevallen. Immers hij gaf zulks voor: Doch zijn regt werd hem, door JAN DEN I. Hertog van *Braband*, betwist. Deeze had het regt, dat ADOLF, Graaf *van den Berg*, op *Limburg* had, voor geld gekogt. REIMOUD van *Gelder* had alle de sterke Plaatzen van het Hertogdom in zijn geweld, en was daarenboven met verscheidene aanzienlijke Heeren verbonden. Men bragt, van weerskanten, een goed getal volks in de wapenen. De Hertog van *Braband* trok, over de *Maase*, in het Land van *Valkenburg*. Daar vielen eenige schutgevegten voor, en eerlang werd 'er een stilstand van wapenen getroffen. Doch deezen, met het Jaar 1285, ten einde geloopen zijnde, deeden de *Gelderschen*, met den aanvang des volgenden Jaars, eenen inval in de Landen des Hertogs. REINOUD zelf had ondertusschen genoeg te doen, om *Arnhem* voor de *Brabanders* te beveiligen, terwijl hij met eigen oogen zien moest, dat die van *Bommel* hun de Poorten openden, en den Hertog van *Braband* voor hunnen Heer aannamen. Toen ontzonk den *Gelderschen* de moed, en werden zij te vergeefs van den *Brabander* genoopt, om hun regt op *Limburg* aan den uitslag van een gevegt te wagen. In 't volgende Jaar werd 'er wederom eene wapenschorsing beraamd, en eer die ten einde liep, verkogt Graaf REINOUD zijn regt op *Limburg* aan den Graave van *Luxemburg*. De Hertog van *Braband* had hier zo dra geene kennis van, of hij rukte alle zijne magt bij een. Men kwam omtrent *Woeringen*, in 't Stift *Keulen*, tot eenen veldslag, in welken de Hertog van *Braband* eene volkomene overwinning behaalde, schoon zijne magt, in vergelijking van die der vijanden, zeer gering was (*). Graaf REI-

(*) *De* Brabandsche *Schrijvers verheffen deeze overwinning hemelhoog. Ziet hier, hoe 'er de oude Rijmers van zingen:*

REINOUD werd hier, zwaarlijk gewond zijnde, gevangen genomen, en op 't Slot *Batterfem* gebragt. Hij bekwam zijne vrijheid niet weder, voor dat hij al zijn regt op *Limburg* aan den Hertog van *Braband* had afgestaan. Dit geschiedde in 't Jaar 1290. In Oogstmaand deszelfden Jaars, stelde Keizer RUDOLF Graaf REINOUD in 't opperbewind over *Oostfriesland*, van 't *Flie* tot aan de *Eems*. Zedert bouwde hij een Klooster te *Zutphen*, zo men wil, om zekere geweldige bloedstorting te boeten, door hem, kort te vooren, in 't Land van *Utrecht* gepleegd. Hij gaf naderhand verscheidene voorregten aan eenige *Gelderfche* Steden. Aan die van *Harderwijk* schold hij zeker vischregt kwijt, onder voorwaarde, dat zij den Graave, zo lang hij te veld lag, weekelijks, drie karren van zes paarden getrokken en met visch gelaaden, verschaffen zouden, als mede, alle zes weeken, een geregt van visch, wanneer hij zig te *Harderwijk* ophield. Eenigen tijd hier na, stigtte hij een Gasthuis op de *Veluwe*, *Godswaard*, geheeten; alwaar hij beloofde, jaarlijks, omtrent Paasschen, veertig arme mannen de voeten te zullen wasschen, hen van onderhoud voor éénen dag te zullen verzorgen, en elk hunner eenen goudgulden vereeren. Hij verzelde zedert Keizer HENDRIK DEN VII, zijnen bloedverwant, op eenen togt naar *Italie*, dat, door den tweespalt der *Guelfen* en *Gibellijnen*, in een geduurig bloedbad stond. De Keizer was hem gunstig, en had de *Gelderschen* kort te vooren ontheeven van de verpligting, om voor

In 't jaer twelf hondert ende tachentich acht
Heeft den ierften Hertoghe Jan van Brabant
Het heijr van feven Heeren omghebracht,
Al quamen fij thien tegen een ter handt,
Door Godts help ende zijne Brabanders vaillant
Heeft hij om Limborch defen Strijt aanveert,
Bij Woeronk, enz.

Zie P. SCHRIVERIUS ad HENR. AQUILII Chronicon Gelriæ, p. 23.

voor 't Keizerlijk Hof te *Spiers* te regt te staan, zo lang de Graaf of deszelfs Rigters hun geen regt weigerden.

Dus lang scheen REINOUD de *Gelderschen* te vriend gehad te hebben; doch nu begonnen zig verscheidene Steden tegen hem te verklaaren. Onder deezen worden *Nijmeegen*, *Zutphen*, *Roermonde*, *Emmerik* en *Doesburg* met naame gemeld. De jonge REINOUD, zoon van den Graaf, trok eene lijn met deeze Steden. Die van *Nijmeegen* zonden den Graaf een scherp briefje toe, waar bij zij verklaarden, dat zij zig zijner bestieringe onttrokken, en hem van den eed ontsloegen. De Graaf viel eerlang zijnen zoon in handen, en werd als een kwistgoed en krankzinnige op 't Slot te *Montfoort* vastgezet. De jonge REINOUD trad in 's vaders Ampt, en voerde, in de opene brieven, den naam van zoon des Graafs van *Gelder* (*). De oude Graaf, eens, op voorspraak des Graaven van *Holland*, ontslagen, doch naderhand wederom vast gezet zijnde, bleef in hegtenis tot zijnen dood toe, die van sommigen op het Jaar 1326 gesteld word.

REINOUD DE II begon, terstond na zijns vaders dood, den titel van Graaf te voeren. Eenigen tijd te vooren had hij zig in huwelijk begeeven met SOPHIA, dogter des Heeren van *Mechelen*. Hij woonde zedert, als Leenman des Keizers, eenen Krijgstogt tegen de *Guelfen* bij. Nog in *Italie* zijnde, kreeg hij tijding, dat de *Luikenaars* tegen zijnen bloedverwant ADOLF, hunnen Bisschop, opgestaan waren. Straks spoedde hij zig naar huis, trok alle zijne magt bij een, viel aan op de *Luikenaars*, die de *Gelderschen* verre in getal overtroffen, en behaalde 'er eene volkomene overwinning op. Tot verzoening voor de ijsselijke slagting, in dit gevegt voorgeval-

(*) *Zie onder anderen een Handvest aan die van* Tieler- *en* Bommelerwaard, *gegeeven in den Jaare* 1325, *en beginnende Wij Reynolt oltste Soone des Greven van Gelre maeken kondt enz. in 't* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel*, 1 *Append. Kol.* 70.

vallen, deed REINOUD een Klooster, *Monnikhuizen* geheeten, bij *Arnhem* stigten. De oude *Munstersche* geschillen begonnen, eenigen tijd hier na, wederom te herleeven. De gesmoorde onlust scheen eindelijk tot eenen degelijken Krijg te zullen uitbarsten. REINOUD bemagtigde het Slot *Bredevoort* en het Steedje *Vreden*. In 't volgende Jaar werd, 'er egter, door bemiddeling des Bisschops van *Utrecht*, een verdrag getroffen, volgens het welke het Slot *Bredevoort* alleen aan den Graaf van *Gelder* werd afgestaan, blijvende de *Munsterschen* in 't bezit van het Land van *Bredevoort*. Omtrent het Jaar 1332, is REINOUD in een tweede huwelijk getreden, met LEONOOR, dogter van EDUARD DEN III, Koning van *Engeland*. Kort na dit huwelijk verkogt Graaf REINOUD het regt, dat hij op *Mechelen* had, aan den Graaf van *Vlaanderen*. Doch dit was oorzaak van nieuwen tweespalt. De Hertog van *Braband*, JAN DE III, beweerde, dat het hem alleen toekwam, de Heerlijkheid van *Mechelen* ter leen uit te geeven. Men verbond zig wederzijds met verscheidene nabuurige Heeren, en deed geweldige invallen in elkanders Landen. De *Geldersche* en andere benden bemagtigden de Stad 's *Hertogenrade*, die zedert den Heeren van *Valkenburg* ten deel viel. REINOUD verrastte de Stad *Thiel*, die tot nog toe *Brabandsch* geweest was. Eerlang werd 'er, door bemiddeling des Konings van *Frankrijk*, een verdrag getroffen, volgens het welke *Mechelen* aan den Hertog van *Braband* kwam, mids dat hij den Graave van *Vlaanderen* daar voor eene zekere somme betaalde. Ook sloot men, in 't Jaar 1334, eene bijzondere overeenkomst, volgens welke *Thiel* aan *Gelderland* gehegt werd. De Hertog beloofde zijne jongste dogter, MARIA, aan 's Graaven zoon, REINOUD, ten huwelijk, onder beding dat de inkomsten des Graafschaps *Zutphen* den Egtgenooten zouden worden afgestaan. Graaf REINOUD werd zedert in den oorlog ingewikkeld, die tusschen *Frankrijk* en *Engeland* ontstaan was. Ook had hij, omtrent dien tijd, merkelijk geschil met de *Friezen*, die op de *Gelderschen* gebeeten waren, om dat dezelven, uit het Slot te *Vollenhove*, dat hunnen Graave in pandschap was afgestaan, van tijd tot tijd, op den *Frieschen* bodem stroopten. Men kwam

kwam tot een treffen, dat voor de *Friezen* ongelukkig afliep. In Lentemaand des Jaars 1339, werd *Gelderland*, door Keizer LODEWYK DEN V, op den Rijksdag te *Frankfort*, tot een Hertogdom, en REINOUD tot Hertog en *Rijksvorst* verheeven; met dit voorregt, dat hij den Keizer den wapenrok zou mogen aantrekken, en hem, bij deszelfs inhuldiging, de *Keizerlijke* Kroon op 't hoofd zetten (*). Voorts werd hem vergund, vier Vorstelijke Amptluiden, eenen Hofmeester, eenen Maarschalk, eenen Kamerling en eenen Schenker, te mogen aanstellen, en geld met zijn beeltenis slaan. Alles nogthans onder dit beding, dat hij den *Roomschen* Rijke altoos eerbiedenis en genoorzaamheid bewijzen zou. Twee Jaaren later verkreeg hij het gantsch gebied van *Friesland* met alle deszelfs inkomsten, tot aflossing van veertig duizend mark zilvers, welke hij den Keizer verstrekt had. Zo mild waren de Vorsten van dien tijd dikwils met Eerampten, die hun niets kostten, en met Landen, over welke zij niets te zeggen hadden, of die zij niet behouden konden. Hertog REINOUD, eindelijk wat rust krijgende, versterkte sommige Steden van zijn gebied. Te *Harderwijk* stigtte hij een Blokhuis. Ook word hem het bemuuren van *Grol* en *Lochem* toegeschreeven. Hij is, onder 't pleegen van den Godsdienst, op den elfden of twaalfden van Wijnmaand des Jaars 1343, zeer schielijk overleeden.

REINOUD DE III volgde zijnen vader op, in den ouderdom van omtrent elf Jaaren. De *Gelderfche* Steden, geduurende zijne minderjaarigheid, eenig onheil dugtende, verbonden zig onderling, om allen geweld te weeren, en 's Lands voorregten te handhaaven. De keuren van *Nijmeegen* werden, in 't Jaar 1344, door den jongen Hertog, op nieuws beëedigd en bezegeld. Hij raakte, in 't zelfde Jaar, in eenen oorlog, tusschen *Bra-*

(*) *Van dit Voorregt hebben de Hertogen van* Gelder *egter nimmer gebruik mogen maaken. Ook heeft* KAREL DE IV *hier omtrent zedert andere schikking beraamd. Vide* B. G. STRUVII Corpus Hist. Germ. *Tom. I. Per. IX.* §. *V. p.* 612.

Braband en *Luikerland*, ingewikkeld. Eenige Jaaren laater werd het huwelijk voltrokken, dat tusschen hem en MARIA, dogter van *Braband*, al voor lang gesloten was. Bij zijnen tijd was Nederland vrugtbaar in vinnige partijschappen. In *Holland* waren de *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* tegen elkanderen geduuriglijk in de wapenen. In *Friesland* hoorde men niet dan van den tweëspalt tusschen de *Vetkoopers* en de *Schieringers*, en in *Gelderland* woelden die van *Heckeren* en *Bronkhorst* zo hevig, dat hunne tweedragt eenen volslagenen binnenlandschen oorlog verwekte. *Heckeren* en *Bronkhorst* waren twee van de aanzienlijkste Huizen van *Gelderland*. Het Huis van *Heekeren* stond diep in 's Hertogs gunst, 't welk die van *Bronkhorst* met geene goede oogen scheenen te konnen aanzien. Zij gaven EDUARD, broeder des Hertogs, den smaak van 't zoet der Regeeringe, hem poogende tegen zijnen broeder op te hitzen. Dit gelukte. De broeders kwamen tegen elkander in de wapenen. Elk had zijnen aanhang. Van weerskanten werden verscheidene Steden en sterkten ingenomen en verwoest. Verraad, moord, trouwloosheid van vreemden en vrienden, branden en blaaken bragt het Land in de uiterste verwarring en elende. Het woeden van Burgers tegen Burgers werd met den schoonen naam van vrijheid verglimpt, en deeze droevige broedertwist *de vrije oorlog* geheeten. Veele Jaaren duurde deeze oneenigheid. Hevig was zij in 't Jaar 1354. De Hertog had een groot deel der Ingezeetenen van de *Veluwe* vrij van schattingen verklaard, en daar door in zijne belangen overgehaald. Deeze waren daar op, tot in de vrijheid van *Arnhem* toe, aan 't moorden en blaaken geslaagen. Omtrent de Heerlijkheid *Loenen* trokken hun EDUARDS aanhangers, onder Heer WILLEM VAN BRONKHORST en den Heer VAN BAAR, tegen. Bloedig werd 'er gevogten, niet zonder merkelijk verlies aan weerskanten, tot dat de eene en de andere partij zig gedrongen zag af te wijken. EDUARDS aanhang vermeerderde midlerwijl hand over hand, terwijl Hertog REINOUD zig genoodzaakt zag, verscheidene *Geldersche* Heerlijkheden en Sloten aan nabuurige Vorsten te verpanden. Daar EDUARD meester was, gaf hij openbaare Wetten uit, en gedroeg zig als Hertog. Men vind eene Wet van den Jaare 1357,

, door

door hem aan die van *Doesburg* gegeeven, het meeten van koolen, zout, zaad enz. betreffende. Omtrent het einde van 't Jaar 1358, werd 'er een verdrag, tusschen de verdeelde broeders, getroffen, dat binnen 't Jaar wederom gebroken werd. Men viel wederzijds op nieuws aan 't stroopen en plonderen. REINOUD bragt, in 't Jaar 1361, eene tamelijke magt op de been, van zins om *Thiel* te overmeesteren. Terstond was EDUARD ook in de wapenen, om zijnen broeder den pas af te snijden. Daar viel, op den vijfentwintigsten van Bloeimaand, een hevig gevegt voor, niet verre van *Thiel*. De *Heekerens* werden geslaagen en REINOUD zelf gevangen genoomen. Men bragt hem eerst op het Huis te *Roozendaal* bij *Arnhem*, en van daar naar *Nieuwenbeek*, tusschen *Deventer* en *Zutphen*, alwaar hij tien Jaaren in eene ligte gevangenis sleet. Men wil, dat hij, in dien tijd, zo overstallig vet werd, dat hij twee middelmaatige menschen niet behoefde toe te geeven. Ook heeft men hem zedert *den Vetten* gebijnaamd.

EDUARD nam daar, terstond na zijns broeders gevangenis, de Regeering van *Gelderland* in handen. Verscheidene aanhangers zijns broeders moesten het Land ruimen. De Adelijke Huizen, door hun bewoond, werden tot puinhoopen gemaakt of aan het Hertogdom vervallen verklaard. MARIA, Gemalin van den gevangen Hertog, naar *Braband* geweeken zijnde, bewoog haaren zwager Hertog WENZELAUS, om haar leed te wreeken. Hij rukte eenig volk te hoop, en viel in de *Bommelerwaard*, van welke streek hij zig meester maakte. EDUARD, dus onzagt gewekt, trok op de *Brabanders* aan, en verdreef hen, na dat hij hun *Bommel* ontweldigt had, wel haast uit *Gelderland*. Hij moest zedert, om de *Geldersche* Steden aan zig verbonden te houden, haar verscheidene vrijheden en voorregten toestaan. In 't Jaar 1366 kreegen zijne Tollenaars, onder anderen, streng bevel, om die van *Arnhem* tolvrij langs den *Rhijn*, *Waal* en *Maas* te laaten vaaren. Twee Jaaren laater sloot hij een huwelijk met KATHARYNE, dogter van Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN, waar over, behalven een goed getal van *Geldersche* Edelen, de *Veluwsche* Steden als getuigen stonden. Hij was nog in *Holland*,

land, om zijne bruid af te haalen, toen hij, door zijnen schoonvader, Hertog WILLEM VAN GULIK, die met den Hertog van *Braband* overhoop lag, te huis ontbooden werd. EDUARD vreesde voor den *Brabander*, die al voor heen getoond had, hoe gaarne hij den gevangen Hertog, in 't gebied van *Gelderland*, hersteld zag. Hij trok dan in allerijl naar huis, rukte zijne benden zamen, en viel de *Brabanders* zo onverhoeds op 't lijf, dat zij merkelijke schade leeden, en hun Hertog gevangen genomen werd. Doch EDUARD zelf verloor in dit gevegt het leeven, dat hem, volgens sommigen, door eenen geschutkogel, en volgens anderen, door eenen zijner eigene dienaaren, op eene verraderfche wijze, benomen werd. Dus stierf Hertog EDUARD nog voor het daadelijk voltrekken van zijn huwelijk. Terstond na zijnen dood werd zijn broeder REINOUD, volgens goedvinden van 's Lands Staaten, uit deszelfs gevangenis geslaakt, en in 't gebied van *Gelderland* hersteld. Hij behield het egter geene volle vier maanden, en stierf, zonder wettige kinderen na te laaten. Met hem hield het gebied op, dat het Huis van *Nassau*, meer dan drie hondert Jaaren, over *Gelderland* gevoerd had.

De partijschap der *Heekerens* en *Bronkhorsten*, die eenen tijd lang gesmoord was geweest, begon nu te herleeven. De *Heekerens* zogten MAGTELD of MARGARETE (want beide deeze naamen worden haar gegeeven) in 't gebied van *Gelderland* in te dringen. Zij was de oudste zuster van REINOUD en EDUARD, en, op raad van de *Heekerens*, met JAN VAN CHATILLON, Graave van *Blois*, gehuwd: die zig terstond daar na Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutphen* begon te noemen. De *Bronkhorsten* droegen daarentegen WILLEM VAN GULIK, eenen zevenjaarigen Prins, gebooren uit MARIA, ook eene zuster van REINOUD en EDUARD, die met WILLEM DEN IV, Hertog van *Gulik*, gehuwd was. Hun aanhang dreef boven; de jonge WILLEM werd, door den Keizer, *tot Hertog* van *Gelder* en Graaf van *Zutphen* aangesteld, terwijl de Voogdije, geduurende zijne minderjaarigheid, aan zijnen *vader werd* opgedraagen.

WILLEM van *Gulik* was wel tot Hertog benoemd, *doch* de aanhang zijner moeije daar mede geenzins betengeld. De

Hee-

Heekerens vermeesterden de eene sterkte na de andere, en gaven den ouden Hertog WILLEM de handen vol werks. De jonge Hertog werd wel in sommige Steden gehuldigd; doch die van *Zutphen* zwoeren zijner moeije getrouwheid, mids zij, wanneer hij meerderjaarig zou geworden zijn, van hunnen eed zouden ontslaagen weezen. Vrouw MAGTELD, die *Harderwijk*, *Elburg*, *Hattem* en eenige *Veluwsche* Dorpen in haare magt had, verpandde dezelven aan den Bisschop van *Utrecht*, alzo zij geld noodig had, om haaren aanhang te stijven. Zedert verbond zij zig, naauwer nog dan te vooren, met de *Veluwsche* Steden, *Arnhem* uitgenoomen, aan welke zij verscheidene heilzaame Keuren gaf. De Hoofdsteden des Landschaps hielden ondertusschen WILLEMS partij, die, nu in zijn veertiende Jaar getreeden zijnde, met KATHARYNE van *Holland*, bruid van Hertog EDUARD, in 't huwelijk trad. Ter zelfder tijd, ontving hij het Hertogdom van *Gelder* en 't Graafschap *Zutphen* op nieuws ter leen van Keizer KAREL DEN IV. In 't volgende Jaar deed hij dien van *Zutphen* belofte, hunne Stad met geene Blokhuizen te zullen bezwaaren. De *Geldersche* onlusten waren egter nog op verre na niet gestild. Te *Thiel*, raakte de Burgerij, op Paaschdag, tegen elkanderen in de wapenen, waar door de Stad tot een deerlijk bloedbad gemaakt werd. De oude Hertog van *Gulik* ontsloeg zig eerlang van de Voogdijschap over zijnen zoon, die, plegtiglijk Ridder geslaagen zijnde, op de Stad *Thiel* aantrok, dezelve vermeesterde, en den Ingezeetenen den eed van getrouwheid aan zig deed afleggen. Zedert trok hij 't gantsche Land door, en bewees de beiderlei partijen, *Heekerens* zo wel als *Bronkhorsten*, zo veele toegenegenheid, dat hij 'er veelen aan zijne belangen verbond. De Graaf van *Blois* en Vrouw MAGTELD, zig van geld en hulp ontbloot vindende, lieten den moed t'eenemaal zinken. WILLEM werd alomme voor Hertog erkend, en zijne moei overleed te *Huissen*, omtrent het Jaar 1380.

Gelderland dus, na veel woelens, eindelijk in rust geraakt zijnde, trok Hertog WILLEM, in 't Jaar 1383, onder 't gezelschap der *Duitsche* Ridderen, naar *Lijfland* en *Pruissen*, om de ongelovige Ingezeetenen dier Landen, door de wapenen,

nen, tot de belijdenis van den Christelijken Godsdienst dwingen, 't welk toen *bekeeren* genoemd werd. Terwijl hij hier vertoefde, kreeg hij berigt, dat de *Brabanders* eenen inval in 't Rijk van *Nijmeegen* gedaan hadden; waar op hij spoedig naar huis keerde, om zijn Land, tegen diergelijke strooperijen, te beschermen. Hij deed meer; hij wierp bezetting in *Graave*, dat te vooren aan Hertog EDUARD in leen was opgedraagen geweest, en dreigde JOANNA, Hertoginne van *Brabrand*, met eenen zwaaren krijg. Door bemiddeling van Hertog ALBREGT VAN BEIJEREN, WILLEMS schoonvader, werd 'er, egter, eene soort van vergelijk getroffen, volgens het welk *Graave* aan *Braband* blijven moest. Doch dit verdrag werd haast verbroken. WILLEM maakte zig wederom meester van *Graave*, dat hij maar pas geruimd had. Hij verbond zig zedert met *Engeland* tegen *Frankrijk*, en werd zelfs een Leenman des *Engelschen* Konings, hoe zeer zulks zijnen vader tegen de borst was, die plegtiglijk beloofd had, zig nimmer tegen *Frankrijk* te zullen reppen. Met den aanvang des Jaars 1388 bragten de *Brabanders* en *Gelderschen* alle hunne magt tegen elkanderen op de been. De *Brabanders* niet verre van *Graave* over de *Maaze* gekoomen zijnde, raakte men slaags; de *Gelderschen* behaalden merkelijke voordeelen in dit gevegt, en bekwamen een groot deel gevangenen. Zij trokken zedert in *Kempenland*, alwaar zij verscheidene fraaije Dorpen in de asfche leiden. De Hertogin van *Braband* zogt toen hulp bij den Koning van *Frankrijk*, die, met een magtig Leger, naar *Gulikerland* afzakkende, den schrik dermaate onder de *Gelderschen* bragt, dat Hertog WILLEM den moed vallen liet, en bijkwam. Hij moest het verbond met *Engeland* vaaren laaten, en men bedong, dat de bezitters van *Graave* die Stad van *Braband* ter leen zouden houden.

Na 't eindigen van den *Brabandschen* krijg toog Hertog WILLEM wederom naar *Pruissen*. In 't te rug trekken, werd hij van den Hertog van *Pomeren* vastgehouden, alzo hij, zonder vrijgeleide, ondernomen had, zijne reis, in Pelgrims gewaad, te voet voort te zetten. Zes maanden sleet hij in de gevangenis. Toen, op vrije voeten gesteld zijnde, keerde

hij

hij t'huiswaards. Omtrent deezen tijd verdroeg zig Hertog WILLEM met zijne Raaden, Ridderschap en Steden, over 't stuk der munte, en 't slaan van eenige gouden en zilveren penningen. In 't Jaar 1393 kwam hij, door het overlijden zijns vaders, in 't bezit van het Hertogdom *Gulik*, en in 't volgende Jaar stond MARIA van *Gelder*, zijne moeder, alle haare bijzondere bezittingen aan hem af. De *Keulsche* onlusten over 't invorderen der Tollen, die wat laater voorvielen, werden spoedig beslist. Doch de *Brabandsche* begonnen eerlang wederom op te borrelen. Het overloopen van eenen *Brabandschen* Edelman tot de *Gelderschen*, en het onthalzen van eenen *Gelderschman* binnen *'s Hertogenbosch* gaf 'er gelegenheid toe. Men viel wederzijds in elkanders Landen, en deed elkanderen met branden en plonderen merkelijke schade. De Hertogin van *Braband* verbond zig met de *Luikenaars*, die met magt van volk eenen inval in *Gelderland* deeden; doch eerlang, bij gebrek aan leeftogt, genoodzaakt werden naar huis te keeren. Zij verdroegen zig zedert met de *Gelderschen*. Ook werd 'er een stilstand van wapenen, of, zo sommigen willen, een eeuwige vrede, tusschen de *Brabanders* en *Gelderschen*, getroffen. De Hertog van *Gelder* ging naderhand een verbond aan met Hertog LODEWYK van *Orleans*, die met zijne oomen, de Hertogen van *Bourgonje* en *Bourges*, oneenig was. WILLEM van *Gelder* verscheen, niet verre van *Parijs*, in 't slagveld, aan de zijde van LODEWYK, met vijf hondert ruiters. De Legers der twee Hertogen stonden 'er insgelijks geschaard. Doch men kwam tot geenen veldslag. Hertog WILLEM, wederom naar huis gekeerd zijnde, viel in eene kwijnende ziekte, waar aan hij, in den aanvang des Jaars 1402, overleed.

REINOUD DE IV, broeder van Hertog WILLEM, volgde hem op in 't gebied van *Gulik* en *Gelderland*. Bij zijne inhuldiging, bezwoer hij de voorregten der Steden, in welke hij aangenomen werd. In 't Jaar 1405 begaf hij zig in 't huwelijk; doch over den naam en 't geslagt zijner Gemalinne is bij de Schrijvers verschil. ANTONI, zoon van FILIPS DEN STOUTEN, Hertog van *Bourgonje*, tot Hertog van *Braband* zijnde ingehuldigd, verzuimde Hertog REINOUD het

Leen

Leen van *Graave* en *Kuik* voor hem te komen verheffen. Dit gaf tot oorzaak nieuwe oneenigheid. De Hertog van *Braband* trok met zijn Leger op *Gelderland* aan, en noodzaakte REINOUD, het gemelde Leen voor hem, met eenige duizenden kroonen, te komen verheergewaaden. Dit geschiedde in 't Dorp *Empel*, bij '*s Hertogenbosch*, in 't gezigt van eene talrijke meenigte volks. Hertog REINOUD was, ter zelfder tijd, gemengd in den twist, die, tusschen zijnen zwaager, Heer JAN van *Arkel*, en Hertog WILLEM van *Beijeren*, Graaf van *Holland*, ontstaan was. Terwijl Heer JAN naar *Gelderland* getoogen was, om den Hertoog van den staat zijner zaaken verslag te doen, had zijn zoon WILLEM de koenheid van de hand aan 's Lands Regeeringe te slaan, en te *Gornichem* en elders de Wet te veranderen. Heer JAN, t'huiswaards keerende, vond de Poorten alómme gesllooten. Die van *Gornichem* zonden zedert Booden aan den Graave van *Holland*, zijne hulp tegen de beide Heeren van *Arkel* verzoekende. Ook kwam hij terstond met zijn volk naar 't Land van *Arkel* af, en werd in verscheidene Steden tot Heere aangenoomen. Vader en zoon zig dus van hunne Heerlijkheden versteken ziende, sloegen de handen wederom samen. De zoon overmeesterde *Gornichen* met hulp der *Gelderſche* wapenen. Die Stad werd naderhand wederom van de *Hollanders* belegerd; doch toen trok 'er Hertog REINOUD met het *Geldersch* Krijgsvolk op af, en het beleg werd zedert opgebrooken. De Heeren van *Arkel*, zig onmagtig vindende om hunne Landen te beschermen, droegen al hun regt over dezelven op aan Hertog REINOUD. En dit was de grond van eene geweldige verbittering, tusschen de *Gelderschen* en *Hollanders*. Men trof eerlang een bestand voor drie Jaaren, die zo dra niet waren verstreeken, of de *Hollanders* zonden eenige Schepen in de *Zuiderzee*, en bestonden daarenboven te Lande door de *Veluwe* te stroopen, waar toe hun, door die van *Amersfoort*, de weg gebaand was. De *Amersfoorters* moesten dit eerlang ontgelden; en schoon 'er, tusschen hen en de *Gelderschen*, een verdrag was gemaakt, ontzagen deezen zig niet de Voorstad van *Amersfoort* te overmeesteren, en wel twintig huizen aan brand te steeken. De onlusten, die, in deezen tijd, tus-

schen

schen den Hertog van *Gelder* en den Graave van *Kleef*, ontstonden, werden door een minzaam vergelijk beslist. Eenigen tijd hier na, kwam Hertog REINOUD met Graaf WILLEM van *Holland* overeen, dat de Graaf het Land van *Arkel* bezitten zou, mids hij den Hertoge hondert duizend *Fransche* Schilden uitkeerde. Van dien tijd af is de aloude Heerlijkheid van *Arkel* met *Holland* vereenigd geworden. Hertog REINOUD en Graaf WILLEM, nu goede vrienden geworden, kwamen elkanderen over en weder bezoeken. De Hertog kreeg zedert bevel van 't *Keizerlijk* Hof, zig gereed te houden, om ten allen tijde derwaards te konnen trekken, en de misbruiken, die, zo wel in 't weereldlijk, als inzonderheid in het Kerkelijk bestier zijner Landen ingesloopen waren, te konnen aanwijzen. Ook werd hij eerlang, door Keizer SIGISMUND, op de Kerkvergadering te *Konstanz* beschreeven, alwaar zig onder anderen ook *Doesburgsche* Geestelijken bevonden hebben. De *Gelderschen* zijn gemengd geweest in de hevige onlusten, die tusschen Vrouw JACOBA, Gravinne van *Holland*, en derzelver oom, JAN van *Beijeren*, ontstaan waren. Verscheidene *Geldersche* Steden en eenigen uit de Ridderschap slooten, omtrent deezen tijd, een onderling verbond van vereeniging (*), malkanderen beloovende, bij afsljvigheid des Hertogs zonder wettige kinderen na te laaten, geenen Heer of Hertog aan te neemen, dan met de meeste stemmen van Ridderschap en Steden. Hertog REINOUD, ze-

(*) *De Ridderschap en Steden klaagden bij dit verbond over het schenden haarer voorregten, met deeze woorden: Ende want die Ridderschap in den Lande van Geldere ende in der Greefschap van Zutphen in oeren Landtrechten ende gewoenten ende die Burgeren ende Ingeseteren in den Steden der Lande ende der Graefschap voirsz. in oire Stedtrechten ende Privilegien ende gewoenten in voirtijden seer verkort sijn, enz. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, II. Deel, I. App. Kol. 176.

zedert een verbond met JAN van *Beijeren* getroffen hebbende, waar bij deeze beloofde, *Amersfoort* en *Gelderland* te zullen hegten, indien hij meester dier Stad werd, haalde zig daar door den haat des Bisschops van *Utrecht* op den hals. Hij bereidde zig ten strijde, en viel, terwijl de Bisschop zig gereed maakte om *Leiden* te ontzetten, met zijn volk in *'t Stigt*. Gaarne had hij *Amersfoort* overmeesterd; doch verneemende, dat de Stad van volk en voorraad wel voorzien, en dat de Bisschop zelf, op 't gerugt van onraad, van *Utrecht* vertrokken, daar binnen gekoomen was, staakte hij zijn voorneemen, en trok onverrigter zaake naar de *Veluwe* te rug. De *Utrechtschen*, de geleedene schade den *Gelderschen* betaald willende zetten, lieten niet na in de *Veluwe* alomme te plonderen en te branden. Omtrent deezen tijd werd de Kruisvaart tegen de *Hussiten*, die in *Boheemen* de hervorming predikten, en zig niet ontzagen de waarheid met de wapenen te verdedigen, ook in *Gelderland* afgekondigt, alwaar zig veel volks op de Monsterrolle liet aantekenen. 't Jaar 1422 bragt in 't eerst niet dan wederzijdsche strooperijen van *Gelderschen* en *Utrechtschen* voort. De Bisschop verrastte de Stad *Wageningen* in eenen donkeren nagt, na dat hij, om zijn oogmerk beter te ontveinzen, 's avonds te vooren, den Kerkendienst te *Utrecht* nog waargenoomen had. Voor 't einde van 't Jaar, werd 'er egter een verdrag getroffen. De Bisschop beloofde daar bij eene merkelijke somme gelds aan den Hertog te zullen tellen. Doch REINOUD beleefde de volbrenging deezer voorwaarde niet. Hij overleed in 't Jaar 1423, zonder wettige kinderen na te laaten.

ARNOUD, zoon van JAN, Heer van *Egmond*, en agterneef van de Hertogen WILLEM en REINOUD (*), werd, door 's Lands

(*) JOANNA *van* Gelder, *zuster van* WILLEM *en* REINOUD, *was met Heer* JAN VAN ARKEL *gehuwd geweest. Uit dit huwelijk was, behalven eenen zoon,* WILLEM *geheeten, eene dogter gesprooten, die* MARIA *genaamd, en met Heer* JAN *van*

'sLands Staaten, tot Hertog van *Gelder* en *Gulik* en tot Graave van *Zutphen* ingehuldigd. Hij had den ouderdom van veertien Jaaren nog niet bereikt, waarom 's Lands Staaten, immers het grootste gedeelte derzelven, Heere JAN van *Egmond* de Voogdije over zijnen minderjaarigen zoon opdroegen. Men beloong de bezweering der aloude en eenige nieuwe voorregten, die door het gezag der voorige Vorsten al vrij wat geleeden hadden. Voor 't einde van 't Jaar 1423 trouwde Hertog ARNOUD met KATHARYNE, dogter van ADOLF, Hertog van *Kleef*. En in 't volgende Jaar werd hij, door Keizer SIGISMUND, voor wettigen opvolger van Hertog REINOUD erkend. Doch 't Jaar 1525 was naauwlijks half ten einde geloopen, of de Keizer scheen hier van berouw te hebben, alzo hij ADOLF, Graaf *van den Berge*, bij opene brieven, voor Hertog van *Gelder* en *Gulik* verklaarde. De *Gelderschen* bekreunden zig des egter luttel, en bleeven Hertog ARNOUD aanhangen. Te *Utrecht* dongen 'er twee naar den Mijter, ZWEDER van *Kuilenburg* en RUDOLF van *Diephout*. Beide hadden ze hunne Voorstanders. ZWEDER werd van de *Gelderschen* gedraagen: doch RUDOLF was met geweld ten Bisschoppelijken Zetel ingedrongen. ZWEDER, die wijken moest, verzogt *Geldersche* hulp, en maakte zig, bij verrassing, meester van *Amersfoort*; doch werd 'er eerlang, door RUDOLF, wederom uitgedreeven. Hertog ARNOUD, begaan met den verjaagden Bisschop, wiens verkiezing bij 't *Roomsche* Hof zelf goedgekeurd was, ijverde zo sterk, om hem in 't bezit van deszelfs Bisdom te stellen, dat hij zijn eigen belang voorbij zag, en gedoogde, dat hem het Hertogdom *Gulik*, door Graaf ADOLF *van den Berg*, ontweldigt werd. ARNOUD was in verbond met FILIPS DEN GOEDEN, Hertog van *Bourgonje*, en stak zig diep in schulden, om hem, tegen den

---

van Egmond *in 't huwelijk getreeden was, wien zij, in 't Jaar* 1410, *deezen* ARNOUD *van* Egmond *gebaard had. Vide* H. AQUILII Chronicon Gelriæ, *p.* 36.

den aanhang van Vrouw JAKOBA, Gravinne van *Holland*, met geld te onderfteunen. Eene vergeeffche belegering van *Amersfoort* had den *Gelderfchen* ook veel volks gekost. RUDOLF van *Diephout* liet niet na geduurige invallen in *Gelderland* te doen, en 't Land van de *Veluwe* in 't bijzonder alomme plat te branden. Kortom, daar kwam haast zulk een verloop in de *Gelderfche* zaaken, dat 's Lands Staaten naar vrede begonnen te haaken. Terwijl men op middelen dagt, deed DIEPHOUT den *Gelderfchen* alleu leed dat hij kon, poogende *Thiel* te verrasfen, en toen hem dit mislukte, zijnen moed op de naaste Dorpen koelende. Men trof eindelijk een beftand voor den tijd van eene maand, dat eerlang in een altoosduurenden vrede verwisfeld werd. Ook werd 'er, door bemiddeling van den Graave van *Meurs*, een vierjaarig beftand beraamd, tusfchen den Hertog van *Gelder* en ROBERT *van den Berg*, die, nevens zijnen vader ADOLF, het Hertogdom *Gulik* bemagtigd had. Doch dit beftand werd binnen den tijd gebrooken. ADOLF, want ROBERT was overleeden, zig met WILLEM, Vrijheer van *Buuren*, verbonden hebbende, zeide Hertog ARNOUD den oorlog aan. Deeze, die nu 't geduld verlooren had, bereide zig ten ftrijde. Het Steedje *Buuren* leed den eerften aanval, en werd wel haast genoodzaakt zig aan Hertog REINOUD over te geeven. Zijn broeder, die Heer van *IJsfelftein* was, werd, door hem, met goedvinden der Staaten van *Gelderland*, in 't bezit der Heerlijkheid *Buuren* gefteld. ADOLF *van den Berg* verworf zedert brieven van den Keizer, waar bij Hertog ARNOUD gedagvaard werd, om zijn regt op het Vorftendom *Gelder* te bewijzen. Dit deed hij beide met woorden en wapenen, gaande ADOLF op de grenzen van *Gulikkerland* te keer. Deeze, hier door nog meer verbitterd, verkreeg eindelijk van Keizer SIGISMUND, dat Hertog ARNOUD in den Rijksban gedaan, en in 't openbaar vogelvrij verklaard werd. Toen beweerde Hertog ARNOUD, in openbaaren gefchrifte, zijn regt op het Hertogdom *Gelder*, verklaarende rondelijk, dat dit Hertogdom, na den dood van REINOUD DEN IV, geenzins aan 't *Roomfche* Rijk vervallen kon; maar op den naasten mannelijken erfgenaam overgaan moest. Hij vergde naderhand 's Lands Staaten eenen eed van getrouwheid

eid af, en daagde ADOLF VAN DEN BERG opendlijk tot eenen eldslag uit. De *Gelderschen* bragten hun volk in de wapenen; doch toen ADOLF, met *Keulsche* magt gesterkt, hun de tanden tonen liet, droopen ze af. Eenigen tijd hier na viel *Buuren* wederom af. Doch Hertog ARNOUD, van eenige *Geldersche* Steden bijgestaan, bragt de Burgerij haast andermaal onder zijne gehoorzaamheid. De *Gelderschen*, die den Hertog, met geld en volk, in deezen tijd, merkelijken dienst deeden, bedongen, bij deeze gelegenheid, meest allen tolvrijheid, tot dat zij van hunne kosten zouden voldaan zijn. Ook werden, op eenen Landdag te *Nijmeegen*, verscheidene vastsstellingen gemaakt, strekkende tot staaving van 't gezag der Staaten (*). In Lentemaand des Jaars 1436 werd 'er een bestand van vier Jaaren getroffen, tusschen Hertog ARNOUD en ADOLF VAN DEN BERG. FILIPS DE GOEDE, Hertog van *Bourgonje*, wiens gezag, door het aanwinnen van verscheidene Landen, merkelijk toegenomen was, tot scheidsman, tusschen Hertog ARNOUD en verscheidene andere Heeren, verkooren zijnde, deed zedert over eenige geschillen uitspraak. Ondertusschen waren de inkomsten van Hertog ARNOUD zo zeer verminderd, dat hij

(*) *Onder anderen moest Hertog* ARNOUD *belooven, geenrehande Landen, Sloeten, Steden, renten, guederen, noch gueden die hij had off verkregen heeft, te versetten, verpanden, verkopen, cwegh geven, nog anders in geenreleij wijs afhandigh te maecken buijten raede, weten ende wille sijnre Ritterschap en Hoifstsleden, gelijck sijnre G. in sijne ijrster ontfangingе ende huldinge den Lande dat hoich gelaeft ende besegelt hebben. Veirt soe onse G. Heer in sijne hullinge hoichgeliek gelaeft heeft, dat hij mit sijnre Ritterschap en vier Hoifstsleden eens werden sal, eenre munte daer in hij na oere guedtduncken sal doen slaen golt ende silveren gelt, dat dat soe geschiede, ende dat dat oick niet gelicht en warde buijten hoere weten en guetduncken. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel, I Append. Kol.* 183.

hij zig genoodzaakt zag schier alle zijne Sloten en Heerlijkheden te verpanden. De Ridderschap en Steden bedienden zig van zijne schaarsheid, om nieuw gezag te bekoomen, of om 't gezag, dat zij onder de voorige Vorsten verlooren hadden, wederom in te palmen. Hertog ARNOUD werd zedert, door Keizer FREDRIK DEN III, want SIGISMUND was overleeden, op den Rijksdag te *Frankfort* beschreeven, om over den vrede der Kerke, die in dien tijd verre te zoeken was, te handelen. Of hij 'er verscheenen zij, is mij niet gebleeken; maar wel, dat hij, in den twist der Pausen, zig eerst voor EUGENIUS verklaard hebbende, naderhand FELIX toeviel, wiens dogter hij gaarne voor zijnen zoon ADOLF tot eene vrouwe gehad had. *Gelderland* werd, omtrent deezen tijd, van alle kanten benaauwd. GERARD VAN DEN BERG, neef van ADOLF, die overleeden was, dreigde den Hertog op 't lijf te zullen koomen. De Krijgsknegten van FILIPS DEN GOEDEN, gedurig door 't Land trekkende, schooren den schamelen Landman kaal, en verdorven de Akkers en Veldvrugten. De *Utrechtsche* Bisschop gebruikte meer dan wettig gezag over de *Gelderschen*. Hertog ARNOUD was derhalven op middelen bedagt, om verdere onheilen te voorkomen. Voorraad van braave manschap was 't eerst dat 'er vereischt werd. Maar hier toe moest geld zijn. De Ridderschap en de drie Hoofdsteden, door den Hertog hier op beschreeven, willigden terstond eenenveertig duizend goudguldens in. Het *Nijmeegsch* Kwartier zou hier in seventien duizend goudguldens draagen, het *Zutphensch* vier duizend, en het *Arnhemsch* agt duizend. Het Kwartier van *Roermonde* zou ook zijn aandeel opbrengen, en het overige, door den Hertog, uit de Tollen, en zijne verdere inkomsten vervuld worden. De Hertog zag zig toen wederom genoodzaakt, merkelijke sommen ter leen op te neemen. Meer dan twee duizend Ruiters bij een gebragt hebbende, viel hij daar mede, in Slagtmaand des Jaars 1444, in *Gulikerland*, plonderende en verbrandende eene menigte van Dorpen. Die van *Gulik* hunnen slag waarneemende, vielen de *Gelderschen* zo onzagt op 't lijf, dat zij hen, met merkelijk verlies, te rug dreeven. Verscheidene *Geldersche* Heeren werden gevangen, om welken te lossen, Hertog ARNOUD zig wederom in nieuwe

schul-

schulden steeken moest. Eenige Jaaren geleeden was 'er ook geschil ontstaan, tusschen den Hertog en die van *Driel*, over eenige Dijkregten en Tollen. *Nijmeegen* was hier ook in gemengd, en zo zeer tegen den Hertog gekant, dat 'er eene vinnige vijandschap, tusschen hem en deeze Stad, uit geboorren werd. De Hertog deed, in 't Jaar 1447, de Ridderschap te *Arnhem* beschrijven. Hij wilde het geschil, tusschen hem en *Nijmeegen*, door de Ridderschap en Steden, beslegten laaten. Ook deed hij eenig uitbod van vergelijk, daar die van *Nijmeegen* niet mede te vrede waren. Hertog ARNOUD werd, door alle deeze onlusten, zijner zinnen schier bijster. In 't Jaar 1448 was hij genoodzaakt, een groot deel zijner huisſieraaden en kleinoodjen te verpanden. Die van *Nijmeegen* hadden zig midlerwijl meester gemaakt van de Tollen te *Lobek*, en het Slot te *Buuren* met de wapenen gedwongen. Zij zogten *Thiel* en *Bommel* over te haalen, terwijl Hertog ARNOUD, bij FILIPS DEN GOEDEN, om raad en hulp aanhield. Alles stond geschapen in de uiterste verwarring te geraaken, toen de Hertog, gedwongen, bijkwam, dien van *Nijmeegen* alles toegaf, en een verdrag met hun sloot. Eenigen tijd hier na ondernam Hertog ARNOUD eene reis naar *Italie*, laatende midlerwijl de Regeering zijner Landen der Ridderschap en Steden-Gezanten aanbevolen, terwijl zijne Gemalin KATHARYNE de Hertoglijke Hoogheid bewaaren zou. Hij keerde, in 't Jaar 1452, wederom te rug.

ADOLF VAN EGMOND, zoon van Hertog ARNOUD, heerschzugtig uit den aart, begon zig allengskens dieper in de zaaken van Regeeringe te steeken. Ook had hij 'er, zo 't scheen, vrij wat bekwaamheid toe. Immers die van *Deventer* booden aan, in eenen twist over 't *Utrechtsch* Bisdom, DAVID van *Bourgonje*, natuurlijken zoon van FILIPS DEN GOEDEN, tot Bisschop te willen aanneemen, mids dat de Voogdijschap, twaalf Jaaren lang, door ADOLF VAN EGMOND, bekleed zou worden. Zo verre ging zijne heerschzugt, dat hij, met de verstoorde Steden ééne lijn trekende, eerlang ook klagten tegen zijnen vader begon in te brengen. In 't Jaar 1458 werden 'er, door die van *Nijmeegen*, wederom hevige beschuldigingen tegen Hertog ARNOUD gedaan. Hij had, zei men, me-

 nig-

nigte van Sloten en Heerlijkheden vervreemd, zig zelf diep in schulden gesteken, den Lande zwaare schattingen afgeperst, en den uitheemschen Koophandel onderdrukt. Kortom, de Staaten waren zo wars van ARNOUDS Regeering, dat men, op eenen Landdag, besloot, zijnen ZOON ADOLF het bestier op te draagen. Men schikte ADOLF naar *Venlo*, uit welke Stad hij het platte Land des *Roermondschen* Kwartiers, dat het met zijnen vader hield, door geduurige strooperijen, onveilig maakte. Hertog ARNOUD sloeg zijne Krijgsmagt voor *Venlo*, en maakte 't zijnen zoon daar binnen zo bang, dat hij 't opgaf, zig met zijnen vader verzoende, en beloofde nimmer de wapenen tegen hem te zullen opvatten. Die van *Nijmeegen* vielen zedert in de ongenade des Keizers, en werden in den Rijksban gedaan. ADOLF trok, omtrent deezen tijd, naar *Jeruzalem*, waarschijnlijk om zijn hartenleed, over 't mislukken zijner verre ziende aanslagen, een weinig te verzetten. Zedert werden aan Hertogin KATHARYNE, die ook met haaren man Hertog ARNOUD oneenig geweest was, de *Lobeker* Tollen, tot een onderpand van zeventien duizend goudguldens, afgestaan. Men wil, dat zij haaren zoon, na dat hij van zijne *Jeruzalemsche* reize te rug gekeerd was, tot nieuwe buitenspoorigheden aanzette. ADOLF ondernam zedert eene tweede reis naar *Jeruzalem*, en sloot, te rug gekoomen, eene huwelijksverbintenis met KATHARYNE, dogter van KAREL van *Bourbon*. Hij en zijne moeder verzoenden zig, daar na, op nieuws, met Hertog ARNOUD: doch de vrede was van korten duur. KATHARYNE en ADOLF, van zins om, 't ging hoe 't wilde, den Hertog den voet te ligten, verbonden zig op nieuws met eenige Heeren en de meeste *Geldersche* Steden. Die van *Roermonde* alleen bleeven den Hertog onverzettelijk aankleeven. Men kwam overeen, dat men, met hulp van de Hertoginne en ADOLF, den Hertog gevangen neemen, en voor al zijn leven, op 't een of 't ander Slot, bewaaren moest: moeder en zoon lieten zig ligtelijk beweegen, om de hand tot dit gruwelstuk te leenen. De Hertog onthield zig op het Slot te *Graave*, werwaards zig de Hertogin, omtrent Kerstijd des Jaars 1464, begaf, wordende minzaamlijk van haaren Egtgenoot ontvangen.

ADOLF

ADOLF volgde haar, op den zesden van Louwmaand des volgenden Jaars, en werd, zonder dat men hem eenigzints verdagt hield, binnen gelaaten. Het vroor, in dien tijd, zo sterk, dat de Grafien en Rivieren, digt en vast, met ijs bezet lagen. Hertog ARNOUD beval, uit voorzorg, het ijs rondsom 't Slot te breeken. Doch ADOLF, vreezende voor 't mislukken zijns aanslags, verwierf, dat men een plek van de Graft digt liet, alwaar hij voorgaf zig met de Jufferschap te willen vermaaken. De tiende van Louwmaand, dag tot uitvoeringe van 't schelmstuk bestemd, werd op 't Slot, in volle vreugde, doorgebragt. ADOLF hield zig, tot laat in den nagt, met speelen bezig. De Hertog was wat vroeger te bedde gegaan, en nog in zijne eerste rust, toen hij van eenige vermomden, die gewapend ter slaapkamer kwamen instuiven, onzagt gewekt werd. Bedugt, dat de vijand 't Slot overmand mogt hebben, vroeg hij terstond naar zijnen zoon; maar toen deeze, kort daar op, binnen tradt, zag hij haast wat 'er gaans was. *Zoon*, zeide hij toen, zig met weenende oogen naar den ontaarden ADOLF wendende, *lieve zoon*, *wat begint gij? Bemin de vader*, was het antwoord, *geef u gevangen*, *het moet nu zo zijn*. Hem, dien de naam van zoon en 's vaders traanen 't hart hadden moeten breeken, werd naauwlijks zo veel als eene vleiende uitspraak van het wreedste vonnis ten halze uitgeperst. Men liet den rampzaligen vader zo veel tijds pas, dat hij een onderkleed aanschoot, en leidde hem over 't heelgelaaten ijs, dat zijnen vijanden eene brug verstrekt had. Voorts hem over de *Maaze* gebragt hebbende, werd hij, te paarde, naar 't Huis te *Lobek*, of het Tolhuis, en van daar, den volgenden nagt, naar 't Slot te *Buuren* gevoerd, alwaar hij meer dan zes Jaaren gevangen gezeeten heeft (*). 't Gerugt

(*) *Die der* Latijnsche *taale magtig*, *en belust zijn*, *deeze treurige Geschiedenis*, *met alle de sieraaden van welzeggen*, *beschreeven te zien*, *konnen bij* JUSTUS LIPSIUS (Monit. & Exempl. Politic. *Cap. V.* inter Violentiæ, *Num* 9.)

tugt der euveldaad, dat in 't eerst alle de nabuurige Landen doorklonk, verdween allengskens. ADOLF nam de Regeering in handen en werd alomme, behalven te *Roermonde*, ingehuldigd.

WILLEM VAN EGMOND, broeder van Hertog ARNOUD, was egter zo zeer tegen zijnen neef ADOLF verbitterd, dat hij hem de vriendschap opzeide. Hij verbond zig met Hertog JAN van *Kleef*, broeder van de Hertogin KATHARYNE; en deeze begon terstond vijandlijkheden, in 't Kwartier van *Nijmeegen* te pleegen. ADOLF zat niet stil, maar deed den Ingezeetenen des Lands van *Kleeve*, door geduurige invallen, geene kleine schade. Ook viel hij in de Heerlijkheid van *Kuilenburg*, welker Heer, GERARD geheeten, zig met den Hertog van *Kleef* verbonden had. Hij was, waarschijnlijk om het gevangen neemen zijns vaders, of om eenige Kerkschenderij, in den Pausselijken ban geraakt; doch wist, nog voor 't einde van 't Jaar 1466, brieven van ontheffinge te bekomen. Voorts liet hij zijnen oom in 't Land van *Kleef* geene rust; maar plonderde de Voorsteden van *Kalker* en *Kraanenburg*; voor welke laatste Plaats hij verscheidene braave Edellieden verloor. Daar werd wel een stilstand van wapenen, voor weinige maanden, getroffen; doch deezen verloopen zijnde, ging het plonderen en verwoesten op nieuws zijnen gang. ADOLF, den vierden man uit *Nijmeegen*

te regt raaken. HEIMRICIUS *verhaalt*, (Sophiol. *Libr. I. Cap.* 3.) *dat Hertog* ARNOUD, *naderhand uit zijne langduurige gevangenis verlost, en gevraagd zijnde*, wat hem, in al dien tijd, 't ondraaglijkst gevallen was? *dit merkwaardig antwoord gaf:* „ *'t Schelmstuk van mijnen eigen' zoon. Anderzints ontving ik allen leed en smaad als uit de hand der Hemelsche Voorzienigheid, en met een onverschrokken geest, wel bewust, dat de grootste Vorsten de grootste wederwaardigheden onderworpen zijn.*" *Zie* W. TESCHEMACHER Annales, *P. II.* §. 3. *p.* 521.

gen ten strijde opentbooden hebbende, sloeg zig voor Arnhem neder, dat door WILLEM van Egmond overmeesterd was. Hij verleet 'er twee weeken zonder vrugt, en moest toen de belegering opbreeken. De Hertog van Kleef maakte zig zedert, door verrassing, meester van Doesburg; doch moest het binnen drie maanden wederom ruimen, alzo 'er eene soort van verdrag, tusschen hem en ADOLF, getroffen werd. Dit verdrag was egter van korten duur. Hertog JAN en ADOLF bragten, niet lang hier na, hunne benden wederom in de wapenen, en deeden nieuwe invallen in elkanders Landen. In 't volgende Jaar viel 'er een veldslag voor bij Straalen, tusschen ADOLF en den Hertog van Kleef. Voor 't aangaan van den strijd, deed ADOLF eene belofte, dat hij zijnen vader op vrije voeten zou stellen, indien hij de overwinning bekwam. 't Gebeurde: ADOLF behaalde veel voordeels op den Kleevenaar; 't welk gelegenheid gaf tot het sluiten van een nieuw vredensverdrag, waar in Heer WILLEM VAN EGMOND ook begreepen was. ADOLF, scherpe brieven van den Paus, over 't mishandelen zijns vaders, ontvangen hebbende, dagt aan de beloften bij Straalen gedaan, en begon met die van Nijmeegen van 't ontslaan des ouden Hertogs te spreeken. Zij, te zeer op Hertog ARNOUD gebeeten, verklaarden 'er zig rondelijk tegen. ADOLF, die van zelf genoeg helde, om zijnen vader klein te houden, stelde de volbrenging zijner belofte nog eenigen tijd uit.

Ondertusschen vielen de Hertog van Kleef en de Heer van Egmond klagtig over ADOLF bij Hertog KAREL DEN STOUTEN, die zijnen vader FILIPS DEN GOEDEN opgevolgd was. Deeze, borg zijnde voor de geslootene verbonden, ontbood ADOLF bij zig, en hield toen zo lang bij hem aan, met bidden en dringen, dat ADOLF schriftelijken last gaf, om zijnen vader te ontslaan. Deeze werd daar op, over Thiel en 's Hertogenbosch, naar Hesdin gebragt, alwaar Hertog KAREL zig ophield. Vader en zoon beide verantwoordden zig meermaalen, in tegenwoordigheid van Hertog KAREL en deszelfs Hofgezin. Deeze deed zijn best, om hen te bevredigen; dat niet gelukte. ADOLF, bedugt voor zijn lijf, pakte zig heimelijk weg. Te Namen werd hij ontdekt, op bevel van

Hertog KAREL vastgehouden, eerlang naar *Vilvoorden* en van daar na *Kortrijk* gevoerd, alwaar hij, tot aan 's Hertogen dood toe, gevangen gezeeten heeft. Hertog ARNOUD trok vervolgens naar *Graave*, werd minzaamlijk in de Stad ontvangen, doch van het Slot niet dan met geweld meester. Die van *Roermonde* en *Gelder* namen hem ook terstond aan. Doch de andere *Geldersche* Steden hielden 't nog met ADOLF, en verkooren VINCENT, Graaf van *Meurs*, tot Ruwaard over de Landen (*). Hertog ARNOUD vermaande ondertusschen die van *Arnhem* en *Zutphen*, dat ze zig onder zijnen eed begeeven moesten, en de Paus schreef, tot dat zelfde einde, aan die van *Nijmeegen*, hen ontslaande van den eed, dien zij aan ADOLF gedaan hadden. Al dit hielp weinig: de Graaf van *Meurs* liet niet na het Land, omtrent *Roermonde* en *Graave*, geduuriglijk af te loopen. Hertog ARNOUD zat ook niet stil. Eindelijk sloot men een bestand voor eenige weeken, dat van tijd tot tijd verlengd werd.

Her-

(*) *De drie Kwartieren van* Gelderland, *dat van* Nijmeegen, Zutphen *en* Arnhem, *slooten, in den Zomer des Jaars* 1471, *een verbond, waar bij zij elkanderen bescherming beloofden. Voorts verklaarden ze de een den anderen gelijkerhandt daar toe te zullen helpen dat eenen jegelijck in sijnen Lande seijne verscheininge segele en de brieve van onsen genedigen Heere gehalden moegen warden, ind vervolgen ze, onsen genedigen Heere en sal geen Schattinge boeren ofte laaten boeren, dan na der alder gewoonten. En de off hijer in tot eenigen tijd gebreek viel, dat Godt verhuede ind sijner Genade dat terstont uit onsen gevolch niet off en dede stellen, soe sijn wij voirt met malkanderen overkommen, dat wij als dan sijner genaden in geenen diensten, Schattingen, beden, off andere saken sijner genaden aangaende te wille wesen en sullen, sijner Genaden en hadden dat ijerst affgeschaft. Zie* Groot Geldersch Plaçaatboek, *II. Deel*, 1. *App. Kol.* 193.

Hertog ARNOUD zat zo diep in schulden, en had zo weinig in koomen, dat hij eindelijk besloot, alle zijne Landen aan Hertog KAREL DEN STOUTEN, voor tweeennegentig duizend *Rhijnsche* goudguldens, te verpanden, mids dat hij, geduurende zijn leven, de inkomsten derzelven trekken, en 't bewind over dezelven behouden zou. 't Verdrag werd, te *St. Omer*, omtrent het einde des Jaars 1472, gesłooten. Doch naauwlijks was Hertog ARNOUD te *Graave* wederom gekeerd, of hij overleed 'er, zeer schielijk, op den drieentwintigsten van Sprokkelmaand des volgenden Jaars.

Hertog KAREL DE STOUTE poogde zig, terstond na Hertog ARNOUDS dood, in 't bezit van *Gelderland* te stellen. Brieven hielpen niet: hij trok dan zijne magt bij een, en maakte zig schielijk meester van schier alle de Plaatzen des *Roermondschen* Kwartiers. *Thiel*, *Bommel* en *Buuren* vielen ook in zijne handen. Eerlang trok hij voor *Nijmeegen*, daar men zig, onder 't beleid van REINIER VAN BROEKHUIZEN, in staat van tegenweer gesteld had. Doch de Hertog zette de belegering zo fel voort, dat men de Stad eindelijk opgaf. Toen hij zegepraalende door de Stad reed, baden hem mans en vrouwen op de knieën om genade. De plondering der Stad werd voor tagtig duizend goudguldens afgekogt, en het uitheemsch Krijgsvolk moest zonder geweer vertrekken. Na 't overgaan deezer aanzienlijke Stad werd KAREL hier niet alleen, maar door 't gantsche Land tot Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutphen* ingehuldigt. Zedert ging hij deeze Landen, als Leenman des *Keizerrijks*, van Keizer FREDRIK DEN III verheffen. Heer WILLEM VAN EGMOND, door hem tot Stadhouder over dezelven aangesteld, moest al terstond volk in *Gelderland* werven, om Hertog KAREL in eenen *Keulschen* krijg behulpzaam te zijn. In *Gelderland* viel ondertusschen niets bijzonders voor, tot op den dood van Hertog KAREL, die, weinige Jaaren hier na, in den slag voor *Nancij*, sneuvelde. Toen besłooten de *Gelderschen* ADOLF VAN EGMOND, die nog te *Kortrijk* gevangen zat, voor hunnen wettigen Hertog te verklaaren, gelijk geschiedde. Midlerwijl werd het bestier der Landen, bij voorraad, aan zijne zuster KATHARYNE opgedraa-

draagen. MARIA, dogter van Hertog KAREL en erfgenaame zijner Staaten, was nog ongehuwd, 't welk gelegenheid tot merkelijke onlusten gaf. Veelen hadden haar den DOLFYN van *Frankrijk* ten bruidegom toegeschikt; daar anderen zig gantschelijk tegen verklaarden. De *Gentenaars*, die onder de laatsten behoorden, vreezende voor de magt der *Franschen*, die met hun Leger op de grenzen lagen, rukten hunne benden te hoop, en gaven het bevel over dezelven aan ADOLF VAN EGMOND, na dat ze hem, met toestemming van MARIA, uit de gevangenis ontslagen hadden. 't Eerst dat hij ondernam, was een' aanval op *Doornik*, welke Stad *Fransche* bezetting ingenomen had. Doch hier werd hij eerst op de vlugt gedreeven, kort daar op uit den Zadel geworpen, en voorts afgemaakt.

KAREL, zoon van ADOLF, die nu omtrent tien Jaaren bereikte, doch nog aan 't Hof van *Bourgonje*, alwaar hij met zijnen vader gekoomen was, in hegtenis werd gehouden, werd, terstond na 's vaders dood, tot zijnen opvolger verklaard, terwijl 't bewind der zaaken in handen van zijne moeije KATHARYNE bleef. Niet lang hier na werd het huwelijk van MAXIMILIAAN, Aartshertog van *Oostenrijk*, en MARIA van *Bourgonje* voltrokken. Ook slooten de *Gelderschen* een verbond met den Bisschop van *Luik*, bloedvriend des Konings van *Frankrijk*, waar door zij deezen Vorst naauwer aan hunne belangen verbonden, 't welk hun naderhand bijzonder wel te stade gekoomen is. KATHARYNE van *Gelder* schreef aan Hertog MAXIMILIAAN en aan eenige *Nederlandsche* Steden, om de vrijlaating van haaren neef KAREL en deszelfs zuster FILIPPE te verwerven; doch haare poogingen waren vrugteloos. In 't volgende Jaar ontstond 'er merkelijke opschudding te *Arnhem*, verwekt door den aanhang van WILLEM VAN EGMOND, die oordeelde, dat hem de Voogdij over ADOLFS kinderen toekwam. Men kwam naderhand tot plonderen en rooven, en gantsch *Gelderland* liep gevaar van in de ongelegenheden te vervallen, waar uit het zo onlangs gered was. EGMOND had zig meester van *Arnhem* gemaakt, welke Stad door die van *Nijmeegen* belegerd werd. De Hertog van *Kleef* bewerk-

werkte een bestand; 't beleg van *Arnhem* werd opgebroeken; waar op hij, die wat anders dan de rust van *Gelderland* beoogde, zijnen zoon binnen die Stad trekken, en tot Hertog huldigen liet. Toen werd de twist feller. De *Gelderschen* wierven volk, en droegen het opperbevel over het zelve aan FREDRIK, Hertog van *Brunswijk*, op. De Hertog van *Kleef* verwoestte 't platte Land alomme, terwijl de *Bourgonjers* zig meester van *Graave* maakten. Zedert werd de Voogdij over de onmondigen aan HENRIK van *Zwartsenberg*, Bisschop van *Munster*, opgedragen, die reeds zestig duizend *Rhijnsche* goudguldens op het Graafschap *Zutphen* geschooten had, alzo de Hertog van *Brunswijk* krankzinnig geworden en naar huis gebragt was. De *Hollanders*, die 't met MAXIMILIAAN hielden, raakten ook met de *Gelderschen* in oorlog. Men deed malkanderen op de *Zuiderzee* allen mogelijken afbreuk. Ook viel *Leerdam* den *Gelderschen* in handen. KATHARYNE maakte zedert een verdrag met MAXILIAAN, volgens het welke haar de Stad en Voogdij van *Gelder*, voor haar leven, werd afgestaan. Ook kwamen eenige *Geldersche* Steden met hem overeen; welken hij daar op, door ADOLF van *Nassau*, den eed deed afneemen. De jonge Vorst van *Kleef* en JAN VAN EGMOND, zoon van WILLEM, bemagtigden *Wageningen*; terwijl die van *Zutphen Elburg*, dat zig voor MAXIMILIAAN verklaard had, veroverden. In 't Jaar 1481 werd 'er een stilstand van wapenen tusschen hem en de *Gelderschen* in 't algemeen getroffen. Deezen geeindigt zijnde, trok hij voor *Bommel*, alwaar hij egter 't hoofd stiet. Toen maakte hij zig vaardig, om eenen geweldigen inval in *Gelderland* te doen, dien de Staaten niet beter wisten af te keeren, dan met hem Gemagtigden te zenden, die hem voor Landsheer beloofden te zullen ontvangen: gelijk zedert, door de meeste Steden, geschiedde. De oude Hertog van *Kleef* stierf, niet lang hier na. Zijn zoon, ook JAN geheeten, bleef nog meester van *Arnhem*, en liet niet na, onder voorgeeven van veel van *Gelderland* te goed te hebben, het platte Land geduuriglijk af te loopen.

MAXIMILIAAN, die zijnen tegenstaanderen in *Vlaanderen* en el-

elders gelukkiglijk de vleugelen gekort had, werd, in 't Jaar 1484, door de Staaten van *Gelderland*, op nieuws tot Hertóg ingehuldigd. Zedert liet hij wat meer vrijheid aan KAREL VAN EGMOND, die, nu den ouderdom van zestien Jaaren bereikt hebbende, het Leger begon te volgen, zig onder de braafste Veldoversten van dien tijd, in de Krijgskunde, oeffenende (*). *Gelderland* begon toen een weinig adem te scheppen. Doch de zaaken van MAXIMILIAAN verliepen eerlang zo geweldig, dat hij door de *Gentenaars* gevangen genomen werd. Ook beloofde de Koning van *Frankrijk*, bij een plegtig verbond, KAREL VAN EGMOND, in 't bezit van *Gelderland* te zullen stellen. Deeze was, in eenen veldslag, door de *Franschen* gevangen genomen, en werd toen te *Abbeville* in *Frankrijk* bewaard. De *Gelderschen*, door zwaare schattingen, van de *Oostenrijksche* Regeeringe wars geworden, wendden alle hunne poogingen aan, om hem te verlossen. MAXIMILIAAN, zedert door zijnen vader, Keizer FREDRIK DEN III, op vrije voeten gesteld, schreef scherpe brieven aan de *Gelderschen*, om hen tegen den afval te vermaanen. Weinig hielp dit. Men liet niet na, gedurig op middelen bedagt te zijn, om KAREL te doen ontslaan. Men bood den *Franschen* Koning eene goede somme voor zijn losgeld aan. Deeze liet zig eindelijk beweegen. Men ontsloeg den jongen Vorst, die, in Lentemaand des Jaars 1492, behouden in *Gelderland* aankwam.

Men deed Hertog KAREL terstond alomme met blijdschap den eed van getrouwheid, daar MAXIMILIAAN geene kleine stoor-

(*) *Ook vind ik dat hij, in Januarij des Jaars* 1485, *bij de verkiezing van* MAXIMILIAAN *tot* Roomsch *Koning, op den Rijksdag te* Frankfort *is tegenwoordig geweest. 't Verdient zijne opmerking, dat hij onder de Rijksvorsten geteld, en Hertog van* Gelder *genoemd word.* Vide Marq. Freberi German. Rerum Scriptores, *Tom. III. p.* 17. *D.*

ſtoornis over blijken liet. Ook was 'er Keizer FREDRIK dermaaten over gemaakt, dat hij, in 't volgende Jaar, met een magtig Leger op *Gelderland* afkwam. Hertog KAREL, die middelwijl niet ſtil zat, maakte zig meester van *Buuren*. Ook verdreef hij de vijandelijke ſtroopers, en deed eenen geweldigen inval in *Braband*. MAXIMILIAAN werd, in dit Jaar, na 's vaders dood, tot Keizer verheeven. KAREL verbond zig, in 't volgende, met verſcheidene Heeren, en zogt zig aan alle kanten ſterk te maaken. Hij verbleef toen 't geſchil, dat hij met den Keizer over 't Hertogdom *Gelder* had, aan de vier Keurvorſten, die in zijn nadeel uitſpraak deeden. De Staaten van *Gelderland* lieten zig met dit vonnis geenzints genoegen; maar betuigden goed en bloed voor Hertog KAREL te willen opzetten. De Keizer bragt daar op een geweldig Leger op de been, dat hij, *Roermonde* bemagtigd hebbende, voor *Nijmeegen* nederſloeg. Doch die van binnen deeden uitval op uitval; en noodzaakten den Keizer eerlang 't beleg op te breeken. Hij trok zedert naar *Duitschland*, na dat zijn zoon FILIPS, als Erfheer der *Nederlanden*, alomme, behalven in *Gelderland*, was ingehuldigd. Tusſchen FILIPS en KAREL werd, in 't volgende Jaar, een ſtilſtand van wapenen getroffen. En in 't Jaar 1496 verſcheenen de *Gelderſchen* op den Rijksdag te *Worms*, waarſchijnlijk om het Regt van Hertog KAREL te verdedigen. Het beſtand lang ten einde geloopen zijnde, ging het wederzijds plonderen en branden wederom zijnen gang. De ſtreek tusſchen *Maas* en *Waal* werd, bij dag en bij nagt, deerlijk geplaagd. Hertog ALBREGT van *Saxen*, Veldoverſte des Keizers, maakte zig meester van de vesting *Batenburg*. Voor 't einde van 't Jaar 1497 werd 'er een nieuw beſtand voor zes maanden getroffen. Men dankte een gedeelte van 't *Keizerlijk* Leger af, 't welk zig omtrent *Deventer* nederſloeg; waar over, de Bisſchop van *Utrecht* te onvrede, zijne benden, nevens die der *Gelderſchen*, onder 't opperbevel van Hertog KAREL, op de *Keizerſchen* afzond, en hen verſtuiven deed. 't Beſtand was nog naauwlijks geeindigd, of de Keizer, fel op de *Gelderſchen* gebeeten, verbond zig met de Hertogen van *Kleef* en *Gulik*, die aannamen, Hertoge KAREL alle mogelijke afbreuk te doen. Deeze, van 's Lands

Staa-

Staaten onderſteund, deed door 't gantſche Land de trom roeren, en poogde zig allezins in ſtaat van tegenweer te ſtellen. De Keizer kwam middlerwijl zelf aan 't hoofd van zijn Leger, en bemagtigde *Nieuwſtad* en *Straalen*. Hertog KAREL werd, niet lang hier na, door *Franſche* hulpbenden merkelijk onderſteund. Toen viel men in 't Land van *Kleef*, en noodzaakte den Hertog, die *Deutichem* beſlooten hield, van zijn voorneemen af te zien. De Koning van *Frankrijk* bragt eerlang te weeg, dat 'er te *Aken*, tusſchen Hertog KAREL en de Vorſten van *Gulik*, *Kleef*, *Saxen* en *Beijeren*, een verdrag geſlooten werd, volgens het welke men beloofde, de wapenen, een Jaar lang, neder te leggen, en de onderlinge geſchillen aan 's Konings uitſpraak te verblijven. Het vreemd Krijgsvolk zakte allengskens uit *Gelderland* naar *Friesland* af, alwaar het nieuw werk vond. Na 't eindigen van 't beſtand ontſtonden 'er wederom nieuwe onluſten, tusſchen de Hertogen van *Gelder* en *Kleef*, die, in 't Jaar 1501, door een verdrag geeindigd werden. Doch alzo de Koning van *Frankrijk* het zelve niet tijdig genoeg bevestigden, werden de afgelegde wapenen wederom opgenomen. De Hertog van *Kleef* kwam met eenige vaartuigen den *Rhijn* afzakken, deed eene landing bij *Huisſen*, en verſtrooide de benden van Hertog KAREL, die hem tegen getrokken waren. Hij behaalde nog eenige andere voordeelen op de *Gelderſchen*, 't welk hem den moed niet weinig deed rijzen. In 't Jaar 1503 ontſtond 'er merkelijke onluſt, tusſchen Hertog KAREL en FREDRIK VAN BADEN, Biſchop van *Utrecht*, die tot ſcheidsman in een geſchil, tusſchen den Aartshertog FILIPS en den Hertog van *Gelder*, verkooren was. De wederzijdſche Landen leeden merkelijken laſt; doch alzo de Burgerij van *Utrecht* zig niet in den twist mengde, werd dezelve eerlang geſmoord. FILIPS, uit *Spanje* wederom in de *Nederlanden* gekoomen zijnde, verbood, op 't ſtrengſt, allen handel met de *Gelderſchen*. Hij rustte zig ook toe ten ſtrijde, zond een Leger over de *Maaze*; doch rigtte dit Jaar weinig uit. De Hertog van *Kleef* hield het Land insgelijks in eene geduurige onruſt: terwijl Hertog KAREL eenige Schepen in de *Zuiderzee* zond, die de *Hollandſche* Kusten onveilig maakten, en den Scheepvaart belemmerden. De Graaf van *Anhalt*

kwam

kwam met eenige *Keizerlijke* benden in *Gelderland*, en floeg het beleg voor *Bommel*. In 't Jaar 1505 deed Hertog KAREL, terwijl FILIPS, nu Koning van *Spanje* geworden, naar *Duitschland* gereisd was, eenen inval in *Gooiland*, en bragt den fchrik onder de *Hollanderen*, die hij zelfs, tot onder *Dordrecht*, beftooken kwam. Naderhand kwam Koning FILIPS met een magtig Leger in *Gelderland*, beftormde *Arnhem*, van welke aanzienlijke Stad hij eerlang meester werd. Toen vielen hem nog eenige andere Steden toe, waar door zijn gezag in *Gelderland* merkelijk aanwies. KAREL hier door geheel moedeloos geworden, lei het hoofd in den fchoot, floot een beftand van twee Jaaren met Koning FILIPS, en beloofde het gefchil over *Gelderland* aan de uitfpraak van aangeftelde Regters te zullen verblijven. Hij volgde zedert den Koning naar *Braband*, doch dugtende dat hem daar laagen gelegd mogten worden, trok hij heimelijk weg, kwam in *Gelderland*, en maakte zig terftond, boven beftand boven al, van eenige vestingen meester. Ook vielen hem eenige Edelen toe, die te vooren den Koning hulde gedaan hadden. Ondertusfchen was 't gantfche Land in de uiterfte verwarring, en Steden en Leden verdeeld. Koning FILIPS overleed in *Spanje*, in 't agtentwintigfte Jaar zijns ouderdoms, en deeze dood fcheen eenige verandering in de *Gelderfche* zaaken te zullen brengen. Hertog KAREL, die nu uit *Frankrijk* onderftand van volk bekoomen had, wendde alle zijne poogingen aan, om den vijand eenen kans af te zien. Hij viel in *Braband* en *Holland*, en hield de *Zuiderzee* met zijne Schepen onveilig. Doch, in 't Jaar 1508, werd den *Gelderfchen* het Slot *Pouderoijen*, waar uit zij de *Hollanders* gedurig lijk beftookten, door den Graave van *Anhalt* afhandig gemaakt. KAREL, om dit verlies te verzetten, viel wederom in *Gooiland*, en maakte zig vervolgens meester van *Muiden* en *Weesp*, welke Steedjes, egter, kort daar na, bij verdrag, wederom ontruimd werden. In 't Jaar 1510 vielen *Harderwijk* en *Bommel* Hertoge KAREL in handen. De Bisfchop van *Utrecht*, die, eerst met de *Gelderfchen* oneenig geweest zijnde, in dit zelfde Jaar, een verbond met hen aangegaan had, hielp hen *IJsfelftein* belegeren, voor welke Stad

zij

zij, egter, 't hoofd stieten. MARGARETA van *Oostenrijk*, zuster van Keizer MAXIMILIAAN, de Landvoogdij over de *Nederlanden*, voor haaren neeve KAREL, zoon van FILIPS, waarneemende, besloot, niet lang hier na, de *Gelderschen*, met magt van volk, op 't lijf te koomen. Ook zond zij een Leger af, dat, eenige vestingen bemand hebbende, zig voor *Venlo* nedersloeg; doch daar zo dapperen tegenstand vond, dat men eerlang genoodzaakt was, de belegering op te breeken. Hertog KAREL, dien deeze ongelukkige uitslag van 's vijands poogingen nieuwen moed gaf, trok over de *Maaze*, nam een goed deel Burgers van *'s Hertogenbosch*, die tegen hem aankwamen, gevangen; en behaalde verscheidene andere voordeelen in *Gelderland* en *Holland*. Hij kwam zelfs tot voor *Amsterdam*, alwaar hij eenige Schepen in de haven deed in de lugt springen, en merkelijken buit bekwam. *Arnhem* bleef nog van het overig gedeelte van *Gelderland* afgezonderd, en stond, nevens een kleine streek Lands, onder 't bevel van FLORIS, Heer van *IJsselstein*, uit den naam en van wegen KAREL van *Oostenrijk*, zoon van FILIPS. De Hertog van *Gelder* besloot dan deeze Stad, het kostte wat het wilde, te bemagtigen. Onverhoeds kwam hij 'er in de Lente des Jaars 1514 binnen, en kreeg terstond zo veel toeloops van Ingezeetenen, dat men de *Bourgonjers* ter Stad uitdreef. Zedert ging hij wederom op de *Hollanders* af, en deed hun in de *Alblasserwaard* merkelijke schade. Weinige dagen hier na werd 'er een vierjaarig bestand tusschen hem en MARGRIET van *Oostenrijk* getroffen.

Hertog KAREL, die in den oorlog leefde, kon, gedurende dit bestand, niet rusten. EDZARD, Vorst van *Oostfriesland*, dien men in *Groningerland* 't hoog bewind had opgedraagen, geweldiglijk geplaagd wordende van den Hertog van *Saxen*, die hem 't gebied poogde te ontweldigen, zogt hulp bij de *Gelderschen*, en vond Hertog KAREL terstond gereed. Deeze deed beloften van bijstand, en zond eenig volk naar *Groningerland* af: minst, egter, om EDZARD te helpen, meest om den Keizer te krenken, en zijn eigen gezag in *Groningerland* te vestigen. Wel haast gelukte hem dit laatste. Men zag hem eerlang tot Leenheer van Graaf EDZARD, ten

op-

opzigt van *Groningerland*, erkennen; welk Land hij wederom van den *Franschen* Koning, wiens hulp men ook nodig had, ter leen beloofde te houden. Zedert vielen de *Gelderschen* in *Friesland*, overmeesterden verscheidene Steden, en verdreeven den Hertog van *Saxen* uit dat Landschap. Hertog KAREL vernieuwde, in 't Jaar 1515, het verbond met die van *Groningen*, welke Stad den *Gelderschen*, door Graave EDZARD, was ingeruimd. De Hertog van *Saxen*, ziende dat hij *Friesland* en *Groningen* niet houden kon, besloot het Regt, dat hij op die Landen had, aan Koning KAREL, van wiens vader FILIPS, zijn vader Hertog ALBREGT dezelven in pandschap ontvangen had, wederom op te draagen. Ondertusschen kwam 'er een Gezantschap uit *Groningerland* in *Gelderland*, klaagende dat Hertog KAREL de *Friezen* begon te vergeeten. Hij paaide de Gezanten met goede woorden. Meer was 'er egter noodig, alzo FLORIS van *IJsselstein*, op bevel van Koning KAREL, naar *Friesland* getrokken was. Ook begonnen de *Gelderschen* toen op tegenweer te denken. Men versterkte *Groningen* en belegerde *Leeuwaarden*. Ondertusschen waren de *Friezen* en *Groningers* met het *Geldersch* gebied weinig gediend. Graaf EDZARD zelf maakte de mijnen, om zig met Koning KAREL te willen verdraagen. Heer FLORIS ontweldigde den *Gelderschen* verscheidene *Friesche* vestingen. Men zond, in 't Jaar 1517, Gemagtigden naar *Parijs*, om wegens 't geschil over *Friesland* te handelen. Doch FRANÇOIS DE I, Koning van *Frankrijk*, die tot Middelaar benoemd was, verschoof de uitspraak, alzo hij beide, zijnen ouden vriend, den Hertog van *Gelder*, en zijnen toekomenden schoonzoon, Koning KAREL, vreesde te mishaagen. Het belegeren en inneemen van verscheidene *Friesche* vestingen ging midlerwijl zijnen gang, daar LANGE PIER, een boeren zoon, doch de berugte Legeroverste van dien tijd, met *Geldersche* magt gesterkt, voor anderen de hand in had. Meest maakte hij zig, egter, vermaard, door het schuimen langs de *Zuiderzee*. In 't volgende Jaar handelde Hertog KAREL op nieuws met die van *Groningen*. Hij had zig gaarne, op vaster voet, tot Erfheer des Lands aangenoomen gezien; doch men wilde hem slegts voor *Ruwaard* erkennen. Hier over viel eenige twist, die van merkelijke verwij-

dering der gemoederen gevolgd werd. In den Herfst deezes Jaars ging Hertog KAREL eene huwelijksverbintenis aan met ELIZABET, dogter des Hertogs van *Brunswijk-Lunenburg*. En in 't volgende Jaar werd Koning KAREL, na den dood van zijnen grootvader MAXIMILIAAN, tot Keizer verheeven, zijnde hij den vijfden van dien naam. De Hertog van *Gelder*, schoon hij veele partijen onder de *Friezen* en *Groningers* had, zag zig, egter, in 't Jaar 1520, tot Erfheer der *Ommelanden* verklaaren. Al voor eenigen tijd was 'er merkelijke twist, tusschen de Steden *Kampen* en *Zwol*, over 't invorderen der Tolken, ontstaan. Elk trok zijnen streng; maar die van *Zwol*, om hunne banden vaster te leggen, namen Hertog KAREL, onder zekere voorwaarden, tot hunnen Overheer aan, en ontvloegen zig, in zo verre, van hunne onderwerping aan den Bisschop van *Utrecht*. Straks daar op volgde een krijg, tusschen de *Overijsselsche* Edelen en Steden en den Hertog van *Gelder*. Hij belegerde *Hasselt* en versterkte *Geelmuiden*. De *Overijsselschen* vielen daarentegen in de *Veluwe*, en vervulden 't gantsche Land met den schrik voor brand en plondering. Wel haast werden ze, egter, door de *Gelderschen* geslaagen en verjaagd. De Bisschop van *Utrecht*, niet van zins om zig *Overijssel* zo gemakkelijk te laaten ontweldigen, kwam met geworven krijgsvolk, van *Hoorn* over de *Zuiderzee*, te *Kampen* aan, en ging terstond op de *Gelderschen* los; doch regtte weinig uit. *Groningerland* werd, met den aanvang des Jaars 1522, ernstig van Keizer KAREL gedreigd; doch de Hertog van *Gelder* schikte 'er op nieuws volk naar toe, 't welk den Landzaaten moed gaf. De Bisschop van *Utrecht*, zig te zwak bevindende om den *Gelderschen* 't hoofd te bieden, zogt hulp bij Keizer KAREL, die hem eenig volk toeschikte, waar mede men den *Gelderschen* in *Overijssel* eenige afbreuk deed. Zij daarentegen verlostten *Geelmuiden*, vermeesterden *Koeverden*, en behaalden verscheidene andere voordeelen in *Overijssel* en *Drenthe*. In *Friesland* werden hun midlerwijl verscheidene sterkten ontweldigd. Die van *Overijssel*, des vegtens moede, flooten een verdrag met Hertog KAREL, waar bij zij zig verbonden, na 's Bisschops afsterven, geenen Heer aan te nee-

neemen, dan die belooven zou met de *Gelderschen* in vrede te leeven. Maar in *Friesland* stond het nog slegt geschapen. 't Jaar 1523 begon met wervingen van 's Keizers en 's Hertogs zijde. *Workum* werd door de *Keizerschen* ingenomen; en naderhand *Dokkum* en *Belwaard*. De *Gelderschen*, wier zaken in *Friesland* langs hoe meer verliepen, bestonden daarentegen tot in 't hart van *Holland* te plonderen en te rooven. Ook maakten zij zig meester van *Steenwijk*; doch moesten die vesting, nevens *Slooten* en de *Lemmer*, eerlang aan de *Keizerschen* overgeeven. Zedert verlieten zij *Friesland*, dat den Keizer getrouwheid zwoer. In *Groningerland* waren zij nog meester; doch de voorspoed des Keizers deed de Ingezeetenen om verandering denken. Hertog KAREL, om erger te voorkomen, floot toen eén Jaarig bestand met den Keizer. Te *Zwol* werd, omtrent deezen tijd, de *Geldersche* bezetting ter Stad uitgedreeven, en de Hertog zelf daar buiten gehouden. De nieuwlings verkooren Bisschop van *Utrecht* maakte zig gereed, om de *Gelderschen* geheel uit *Overijssel* te verdrijven. Doch de toebereidzelen duurden te lang, om veel vrugts te doen.

De Geloofsahervorming, door LUTHER in *Saxen* aangevangen, begon nu tot in de *Nederlanden* door te dringen. Doch gelijk zij eenen merkelijken Voorstander had aan Graaf EDZARD, zo leed zij veel van Hertog KAREL. Immers hij schreef brieven aan den Paus, waar in hij, onbezuisd genoeg, beloofde, de minste ketterij met den dood te zullen straffen. 't Jaar 1525 werd besteed om de gereezene geschillen tusschen de *Groningers* en 's Hertogs Stadhouder te bemiddelen, 't bestand, tusschen den Keizer en den Hertog nog voor een Jaar te verlengen, en eenen vrede met de *Utrechtschen* te sluiten. Keizer KAREL deed, geduurende het bestand, de *Groningers* ondertasten, of ze zig, gelijk de *Friesen* gedaan hadden, onder zijne gehoorzaamheid wilden begeeven. Doch MEEKWIK, Stadhouder van Hertog KAREL, ijverde te zeer voor 't gezag zijns meesters, zo dat 's Keizers poogingen, voor als nog, weinig vrugt deeden. Tusschen Hertog KAREL en die van *Zwol* was merkelijke oneenigheid gereezen, waar over te *Appeldoorn*, tusschen de *Gelderschen* en *Utrecht*-

 schen,

schen, gehandeld werd. De Hertog zogt den Bisschop tegen de *Zwolschen* op te hitzen, om dus in drabbig water te visschen, alzo hij 't oog had op de heerschappij over 't Beneden- en Boven-Stigt, dat is, *Utrecht* en *Overijssel*. Ook waren de Staaten van *Utrecht* met den Bisschop oneens: 't welk zo hoog liep, dat men den Bisschop de Poort van *Utrecht* voor 't hoofd geslooten hield; waar op hij, eenige benden bijeen gerukt hebbende, de Stad met geweld poogde te overmeesteren. De verlegene Burgerij schikte toen om hulp naar Hertog KAREL. Men liet *Geldersch* Krijgsvolk binnen. De Bisschop maakte zig midlerwijl meester van de *Vaart*, van waar hij der Stad den toever kon afsnijden. De *Gelderschen* hielden zig niet slegts op met het platte Land af te loopen; maar overweldigden zelfs, bij verrassing, de Stad *Hasselt*. De Bisschop, die zig voor *Utrecht* gelegerd hadt, werd, door eenen krijgslist, genoopt, de Stad te verlaaten. Nog voor 't einde van 't Jaar 1527 werd 'er eene handeling over een verdrag aangevangen, die vrugteloos afliep. De Bisschop van *Utrecht* werd eerlang door de *Gelderschen* van alle kanten zo geweldig benaauwd, dat hij, geenen kans ziende om zijne vervallene zaaken te redden, het weereldlijk gebied van *Utrecht* en *Overijssel* aan Keizer KAREL opdroeg.

De voorspoed der *Gelderschen* was met het Jaar 1527 ten einde geloopen. Het volgende bragt hun, behalven de gelukkige *Haagsche* togt, naauwlijks iet dan rampen aan. Die van *Overijssel* verbonden zig met den Keizer, beloovende Hertog KAREL te zullen beoorlogen, zo lang hij nog iets in *Overijssel* bezat. De *Gelderschen* ondernamen *Schoonhoven* te verrassen, doch hun aanslag liep te loor. Te *Dordrecht* werd besllooten, de *Gelderschen* met alle magt te keer te gaan; 't welk den schrik bragt onder de dappersten. MAARTEN VAN ROSSEM, Veldmaarschalk van 't *Geldersch* Leger, dien 't minst aan moed ontbrak, spoorde, egter, zijne onderhebbende benden aan tot eenen togt naar *Holland*. Hij had het op den *Haage* gemunt. De Plaats werd overvallen, en deerlijk geplonderd: waar na zig de onbezuisde hoop, rijkelijk met buit belaaden, wederom naar *Utrecht* begaf. Hier werd eerlang, door beslag van Hertog KAREL, een nieu-

nieuwe Bisschop gekooren, die, buiten de Stad, schier nergens erkend werd. De *Gelderschen* leeden midlerwijl veel afbreuks van JURIAAN SCHENK, dien Keizer KAREL tot Stadhouder van *Friesland* en *Overijssel* had aangesteld, en van verscheidene anderen. Zij verlooren *Hattem*, *Elburg*, *Harderwijk* en eenige andere Plaatzen. En tot eene overmaat van rampen, werden ze eerlang uit *Utrecht* verdreeven. De verjaagde Bisschop, de Stad, door geheim verstand met eenige Burgers, ingekreegen hebbende, viel met veel hevigheid op de *Geldersche* bezetting aan, die na eenigen tegenstand overmand werd. *Thiel* werd zedert ook van de *Keizerschen* bestormd; doch niet bemagtigd. *Wageningen*, voor erger dugtende, besloot brieven van vrijwaaring van den Bisschop van *Utrecht* te verzoeken. Hertog KAREL, zig van alle kanten geprangd vindende, was genoodzaakt, in Herfstmaand deezes Jaars, een verdrag met Keizer KAREL te maaken, volgens het welke hij zijne Landen beloofde van den Keizer ter leen te zullen houden, zullende dezelven, indien hij zonder wettige erfgenaamen overleed, op den Keizer vervallen. Men hield den inhoud van dit verdrag zeer geheim. De *Geldersche* Steden werden den Hertog wederom ingeruimd, en alles scheen zig tot rust te zullen schikken. De bloedige Plakaaten tegen de Ketters, omtrent deezen tijd, door Hertog KAREL, uitgegeeven, verwekten alleenlijk eenige nieuwe opschuddingen onder 't volk. Ook was de Hertog, omtrent twee Jaaren hier na, gemengd in eenen twist, tusschen Graaf ENNO van *Embdem* en eenen Heer uit den Huize van *Oldenburg*, die wel spoedig werd bijgelegd; doch daar na wederom ontvlamde. De *Gelderschen*, die den *Oldenburger* bijstonden, behaalden toen de overwinning in een gevegt tegen Graaf ENNO. Zedert eischten zij *Embden* op, en belegerden het Slot *Greet*, dat, door lafhartigheid van den Bevelhebber, aan hun werd ingeruimd. Graaf ENNO begon toen tot vrede te neigen, die eerlang getroffen werd.

De vrede, met Keizer KAREL gemaakt, was niet magtig, het hart van den *Gelderschen* Hertog, dat met eenen onverzoenlijken haat tegen 't Huis van *Oostenrijk* vervuld was, eenigzins te veranderen. Des droeg hij, in Wijnmaand des

Jaars 1534, alle zijne Landen, en zelfs *Groningen*, aan den Koning van *Frankrijk* op. Verstoord op de *Groningers*, die hem, in den jongsten oorlog tegen den Graave van *Embden*, hulp geweigerd hadden, ondernam hij zedert, een verbond met den Koning van *Deenemarken* gemaakt hebbende, hen, op den naam der *Deenen*, te beoorlogen. Doch zij, al lang wars van de *Geldersche* Regeering, onderwierpen zig eindelijk geheel aan Keizer KAREL. Dus bevorderde de *Geldersche* Hertog, die zijne eigene verheffing zogt, zijns ondanks de grootheid van den Huize van *Oostenrijk*, dat hij gaarne op 't laagst vernederd gezien had. Zijne heerschzugt was oorzaak, dat het ééne Land voor het ander na den Keizer in handen viel. De *Keizerschen* benamen den *Gelderschen* verscheidene Plaatzen, welke zij in *Groningerland* bezet hielden. Hertog KAREL was blijde, dat hij den vrede, jongst met den Keizer gesloten, wederom vernieuwen mogt; 't welk binnen *Graave*, in Wintermaand des Jaars 1536, geschiedde. Ondertusschen bleef hij nog al gedurig op zijne luimen leggen, poogende nu *Enkhuizen*, dan *Gornichem*, en eindelijk *Dordrecht* te verrassen: doch alles liep hem tegen. In Wijnmaand des Jaars 1537, 's Lands Staaten bij een geroepen hebbende, zogt hij hen te beweegen, om zig, na zijn overlijden, onder de *Fransche* heerschappij te begeeven. Doch niemand was 'er, die hier ooren naar had, alzo *Frankrijk* te verre van de hand lag, om *Gelderland* te beschermen. Men vatte zelfs, uit 's Hertogen voorslag, zo groot een misnoegen tegen hem op, dat men, in verscheidene Steden, zijne Blokhuizen, bij verrassing, innam, en tot den grond toe slegten deed. Hevige beschuldigingen werden 'er daarenboven tegen hem ingebragt. In Louwmaand des Jaars 1538 besloot men, WILLEM, zoon des Hertog van *Gulik* en *Kleef*, tot opvolger van Hertog KAREL te verklaaren, indien hij zonder kinderen overleed. Doch men draalde zo lang niet met hem in te huldigen; 't welk, in de volgende maand, binnen de voornaamste Steden, geschiedde. Al dit en nog meer trof Hertog KAREL zo diep, dat hij van spijt in 't ziekbed stortte, en, op den laatsten van Zomermaand des Jaars 1538, binnen *Arnhem*, overleed.

Wil-

WILLEM DE II, oudste zoon des Hertogs van *Gulik* en *Kleef*, een jongeling van omtrent twintig Jaaren, werd, na KARELS dood, op nieuws tot Hertog aangenomen. Ondertusschen liet Keizer KAREL niet na, zijn regt op *Gelderland*, door brieven, aan de Staaten gerigt, te beweeren. Hij had nog eenen Mededinger, ANTONY, Hertog van *Lotharingen*, gebooren uit FILIPPA, zuster van Hertog KAREL. Doch de Staaten scheenen in 't algemeen meer tot WILLEM gezind te zijn. Deeze ondertusschen, bedugt voor zo magtigen vijand als de Keizer was, ging hem, in 't Jaar 1540, te *Brussel* spreeken, en poogde, met zijne bewilliging, in 't bezit van *Gelderland* te blijven. FRANCOIS DE I, Koning van *Frankrijk*, zogt zedert met Hertog WILLEM een verbond te sluiten, en zig van hem tegen den Keizer te bedienen. Ook werd 'er, tusschen hem en JOANNA, dogter van HENRIK, Koning van *Navarre*, en van eene zuster des *Franschen* Konings, eene huwelijksverbintenis aangegaan. De Keizer had ondertusschen Hertog WILLEM, op den Rijksdag te *Regensburg*, gedagvaard, alwaar de *Geldersche* Gemagtigden verscheenen, en den Keizer zijn regt op *Gelderland* hoorden verdedigen. WILLEM was zedert op zijne hoede, en deed, door MARTEN VAN ROSSEM, een goed getal knegten werven, die, zo 't heette, tegen den *Turk* gebruikt zouden worden. VAN ROSSEM, met een deel volks over de *Maaze* gekoomen, verzogt aan die van *Luik* den vrijen doortogt naar *Frankrijk*; doch dit werd hem niet slegts geweigerd, maar die van *Antwerpen* vielen de *Gelderschen* onverhoeds op 't lijf, en dwongen hen over de *Maaze* te rug te keeren. VAN ROSSEM vertoefde hier niet lang; maar zijn volk wederom over de Rivier gezet hebbende, liep hij 't platte Land van *Braband* wijd en zijd af, vermeesterde 't Slot *Hoogstraaten*, en sloeg een Legertje, dat door RENÉ VAN CHALONS, Prins van *Oranje*, tegen hem werd aangevoerd. Naderhand durfde hij zelfs *Antwerpen* opeisschen; doch weigerend antwoord bekoomende, toog hij voor *Leuven*, welke Stad hij insgelijks, op den naam des *Franschen* Konings, opeischte. Ook werd 'er een verdrag met hem gemaakt, dat naderhand wederom verbroken werd; zo dat hij hier niets uitregtte. Hij trok zedert naar huis, wordende zijn

Leger door den Koning van *Frankrijk* afbetaald (*). In 't volgende Jaar werd de Hertog van *Aarschot* tegen de *Gelderschen* te velde gezonden, doch, na een scherp gevegt, op de vlugt gedreeven. De Keizer kwam zedert met een Leger langs den *Rhijn* in *Gulikkerland*, en belegerde de Stad *Duren*, die zo geweldig van hem werd bestormd, dat hij 'er eerlang meester van werd. Ook bemagtigde hij *Gulik* en *Roermonde*. WILLEM, door zo veel ramps gedwee geworden, zogt voorspraak bij den Keizer, kwam eerlang zelf in 't Leger, en bad zo ootmoediglijk om vergiffenis, dat hem zijne misdaad werd kwijtgescholden, mids hij voor altoos van *Gelderland* afstand deed. Dit geschiedde vervolgens, op eene plegtige wijze. 's Lands Staaten werden van den gedaanen eed ontslaagen, en op den twaalfden van Herfstmaand des Jaars 1543 het vermaard verdrag van *Venlo* geslooten, bij het welke Keizer KAREL voor wettigen Hertog van *Gelderland* en Graaf van *Zutphen* erkend werd. In 't volgende Jaar werd dit verdrag, op den Rijksdag te *Spiers*, bevestigd, en daar benevens beloofd, dat *Gelderland* nimmer vervreemd of van een gescheiden zou worden (*).

Dus zijn deeze Landschappen, de laatsten van alle de *Nederlanden*, eindelijk den Huize van *Oostenrijk* in den schoot ge-

(*) JOANNES SERVILIUS *heeft deezen togt van* MARTEN VAN ROSSEM, *in een afzonderlijk Werkje, beschreeven met den naam van* Geldro-Gallica Conjuratio in totius Belgii clarissimam Civitatem Antverpiam. *Extat in Tomo III.* Scriptorum German. *a* M. FREHERO editorum *p.* 263.

(*) *Wij hebben ons, in het samenstellen van dit Kort Begrip der* Geldersche *Historie, doorgaans van* PONTANUS *en* SLIGTENHORST *bediend. 't Was niet nodig deeze Schrijvers gedurigljk aan te haalen, om dat de bijzondere ge-* vak-

vallen. Zedert hebben zij doorgaans eenerlei lot met de andere *Nederlanden* gehad. Men weet, hoe deeze allen aan FILIPS, zoon van den Keizer, overgedraagen zijnde, in eenen bloedigen oorlog, met zijne *Spanjaards* zijn ingewikkeld geworden. *Gelderland* was één van de Landschappen, die, in 't Jaar 1579, een naauw verbond van vereeniging met malkanderen slooten. Ook kwamen de *Gelderschen*, niet zonder eenige aarzeling, in 't Jaar 1581, tot het afzweeren van FILIPS, Koning van *Spanje* (*). Van dien tijd af is de oppermagt bij de Staaten des Landschaps geweest. Doch alle deeze zaaken en veele anderen, *Gelderland* niet in 't bijzonder betreffende, staan ons in dit Kort Begrip niet te verhaalen.

De oppermagt over *Gelderland*, zo wel als over de andere vereenigde Provintien, is bij de Staaten des Lands (†), die hier

vallen, elk op zijn Jaar, ligtelijk bij hun te vinden zijn. Wanneer wij van andere Schrijvers gebruik hebben gemaakt, hebben wij zorg gedraagen, om zulks overal aan te wijzen.

(*) *Men kwam, eerst in Junij des Jaars* 1581, *in* Gelderland *tot besluit, om den Koninklijken naam te verlaaten, en zijne Zegels te veranderen; schoon men niet kon goedvinden, hem voor vijand 's Lands te verklaaren; gelijk ik ook niet weet, dat door de andere Provintien geschied is. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *I. Deel*, Prilim. *Kol.* 112. *Ondertusschen ontbrak het, in* Gelderland, *zo weinig aan haat tegen de* Spanjaards, *dat men, al op eenen Landdag, in den Jaare* 1577 *gehouden, durfde verklaaren, dat de* Spangiaerden waren barbarische bloetgierige bloethonden. *Landd. Recessen* 3 *Januarij* 1577.

(†) *De naam van* Staaten *betekent eigentlijk zo veel als een* orde *of* rang *van menschen, en past dus voegzaam op de verschillende rangen van Edelen, Steden enz. welken de*

hier uit twee Leden bestaan, de Ridderschap en Steden. Alle de Riddermaatigen worden, na dat zij in de Kwartieren aangenomen zijn, op de Lands- en Kwartiersdagen beschreeven. Doch de Steden zenden alleenlijk Afgevaardigden derwaards, om 'er de Opper-Regeering, van haarentwege, te helpen waarneemen. Het eerste verbond, tusschen de Ridderschap en

Algemeene Landschaps-vergaderingen uitmaaken. Hij is niet zeer vroeg, noch algemeen, zo 't schijnt, gegeeven aan de Algemeene Landschaps-vergaderingen, bestaande uit Afgevaardigden van de bijzondere Leden van den Staat, noch ook aan derzelver Afvaardigers. Bij de Latijnsche *Schrijvers der middeleeuwe worden de Algemeene Staatsvergaderingen doorgaans* Generalis Placita *genoemd. Vide* DU CANGE VOCE PLACITUM, *Tom. V. p. m.* 517. *In* Engeland *hebben de Staatsvergaderingen al van ouds* Parlamenten *geheeten.* Id. voce Parlamentum, *Tom. V. p.* 193. *Eene plaats vind ik bij* DU CANGE (Voce STATUS, *Tom. VI. p.* 721.) *uit welke blijkt, dat de naam van Staaten, ook in de middeleeuwe, aan de Algemeene Landsvergaderingen, in* Frankrijk, *gegeeven werd. In* Holland *werd nog, in den Jaare* 1587, *de Dagvaart der Staaten de Hooge Raad des Lands geheeten. Zie* H. DE GROOT *in de* Holl. Consf. *en* Adv. *III. Deel, Consf. CCCXXVI.* §. 14. *p.* 619. *Welke naam zelfs, zo wel als die van Staaten, aan de Vergaderingen der Leden eener bijzondere Heerlijkheid, gelijk die van* Voorne *was, gegeeven werd. Zie* ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, Beschrijving van den Briel en Voorne, *I. Deel, Cap. IV. bl.* 8. *Men is thans zo gewoon, deezen naam alleen aan die Vergaderingen te geeven, dat men vreemd op zou hooren, als iemand nu van Staaten van bijzondere Steden repte. Voor twee honderd Jaaren sprak men, egter, nog van de Staaten van* Haarlem, Leiden, *en der* Gouwe. *Zie* Regist. der Dagv. van Holland, *door* MR. AERT VAN DER GOES, *bl.* 27.

en Steden, van 't welk men melding gemaakt vind, werd, op den 3 Maij des Jaars 1418, bezegeld. Tot het opregten van dit verbond schijnt het verkorten van 's volks voorregten, door de heerschzugt der Vorsten, gelegenheid te hebben gegeeven. Men beloofde onderling, onscheidbaar met elkanderen vereenigd te willen blijven, en elkanderen aan regt te helpen, zelfs dan, wanneer 't van den Vorst geweigerd werd. Ondertusschen verbond men zig ook, om 's Vorsten voorregten, naar vermogen, te helpen voorstaan. Een goed getal van Ridderen en Knaapen, benevens de Gemagtigden der Steden *Nijmeegen*, *Thiel*, *Salt-Bommel*, *Graave*, *Maas-Bommel* en *Gend* tekenden dit verbond. In 't Jaar 1436 werd 'er een diergelijk verbond van eenigheid, tusschen eene veel grooter menigte van Ridderen en Knaapen en de gemelde Steden, benevens de Stad *Leerdam* en het Schependom van *Schoenerwoerd*, gemaakt en bezegeld. De Hertog en veele Ridders en Steden bleeven nog eenen geruimen tijd buiten dit verbond; doch, na dat hij 'er zig, in 't Jaar 1441, in begeeven had, werd zijn voorbeeld door de meesten gevolgd. Een nader verbondbrief is 'er nog voorhanden, gemaakt tusschen de Gemagtigden der drie Kwartieren, *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem*, in den Jaare 1471: en in 't Jaar 1491 werd 'er een diergelijk verbond getroffen, in 't welk het Kwartier van *Roermonde* ook begreepen was. Deeze verbonden schijnen de grondslagen van vereeniging tusschen de bijzondere deelen van *Gelderland* geweest te zijn, en de eerste gelegenheid tot de Landschaps-vergaderingen, of bijeenkomsten van Ridderschap en Steden, gegeeven te hebben.

Voor de tijden der *Nederlandsche* beroerten werd *Gelderland* geregeerd, behalven door den Vorst of Hertog, door Bannerheeren, Ridderschap en Steden. De Bannerheeren, die allen in 't Graafschap *Zutphen* woonden, waren vier in getal: te weeten, die van *Bronkhorst*, *'s Heerenberg*, *Baar* en *Wisch*. Zij maakten 't eerste Lid van den Staat uit, en hadden alleen zo veel gezags in 't bestier des Lands, als de gantsche Ridderschap, die uit een onbepaald getal van Edelen bestond. Doch in den *Spaanschen* oorlog vielen zij den vijand toe, en werden zedert geheellijk buiten de Regeering gehouden.

den. Men besloot, op den 23 Februarij des Jaars 1593, geene Bannerheeren, in dadelijken dienst van den vijand geweest zijnde, geduurende de beroerten, op Land- noch Kwartiers-dagen te verschrijven. De Bannerheer van *Bronkhorst* alleen werd, volgens besluit van den 22 Maij des Jaars 1603, op de Kwartiersdagen des Graafschaps *Zutphen* toegelaaten; doch, in 't Jaar 1629, verzogten HERMAN OTTO en GEORGE ERNST, Graaven van *Limburg* en *Bronkhorst*, te vergeefsch, om als Bannerheeren op de Landdagen te mogen verschijnen. 't Werd hun volstrektelijk geweigerd. Zedert bestaat de Regeering van *Gelderland* alleen uit Ridderschap en Steden. De Ridderschap word tegenwoordig uitgemaakt, door een getal van omtrent zestig Heeren in de drie Kwartieren der Provintie. Zij hebben in 't algemeen, in navolginge der *Duitschers*, den naam van Baronnen aangenomen; welke naam hun ook door veele bijzondere persoonen gegeeven word. Sommigen, die door den Keizer tot den Graavenstand verheeven zijn, voeren, in de *Duitsche* Rijksvergaderingen en onder bijzondere persoonen, den titel van Graaf: doch in hunne ampten en in openbaare brieven worden zij allen, zonder onderscheid, alleenlijk Jonkers, Riddermaatigen en Heeren genoemd. Ook word hun geen hoogere titel of rang, op de Landschaps-vergaderingen, gegeeven. Vorsten, Graaven en Bannerheeren, welker Heerlijkheden binnen de Provintie leggen, mogen, volgens 's Lands Wetten, Akten onder hun eigen Zegel passeeren. In de drie Kwartieren van *Gelderland* worden onderscheidene zaaken vereischt, om in de Ridderschap te konnen verschreeven worden. In 't algemeen kan men zeggen, dat 'er doorgaans toe vereischt word, dat iemand van den Hervormden Godsdienst en uit een Geslagt gesprooten zij, 't welk al overlang, in zijn Kwartier, in verschrijvinge geweest is; dat hij het vereischt getal van Jaaren hebbe, en genoegzaame Landgoederen, Adelijken of anderen, in het Ampt, waar uit hij in verschrijving komt. Ook moesten de Riddermaatigen weleer hunne vaste woonplaats ten platten Lande hebben; doch men heeft naderhand geene zwaarigheid gemaakt, om zulken, die in Steden woonden, om meer dan ééne reden, hun regt tot

de

de verfchrijvinge te laaten behouden. Riddermaatigen, die zig in den Krijgsdienst begeeven hebben, mogen, volgens herhaalde Landfchapsbefluiten, op Land- noch Kwartiersdagen befchreeven worden; zelfs niet, al voerden ze den tikel van Graaven. Zulken ook, die onder brandfchatting van den vijand zitten, zijn van 't regt der verfchrijvinge verfteken. Ongehuwde zoonen van Riddermaatigen werden eertijds op de Land- en Kwartiersdagen niet toegelaaten, ten ware ze op zig zelven woonden, of zig in bijzonderen dienst en eed van 't Land of 't Kwartier bevonden. Riddermaatigen van andere Provintien, zig in *Gelderland* nederzettende, en in de *Gelderfche* Ridderfchap begeerende befchreeven te worden, moeten de bewijzen voor hunne Riddermaatige hoedanigheden in handen van 't Kwartier ftellen. Ook zijn ze gehouden te toonen, dat *Gelderfche* Edelen tot hunnent in de Ridderfchap worden toegelaaten. 't Kwartier benoemt daar op Gemagtigden uit de Ridderfchap en Steden, die de bewijzen onderzoeken, en van derzelver bevindtenis aan 't Kwartier verflag doen. In de *Veluwe* gefchied dit onderzoek, door de gewoone en buitengewoone Gedeputeerde Staaten. Eertijds ftelden vreemde Riddermaatigen hunne bewijzen eerst in handen van 't Hof waar na 't Kwartier hen wel voor Riddermaatigen, doch de verfchrijving nog in beraad hield. Meermaalen is 't gebeurd, dat zulken, die, zonder de vereischte Riddermaatige hoedanigheden te hebben, ten Landdage verfcheenen, uit de Landfchapsvergaderingen gezet geworden zijn. Ieder Kwartier heeft zijne eigen Reglementen op 't ftuk van de toelaatinge in de Ridderfchap; die, egter, niet altijd dezelfde geweest zijn. Ten platten Lande gefchiedde de amptzetting of opftelling der amptslasten voorheen alleen bij de Ridderfchap en treffelijke Geërfden; doch naderhand is dezelve, in de meeste ampten, aan Jonkeren en Stedengezanten verbleeven. In de befchrijving der bijzondere Kwartieren zullen wij gelegenheid hebben, om van derzelver Ridderfchap een weinig bijzonderer te fpreeken.

De

De drie Kwartieren van *Gelderland*, *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem* of de *Veluwe*, bevatten met malkanderen dertien Steden, welker Overheden het tweede Lid der Staaten uitmaken. In het Kwartier van *Nijmeegen* heeft men de Steden *Nijmeegen*, *Thiel* en *Bommel*. In dat van *Zutphen*, de Steden *Zutphen*, *Doesburg*, *Deutichem*, *Lochem* en *Groenlo* of *Grol*. En in dat van de *Veluwe*, de Steden *Arnhem*, *Harderwijk*, *Wageningen*, *Hattem* en *Elburg*. Na de opregting van 't Gemeenebest der vereenigde *Nederlanden* hebben de kleine Steden meer gezags in de Landsregeeringe gekreegen, dan zij te vooren hadden: zelfs zijn dezelven toen ook altoos op de Landschaps- en Kwartiersvergaderingen beschreeven geworden, behalven wanneer zij onder brandschatting des vijands zaten.

De gewoonlijke Landdagen der Staaten van *Gelderland* worden, tweemaal des Jaars, in de Lente en in den Herfst, beurtelings in de drie Hoofdsteden, gehouden. Behalven deeze, worden 'er, bij gewigtige voorvallende gelegenheden, ook buitengewoone Landdagen gehouden. In oude tijden hebben de Graaven en Hertogen van *Gelder* een groot deel van het gezag, dat nu bij 's Lands Staaten is, aan zig getrokken gehad. Zij bestierden de meeste zaaken, nevens den bijzonderen Raad, welken zij zig verkooren hadden; zeer zelden werden 'er Landdagen van Ridderschap en Steden beschreeven. 't Schijnt dat dezelve eerst omtrent het Jaar 1441, of wat vroeger, hebben begonnen gehouden te worden. Ten tijde der *Oostenrijksche* Regeering zijn 'er zomtijds Landdagen, door Gouverneur en Raaden, beschreeven geweest; doch 't schijnt niet, dat men gewoonlijke Landdagen gehouden heeft, dan na het afzweeren des laatsten Hertogs, in den Jaare 1581. De gewoone en buitengewoone Landdagen worden tegenwoordig, door het Hof, dat is, door Stadhouder en Raaden des Vorstendoms *Gelder* en Graafschaps *Zutphen*, beschreeven. Gemeenlijk geeft het kennis der aanstaande gewoonlijke Landdags-beschrijvinge aan de Afgevaardigden der Provintie ter Generaliteit, schoon het daar toe niet gehouden is. Tot het houden van eenen buitengewoonen Landdag word het Hof

som-

zomtijds door één der drie Kwartieren verzogt. Zomtijds worden ook de stukken, over welke men, op eenen buitengewoonen Landdag, handelen moet, door de Afgevaardigden der Provintie ter Generaliteit aan het Hof toegezonden. De stukken, welke men op de gewoonlijke Landdagen overweegen moet, ontvangt het Hof, van tijd tot tijd, zo van de Afgevaardigden ter Generaliteit, als van andere Provintien Tegen den tijd eener gewoone of buitengewoone Landschaps. vergaderinge zend het Hof de brieven van verschrijvinge af aan alle de Riddermaatigen der Provintie, die 't regt van verschrijvinge hebben, en aan alle de Stemmende Steden. Ieder Stad verkiest haare Gecommitteerden op den Landdag, die wel, gedurende de Landschapsvergadering, met de Leden van hun Kwartier afzonderlijke onderhandelingen hebben; doch na 't scheiden van den Landdag, van 't geene 'er voorgevallen is, verslag doen, niet aan 't Kwartier, maar aan hunne bijzondere Stad. Geene Afgevaardigden der Steden worden in de Landschapsvergadering toegelaaten, dan na 't vertoonen van hunnen Lastbrief, behalven de Leden van de Regeeringe der Stad, in welke de Landdag gehouden word. Met het openen en houden der Landdagen gaat het op deeze wijze toe. De Leden bij een gekoomen zijnde, plaatst zig de Stadhouder, indien hij tegenwoordig is, gelijk jongst in den Jaare 1736, binnen *Arnhem*, gebeurde, of anders de oudste Raadsheer van het Hof, 't zij hij gewoon of buitengewoon Raadsheer zij, in des Voorzitters Stoel, verzeld van de tegenwoordig zijnde Leden des Hofs en Corps, of in vollen getale, indien de Landdag te *Arnhem* gehouden word; of ten getale van twee, behalven den Griffier, wanneer de Landschap te *Nijmeegen* of te *Zutphen* vergadert. Vervolgens word 'er een Predikant van de Stad, alwaar de Landschap vergadert, binnen geroepen, om 't gebed te doen. De Stadhouder of oudste Raadsheer, de tegenwoordige Leden voor hunne tijdige verschijninge bedankt hebbende, doet dan verslag van de redenen, om welke de Vergadering samengeroepen is. Eer dit verslag nog gedaan is, word de oppermagt des Lands, door de gemelde Leden van het Hof, verbeeld; voor welken ook, in 't gaan naar de

Ver-

Vergadering, de wagt uitkomt, de trom geroerd, en met vaandel en piek, naar krijgs gebruik, gegroet word. De Leden van het Hof vertrekken hier op terstond, of zo ze Leden der Landschaps-vergadering zijn, gelijk dikwils gebeurt, neemen ze onder dezelven plaats. Vóór 't aanvangen der Raadpleegingen steld ieder Kwartier uit de zijnen eene Directeur en zes Gecommitteerden *ad Causas* of Gemagtigden ter zaaken aan, drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden, te samen een getal van agtien uitmaakende. Zie hier voor het Art. GECOMMITTEERDEN.

Op den gewoonlijken Landdag in 't voorjaar scheiden 's Lands Staaten doorgaans op Reces, dat is, met vaststelling van eenen dag, om de begonnen raadpleegingen te hervatten; doch wanneer een gewoone of buitengewoone Landdag finaal en zonder Reces scheiden zal, worden alle ingekoomene zaaken vooraf, zo veel mogelijk is, tot een besluit gebragt, en de Resolutien wederom opgenoomen of geresumeerd. De Gecommitteerden *ad Causas* vervolgens opgestaan zijnde, plaatzen zig de drie Directeurs wederom, op gelijke wijze als in den aanvang der Vergaderinge, aan 's Landschaps Tafel. De Secretaris der Stad is gehouden, als dan, het geheel Reces, of ten minsten eenige voornaame Resolutien uit het zelve, voor de drie Directeurs te leezen; welke, dezelven overeenkomstig met de genomene besluiten vindende, de Leden der Vergaderinge voor hunne moeite bedanken: waar mede de Landschap volkomenlijk scheid.

De drie Kwartieren van *Gelderland* hebben elk hunne bijzondere huishouding, Regten en Gewoonten; en zijn, ten dien opzigte en vooral in 't stuk der geldmiddelen, onafhankelijk van elkanderen, en zelfs van het Hof Provinctaal en de Vergadering der Afgevaardigde Staaten. Hierom houd elk Kwartier zijne bijzondere Kwartiersdagen, op welken alles verhandeld word, wat de geldmiddelen van elk Kwartier betreft. De drie Hoofdsteden hebben regt om eenen Kwartiersdag te beschrijven, zo dikwils zij zulks goedvinden, op welken de Ridderschap en Stedengezanten des Kwartiers verschijnen. De Kwartiersdagen worden alleen in de Hoofdsteden gehou-

houden. Van 't geene dezelve bijzonders hebben, zullen we, hier na, in de beschrijving van ieder Kwartier, afzonderlijk spreeken.

De Afgevaardigden op de Kwartiersdagen voeren den naam van Staaten der bijzondere Kwartieren. Men verkiest, uit dezelven, in ieder Kwartier, zes persoonen, drie uit de Ridderschap en drie uit de Steden, die Gedeputeerde Staaten genoemd worden. Als zij over zaaken van de Provincie bijeenkomen, worden zij het Gecombineerd Collegie genoemd, en zitten gewoonlijk binnen *Arnhem*; behalven als zij geduurende de Landschapsvergadering bijeenkomen, wanneer zij zitten, daar de Landdag is. Doch als zij over Kwartier zaaken vergaderen, houden zij hunne zittingen in de Hoofdstad van elk Kwartier. Hunne bezigheid bestaat in het doen der verpagtingen van de gemeene middelen des Kwartiers. Ook bezorgen zij de ontvangst der middelen, welke ingezameld moeten worden. Voorts zijn zij Regters over alle verkortingen van de middelen des Kwartiers, ten platten Lande voorvallende. De Regtsoefening, over zaaken van geldmiddelen, word, door de Steden, ook wel, voor zekeren tijd, aan de Gedeputeerde Staaten verbleeven. Het Hof is gemagtigd om te onderzoeken, of eene zaak de geldmiddelen betreft of niet, en indien ja, gelast, dezelve aan Gedeputeerden te wijzen; indien neen, zelf regt daar in te doen. Ook geeven de Gedeputeerde Staaten Ordonnantien tot betaalinge der Wedden, Jaargelden, enz. op de Ontvangers. De Kapiteins te paarde en te voet en de mindere Officieren moeten den eed voor de Gedeputeerde Staaten komen afleggen. De Gedeputeerde Staaten zijn somtijds langer, somtijds korter in deeze Commissie; wordende zulks gemeenlijk onderling en bij overeenkomst geregeld.

De lasten, welke door de Provintie van *Gelderland*, ten behoeve der gemeene zaak, worden gedraagen, worden op den volgenden voet verdeeld. Volgens eene overeenkomst tusschen de drie Kwartieren, gemaakt in den Jaare 1700, word uit de posten, ten laste van *Gelderland* staande, getrokken eerst eene somme van viermaal hondert eenenvijftig duizend drie hondert agtendertig guldens. In deeze somme draagt het

KWARTIER VAN NYMEGEN.	*f* 206127. 10. -
't KWARTIER VAN ZUTPHEN.	- 109000. - -
't KWARTIER VAN VELUWE.	- 136210. 10. -
	f 451338. - -

Voorts moeten de Kwartieren van *Zutphen* en de *Veluwe*, volgens de overeenkomst, gemaakt in den Jaare 1720, tot betaalinge der Generaliteits- en gemeene Provintiaale lasten, opbrengen, ieder nog zeven duizend vijf hondert guldens, en dus famen nog . . . *f* 15000. ——

f 466338. ——

En wanneer deeze Generaliteits- en Provintiaale lasten, in een Jaar, voor *Gelderland* alleen, meer dan negen maal hondert duizend guldens bedraagen, moeten de Kwartieren van *Zutphen* en de *Veluwe*, voor ieder hondert duizend guldens, die de gemelde lasten boven de negenmaal hondert duizend guldens bedraagen, de gemelde vijftien duizend guldens vermeerderen met agt duizend guldens; in minder dan hondert duizend boven de negen hondert duizend guldens, draagen zij ook minder naar evenredigheid. De gemelde fomme van viermaal hondert zesenzestig duizend drie hondert agtendertig guldens, of, bij hoogere lasten, dezelfde fomme, met min of meer agt duizenden guldens vermeerdert, van de gemeene Generaliteits- en Provintiaale lasten afgetrokken zijnde, word de overige fomme, in de tweede plaats, tusfchen de drie Kwartieren verdeeld, op den volgenden voet, in 't hondert:

't KWARTIER VAN NYMEGEN.	*f* 46. 19. 5.
't KWARTIER VAN ZUTPHEN.	- 21. 18. 1½
't KWARTIER VAN VELUWE.	- 31. 2. 5½
	f 100. — —

De Staaten van *Gelderland* voeren den titel van Edele Mogende Heeren; welke titel, volgens befluit van den 4 December

.. des Jaars 1696, ook aan hunne Gecommitteerden gegeev. .. werd.

De Staaten van *Gelderland*, in November des Jaars 1722, .. hunnen gewoonlijken Landdag, vergaderd zijnde, besloo.. .. toen eenen Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal .. te stellen. Men had dit ampt, zedert het overlijden van WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Brittanje*, niet begee.. ven. Doch nu oordeelde men, dat de veiligheid en welstand van de Provintie het aanstellen van eenen Stadhouder ver.. .. schten. Men trad dan, op den tweeden November, tot .. verkiezinge van zijne Vorstelijke Doorlugtigheid, WILLEM KAREL HENDRIK FRIZO, Prins van *Oranje* en *Nassau*, in vertrouwen dat hij, de roemrugtige voetstappen zijner voorouderen navolgende, den Vaderlande, in 't waarneemen van .. gewigtig ampt, allen mogelijken dienst zou doen. Hij bereikte toen den ouderdom van elf Jaaren, weshalven 'er vastgesteld werd, dat hij eerst met zijne agttien Jaaren zijne Instructie of Berigtschrift, dat, ten zelfden dage, vastgesteld werd, zou rekenen en beëedigen. Ook heeft hij, in Octo- ber des Jaars 1729, zijn ampt plegtiglijk aanvaard. Ondertusschen was deeze verkiezing niet toegegaan, zonder merkelijk ongenoegen in de andere Provintien, en bijzonderlijk in *Holland*, te verwekken. De Staaten van *Holland* besloote.. eenige Gemagtigden naar *Arnhem* te zenden, om, ware 't mogelijk, de voornaamste Leden der *Geldersche* Regeering het aanstellen van eenen Stadhouder te ontraaden. Doch deezen, te *Arnhem* gekoomen zijnde, en verneemende, dat men met de zaak reeds te verre gevorderd was, keerden te rug zonder gehoor te hebben verzogt. Men schreef daar op eenen brief naar *Gelderland*, gedagtekend den 16 October des Jaars 1722, waar in vertoond werd, „ dat 'er, uit het „ aanstellen van eenen Stadhouder, tweespalt en oneenigheid, „ zo wel voor den Staat in 't algemeen, als voor *Gelder-* „ *land* in 't bijzonder, te verwagten was; alzo veelen de „ Staatsche, anderen de Stadhouderlijke Regeering zouden „ toegedaan blijven. Dat de *Geldersche* onlusten, zonder „ eenen Stadhouder, gestild geworden, en de middelen van „ de Provintie op eene goeden voet gebragt waren. Dat alle

„ Regeeringen onvolmaakt waren, en dat de ondervinding „ van voorgaande tijden niet geleerd had, dat de zaaken, onder der eene Stadhouderlijke Regeering, beter bestierd waren „ geworden. Dat 'er geen gevaar in 't uitstellen was, enz." De brief werd beslooten met eene aanbieding, om over dit stuk met *Gelderland* in onderhandeling te willen treeden. De Gecommitteerde Raaden van *Holland* hadden, al te vooren op den 7 September over het zelfde onderwerp, aan de Raaden 's Hofs van *Gelderland* geschreeven. Beide deeze brieven werden te gelijk, op den 19 October, door de Staaten van *Gelderland* beantwoord. Zij weezen de aangebodene onderhandeling van de hand, alzo de verkiezing reeds beslooten was. Ook verklaarden ze geenszins voor oneenigheden bedugt te zijn; alzo zij den Stadhouder geen deel aan de oppermagt, gelijk men zig in *Holland* scheen te verbeelden, maar een bepaald gezag hadden opgedraagen. Middlerwijl zat men in *Holland* niet stil. De Staaten deeden eene bezending naar *Zeeland*, en eene andere naar *Utrecht* en *Overijsfel*, om die Provintien niet alleen te vermaanen tot het handhaaven der tegenwoordige Regeeringe, maar om *Utrecht* ook, ware 't mogelijk, te beweegen, om Gemagtigden, nevens die van *Holland*, naar *Gelderland* te zenden. De Staaten van *Utrecht* besllooten hier op, den 20 October, onveranderlijk te zullen blijven bij de vastgestelde Regeering, volgens de eenpaarige Staatsbesluiten van de Jaaren 1651 en 1702; doch van eene bezending naar *Gelderland* beloofden ze zig geene de minste vrugt, alzo zij verzekerd waren, dat de verkiezing reeds vastgesteld was. De Staaten van *Overijsfel* verklaarden zig, op den 3 November, even rond voor de handhaaving der tegenwoordige Regeering. Zij betuigden geenen wil altoos te hebben, om af te wijken van het Reglement, dat bij hen deswegen, op den 4 April des Jaars 1705, gemaakt was, en dat van elk nieuw Lid der Regeering moest beëedigd worden. In *Zeeland* had men, al op den 30 October, diergelijke betuigingen gedaan. Men verklaarde zelfs gezind te zijn, om Gemagtigden naar den *Haage* te schikken, en met de Staaten van *Holland* middelen te beraamen, om de nadeelige gevolgen, die men van de verkiezing eens Stadhouders vreesde, te voorkomen. Zie daar vier Provintien even zeer

[..]er ingenomen tegen de Stadhouderlijke Regeering. Ondertusschen was de verkiezing van den Prins van *Oranje* in *Gelderland* voortgegaan. Zijne Doorlugtigheid bekleed nog tegenwoordigheid, in die Provintie, de waardigheid van Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal.

Men kan een begrip van zijne ampten krijgen uit zijn bestigtschrift, waar van wij hier den korten inhoud volgen laaten. De Stadhouder moet van den Hervormden Godsdienst zijn, en dien, zo als hij bij het *Dordsche* Sinode van de Jaaren 1618 en 1619 vastgesteld is, helpen handhaaven. De Kerkenorde van het Sinode is hier egter van uitgezonderd. De Stadhouder mag zig geen gezag altoos aanmatigen over de oppermagt of Souverainiteit van de Provintie, welke de Staaten volstrektelijk aan zig willen blijven behouden. De Stadhouder zal niets te zeggen hebben, in het begeeven van politieke ampten of commissien, in het ontvangen van eenige Leden in de Ridderschap, of in het bestellen der Wethouders in de Steden. Hij moet het *Utrechtsch* verbond van het Jaar 1579 nakoomen, de Vrijheden, Voorregten en Wetten van Ridderschap en Steden en de Hoogheid der Provintie helpen handhaven en voorstaan. Hij mag, te *Arnhem* zijnde, in den Raad van den Hove Provinciaal, als President, zitting neemen, en zullen alle handelingen, brieven en afvaardigingen van het Hof, op den naam van Stadhouder en Raaden uitgegeeven worden (*). De geschillen, tusschen de drie Kwartieren, of tusschen de Ridderschap en Steden voorvallende, worden, door den Stadhouder, bij minzaam vergelijk of beslissende uitspraak, afgedaan. Als Kapitein en Admiraal-Generaal over het Krijgsvolk der Provintie, is hij verpligt, goede Krijgstugt onder het zelve te be-

(*) *De Plakaaten, Octroijen, Reglementen en andere openbaare Gaschriften, die van der Staaten wege, door het Hof, afgekondigd worden, beginnen gemeenlijk op deeze wijze:* Wij Stadhouder en Rade, in name van die Edele Mogende Hee-

bewaaren. De Stadhouder en Kapitein-Generaal mag geene verandering maaken, in het geene, bij de gezamentlijke Provintien, in den Jaare 1651, is besloeten, aangaande het geeven van Patenten, het bewaaren der Sleutelen en het geeven van het woord, binnen de stemmende Steden. Ook mag hij geene bezettingen in de Steden verleggen of veranderen. Het geeven van Patenten en het verleggen of veranderen van bezettingen word verbleeven aan de bijzondere Kwartieren of derzelver gewoonlijke Afgevaardigden, en het bewaaren der Sleutelen en het geeven van het woord aan de Overheden der stemmende Steden. De Stadhouder en Kapitein-Generaal mag geene Gouverneurs, Kommandeurs of Majoors, in de Steden of sterkten van de Provintie, aanstellen. De Stadhouder en Kapitein-Generaal heeft geene magt, om eenige openvallende Krijgsampten te begeeven, behalven wanneer hij, in tijden van oorlog, in persoon te velde is. Als dan zal de begeeving der openvallende Krijgsampten aan hem staan, zo lang de veldtogt duurt, en langer niet. De Stadhouder en Kapitein Generaal zal een Regiment voetvolk hebben, uit de Regimenten, ter repartitie van *Gelderland* staande. De Krijgsampten, in het zelve openvallende, zullen door hem begeeven mogen worden (*); mids dat hij daar toe verkieze persoonen van meer dan veertien Jaaren, en inboorlingen boven uitheemschen. De Commissien tot deeze ampten, zullen, volgens gewoonte, door de Geheimschrijvers der

---

Heeren Staaten des Furstendoms *Gelre* en Graafschaps *Zutphen*, *zoen te weten*, *enz.* *Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *III. Deel*, *Kol.* 537, 594, *enz.*

(*) *De aanstelling der hooge Officieren, als Kolonel-Kommandant, Luitenant-Kolonel en Majoor, in het Regiment van* Oranje-Gelderland, *door den Stadhouder, geschied zijnde, word, door de Staaten van* Gelderland, *goedgekeurd.*

der Kwartieren, moeten worden afgevaardigd. De Stadhouder, Kapitein en Admiraal-Generaal zal, uit de heerlijke goederen der Provintie, genieten eene Jaarlijksche Wedde van vijf duizend tegen honderd guldens, welke somme daar toe van ouds bepaald is, behalven de voordeelen, welken hem, uit de verheffing en afvaardiging der Leenen, toekomen (*). De Stadhouder zal geene verandering van dit zijn berigtschrift mogen verzoeken, bij de Provintie in 't algemeen, noch bij eenige Leden van dezelve in 't bijzonder: behoudende de Staaten wel uitdrukkelijk aan zig al het geene, door hun, bij deezen, niet duidelijk is afgestaan. Men vergelijke dit berigtschrift bij de tegenwoordige gesteldheid van *Gelderland*, alwaar thans genoegzaam alles aan eene Stadhouderlijke overheersching onderworpen is.

Van de beschrijving van het ampt van Stadhouder gaan wij over tot die van het Hof, in 't welk hij voorzitten kan, wanneer hij zig te *Arnhem* bevind, alwaar het Hof gehouden word. Het werd, in den Jaare 1547, volgens belofte, gedaan in 't vierde Artikel van 't Tractaat van *Venlo*, door Keizer KAREL DEN V, ingesteld, en bestond toen uit den Stadhouder, eenen Kantzeler en zeven Raaden, drie uit de Ridderschap en vier

(*) *De Stadhouder geniet van het verheergewaaden der meeste* Geldersche *Leenen twee guldens en twee stuivers van ieder Leen. Van de Zadel- of Mannen-Leenen alleen trekt hij vier guldens en vier stuivers. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel, Kol.* 574. *Men wil, dat hier van niet meer dan zes of zeven honderd guldens 's Jaars komen aan. De Stadhouder liet het voorheen den Leen-Griffier genieten; doch onlangs heeft hij 't wederom aan zig gehouden. Als Kolonel van het Regiment voetvolk, geniet hij twee duizend twee honderd agtenveertig guldens en zestien stuivers, en als Kapitein van de Lijf Kompagnie in dat Regiment, negen honderd guldens, wordende het overschot bij den Kapitein-Luitenant genooten.* Uit medegedeelde Berigten.

vier Regtsgeleerden; behalven eene Momber of Fiskaal, eene Subſtituit-Momber en een Griffier. Na de verandering der Regeering hier te Lande, was het Hof, tot op vier Raaden en den Kantzeler, verminderd. In 't Jaar 1590, beſloot men, bij de vier ouden, twee nieuwe Raaden te voegen. En eenige Jaaren laater werden hier nog drie buitengewoone Raaden bijgevoegd. Naderhand vind men, dat het Hof, uit omtrent twaalf Raaden, behalven den Stadhouder en Kantzeler, beſtaan heeft, onder welken, buiten twijffel, de buitengewoone Raaden zullen zijn begreepen geweest. Zij werden toen, door Stadhouder en Raaden, gekooren uit een dubbel getal, door de bijzondere Kwartieren benoemd. Doch in en na den Jaare 1675, geduurende het Stadhouderſchap van WILLEM DEN III, geſchiedde de aanſtelling door den Stadhouder alleen. Tegenwoordig is 'er geen Kantzeler; maar alleenlijk negen gewoone en drie buitengewoone Raaden, op welk getal de Leden van het Hof, in den Jaare 1675, gebragt werden.

Van de gewoone Raaden worden 'er drie, en van de buitengewoonen één uit ieder Kwartier aangeſteld. Ieder Kwartier benoemt tegenwoordig zijne Raaden uit de Ridderſchap en Steden, en doet daar van opening ter Landſchapsvergaderinge, door welke de Raaden vervolgens worden aangeſteld. In afwezigheid van den Stadhouder, heeft de oudſte gewoone Raad het regt van voorzitting. Doch indien een buitengewoone Raad de oudſte in verkiezing is, en de vergaderingen des Hofs goedvind bij te woonen, waar toe hij, en de twee andere buitengewoone Raaden altoos regt hebben, mag hij voorzitten, en den voorſlag ten Landdage doen, zonder egter de Commisſiegelden, daar toe ſtaande, te mogen genieten. Ook moeten alle handelingen van Leen dan voor hem, als Stadhouder van de Leenen, verlijd worden. De vergaderingen des Hofs worden gehouden, volgens de jongſte ſchikking, in April des Jaars 1739 gemaakt, het gantſche Jaar door, van negen tot elf en van elf tot een uuren, zijnde deeze twee bijzondere zittingen; behalven des Maandags en op de Zondagen, Feesttijden en Vacantien.

Het

Het Hof is al vroeg na de verandering der Regeeringe hier te Lande van veel aanziens in *Gelderland* geweest. Het had, in afwezigheid van den Stadhouder, de gantsche bestelling der Lands Regeeringe. Zelfs werden, vóór de opregting der Rekenkamer, 's Lands geldmiddelen door 't Hof bestierd. Kortom het verbeeldde, gelijk men toen sprak, allenthalven de Landsurstelijke Overigheid. Doch in 't gezag en de bezigheid des Hofs is nu en dan eenige verandering gekoomen. De Raaden 's Hofs zijn thans verpligt, 's Lands hoogheid en geregtigheid te helpen voorstaan, en onbevoegd, om tot eenige vrijkooping of verandering van Leenen verlof te geeven. Zij zijn ook gehouden den Hervormden Godsdienst voortestaan, en alle nieuwigheden en *Roomsche* Amptenaars te weeren. De Recesfen of Besluiten en de Plakaaten van de Landschap worden, door het Hof, ter uitvoeringe gebragt. De Afgevaardigden der Provintie ter Generaliteit houden briefwisseling met het Hof, over 't geene ter Generaliteit voorvalt. Als de Landschap niet vergaderd is, opent en beantwoord het Hof alle brieven, die aan de Landschap koomen. Wij hebben reeds aangemerkt, dat de Landdagen, door het Hof, beschreeven en geopend worden. Ook neemt het Hof, in zaaken, die spoed vereischen, en over welken men niet nodig oordeelt de Landschap te beschrijven, dikwils het gevoelen der bijzondere Kwartieren in, die hunne Resolutien aan het Hof overzenden, 't welk dan, uit dezelven, een landlijk besluit opmaakt. Alle hooge Officiers van de Justitie en meer andere Amptenaars leggen den eed voor 't Hof af, en ontvangen van het zelve hunne Lastbrieven. Het Hof stelt de Wethouderschap te *Groenlo* of *Grol* aan; 't welk eertijds ook te *Thiel*, en mooglijk op meer andere plaatzen in de Provintie, plagt te geschieden. Ook beraamt het Hof, op verzoek van de *Deputati Sijnodi*, de uitschrijving van het Provinciaal Sinode, en zend twee Gemagtigden, zijnde gemeenlijk twee Raaden uit het Kwartier, alwaar dat Jaar het Sinode word gehouden, op het zelve, die de Kerkelijke vergaderingen bijwoonen, en derzelver handelingen maatigen en bestieren, tot rust en eenigheid der Kerke. 't Hof doet misdadigen, binnen *Arnhem*, bij voorkooming, vat-

vatten en straffen. Doch over 't Regtsgebied van 't Hof binnen die Stad is meermaalen verschil met de Wethouderschap geweest (*). Het Hof bestiert ook verscheidene zaaken te gelijk met de Rekenkamer, van welke wij, hierna, nader verslag zullen doen. In alle de gemelde en meer andere opzigten, kan het Hof als een Hof van Regeeringe of Politie aangemerkt worden. Doch het is te gelijk een Geregtshof, of Hof van Justitie. Het erkent of spreekt regt tusschen Leden van den Staat; doch niet dan na dat het daar toe door de Landschap gemagtigd is. Dikwils heeft het Hof erkend tusschen Jonkers en Geërfden, Schepens en Geërfden, Wethouderschap en Burgerije, Heer en Predikant, Leenheer en Leenpligtigen, Tiendheer en Tiendpligtigen, enz. Als het dagelijks Geregt in gebreke blijft, of van de ééne partij verdagt gesteld is, word de zaak ook voor 't Hof gebragt. Zaaken van bezwaar en roof, zaaken van huwelijk en huwelijksgoed, wettigheid en anderen komen insgelijks voor 't Hof. Kerkelijke gunsten, door de Staaten uitgegeeven, staan ook ter kennis van den Hove. Doch over bijzondere Geestelijke goederen, komt het petitoir ten Land- en Stadregten, staande het posfesfoir ter Keure van den Aanlegger. Alle andere posfesfoire zaaken koomen voor den gewoonlijken Regter, alwaar zij, in 't plenair posfesfoir en petitoir, moeten dienen. Het Hof doet egter nog regt over de posfesfie of 't gebruik van Leengoederen, en over Heeren en andere dienstschuldige goederen der Provintie. Men is ook veeltijds gewoon, in contracten en andere handelingen, de geschillen, die 'er over mogten vallen, in 't bijzonder, aan 't Hof te onderwerpen, wanneer het zelve insgelijks daar over erkent. Voorts erkent het Hof over alle Regten, tot 's Lands Domeinen betrekkelijk, tusschen Heeren, Steden, Ampten of Dorpen onder een verschillend Regtsgebied be-

(*) *Zie* J. REMBASSERT, Codex, *Tit.* Arnhem, §. *II. bl.* 47. *en een Reglement deswegen bij* Landd. Recesfen 15 *Febr.* 1708.

behoorende; als mede over Drossaarden, Schouten en andere Amptluiden en Officieren, aangaande de bediening van derzelver ampt. Doch wegens schade door hun, boven regt, iemand aangedaan, mogen zij zo wel voor Land- en Stadgerigten als voor het Hof betrokken worden. De huisgezinnen van den Stadhouder en Raaden staan, wegens verdragen en misdaaden, te regt voor het Hof of elders, ter keure van den Aanlegger. Het Hof mag geene zaaken aan zig trekken, welken, ter eerster aanleg, ten Land-, Stad-Leen of Dijkgeregten behooren, noch de uitvoering van de vonnisfen dier Geregten stremmen; het moet daarom, op het ontwijkend verzet en dat van hangend geschil, uitspraak doen, eer men over de zaak ten voornaamen deele voortpleit. Zaaken van geldmiddelen, die voorheen tot kennis van den Hove behoorden, zijn nu der zelve t'eenemaal onttrokken. De meeste zaaken, die Geregtsoefening betreffende, en aan de Landschap, bij verzoekschrift, voorgedraagen wordende, behalven verscheidene andere zaaken, worden, door dezelve, aan het Hof gesteld, of om deszelfs gevoelen vooraf daar over te hooren, of om daar over uitspraak te doen. Onder 't Regtsgebied van 't Hof, behooren de Raaden des Hofs, de Raaden en Rekenmeesters, de Bedienden en Onderhoorigen van deeze twee Kollegien, onder welke laatsten de ingeschreevene Advocaaten ook vervat zijn, benevens den Kastelein van 't Provintiaal Beter- en Tugthuis te *Arnhem*. De Inwooners van *Schenkenschans* staan, zo wel in burgerlijke als strafbaare zaaken, onmiddelijk onder het Regtsgebied van 't Hof. Alle misdadigen, op de *Veluwe* gegreepen, worden in de gevangenis van 't Hof gebragt, en voor het zelve te regt gesteld. Ook worden de misdadigen, gevat in het Landdrostampt en Schoutampt van *Zutphen*, in het Regterampt van *Doesburg*, in het Schoutampt van *Lochem*, en in eenige Steden van het Graafschap *Zutphen*, nà dat de Informatien en Confesfien, door dè bijzondere Officieren en Magistraaten, zijn overgezonden, door het Hof gevonnisd. Daarenboven zijn 'er nog verscheidene Plaatzen en Gerigten in de Provintie, welke de vonnisfen, door hun, in strafbaare zaaken, geweezen, met de stukken, daar toe betrekkelijk, aan het Hof moeten overzenden, om aldaar, na on-

onderzoek van zaaken, te worden goedgekeurd of hervormd. In gewigtige gevallen heeft het Hof zig nu en dan, eenige Regtsgeleerden, tot bijgevoegde Regters, verkooren.

Behalven de zaaken en persoonen, die, ter eerster aanleg, voor 't Hof gebragt en te regt gesteld worden, oordeelt het ook van alle burgerlijke zaaken, die bij beroep voor het zelve worden gebragt. Men plagt zig voor deezen, van de vonnissen, in de Hoofdsteden, en bij verscheidene Regtbanken ten platten Lande geweezen, niet op het Hof te konnen beroepen. Van vonnissen in de *Veluwe* geveld, over zaaken van twee honderd daalders en daar onder, viel, bij voorbeeld, beroep aan 't *Engelanderholt* (*), omtrent drie uuren ten Noorden van *Arnhem.* Eertijds werden de Appellen hier, onder den blooten Hemel (†), afgedaan. Doch in den Jaare 1620, werd vastgesteld, dat men, om het ongerijf, dat hier uit rees, de plaats van *Engelanderholt* zou mogen verleggen ter naaster en bekwaamster plaatze; terwijl ondertusschen de benaaming van Appellen of Klaaringen aan *Engelan-*

(*) *Zo genaamd naar de Hertogin* ELEONOOR, *Gemalin van Hertog* REINOUD DEN II, *dogter van* EDUARD DEN II, *en zuster van* EDUARD DEN III, *twee Koningen van* Engeland. *Zie* PONTANUS, *Libr. VII. p.* 266.

(†) *De gewoonte van Staats- en Regtzaaken in een Woud, onder den blooten Hemel, te verhandelen, is van de Afgodische Inwooners deezer Landen herkomstig. Men hield het daar voor, dat de Goden de Bosschen bewoonden, en dat men, in dezelven, hunnen gunstigen invloed, onder de Raadpleegingen, te wagten had. Wat* TACITUS (Hist. *Libr. IV. Cap.* 14.) *van het Heilig Woud, alwaar* CIVILIS *eene famenkomst beriep, verhaalt, is bij elk bekend. Meer van diergelijke Wouden en ook een woord van het* Engelanderholt *is te vinden bij* L. SMIDS, Schatk. der Nederl. Oudh. *op 't woord* BOOMEN, *bl.* 37. *des druks van* 1711.

Landerholt behouden zou worden. Van vonnisfen in de *Overbetuwe* geveld, werd ook voorheen op de Praast geklaard. Nog andere Appellations-Gerigten waren 'er, als te *Thiel*, van tusfchen *Maas* en *Waal*, en van 't Graaffchap *Zutphen*; op alle welken, door het Hof, Kommisfarisfen werden gezonden. Doch alle deeze Appellen komen nu onmiddelijk ten Hove. Ook werd, in het Jaar 1675, bij voorraad, vastgefteld (*), dat van alle vonnisfen, zo wel bij de Landgerigten als bij de Steden geweezen, beroep zal mogen vallen op het Hof Provinciaal, uitgenoomen alleen van de vonnisfen de Jagt, en de zaaken van Regeering en geldmiddelen betreffende: alle welken het Regtsgebied, waar onder zij van ouds behoorden, zouden moeten onderworpen blijven. De Dijkgerigten in 't Kwartier van *Nijmeegen* werden insgelijks van 't beroep aan 't Hof ontflagen verklaard. Voorts werden 'er ook eenige bepaalingen gemaakt, volgens welke men, in zekere bijzondere omftandigheden, zig op geene hoogere Regtbank beroepen mag. Zo valt 'er, bij voorbeeld, geen beroep op het Hof van vonnisfen, beneden de vijf honderd guldens, geweezen bij de Steden *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem*; noch van vonnisfen beneden de drie honderd guldens, geweezen bij de Adellijke Gerigten, daar onder gerekend het Drost- en Schout-Ampt en de andere hooge Gerigten van het Graaffchap *Zutphen*, als mede de hooge Banken van *Bommel*, *Thieler-* en *Bommelerwaard*. Ook niet van vonnisfen, beneden de twee honderd guldens, in de andere Steden, en in het Landgerigt van *Borkelo*. De vonnisfen, te *Nijmeegen*, *Zutphen* en *Arnhem* geweezen, worden, onder borgtogt, ter uitvoeringe gebragt, wanneer zij de

(*) *Deeze provifioneele vastftelling werd, in Maart des Jaars* 1688, *op eene gewoonlijke Landfchapsvergadering, door 's Lands Staaten, op den raad des Erfftadhouders, nader bevestigd. Zie* Groot Geldersch Plakaatboek, *II. Deel, Kol.* 560. *enz.*

de fomme van duizend guldens niet te boven gaan. Die van de Hoog-Adelijke en andere hooge Gerigten van het Graaffchap *Zutphen* en de hooge Banken van *Thieler-* en *Bommeler-waard* insgelijks, indien zij de fomme van zes honderd guldens niet overtreffen. De vonnisfen der andere Steden moeten niet meer dan vier honderd, en die der andere mindere Gerigten niet meer dan twee honderd guldens betreffen; om onder borgtogt te mogen ter uitvoeringe gebragt worden. Zedert werd, op den 25 April des Jaars 1722, befloten, dat, gelijk de Gedeputeerde Staaten beflisfend vonnis wijzen, over alle Pagterszaaken en zaaken van geldmiddelen, de bijzondere Kwartieren betreffende; zo ook van de vonnisfen der bijzondere Steden, over zulke zaaken, de Steden aangaande, geen hooger beroep zou worden toegelaaten. Die zig bij een vonnis van een Land- of Stadgerigt bezwaard vindende, gezind is te appelleeren, moet zulks, binnen tien dagen na 't wijzen van 't vonnis, voor 't Gerigt verklaaren. Binnen veertien dagen daar na, moet het Appel ten Gerigtsprothocolle worden ingebragt; en binnen dien zelfden tijd, moet 'er den Geappelleerden kennis van worden gegeeven. Binnen zes weeken na de instelling van 't Appel, moet de Appellant voor de kosten borg stellen; 't welk de Geappelleerde, binnen zes weeken daar na, insgelijks doen moet. De stukken van 't Pleit, welker afschriften bij 't Gerigt *a quo* verblijven, moeten, op kosten van den Appellant, aan 't Hof worden geleverd. De boete van een kwaad Appel is, in zaaken van drie honderd guldens en daar boven, vijftig, en in mindere zaaken dertig guldens. Indien de Gerigten, om zekere redenen, geen Appel willen toelaaten, en de Appellant oordeelt, dat het Appel, als niet uitdrukkelijk verbooden zijnde, behoort te worden aangenoomen, word daar over of door het Hof, of door negen Gemagtigden uit de Landfchapsvergadering, drie uit ieder Kwartier, geoordeeld. 't Geene, bij zulk eene gelegenheid, door Appellant en Geappelleerden, moet waargenoomen worden, is, bij een Landfchapsbefluit van den 1 Maij des Jaars 1700, bepaald. Na 't opftellen der Ordonnantie op de Appellen, waren 'er verfcheidene Gerigten, die, van tijd tot tijd, weigerden, dat men zig, van hunne vonnisfen, op het Hof beriep.

Bij-

Nijmeegen en *Zutphen* waren de eersten, die geen beroep van hunne vonnissen op 't Hof wilden toelaaten. 't Gerigt van de *Nederbetuwe* en de Stad *Arnhem* volgden hun voorbeeld, omtrent den Jaare 1710. De Ridderschap van *Nijmeegen* en de *Veluwe* besloot hier op, den 11 April des gemelden Jaars, dat de Ingezeetenen der Steden en des Ampts, die geen Appel wilden toelaaten, voor andere Regtbanken een vonnis tot hun nadeel krijgende, zig ook van het zelve niet op het Hof zouden mogen beroepen; noch ook de vonnissen des Hofs in Revisie trekken: ja zouden zelfs geene Gemagtigden, uit zulk eene Stad of Ampt, ter Landschapsvergadering mogen zitten, over 't onderzoek, of een Appel behoorde toegelaaten te worden of niet. Dit besluit der Ridderschap werd, op den 5 October des Jaars 1711, in eene Landlijke Resolutie veranderd, en bragt zo veel te weeg, dat *Zutphen*, *Arnhem* en de *Nederbetuwe* hunne vonnissen, bij provisie en tot herroepens toe, in April des Jaars 1712, aan 't Appel op 't Hof onderwierpen. *Nijmeegen* volgde dit voorbeeld eerst in de Lente des Jaars 1721; doch bedong, dat het elk, die een Regtsgeding voor Scheepenen van *Nijmeegen* verloor, vrij zou staan, zig of op de Scheepenenbank van *Aken*, gelijk van ouds, of wel op het Hof Provinciaal te beroepen; in welk geval 't Hof, uit denzelfde stukken, en volgens de Stads gewoonten, regt zou moeten doen: 't welk, op den 1 April des gemelden Jaars, bij de Landschap werd toegestaan. Bij het geene wij hier, wegens de Appellen, gezeid hebben, moet alleenlijk nog gevoegd worden, dat men zig, van verscheidene mindere Regtbanken in *Gelderland*, niet onmiddelijk op het Hof, maar vooraf nog op een tusschengestelden Regtbank beroept.

De vonnissen bij 't Hof of ter eerster instantie, of in geval van Appel geweezen, over zaaken van drie duizend guldens of meer, of die eenige merkelijke schande of nadeel naar zig sleepen, zijn Revisie of Herziening onderworpen. Eertijds, en zelfs nog in 't midden der voorgaande eeuwe, was de Revisie buiten gebruik in *Gelderland*; doch, in 't Jaar 1679, werd 'er eene Ordonnantie op de Revisien gemaakt, die, in den Jaare 1688, herzien en veranderd werd.

le-

Iemand, die oordeelt, dat 'er, in een vonnis, waar in Revisie plaats heeft, een misslag begaan is, heeft regt, om, binnen zes maanden, herziening van 't zelve te verzoeken; 't welk hem egter niet word toegestaan, dan na dat hij den Griffier des Hofs eene somme van honderd en twintig guldens ter hand gesteld heeft, tot eene boete, in geval 'er naderhand verklaard word, dat 'er geen misslag in 't vonnis is begaan. Die Revisie verzoekt, moet, binnen zes weeken, na dat ze hem toegestaan is, zijne partij voor 't Hof dagvaarden. De wederzijdsche stukken den Hove overgeleverd zijnde, worden 'er, bij de Landschapsvergadering, of zo dezelve niet zit, bij het Hof, *Adjuncten* of toegevoegde Regters verzogt. Deeze worden door 't Hof, of ook wel door de bijzondere Kwartieren benoemd, en zijn zes Leden der Landschap, of zo veel Regtsgeleerden uit de Provintie, of uit de nabuurige Geregtshoven, die, bij de partijen niet verdagt gehouden wordende, nevens drie Raaden 's Hofs, welken te vooren over 't vonnis gezeeten hebben, de zaak op nieuws in overweeginge neemen. Indien 'er onder de Raaden over 't vonnis geschil is geweest, moet 'er één onder de drie zijn, die tegen 't vonnis geweest is. Eer de toegevoegde Regters nog ten Hove worden ontbooden, moet de verzoeker van Revisie de kosten, die 'er op vallen zullen, volgens de schatting van het Hof, den Griffier in handen stellen. Wijders word 'er geen Revisie van een Revisie toegestaan. Ook stremt de Revisie de uitvoering van het vonnis niet.

De Raaden des Hofs van *Gelderland* worden beëedigd, op gelijken voet, als de Raaden der Geregtshoven in *Holland*. Zij moeten inboorlingen, en in *Gelderland* wel gegoed zijn. Ook zijn ze verpligt hun vast verblijf te *Arnhem* te houden. Volgens de jongste Landschaps-Resolutie van den 18 October des Jaars 1739, moeten de Raaden, buitengewoonen zo wel als gewoonen, den ouderdom van vierentwintig Jaaren bereikt hebben. Zij mogen niet in dienst van uitheemsche Heeren zijn, noch wedde of jaargeld van dezelven trekken. Voorts moeten zij belijdenis van den Hervormden Godsdienst doen: de Riddermaatige Raaden moeten goede kennis der Lande-

ge-

gewoonten hebben, en die uit de Steden moeten gepromoveerde Doctoren in de Regten zijn. Doch het is geenen Raaden toegelaaten, partijen te bedienen, of schriftelijken raad te geeven in zaaken, de hoogheid, geregtigheid en domeinen van den Lande betreffende; ook zelfs niet, mondelijk of in persoon, in zaaken voor eenige laagere Regtbanken hangende; vooral niet, op eenigerhande wijze, in zaaken, die voor 't Hof reeds gebragt zijn, of waarschijnlijk gebragt zullen worden. De Raaden mogen niet stemmen in zaaken, in welken hunne zoonen als Advocaaten dienen. Zij moeten hunne stemmen met goede redenen bekleeden: doch men besluit met de meerderheid. Als 'er, op de Landschapsvergadering, iets wegens de Appellen voorkomt, terwijl zij 'er als Leden zitting hebben, moeten ze zig zelven kennen en de Vergadering verlaaten. De extraordinaris of buitengewoone Raaden hebben regt, om, zo wel over zaaken van Regeeringe als over Regtszaaken, te helpen raadpleegen; en moeten, op verzoek van één der dingpligtigen, verschreeven worden, om over een vonnis te zitten; met dien verstande egter, dat zulks niet dan over gewigtige zaaken, waar over het oordeel aan 't Hof verbleeven is, geschieden mag. In 't vonnissen ten Hove schikt men zig naar de Cancelerij-Ordening, door 's Lands Staaten, in den Jaare 1622, uitgegeeven, en in den Jaare 1651 merkelijk vermeerdert; voorts naar de Plakaaten en Wetten, bij de Staaten gemaakt of goedgekeurd, en daar geen Landregt, Leenregt, Stadregt, Dijkregt, Waterregt, Laatregt, Thinsregt of goede oude kenbaare costumen of gewoonten van bevonden worden, volgt het Hof de gemeene beschreevene Regten. De Stads Keuren, die niet door den Vorst of Staaten goedgekeurd zijn, worden door het Hof niet gevolgd, ten ware de Steden zulks bijzonderlijk verkreegen of bedongen hadden, gelijk *Nijmeegen* en andere Steden gedaan hebben. Den 24 April des Jaars 1735, is 'er ook een Reglement op de verkortinge der Regtsgedingen en de verdere wijze van pleiten voor den Hove gemaakt, waar naar men zig thans insgelijks gedraagen moet. Het vervat zevenenzestig Artikelen.

De voornaamste Amptenaars van het Hof zijn een Griffier, wien een Substituut Griffier is toegevoegd, welke, volgens Landschapsbesluit van den 4 Maij des Jaars 1740, bij openvalling van 't Griffiersampt, in het zelve opvolgt. Ook is 'er nog een Leen-Griffier. Zij worden alle drie door de Staaten der Provintie aangesteld en ontvangen hunne Laatbrieven van 't Hof.

De ontworpene Instructie voor den Griffier is, al voor veele Jaaren, in handen van den Stadhouder gesteld geweest, en het Reglement zijner *Jura* [Regten] naderhand aan bijzondere Gemagtigden overgelaaten; doch of omtrent het een en 't ander eenige vaststelling gemaakt zij, is mij onbekend. Over de Instructien voor de Raaden, den Momber en 't geheele Hof is ook dikwils door bijzondere Gemagtigden gehandeld; zonder dat dezelven immer tot volkomenheid gebragt zijn. In 't Jaar 1709 werd de Wedde van den Leen-Griffier verhoogd, *mids* dat hij zig verbonden rekende, om, des gevorderd zijnde, ten Landdage te verschijnen. De mindere bedienden van het Hof zijn een Deurwaarder, vier Klerken, negen Boden en een Cipier.

Wij komen tot de Rekenkamer van *Gelderland*, die ook te *Arnhem* gehouden word, en eenige zaaken in 't gemeen met het Hof bestiert. Wanneer de Rekenkamer ingesteld zij, hebben wij niet konnen opspooren. In 't Kwartiersreces der *Velauwe* van den 17 December des Jaars 1600 word gezegd, dat de Rekenkamer, van den Jaare 1481 tot den Jaare 1600 toe, het bestier over de Geestelijke goederen gehad heeft; waar uit blijkt, dat dezelve, al voor den Jaare 1481, moet zijn ingesteld geweest. Filips de II, Koning van *Spanje*, heeft, op den 9 Februarij des Jaars 1558, eene Instructie voor de Rekenkamer beraamd, welke, in den Jaare 1593, op last der Staaten van *Gelderland*, in verscheidene opzigten, veranderd en verminderd geworden is. In Maart des Jaars 1603 was er eene nadere Instructie, door Gemagtigden der Staaten, ontworpen; doch zij werd, in Maijmaand daar aan volgende, in bedenken gehouden. Op den 27 Maart des Jaars 1612 werden 'er wederom eenige Heeren gemagtigd, om die ontworpene Instructie nader te onderzoeken; doch 't verslag, 't

welk

elk zij daar van, op den 19 December des Jaars 1622, willen doen, werd opgehouden. In Junij des Jaars 1651 werd 'er wederom last gegeeven, tot het nader onderzoeken der Instructie, 't welk, in de Jaaren 1686, 1690, 1691 en nader en meermaalen geschied is. Op den 13 Junij des Jaars 1699 deeden de Gemagtigden verslag van verscheidene Instructien, en onder anderen van die voor de Rekenkamer, 't welk zig de Staaten lieten welgevallen, te gelijk bevel geevende, dat die Instructien in 't net gesteld en den Erfstadhouder overgeleverd zouden worden. Ondertusschen werden 'er verscheidene aantekeningen, over en weder, tegen gemaakt, en ons is niet gebleeken, dat eenigen van die Instructien, en dus ook niet die voor de Rekenkamer, immer zijn vastgesteld geworden. De ontworpene Instructie van den Jaare 1603, die in veele opzigten gevolgd word, is vervat in eenentagtig Artikelen. Schoon 't ons gebeurd is, een afschrift van die Instructie te zien, deelen wij 'er den korten inhoud egter niet van mede, om dat zij, onzes weetens, nimmer vastgesteld geweest is. De Rekenkamer heeft, na dat het Kwartier van *Roermonde* van de overige drie Kwartieren gescheiden geweest is, altoos bestaan, en bestaat nog tegenwoordig uit drie Rekenmeesters, gemeenlijk Raaden en Rekenmeesters genoemd, wien een Auditeur, tot het opneemen der Rekeningen (*) en een Secretaris, toegevoegd is. Bij openvalling der Auditeursplaats, moet dezelve, volgens Landschapsbesluit van den 4 Maij des Jaars 1740, door den Secretaris vervuld worden. Meermalen en zelfs voor weinige Jaaren heeft men in overweeging genoomen, om 't getal der Rekenmeesteren te vermeerderen; doch zulks is tot nog toe agter gebleeven.

De

(*) *Men heeft den Auditeur van de Rekenkamer somtijds, bij bijzondere gunst, toegestaan in alle voorvallende zaaken der Kamer te mogen raadgeeven en stemmen. Landd. Reces,* 13 *Maart* 1623. *bij* SCHRASSERT Codex Gelro-Zutphanicus, *Tit.* Auditeur §. *I. p.* 57.

De Rekenmeesters moeten inboorlingen en wel geërfd zijn. Zij mogen elkanderen niet nader dan in den derden graad bestaan, en zijn gehouden onpartijdig te stemmen. Ieder Kwartier benoemt eenen Rekenmeester, uit de Ridderschap of Steden bij beurte, die vervolgens, door de Landschap, aangesteld worden. Volgens 't Kwartiers-Reces der *Veluwe* van den 19 Februarij des Jaars 1593, kan iemand, die geen Lid van dat Kwartier is, niet tot Rekenmeester van het zelve verkooren worden. Het Ampt van Rekenmeester bestaat in opzigt te hebben over 's Lands Domeinen en Tollen, welker Ontvangers rekening van dezelven aan Rekenmeesteren doen moeten. Zij mogen de inkomsten der Domeinen niet anders dan in 't openbaar, en niet langer dan voor zes Jaaren verpagten. De Landrentmeesters der Domeinen in de bijzondere Kwartieren doen hun ook rekening: als mede de Hoofdofficieren, wegens de breuken of boeten, van welken de Rekenkamer een derde geniet. Twee Rekenmeesters moeten 'er ten minsten bij het doen deezer rekeninge tegenwoordig zijn. De Landrentmeester Generaal der Provintie, die dikwils eenen Verwalter-Landrentmeester in zijne plaats stelt, doet Jaarlijks rekening voor twee Gemagtigden uit ieder Kwartier, één uit de Ridderschap en één uit de Steden, die door de Rekenmeesters verschreeven worden; welken ook bij het doen deezer rekening tegenwoordig zijn.

De Rekenkamer betaalt, onder anderen, de kosten, vallende op de uitvoering der lijfstraffelijke vonnissen des *Hofs*. Geene Ordonnantien mogen 'er, door de Rekenkamer, gegeeven worden, dan die, ten minsten door twee Rekenmeesters, getekend zijn. Ook moeten alle Acten der Rekenkamer, voor dat men ze uitgeeft, door den oudsten aanweezenden Rekenmeester geparaphreerd worden. De Rekenmeesters, Landrentmeester Generaal en Momber hadden *eertijds* vrijen toegang in de Raadsvergaderingen des *Hofs*; doch de twee laatstgemelden verschijnen 'er thans zelden, en *nooit* anders dan geroepen. De Rekenmeesters worden egter nog al dikwils, over eenige zaaken, in 't Hof verzogt, en stemmen dan als een Raad. Die aan de Rekenkamer comptabel zijn, moeten den eed voor het Hof en voor de Rekenmees-

te-

neren afleggen. Ook vergeeft het Hof eenige laage bedieningen bij Raade van de Rekenkamer. Zaaken, de munt betreffende, worden door het Hof en de Rekenkamer bestierd: in 't bijzonder word de Muntbusse door deeze twee Kollegiën geopend. Zelfs zijn de *Geldersche* Afgevaardigden ter Generaliteit, volgens herhaalde besluiten der Landschap van den 15 December des Jaars 1701 en den 21 Julij des Jaars 1702, verpligt, met het Hof en de Rekenkamer te handelen, over de muntzaaken, ter Generaliteit voorvallende; en mogen zij, in geene besluiten, deswegen, bewilligen, dan bij raad en goedvinden van deeze twee Kollegien. De Raaden 's Hofs en de Rekenmeesters genieten verscheidene voorregten. Die uit de Kwartieren van *Nijmeegen* en *Zutphen* zijn, te *Arnhem*, vrij van personeele Kwartierslasten en paardegeld. De Roedraagers of andere dienaars der Stad, alwaar het Hof en de Rekenkamer zitten, mogen aan de huizen van de Leden dier Kollegien geene geregtelijke daaden van Arresten, Insinuatien, Exploicten, Visitatien enz. doen, dan op goedvinden van 't Hof of den oudsten aanweezenden Raad of Rekenmeester, en in 't bijzijn van den Deurwaarder des Hofs. De Leden, Bedienden en Onderhoorigen der beide Kollegien zijn vrij van togten, wagten en ijzen of bijten, behalven wanneer ze Burgerneering doen, of in Stads dienst zijn. Ook zijn ze allen vrij van personeele Stads omslagen. . . .

De mindere Bedienden van de Rekenkamer zijn een Deurwaarder en twee Boden. Doch een voornaam Amptenaar van beide de Kollegien is de Momber of Advocaat Fiscaal, wien een Substituut-Momber toegevoegd is, die, volgens Landschapsbesluit van den 4 Maij des Jaars 1740, den Momber moet opvolgen. De eerste Momber, na de verandering der Regeeringe hier te Lande, werd, in den Jaare 1579 of 1580, aangesteld, en de eerste Substituut, op den 22 December des Jaars 1606. De Momber ontvangt zijn berigtschrift van de Rekenkamer; doch zijnen Lastbrief van 't Hof. Hij is gehouden opzigt op 's Lands Domeinen te hebben, en de hoogheid en geregtigheid der Provintie voor te staan, elk, die 'er eenige inbreuk op poogt te doen, na bekoomen last,

zo voor 't Hof als voor andere Banken, in regten betrekkende. Hij had weleer ftem ten Hove in zaaken, die 's Lands regten en hoogheid niet betroffen, doch zulks is nu buiten gebruik. Hij mag niemand aantasten, noch tegen iemand geregtelijk onderzoek doen, dan op bevel of met toeftemming van 't Hof. Het Hof heeft, op den 9 April des Jaars 1625, geoordeeld, dat de Momber, boven andere fchuldeisfchers, niet bevoorregt is. Lijdende zaaken, de Landfchap betreffende, worden, tegen den Momber, ingerigt. De Momber, in zijne hoedanigheid pleitende, betaalt flegts enkele Regten [*Jura*]. De Momber heeft twee Dienaars, die bij 't Hof en de Rekenkamer aangefteld en Mombers-Dienaars genoemd worden.

Veelerlei flag van bijzondere Regtbanken zijn 'er in *Gelderland*, die veelzins, op eene bijzondere wijze, gefpannen worden. Doorgaans, egter, word de Bank, door den Officier van 's Heeren wegen gefpannen. Hij zit 'er in voor; doch hij heeft 'er geene ftem, noch kennis van pleitzaaken. De Regtbanken in de Steden, de vijf Banken van *Thieler*- en *Bommelerwaard*, de Banken van *Beest* en *Renoi*, en die der meeste Heerlijkheden beftaan uit een zeker getal van Scheepenen, die, op fommige plaatzen, al hun leven dienen, en op anderen Jaarlijks veranderd worden. De Banken van *Wichen* en *Boeningen* in 't Rijk van *Nijmeegen*, en eenige anderen worden bekleed door Ridderfchap en Geërfden: doch in die van *Elst* en *Bommel* in *Overbetuwe*, en in die van *Kesteren* en *Zoelen* in de *Nederbetuwe*, zit de Ridderfchap alleen, zo wel als in de twee Banken tusfchen *Maas* en *Waal*, te *Borcharen* en te *Wamel*. In de tien Banken der *Veluwe* worden de Amptjonkers, door den Landdrost, beroepen, benevens twee Burgemeesters uit de Hoofdftad *Arnhem*, en één uit ieder der vier kleine Steden. In de drie Banken van *Veluwenzoom* gefchied het zelfde, op verfchrijvinge van den Rigter: doch van ouds plagten hier ook de voornaamfte Geërfden in de Regtbanken zitting te hebben. De Banken in het Graaffchap *Zutphen* worden bekleed, door de Stadholders of Regters en twee Keurnooten, behalven dat, in de bijzondere

Heer-

Heerlijkheden, somtijds vier Scheepens bij 't Gerigt zitten. De Keurnooten neemen geene kennis altoos van 't regt of onregt der zake; en zijn slegts bloote getuigen van 't geene 'er, bij den Rigter en Dingpligtigen, word verhandeld. Het pleit voldongen zijnde, word door den Rigter, verzegeld, aan iemand, dien hij verkiest, behandigd, om het aan één of meer onpartijdige Regtsgeleerden over te leveren. Deezen doen 'er uitspraak over, welke beslooten, door den zelfden persoon, dien men den Ordeldraager noemt, wederom aan 't Geregt word gebragt; alwaar het geopend, en in de tegenwoordigheid van beide de partijen uitgesprooken word. Bij een nieuw Reglement, op de Regtsoeffening in 't Graafschap *Zutphen*, is egter vastgesteld, dat zaaken, die duidelijke schulden betreffen, gelijk zulken, die bij Schuldbrieven of Pagterscedullen bekend zijn, en duizend guldens of minder bedraagen, bij advijs van Regtsgeleerden, zullen uitgeweezen worden: in welk geval eene Ordeldraager benoemd word. Doch al wat vijfenzeventig guldens en minder betreft, en alle tusschenvallende zaaken, en zaaken van uitzondering, de zaak ten voornaamen niet raakende, worden, met bijvoeging van twee onpartijdige Regtsgeleerden, geweezen, of terstond of uiterlijk op den eersten volgenden Regtdag; zonder afzending van beslooten stukken.

Verscheidene Regtbanken zijn 'er in *Gelderland* van Dijkgraaven en Heemraaden, als in de *Over-* en *Nederbetuwe*, tusschen *Maas* en *Waal*, in *Thieler-* en *Bommelerwaard*, aan den kant van de *Veluwe* en elders, daar Zee- en Rivierdijken zijn. In ieder Dijkschouwe zijn een Dijkgraaf, vijf Heemraaden, een Dijkschrijver en een Dijkbode. Zij hebben het opzigt over alle Dijken Dammen, Sluizen en Uitwateringen, en beslaan zulken, die verzuimen dezelven in staat te houden, in boete. De geschillen, over het invorderen der Dijkregten, enz. ontstaande, worden insgelijks voor hen afgedaan. Men kan zig egter van hunne vonnissen op een meerder getal van Heemraaden beroepen. Wijders heeft men hier en daar Leengerigten, in welken de Leenheer of zijn Regter de vonnissen vermaant, welken, door de Leenmannen, uitgesproo-

ſprooken worden (*). Ook zijn 'er Hofgerigten in *Gelderland*, welker gewijsden bij den Heer van den Lande worden gehandhaafd en van welken hem een derde der breuken, na aftrek der kosten, toekomt.

Gelijk alle de *Nederlandſche* Provintien, zo heeft *Gelderland*, ja ieder Kwartier, Stad en Ampt dier Provintie, ook zijne bijzondere Regten, Landsgebruiken en oude gewoonten, naar welken men zig, in de Regtspleegingen, ſchikt. De bijzonderſten zijn de volgende. 1. Niemand kan te gelijk zijn lijf en zijne goederen verbeuren, behalven in gevallen van verraad, gekwetſte hoogheid, vadermoord en geweldige ontſchaakinge. 2. Broeders en zusters kinderen mogen met malkanderen geen huwelijk aangaan, dan met bijzondere bewilliging van de Landſchap of 't Hof. 3. Men mag over roerende en onroerende goederen geene uiterſte willen maaken, dan onder zekere bepaalingen bij Land- en Stadregten bekend, en over Leengoederen niet, dan met believen van den Leenheer. In 't *Nijmeegsch* Kwartier, en bijzonderlijk te *Thiel* en te *Bommel*, heeft men, in 't maaken van uiterſte willen, wel de meeste vrijheid, alzo deeze twee Steden, eertijds onder *Braband* of *Utrecht* behoord hebbende, de *Brabandſche* en *Stigtſche* gewoonten volgen. 4. De gewoonte van Boedel-afſtand te doen, is in *Gelderland* nimmer in gebruik gebragt geweest. 5. Het regt van Naasting, waar van in *Holland* zo veel werks gemaakt word, heeft in *Gelderland* geene plaats. Alleenlijk hebben zig eenige Bosſchen en Gemeenten dit regt, in hunne diſtricten, aangematigd. Ook

(*) *Welke Regten men bij 't verheergewaaden van een Leen in* Gelderland *te betaalen hebbe, zie in 't* Groot Gelderſch Plakaatboek, *II. Deel, Kol.* 574. *Het doen van Leen-eeden, bij 't verheergewaaden, is op den* 16 *October des Jaars* 1736, *in* Gelderland *afgeſchaft. Kort te vooren was zulks ook in* Holland *geſchied.*

Ook vind men eenige navolging van dit regt, in de *Veluwsche* Landregten. 6. Een man kan, buiten toestemming zijner Huisvrouwe, geene vaste goederen vervreemden, behalven in *Thieler-* en *Bommelerwaard*. 7. Tusschen man en vrouw is, zo 'er, bij de Huwelijksvoorwaarden, geen ander beding gemaakt is, gemeenschap van goederen. Het regt van Huwelijksgave werd in *Gelderland* voorheen zelden, doch nu meest altijd gebruikt. De vrouw is, volgens verscheide Land- en Stadregten, aan alle de schulden van den man gehouden, zonder zig met het verzet van het *Vellejaansch* Raadsbesluit te mogen behelpen, ten ware het tegendeel bij huwelijksvoorwaarde bedongen ware: in welk geval de Huwelijksvoorwaarde, op sommige plaatzen geregistreerd, of door eene Secretaris ondertekend, op anderen, openlijk afgekondigt moest worden. 8. Het regt van aanwas strekt zig, ten opzigt van aanschietende brokken, tusschen welken en het vast Land eenig water vloeit of staat, zo ver uit als men met zijnen belaaden wagen, van zijn Land af over 't tusschenloopend water rijden kan (*), mids dat men de aangewassene plaats ter-

(*) *Het berijden, of gelijk men in* Gelderland *spreekt, de bevaaring van een aangewassene streek of hoek Lands geschied op zulk eene bijzondere wijze, dat ze kortelijk verdient te worden aangetekend. Die eene bevaaring doch wil, moet 'er voor af den Schout, en ook, veertien dagen voor den bestemden tijd, de belanghebbende partijen kennis van geeven. Ten bestemden dage word de bank op het Land van den bevaarder gespannen, en elk, die iets tegen de voorgenoomene bevaaring in te brengen heeft, door den Officier gedaagd. Vervolgens word 'er een wagen met mist, bespannen met vier of zes paarden, die door twee voerluiden geleid, gedreeven of gereeden worden, naar het aangewassene Land gevoerd. De voerluiden hebben brood en wijn bij zig, en moeten, op bevel van den Officier, driemaal stil houden, en t'elken reize eeten en drinken. Op het*

zerstond met rijst of geboomte bezette. Een aanwas, zonder zulk water, behoort hem toe, aan wiens Land het grenst. 9. Een vonnis word, in *Gelderland*, na verloop van Jaar en dag, dat is na een Jaar zes weeken en drie dagen, voor verjaard gehouden, en heeft geene kragt meer, ten zij 'er eene nieuwe verklaaring des Regters bij kome. De Sententien van het Hof Provinciaal, die eerst na verloop van een derde van een eeuw verjaaren, zijn hier egter van uitgezonderd. 10. Men heeft in *Gelderland* nog onvrije huisluiden, die in *hofhoorige*, *eigenhoorige*, *keurmoedige*, *schotbaare* en *vrijschuldige vrije luiden* onderscheiden zijn. Zij mogen hunne Landerijen verbeteren, mids dat het den Landheer vrij sta, na hunnen dood, de erffenis, gelijk men 't noemt, te bescheeren, of het beste pand uit den huize weg te haalen. Doch men kan dit regt bij tijds afkoopen, gelijk dikwils geschied. Voorts zijn de onvrijen nog tot meer diensten ver-

het nieuw Land gekoomen zijnde, moeten ze de paarden uitspannen en te rug brengen; doch de wagen word met vier paalen vastgezet, en moet zo zes weeken staan blijven: waar na de Officier den bevaarder in het nieuw Land moet zetten, heeren en weeren, tot dat hij met beter regt daar uit gezet worde naar Landregten. *Zie* Waterregt van Gelderland. *Art. VII-XI. De middelzanden, of opkomend Land in 't midden der stroomen komen den Heer, dat is, der gemeene schatkist toe; doch moeten ook bevaaren worden, eer de Heer ze zig kan toeëigenen. De bevaaring, veertien dagen te vooren in de Kerken afgekondigd zijnde, geschied met eene gemeene markschuit, die een last koorns voeren kan, en bij middelbaar water. In de schuit moeten twaalf volwassene menschen zitten, en men moet 'er mede rondsom het middelzand konnen vaaren, zonder ergens grond te raaken.* Waterregt, *enz. Art. XVI-XXIII. Zie ook* Groot Geldersch Plakaatboek, *III. Deel, Kol.* 278. en breeder ons Eerste Deel, op 't Art. AANWAS.

verpligt, over welken, bij anderen, uitvoerig gehandeld is (*).

In de drie bijzondere Kwartieren van *Gelderland*, heeft men verschillende Regten en gewoonten. Wij hebben reeds gewag gemaakt van eenige gewoonten, waar in het *Nijmeegsch* Kwartier, of een gedeelte deszelfs, van het overig gedeelte van *Gelderland* verschilt. In 't Graafschap *Zutphen* heeft men tweederlei Regten. Eenigen zijn bekend onder den naam van Landregten, gebruiken en gewoonheden des Graafschaps *Zutphen*. Deezen werden, ten tijde van FILIPS DEN II, door de Edelen en Steden des Graafschaps, bij een vergaderd, en aan de Landvoogdes MARGARETA gezonden, om daar op derzelver goedkeuring te erlangen: die 'er, uit hoofde der gereezene beroerten, niet op gegeeven werd. Naderhand werden dezelven, op eene Landschapsvergadering te *Arnhem*, in den Jaare 1604, bevestigd. De stemmende Steden des Graafschaps zijn niet gehouden zig naar dit Landregt te gedraagen. Zij hebben hun bijzonder Regt, dat of het Stadregt van de Stad *Zutphen* is, in zo verre het bij de andere Steden aangenoomen is, of zekere bijzondere Regten, elke Stad in 't bijzonder eigen. En deeze Stadregten zijn het tweede soort van Regt, dat in het Graafschap *Zutphen* plaats heeft. Voorts zijn 'er, in 't Kwartier van de *Veluwe*, ook bijzondere Regten en gewoonten bekend onder den naam van Landregt van *Veluwe* en *Veluwenzoon*. Deeze Regten zijn, op eenen Landdag, in den Jaare 1604, te *Arnhem* gehouden, nagezien en bevestigd geworden.

In

(*) *Zie* F. A. SANDE de Consuetud. feudal. Gelriæ. *Tract. Prælim. Cap. I. N.* 28, 36. *p.* 6. *&c. en Cap. II. p.* 9. *en* J. SCHRASSERT Codex. Gelro-Zutphanicus *Tit.* Hofhorige *bl.* 249. *Tit.* Keur *en* Keurmoedige, *bl.* 298 *en* 299. *Zie ook* VAN DER SCHELLING, Hollandsch Tiendregt, *II. Deel*, *Bijvoegsels. bl.* 352.

In den aanvang deezer eeuwe, zijn 'er merkelijke opschuddingen in *Gelderland*, en daar door merkelijke veranderingen, in de Regeering der *Geldersche* Steden, voorgevallen. Wij hadden voor, om 'er onzen Leezeren een omstandig verslag van te doen; 't welk om redenen moet agter blijven. Wij moeten alleenlijk zeggen, dat 's Lands Staaten, kort na de dood van WILLEM DEN III, Koning van *Groot-Brittanje*, besflooten hebbende, dat de bestelling der Regeeringe in de Steden voortaan blijven zou aan de bijzondere Magistraaten derzelven, met leedweezen zien moesten, dat dit besluit alommè, in de Steden merkelijke opschuddingen verwekte. De Gemeensluiden oordeelden, dat hun, gelijk van ouds, deel in de Regeeringsbestelling toekwam. Veelen uit de Burgerij stemden met hun famen. De Regeering in de meeste *Steden* werd veranderd, dat, op veele plaatzen, niet zonder geweld, op sommigen niet zonder bloedstorting toeging. Na verloop van eenigen tijd geraakten de oude Heeren, hier en daar, wederom op 't kussen. Op anderen bleeven de nieuwen 't verkreegen gezag behouden. In 't Jaar 1706, werd, bij de meeste Steden, beraamd, dat de Regeering, om de drie Jaaren, los zijn en veranderd worden zou. Deeze driejaarige Regeering duurde tot in 't Jaar 1717. Op den 21 October des gemelden Jaars, werd dezelve afgeschaft, en besflooten, dat de Regenten der Steden voortaan hunne ampten voor hun leven zouden blijven behouden. Deeze Regeeringsvorm houd nog, in de *Geldersche* Steden, stand. De openvallende Regentsplaatzen worden vervuld door de Regenten zelven, uit een dubbel getal, door de Burgerije en Gilden, Gemeensluiden of Gecommitteerden, naar de gewoonte van elke Stad, benoemd. Het gezag der Gemeensluiden, dat, zedert den aanvang der gemelde beroerten, merkelijk toegenoomen was, is, na het afschaffen der driejaarige Regeering, wederom vrij wat verminderd. Omtrent de Regeering der bijzondere Steden, zal op derzelver Art. tot op deezen tijd van beroering vermeld worden.

Wij komen tot de Kerkelijke Regeering in *Gelderland*. De Kerkenorde van het Sinode van *Dordrecht*, in de Jaaren 1618 en 1619 gehouden, is, op den 21 Julij des Jaars 1620, door

door 's Lands Staaten, met eenige verandering, aangenoomen; egter alleen bij voorraad, en tot dat daar in, bij de gezamenlijke Bondgenooten of bij *Gelderland* in 't bijzonder, andere schikking zou worden gemaakt. Wij hebben te vooren reeds aangeteekend, dat de Stadhouder, volgens zijn berigtschrift, niet gehouden is, de Kerkenorde van het Sinode te handhaaven. De Predikanten zijn, volgens een Plakaat van den 25 Februarij des Jaars 1622, verpligt, des Zondags na den middag, den *Heidelbergschen* Katechismus te prediken. Het Sinode van *Gelderland*, dat Jaarlijks, in 't begin van AUGUSTUS ouden stijl, gehouden word, gaat alle Jaaren rond in de Steden *Nijmeegen*, *Zutphen*, *Arnhem* en *Harderwijk*; zo nogthans dat het eerste derde Jaar, te *Arnhem*, en het tweede derde Jaar te *Harderwijk* word gehouden. Het bestaat uit negen Klassen. Het Klassis van *Nijmeegen* zit driemaal in 't Jaar, op belooken Paaschen, den eersten maandag in Augustus vóór het Sinode, en den eersten maandag, dingsdag en woensdag in September, of agt dagen laater, bij eenen inkomenden Bededag. Het heeft vijfenvijftig Predikanten. De Predikanten en Kerkenraad van *Stevenswaard* zijn, op den 25 Julij des Jaars 1726, in die Klassis ingelijft. De Klassis van *Thiel* zit driemaal 's Jaars, op den tweeden maandag en dingsdag na Paaschen, op den eersten maandag in Augustus vóór het Sinode, en op den tweeden maandag en dingsdag in September. Bij eenen invallenden Bededag, komen deeze bepaalde tijden een week vroeger of laater. Onder de Klassis van *Thiel* behooren, maar zeventien Predikanten. De Klassis van *Zalt-Bommel*, die tweeëndertig Predikanten heeft, zit insgelijks driemaal 's Jaars, op den derden maandag en dingsdag na de Paaschweek, op den laatsten dingsdag in Julij vóór het Sinode, en op den derden maandag en dingsdag in September; doch bij eenen invallenden Bededag agt dagen laater. De Klassis van *Zutphen* zit maar eens 's Jaars, den eersten dingsdag na beslooken Paaschen, of agt dagen laater, zo 'er tegen dien tijd een Bededag word uitgeschreeven. Doch zij houd, agt of veertien dagen vóór het Sinode, een zogenaamd *Classis Contracta*. Onder de Klassis van *Zutphen* behooren zesenveertig Predi-

dikanten. De Klassis van *Over-Veluwe*, die eenendertig Predikanten heeft, begint haare Jaarlijksche zitting den derden dingsdag na Paaschen, of, zo 'er tusschen beide een Bededag invalt, agt dagen laater. De Klassis van *Neder-Veluwe* zit ook maar eens 's Jaars, agt dagen na de Klassis van *Over-Veluwe*. Zij heeft zesentwintig Predikanten. De Klassen van *'s Hertogenbosch*, *Peel-* en *Kempenland* en *Maastrigt* behooren ook onder het Sinode van *Gelderland*. De Klassis van *'s Hertogenbosch* heeft negenentwintig Predikanten, die van *Peel-* en *Kempenland* heeft 'er eenendertig, en die van *Maastrigt* negentien. Wij hebben te vooren al aangeteekend, wanneer deeze drie Klasfen zitten. Het getal van alle de Predikanten, welken onder het Sinode van *Gelderland* behooren, beloopt twee honderd zesentagtig.

Op het vervullen van den Predikdienst en het beroepen van Predikanten ten platten Lande, alwaar geene Collatien of Kerkenraaden zijn, heeft men, van tijd tot tijd, verscheidene Reglementen gemaakt. In de *Veluwe* moeten de Gedeputeerden van de Klassis, den Predikdienst in de open plaatzen terstond, door Predikanten of Proponenten, laaten waarneemen. Op verzoek van Amptsjonkeren predikt wel een Predikant of Proponent, die niet op de lijst der Gedeputeerden staat. De Gedeputeerden, die de beschrijving der vacante Kerk of het beroep doen, trekken geene Vacatien; doch zij genieten met malkanderen honderd en vijftien guldens in 't Jaar. In het beroepen van Predikanten, ten platten Lande der *Veluwe*, moet men agting hebben voor de genegenheid der Amptsjonkeren van den Hervormden Godsdienst, die ook bij 't beroep mogen tegenwoordig zijn. In het Kwartier van *Nijmeegen*, moet het beroep van plaatzen, alwaar geene Collatie of Kerkenraad is, geschieden in drie maanden als 'er geen, en in negen, als 'er immers een Jaar van gratie betaald word. Het beroep word gedaan, door de Klassis of derzelver Gedeputeerden, naar de meeste stemmen der Ledemaaten. Vooraf worden 'er de Gereformeerde Amptsjonkeren, die Ledemaaten der vacante Kerke zijn, over gehoord; als mede de Hoofdofficieren; welke laatsten ook bij 't beroep mogen tegenwoordig zijn. De Landschap heeft, op den 12 November des Jaars

1722,

1722, gelast, dat men, in alle de Kerken der Provintie, voortaan zal bidden, eerst voor de Heeren Staaten der Provintie, de hooge en wettige Overheid, daar na voor de Staaten der andere Provintien, en wijders voor zijne Hoogheid den Heere Prinse van *Oranje* en *Nassau*, als Stadhouder. Zo veel is men hier, in dit opzigt, veranderd, zedert de Jaaren 1663 en 1664, wanneer men diergelijk eene wijze van bidden, toen al in *Holland* ingevoerd, hier hield voor *een nieuwigheid en eene zaak van verre uitzigt.*

Het Hof heeft, op den 3 Junij des Jaars 1681, ook eene Ordonnantie gemaakt op de bestiering der Schoolen, in *Gelderland.* Volgens dezelve, mogen 'er geene *Paapsche*, *Mennoniste* of andere *Sektarische* Schoolmeesters zijn. Ook mogen 'er geene Bijschoolen gehouden worden. De Schoolmeesters moeten alle van den *Gereformeerden* Godsdienst zijn, en, voor het aanvaarden van hun beroep, door de Klassis, ondervraagt worden. Ook moeten zij, vooraf, de Formulieren van eenigheid der *Gereformeerde* Kerken ondertekenen. In 't bijzonder zijn zij verpligt te waaken tegen het inkruipen van *Paapsche* gevoelens en gebruiken. Zij mogen den kinderen geene speeldagen op *Roomsche* Feesten geeven, noch toelaaten, dat *Paapsche* kinderen Roozekranzen, Beeldjes, Kruissen, of diergelijke dingen ter Schoole brengen. Men heeft in *Gelderland*, daar veele Roomschgezinden zijn, door verscheidene Plakaaten, tegen de voortplantinge hunner Leeringen gewaakt. Ook worden ze 'er doorgaans tot geene voornaame ampten gevorderd. Bij zekere bijzondere gelegenheden, heeft men egter verstaan, dat *Roomsche* Edellieden, in de Regtbanken, mogen verkooren worden.

Zie SLICHTENHORST, *Geldersch Gesch.* VAN DEN SANDE, TESCHENMACHER, SCHRASSERT, *Geldersch Plakaatboek*, enz.

STAATS OPPER-GELDERLAND, vervat dat gedeelte van het Kwartier van *Roermonde* of het Overkwartier van *Gelderland*.

'T

't welk den Algemeenen Staaten, bij het Barriere-Tractaat des Jaars. 1715, in volkomene eigendom, afgestaan is. Het Landschap *Gelderland*, daar men het oud Graafschap *Zutphen* ook onder begrijpt, werd eertijds in vier deelen verdeeld, naamlijk, in de Kwartieren van *Nijmeegen*, *Roermonde*, *Zutphen* en de *Veluwe*. Het eerste en de twee laatste Kwartieren maaken tegenwoordig de Provintie *Gelderland* uit. Het tweede of *Roermondsche* Kwartier is, voor deezen, onder den naam van *Spaansch Gelderland* bekend geweest, en in den oorlog met *Spanje*, of geheel of ten grooten deele, onder deszelfs magt gebleeven. De Staaten hebben wel hunne poogingen aangewend, om dit afgerukt Kwartier van *Gelderland* wederom met de overige drie te vereenigen: doch dezelven zijn vrugteloos geweest. In den jongsten oorlog om de *Spaansche* Kroon, waren de Staaten eenige Plaatzen van het Overkwartier van *Gelderland* in handen gevallen; van welken zij, gelijk met eenige anderen van minder belang, den volkomen eigendom zedert bedongen. Deeze Plaatzen zijn niet met de Provintie *Gelderland* vereenigd geworden; maar hangen onmiddelijk van de Algemeene Staaten af.

Het Kwartier van *Roermonde* is van de drie andere Kwartieren t'eenemaal afgescheiden, en legt beslooten tusschen *Kleefsland*, 't Graafschap *Meurs*, 't Keurvorstendom *Keulen*, *Gulikerland*, *Luikerland* en *Staatsch Braband*. De voornaamste Steden van dit Kwartier zijn *Roermonde*, *Venlo* en *Gelder*, de drie Hoofdsteden der drie gedeelten van het zelve, welken door den Keizer, de Algemeene Staaten en den Koning van *Pruissen* bezeeten worden. Het Steedje en Ampt van *Erkelens*, ook in het Overkwartier van *Gelderland* geleegen, is, door den Keizer, in den Jaare 1719, aan den Keurvorst van de *Paltz* afgestaan, en door deezen, in den Jaare 1727, aan den Baron FRANCQUAR verpand: zo dat deeze kleine Landstreek tegenwoordig tusschen vier Mogendheden verdeeld is. De Koning van *Pruissen* bezit 'er verre het grootst gedeelte van. De Algemeene Staaten hebben het grootst der drie overige deelen in bezit, en de twee kleinsten staan onder den Keizer en den Keurvorst van de *Paltz*.

Wij

Wij moeten thans alleen van het gedeelte der Algemeene Staaten spreeken.

Volgens het agttiende Artikel van het Barriere-Tractaat, bezitten de Staaten, in het Overkwartier van *Gelderland*, de Stad en het Regtsgebied van *Venlo*, de Forten *Stevenswaard* en *St. Michiel* en het geheele Ampt van *Montfoort*, uitgenoomen twee Dorpen, *Zwalmt* en *Elmt*, die, al lang te vooren van het Ampt afgescheiden geweest zijnde, door den Keizer aan zig behouden zijn geworden. Toen deeze Plaatzen nog onder het Huis van *Oostenrijk* stonden, vervoegde men zig, in Regtzaaken, tot het Geregtshof te *Roermonde*; doch bij het gemelde agttiende Artikel kreegen de Algemeene Staaten regt, om een Geregtshof over hun deel van het Overkwartier, ter plaatze, daar zij goedvonden, op te regten. Zedert is 'er, in 't Jaar 1717, te *Venlo*, een Geregtshof aangesteld. Wij moeten 'er eenig berigt van geeven, eer wij tot de bijzondere Beschrijving van Staatsch *Opper-Gelderland* overgaan.

Het Hof van *Venlo* bestaat uit vijf Raaden, één Momboir of Fiskaal, en één Griffier. Die onder de Raaden voorzit, trekt geene grooter wedde dan de anderen, en voert alleenlijk den titel van eersten presideerenden Raad. De vonnissen, door de Wethouders van *Venlo* enz., of door de Banken van *Montfoort*, in Burgerlijke zaaken geweezen, konnen, bij weege van herziening, voor het Hof van *Venlo* gebragt worden. En indien één der partijen zig bij de uitspraak des Hofs bezwaard vind, staat het hem vrij een groote herziening te verzoeken. Ten dien einde vervoegt hij zig bij het Hof zelf, 't welk hem zijn verzoek doorgaans, onder het Groot-Zegel, toestaat. Vervolgens keert hij zig tot de Algemeene Staaten, van welken hij bijgevoegde Regters verzoekt, die één of twee minder in getal moeten zijn dan de Leden van den Raad. Na dat de bijgevoegde Regters benoemd zijn, bied hij den Hove een nieuw smeekschrift aan, verzoekende dat de tijd van den aanvang des gedings, en de onkosten, welken op deeze groote herziening loopen zullen, bepaald mogen worden. Het beloop derzelven moet, vóór den aanvang van 't Regtsgeding, in eene vereenigde vergadering van het Hof en de bijgevoegde Regters, beslist worden; en is dan geen hooger beroep of herziening

meer onderworpen. Tot het verzoeken van deeze groote herziening, heeft men, na het uitspreeken van het vonnis, een Jaar en een dag tijd. 't Vonnis word egter midlerwijl onder borgtogt ter uitvoeringe gebragt. De zwaare kosten, welken op de groote herziening loopen, zijn ondertusschen oorzaak, dat dezelve zeer zelden verzogt word.

Het Hof van *Venlo* heeft magt, om uit den naam van Hunne Hoog Mogenden, brieven van kwijtschelding, wettiging, *Veniam Ætatis*, enz. te verleenen. Het vonnist ook over zaaken, de Domeinen van den Staat betreffende, over de geschillen tusschen gemeenschappen, over het regt van bezitting, over de geschillen wegens uiterste willen, over zaaken de bedienden des Hofs aangaande, over misdaaden van gekwetste hoogheid, landverraad, muiterij, valsche munterij en verscheidene andere gevallen, breeder in de instructie voor het Hof uitgedrukt. Wijders is het ook een Leenhof, oordeelende in de hoogste plaats, over alle zaaken van Leenen, welken, in Staatsch *Gelderland* geleegen zijnde, van Hunne Hoog Mogenden afhangen.

De Raad-Fiscaal heeft kleiner wedde dan de andere Raaden. Hij kan geene Fiskaalsche zaak onderneemen, zonder verlof van het Hof bekoomen te hebben, 't welk hij schriftelijk verzoeken moet. In alle zulke zaaken heeft hij ook alleenlijk raadgeevende, geene besluitende stem: doch in Burgerlijke zaaken heeft hij zo wel eene besluitende stem als de andere Raaden. Hij heeft regt, om alle misdaaden te doen vatten, en kan zulken, die de bevelen van Hunne Hoog Mogenden overtreeden, en zelfs de mindere Regeerings-Bedienden, welke hunnen pligt te buiten gaan, in regten betrekken.

Aan de Leden van deezen Raad en zelfs de Deurwaarder en de twee Boden zijn vrij van de gewoonlijke belastingen, en van het huisvesten van 't Krijgsvolk; welk laatste ook niet, door de drie oudste Advocaaten en Procureurs voor het Hof, behoeft te geschieden. Ondertusschen moeten, volgens het Barriere-Tractaat, alle Ampten van Regeering in Staatsch *Opper-Gelderland* van *Roomschgezinden* begeeven worden. Het Hof van *Venlo* bestaat derhalven tegenwoordig, op één Lid na, geheel uit luiden van den *Roomschen* Godsdienst.

De

De algemeene Regeering van het Ampt *Montfoort* word waargenomen door eenen Drossaard, door eenen Scholtus of Schout en eenen Landschrijver; welken alle drie, voor hun leven, door den Heer van *Montfoort* aangesteld worden. Hij is gewoon deeze Ampten aan de meestbiedenden te laaten verkoopen.

De Drossaard heeft geene vaste wedde; doch hij trekt alle de geldboeten, welken boven de drie *Brabandsche* guldens beloopen. De minderen worden, tusschen hem en den Scholtus, gedeeld. Hij heeft daarenboven de vrije Jagt door het gantsche Landschap. Hij verbeeld den persoon van den Heere van *Montfoort*, en stelt, uit zijnen naam, de Schepenen in alle de Regtbanken aan.

De Scholtus heeft ook geene vaste wedde; hij geniet de helft van de geldboeten, die minder dan drie *Brabandsche* guldens beloopen, gelijk wij reeds gezeid hebben. Hij roept de Regtbanken, op den gewoonlijken tijd, samen, en trekt eenig voordeel van Gerigtsdagen, welken voor dezelven gehouden worden. In alle de Regtbanken zit hij aan 't hoofd der Schepenen, behalven in die van *Nieuwstad* en *Egt*, welken haaren bijzonderen Scholtus hebben. Wijders doet hij de vonnissen der Regtbanken ter uitvoeringe brengen, zonder, in eenigerlei opzigt, van den Drossaard af te hangen.

De Landschrijver of Griffier houd aantekening van de vonnissen der bijzondere Regtbanken, die door hem ook opgesteld en getekend worden. De Regtbanken van *Egt* en *Nieuwstad*, die haaren bijzonderen Secretaris hebben, moeten hier egter van uitgezonderd worden. De Landschrijver houd wijders aantekening van de besluiten der algemeene vergadering des Lands, welke door den Drossaard beschreeven, en de Landdag geheeten word. De Dorpen en Gehugten hebben ook hunne bijzondere vergaderingen, op welken de Schepens en voornaamste eigenaars der Landerijen verschijnen. Hier worden de gemeentelijke rekeningen opgenomen, welken, door den Landschrijver, onderteekend worden. Ook regelt men 'er de sommen, die elk tot de gemeene lasten opbrengen moet. De Landen der vier Mogendheden, onder

 wel-

welke het Overkwartier van *Gelderland* verdeeld is, draagen hun aandeel in de gemeene lasten, in de volgende evenredigheid.

Oostenrijks Opper-Gelderland.	*f* 87	-	15
Pruisfisch Opper-Gelerland.	- 710	2	6
STAATSCH OPPER-GELDERLAND.	- 171	2	11
De *Stad* en 't *Gebied* van *Erkelens.*	- 31	14	-
	f 1000	—	—

In gantsch Staatsch *Opper-Gelderland* zijn niet meer dan twee *Gereformeerde* Kerken, te *Venlo* en te *Stevenswaard*. De vier Predikanten, die deeze Kerken bedienen, behooren onder de Klasfis van *Nijmeegen*, de eerste van het Sinode van *Gelderland*. Alle de *Roomsche* Kerken staan onder het Geestelijk Regtsgebied van den Bisschop van *Roermonde*.

De Algemeene Staaten houden te *Venlo* eenen Ontvanger der verpondingen en imposten. Het Kollegie ter Admiraliteit op de *Maaze* heeft 'er eenen Ontvanger der inkomende en uitgaande Regten, twee Kontrarolleurs en vijf Kommizen ter Recherche. Te *Stevenswaard*, *Vlodorp* en *Roosteren* zijn ook Admiraliteits-Komptoiren, die onder het Komptoir van *Venlo* staan. Te *Stevenswaard* is een Ontvanger en een Kommis ter Recherche, en in ieder der twee andere Plaatzen een Kommis-Kollecteur.

Alle de Papieren, die tot het Overkwartier van *Gelderland* behooren, moeten, volgens het Barriere-Tractaat, te *Roermonde* bewaard worden. Doch daar is bedongen, dat de Algemeene Staaten, zo wel als de Koning van *Pruisfen*, eene algemeenen lijst van die Papieren zullen hebben, en vrijen toegang tot dezelven, wanneer zij 'er gebruik van begeeren te maaken.

De Koning van *Pruisfen* bezit, in *Opper-Gelderland*, de Stad en het Regtsgebied van *Gelder*, met al deszelfs onderhoorigheden, bijzonderlijk de Steden, Baljuwschappen en Heerlijkheden van *Straalen*, *Wagtendonk*, *Middelaar*, *Walbeek*, *Aarfen*, *Afferden* en *Weel*, als mede *Raeij*, *Klein Kevelaer*, het Ampt van *Kriekenbeek* en het Land van *Kesfel*, met

met al wat 'er onder behoort. Dog bij het *Utrechtsche* Tractaat is bedongen: 1. Dat de *Roomsch-Katholijke* Godsdienst, in dit gantsche gedeelte van *Opper-Gelderland*, op dezelfde wijze als te vooren en onverhinderd zal worden toegelaaten. 2. Dat 's Lands Staaten en Onderdaanen alle hunne voorregten zullen blijven behouden. 3. Dat alle Overheden en Gouverneurs van Steden en Plaatzen van den *Roomsch-Katholijken* Godsdienst zullen moeten zijn. 4. Dat noch de Keizer noch de Koning van *Pruissen* geene nieuwe vestingwerken, in het Overkwartier van *Gelder*, langs de *Maaze*, zullen mogen maaken.

In *Pruissisch Gelder*, leggen de volgende Steden en Dorpen: 1. *Gelder*, 2. *Wagtendonk*, 3. *Straalen*, 4. *Veirsen* en 5. *Kevelaar*.

GELRI, of GELRE (PIETER VAN) een vermaard Regtsgeleerde, was de zoon van PIETER VAN GELRE, Secretaris der Stad *Thoolen*, wiens vader, JACOB VAN GELRE, in het Jaar 1577 gecommitteerd werd, om, volgens de Pacificatie van *Gend*, de Stad *Thoolen* aan WILLEM DEN I over te geeven. Deeze, waar van wij hier spreeken, werd gebooren in het Jaar 1622. Schoon hij Lid der Regeering was, begaf hij zig naar *'s Hage*, om aldaar de practijk te oeffenen, en werd, kort voor zijnen dood, Fiskaal van den Hoogen Krijgsraad. Hij overleed den 23 Februarij in het Jaar 1668. Men heeft van hem een klein digtwerkje, ten tijtel voerende: *Vrouwen Lof*. Ook wil men dat 'er eenige Psalmen door hem berijmd zijn; dan hier van is geene zekerheid.

P. DE LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 447.

GELDER, (AREND DE) gebooren te *Dordregt*, op den 26 October van 't Jaar 1645. Na zig in de Schilderkonst te hebben doen onderwijzen, door S. VAN HOOGSTRAATEN, begaf hij zig naar *Amsteldam*, om zig in den trant van REMBRAND te oeffenen, waar in hij bij uitmuntendheid wel slaag-

 de.

de. Hij volhardde daar in tot aan zijnen dood. Hij had zig meest bepaald tot het schilderen van Bijbelsche Historien.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

GELDERMALSEM, zegt zo veel als *Gelders-Malsem*, ter onderscheidinge van *Buur* of *Buurens-Malsem*, dat daar tegen over, in 't Graafschap *Buuren*, legt. Dit *Geldermalsem* is een vermaaklijk Dorp, in de *Thielerwaard*, alwaar een voornaam Veer is over de *Linge*, zijnde de gemeene overtogt van alle die geenen, die tusschen den *Bosch* en *Utrecht* heen en weder reizen. Dit Dorp behoort aan het Aloud en Adelijk *Zeeuwsch* Geslagt VAN BORSSELEN. Het Heerenhuis, dat, niet verre van de *Linge*, buiten het Dorp staat, is deftig, en omringd met fraaie plantaadjen en wandeldreeven. In het Choor der Kerke is een fraaie Tombe van opgemelde Familie. Men heeft 'er een vermaarde Brouwerij.

BACHIENE, A. bl. 325.

GELDERSOORT, eene nieuwe Schans, in de Banner-Heerlijkheid van *'s Heerenberg*, tegen over *Huisen*, aangelegt door den Directeur ROY; dezelve dient inzonderheid om door opstopping van 't water eener beek, die aldaar in den *Rhijn* valt, door behulp van Sluizen, het *Ommeland* onder water te zetten, ter beveiliging der grenzen; en op dat, in tijd van nood, daar door 't Land van *Zeventer*, (anders de *Lijmers* genaamd, behoorende aan 't Hertogdom *Kleef*) te gelijk zoude overstroomen. Bij den aanleg veroorzaakte dit eenig verschil, tusschen den Staat en de Regeering van *Kleef*; welk, egter, spoedig werd bij geleid. Deeze Schans, beginnende te verswakken, is, in de Jaaren 1769 en 1770, weder verbeterd. Ook word zij, door eenig Krijgsvolk, dat uit de bezetting van *Arnhem* derwaard gezonden word, onder bevel van een Majoor, bewaard.

Ibid. bl. 343.

GELDERSCHE FRIEZEN. De Zeeschuimerijen van deeze zullen vermeld worden op het Art. van den berugten GROOTE PIER, *Friesch* Overste.

GELDERSCHE TOREN, een Adelijk Huis, na bij *Spankeren*, in het Regterampt van de *Veluwezoom*.

GELDORP of GELDROP, eene Hooge Heerlijkheid in *Peelland*, aan het Riviertje de *Kleine Dommel*, twee uuren gaans ten Zuidwesten van *Helmond*; een weinig minder ten Zuidoosten van *Eindhoven*. De naam deezer Heerlijkheid wil bij verkorting zo veel zeggen als *Geldersdorp*, als zijnde van ouds leenroerig geweest, (en ook nog) aan *Gelderland*: en daarom ook niet onderhoorig aan den Kwartier Schout van *Peelland*. Daar dit Dorp aan *Gelderland* onderhoorig was, verdient het eenige verwondering, dat de *Gelderschen*, in het Jaar 1512, konden goedvinden, dit eertijds zo aanzienlijk prágtig Dorp, met Kerk en al, aftebranden. De Kerk is daar na uit de puinhoopen opgehaald. Dezelve pronkt met een zwaaren en hoogen gemetzelden tooren, welke, in in het Jaar 1627, door het onweder, vernield zijnde, weder hersteld is. Van deeze Heerlijkheid heeft een oud Adelijk *Brabandsch* Geslagt zijnen naam ontvangen. Naderhand heeft ze behoord aan den Graave VAN HOORN, en is, door koop, de eigendom geworden van den Heer PAULUS EERINGA.

Het Kasteel, dat in een groot vierkant zwaar gebouw bestaat, is een tijd lang vervallen en onbewoonbaar geweest. EERINGA heeft het zelve merklijk doen verbeeteren, en op het voorplein een nieuw gebouw stigten. Het is met graggten omgeeven, en staat een weinig van 't Dorp afgezonderd. In het Dorp zelve zijn verscheidene aanzienlijke gebouwen, die merktekenen van oudheid draagen. De *Gereformeerde* Predikant neemt den dienst mede waar in de Kapelle te *Riel*. De Heer van *Geldorp* bezit aldaar groote voorregten: onder anderen de aanstelling van een Drost en zeven Schepenen, een Secretaris en den Vorster. Bij deeze Leeden berust de Regeering deezer plaats, die hoog, laag en middelbaar Regtsgebied oeffent. Behalven de gemeene Hei-

de, heeft deeze Heerlijkheid 144 morgens bruikbaar bouw- en weiland, en 183 huizen. De Landbouw en Veefokkerij maaken het bestaan der Ingezeetenen uit, schoon de wolleweeverijen aldaar mede zeer aanzienlijk zijn.

GELDORP, (....) een Schilder, die niet zo zeer om zijne konst, als om zijnen ijver verdient geroemd te worden. Hij verstond wel het bereiden der verwe, maar genoegzaam niets van de Tekenkonst, en bediende zig dus van de voorwerpen van anderen; hij nam daar uit het geen hij van noden had, en plaatste dat in zijne stukken, waar mede hij veel geld won.

PHILIPS, *Leven der Schilders.*

GELDUBA, een Legerplaats der *Romeinen.* PLINIUS noemt het een *Kasteel op den Rhijn.* Dan in de Reistafelen van ANTONYN word het geplaatst tusschen *Neus* en *Kalenkasen.* Sommigen hebben daar door willen verstaan het aloude *Gelder*; dan dit met de standplaats niet overeenkomende, is het waarschijnlijker dat men 'er *Gelb* of *Gelout* door verstaan moet. Na dat CIVILIS de *Romeinen*, te *Asciburgium*, overvallen en geslagen had, overviel hij VOKULA te *Gelduba.* De Ruiterij der *Romeinen* daar op uitgeborsten zijnde, werd van CIVILIS zodanig ontvangen, dat zij haast te rug keerde; waar na het doodslaan binnen de Legerplaats algemeen werd. De hulpbenden der *Nerviers* verlieten, uit vreeze of ontrouw, de zijde der *Romeinen*, en stelden het op een vlugten. Eerlang verlooren ook de Keurbenden haare Krijgstekenen, en werden bij meenigte binnen den wal afgemaakt. Onvoorziens keerde de kans, door de aankomst der *Vaskonsche* hulpbenden. De dapperste der *Bataven* werden toen ter neder geveld; doch de Ruiterij ontkwam met Krijgstekenen het gevaar. Na dat CIVILIS zig van de koornhaalders der *Romeinen* had meester gemaakt, ligte VOKULA duizend Keurbendelingen uit *Vetera*; waar door CIVILIS gelegenheid kreeg om die Legerplaats te omringen. VOKULA naar *Novisium* geweeken zijnde, maakte CIVILIS zig meester van *Gelduba.*

Zie TACITUS, *Historien*, IV. Boek.

GELEEN, (DE) een Rivier in *Staatsch Limburg*, die niet verre van *Herle* haaren oorsprong neemt; loopende van daar door 't Hertogdom *Gulik* naar *Stevenswaard*, daar ze zig met de *Maas* vereenigt.

BACHIENE, B. bl. 989.

GELEKINGEN, (GELICONDARUM CASTRUM). MENCO, Abt van *Wjerum*, maakt gewag van een Slot in *Lenerdawinkel*, alwaar, in den Jaare 1242, de *Geliconiden* de toevlugt genomen hadden. Deeze plaats is hedendaags onbekend. Men kan, egter, niet twijffelen, of zij lag in het Land van *Drenthe*: eensdeels, om de verbintenis, die de *Geliconiden* met de *Drenthenaars* hadden; anderdeels, om dat zij geleegen is geweest tusschen *Groningen* en *Eelde*. Wie de *Geliconiden* waren, leert ons de Abt EMO, als hij zegt, dat het eenige oproerige *Groninger* Burgers waren, die, in het Jaar 1226, eene verbintenis gemaakt hebben met de *Drenthenaars*, te saamgespannen zijnde tegen OTTO, den tweeden Bisschop van *Utrecht*, en tegen EGBERT DEN JONGEN, Stadhouder van *Groningen*. Het Perkamentenboek van *Utrecht* noemt ze GELEKINGEN, en zegt dat het geweest zijn rijke en magtige Burgers van *Groningen*, die een zwaar geschil gehad hebben met den Stadvoogd EGBERT, en de *Groenebergers*, 't welk kort daar na in een oorlog veranderd is, waar in men zelfs binnen de vesten gevogten heeft, terwijl Bisschop OTTO te vergeefs arbeidde, om den vrede te maaken; en eindelijk na dat hij verstaan had, dat de *Gelekingers* door die van *Koeverden* en de *Drenthenaars* werden geholpen, zig openlijk bij de *Groenenbergers* voegde. Hier uit is ontstaan een zwaare oorlog, die voor den Bisschop zelfs nadeelig en verderflijk, en naauwlijks ten einde te brengen was (dewijl beide partijen, door de nabuuren versterkt, daaglijks magtiger wierden) voor dat 'er een verdeeltheid tusschen de *Schieringers* en *Vetkoopers* ontstond. In de eerste vijftien Jaaren van deezen twist leed *Groningen* de grootste ramp, wijl de Stad tweemaal geplonderd en verbrand werd. Doch na het Jaar 1251 keerde de kans, en was het overige van den oorlog in haar voordeel.

 Dus

Dus meld het U. EMMIUS, welke ook de *Gelekingen* tot het hoofd van de partijschap maakt, alhoewel men, in den geheelen oorlog, niemands eigen naam gevoegd vind bij dien van het Geslagt; ja, dat 'er zelfs in de Jaarboeken geen gewag gemaakt word van iemand der *Gelekingen*. En, egter, is het onbetwistbaar, dat het Geslagt van dien naam bestond, en zelfs een Huis of Slot in de Stad gehad heeft, gelijk de meeste grooten, welker Huizen men toen *Steenhuizen* noemde, waar van de naaste straaten haaren naam ontleenden. Hier komt nog bij, dat SUFFRIDUS GELEKINGA, hoewel hij was uit *Hunsingo*, ondertekend heeft een brief, waar in het Regtsgebied van *Selwerd*, in het Jaar 1283, aan de *Groenenburgers* word toegestaan. Ook doet EMO ons vermoeden, dat het *Gelekingers* waren, die men in de Registers ziet, en om den anderen, nu eens den voornaam van WIGBOLD, dan dien van EVERHARD gehad hebben, hoe wel de Geslagtnaam verzweegen word. Hij verhaalt, naamlijk dat die van *Hunsingo*, die van de *Groenenbergsche* partij waren, in het Jaar 1232, *Wibaldeswerf* hebben in brand gestooken, zonder iets verder te onderneemen, dewijl het hem genoeg scheen, het geleden ongelijk gewroken te hebben, aan het hooft der vijanden, met zijn Slot te verbranden. En MENCO verhaalt, op het Jaar 1241, dat WIGBOLD WIGGERSZOON, op *Gelekingenberg*, van de *Groenenbergers* dood geslaagen is.

GELENTE of GELENTHE, een Polder onder *Ooltjesplaat*, waar van het oude Land, in het Jaar 1483, bedijkt, en in het Jaar 1612 verkogt is, aan FRANCOIS VAN AARSEN, voor 60000 kroonen. Deeze Polder is, in het Jaar 1524, ter grootte van 1400 gemeten, ingedijkt.

VAN DER HOUVE, *Handv. Kron.* I. Deel, fol. 117.

GELEYNSEN of LEYNSE, (CORNELIS) van *Vlissingen*, was Schout bij Nacht, op der Staaten Vloot, die onder den Admi-

raal Jonker JAN VAN DUIVENVOORDE, Heer van *Warmont*, welke met de *Engelsche* Vloot, onder bevel van den Opper-Admiraal CHARLES HAWARD, *Calis Malis* overmeesterde. In die zelfde waardigheid werd hij, onder bevel van den Luitenant Admiraal Jonker PIETER VAN DER DOES, in het Jaar 1599, tegen *Spanje*, naar de *Westindiën* gezonden: een togt, waar bij meer eer dan voordeel behaald werd, ter oorzaake van de groote sterfte op de Vloot, die den Admiraal VAN DER DOES mede uit het leven rukte. GELKYNSEN nam het oppergezag aan, en bragt de Vloot, met een tamelijken buit en veele gevangenen, in de maand Februarij van het Jaar 1600, behouden binnen de havenen van het Vaderland.

Zie VAN METEREN, fol. 367, 435. *Leven van* MAURITS, bl. 129. *Leven der Zeehelden*, bl. 460. *Notulen van Zeeland*, 1600, p. 238.

GELKENIS, een Dorp en Ambagt in de *Alblasserwaard*, onder de Baronnie van *Liesveld* behoorende geleegen aan de *Lek*, en zig uitstrekkende, tot aan het Ambagt van *Ammers-Graveland*, groot 307 Morgens en 405 Roeden Lands. In het Jaar 1732 werden te *Gelkenes* geteld 76 Huizen. Men heeft 'er geen Kerk; de Opgezeetenen behooren tot de Gemeente van *Groot-Ammers*. Nog kort na het Jaar 1740 stond schuins over *Schoonhoven* het Slot of Kasteel van *Gelkenes*, dat wel eer een der grootste en sterkste in *Holland* plagt te weezen; men meent, dat het reeds in het Jaar 1012 zou gestigt zijn. Na dat Hertog ERYK VAN BRUNSWYK, die, in de *Nederlandsche Beroerten*, de zijde van *Spanje* hield, het zelve, in het Jaar 1572, verlaaten had, werd het door de *Staatschen* bezet, doch door die van *Dordrecht*, *Gouda* en *Schoonhoven* afgebrand, maar naderhand ten deele weder opgebouwd. Het vertoonde zig nog lang met deszelfs sterke muuren en ronden Toren, en diende tot eene wooning van den Drossaard. Bij den gedugten watersnood in het Jaar 1741 werden 'er meer dan 150 persoonen in gehuisvest. Na dien

dien tijd het grootste gedeelte afgebroken zijnde, werd de puin tot zinksteenen aan de Dijken gebruikt. Ten dienste van den Drossaard, en der vergadering van de Hooge Vierschaar, is, in het Jaar 1745, in plaats van het oude Slot van *Liesveld*, een nieuw gebouw aangelegd. Het Geregt van *Gelkenes* in civiele zaaken, dat des Dingsdags zit, bestaat in den Schout, een Waardsman en vier Schepenen. De Waardsman is tevens President Scheepen, zo in dit als in de volgende Geregten van *Liesveld*, die ook alle hunnen bijzonderen Bode en Secretaris hebben.

Staat der Nederlanden, VII. Deel, bl. 435, enz.

GELLEKUN, een Dorp en Heerlijkheid, geleegen aan de *Linge*, bij *Asperen*, waar van Heer is de Baron TENGNAGEL. De Predikant aldaar bedient ook de Gemeente van *Renoi*. Digt bij de Kerk staat een fraai steenen Slot, in een diepe Graft, dat ten deele geheel vernieuwd is.

GELLICUM, (CORNELIS VAN) was te *Heusden*, indien niet gebooren, ten minsten van der jeugd af aan opgevoed, en werd 'er een van de vermaardste Geneesheeren.

OUDENHOVEN, *Beschrijving van Heusden*, bl. 188.

GELOOFSONDERZOEK; zie INQUISITIE.

GELOOFSVREDE. Na dat de Hervormden, in de *Roomsche Nederlanden*, zig meer en meer vrijheid hadden aangematigd, namen ze, in het Jaar 1578, het besluit, om vrije Godsdienstoeffening te verzoeken; doch hun verzoek was van geen vrugt. Eenige dagen daar na leverden ze een tweede smeekschrift in. De Aartshertog en de Raad van Staaten, die beide verzoekschriften ontvangen hebbende, maakten een *ontwerp*

ee-

zener Religions, of *Geloofsvrede*, waar in zij meenden dat alle de Landschappen genoegen zouden neemen.

Het Ontwerp was van den volgende inhoud, volgens de Copie van *Antwerpen*, aldaar gedrukt bij PLANTYN, in het Jaar 1579.

De Religions-vrede geaccordeert ende gepubliceert binnen Antwerpen, den 12 Junij MDLXXIX.

„ Alsoomen wel hadde verhoept, dat deur middele van de „ Pacificatie van Ghendt, ende de Vnien van de Prouincien „ daer naer ghevolgt, alle de lanckduerighe troublen, mis- „ verstanden, tweedrachten ende diffidentien in dese Neder- „ landen souden hebben ghecesseert, ende door middelen van „ alsulcken accoorde ende ouerdrach de ghemeyne ruste ende „ vrede (oock in respecte vande Religie) souden onderhou- „ den hebben gheweest, om alsoo eendrachtelijck ende eent- „ samentlijck dese landen, ende besundere de stadt van Ant- „ werpen te brengen in heuren ouden fleure van negociatie, „ handelinghe van coopmanschappen, manufacturen, zee- „ vaert, discipline militaire, ende andere goede deuchdelijcke „ policien (daer inne sy eertijden meer dan eenige andere „ prouincien is geweest) nochtans wantme beuonden heeft „ dat de voorsz. Pacificatie van Ghendt ierst door expres „ toedoen vande Spaengnaerden vyanden van dese landen en- „ de heure aenhangheren, ende daer naer oock door oorsaec- „ ken van dien bij eenighe andere is gevioleert, ende in di- „ uersche puncten ghebroken gheweest, waer doore de diffi- „ dentie ende waentrouwe tusschen die vande Catholijcke „ Roomsche en ghereformeerde religie met eenighe andere „ begost wederom te rijsene ende opte staene, ende in som- „ mighe steden ende vlecken vandt ghevnieerde prouincien „ soo te vermeerderen, dat apparentelijck ende onghetwijf- „ felt daer deure geschapen waere op te staene groote verbit- „ teringe, diuisie, ende meerdere scandalen, die naemaels „ sondere groot bloedt te verghieten niet en soude zijn reme-

„ dia-

„ diabel, Soo hadde, omme al tselue te verhoeden, ende de „ voorf. tweedrachten, diuisien, diffidentien ende wantrouwen „ wte wegen te nemene, ende alle bloetstortinge te verhoe- „ den, sijne Hoocheyt ende Excellentie bij aduijse vanden „ Rade van Staten neffens heur wesende, doen concipieren „ sekere Ordonnancien inhoudende diuersche poincten die- „ nende totten Religionsvrede ende onderhoudt vande po- „ licie.

„ Alle welcke poincten alsoo gheaduiseert ende ghesloten, „ oock by brieuen van sijnder Hoocheyt vanden 14 Julij lest- „ leden, zijn ghesonden aen alle ghevnieerde Prouincien, „ om op die admisse ende onderhoudt van dien te hebben „ heur aduoy en consent.

„ Ende dien volghende zijn de selue poincten en artijclen „ van Religionsvrede oock ghesonden aende wethouders de- „ ser stadt van Antwerpen: de welcke, om daer inne perti- „ nentelijck te besoingneren, ghelijckmen in alsulcke ghe- „ wichtighe saken behoort ende schuldich is te doene, heb- „ ben tot dien eynde doen vergaderen alle de leden der sel- „ uer stadt, ende den seluen ghecommuniceert de voorf. „ brieuen ende intentie, mitsgaders ghedaen lecture ende visie „ vande voorf. artijclen van Religionsvrede, ende is nae rij- „ pe ende langhe deliberatie daer op oock ghehadt d'aduijs „ van de Colonnellen, Dekens vande gulden, ende Capitey- „ nen deser stadt eyntelijck gheresolueert ende ghesloten, „ datmen binnen deser stadt soude publiceren de voorf. Reli- „ gionf-vrede, en den selue wel strictelijck onderhouden, „ welcken achtervolghende wordt van sHeeren ende de Stadt „ weghen beuolen ende gheordonneert, dat eenyeghelijck van „ de ingheseteне deser stadt hun voortane reguleren sal vol- „ ghende de voorf. Religionf-vrede op den voet ende vue- „ ghen na bescreuen.

„ Ierst *alsoo egheen religie met ghewelt oft wapenen en* „ *can oft en mach onderhouden noch ingedruckt worden,* „ maer dat de selue als een sunderlinge gaue van Godt al- „ machtich moet verwacht worden, ende dat het betaemt dat „ alle Christelijcke menschen van wat religie die zijn, onder- „ linghe leuen eendrachtelijck en peyselijck, hun regulerende

„ nae

„ nae de loffelijcke politieque ordonnancie van heure Ouer-
„ heyt, *Soo is goet gheuonden dat die vande voorf. Catho-
„ lijcke Roomsche, ende ghereformeerde religie, mitsgaders
„ die vande Confessie moghen blijuen, soo sy voor Godt tot
„ salicheyt van heurder sielen sullen willen ende in meynin-
„ ghen zijn, naer elcks verstant ten vuytersten daghe te
„ verantwoorden.*

„ Item dat ter saecken vande diuersiteyt vande voorf reli-
„ gien, *d'een den anderen niet en sal mogen stooren*, hin-
„ deren noch letsel doen in sijne ceremonien, predicatien,
„ scholen, oft andere exercitie ende oeffeninge, oft andersins
„ yet attenteren, tzy binnen oft buyten de ghewoonlijcke
„ oft gedesigneerde plaetsen van heurder religie, in egheender-
„ hande manieren, maer eenyeghelijck int sijne met ruste en-
„ de vrede te laten, ende oock alle heure goeden te laten
„ besitten, behouden ende ghebruycken, emmers soo langhe
„ ende ter tijt, dat met aduijse vande Staten generaal, oft
„ ten minsten met een Nationnael consilium (eenenyeghelijc-
„ ken vrijelijck ghehoort) anders deshaluen ghesloten ende
„ ghetermineert zal wesen, op pene van exemplaerlijck ge-
„ strafs te worden aen lijf ende goet, als perturbateurs vade
„ gemeyne ruste, sonder verdrach.

„ Ende omme binnen middelen tijde goede politicque or-
„ dre te stellene onder bequame ende lijdelijcke conditie die-
„ nede tot versekerheyt ende ruste van een yegelijck, Is
„ geordonneert *dat elck vande voorf. religien metten kercken
„ die sy iegenwoordelijck zijn besittende, hem sal te vreden
„ houden, Ten waere dat de kercke der twee, te wetene
„ vande gereformeerde religie en vande Ausborgsche confessie
„ respectiue te cleyn vielen*, dat alsdan byde Magistraten de-
„ ser stadt heulieden sal bewesen ende ghedesigneert worden
„ eenighe andere kercken oft plaetsen tot hunnen gerieue, en
„ sulle aldaer openbaerlijck en liberlijck exerceren heure reli-
„ gien: En nopende de begraeffenissen, sullen de Suppoosten
„ van elcke religie daertoe ghebruycken de kercken ende
„ kerckhouen daer zy hunne religie exerceren, ende dat elck
„ volghende hunne ceremonien, behaluen soo verre deur
„ cleynicheyt, distantie, noot, oft andersins yemant vande

„ voorsz.

,, voorf. religien begheerden *te ghebruycken d'een des ander kerckhof*, dat sy respectiue t'selue selen moghen doen ,, nochtas sonder eenige vermaninge daer te doene, oft ,, singen oft ander ceremonien te gebruycken.

,, Ende omme te schouwene de inconuenientie die mee ,, deur petulantie en broodronckenschap ghefchieden bij een ,, lose, seditieuse ende twistighe gheesten, anders niet soe ,, kende dan alle goede ordonnantien onder de voete te bren ,, ghen, Is gheordonneert *dat elck hem abstineere ende ver*,, *draghe te comen oft hem te vinden ter plaetsen daerme* ,, *andere religie dan de sijne, is exercerende, Ten waert* ,, *hy hem reguleerde naerde ghewoonte* ende exercitie van ,, alsulcke kercken oft templen daer hy hem inne vindt, op ,, pene als vooren.

,, Insghelijcks om alle irritatien, bitterheden ende questien ,, te schouwen ende te cohiberen, de licentien die deur eeni- ,, ghe worden voortsghestelt contrarie diuersche ghebodeu te ,, meer reysen ghedaen ende gepubliceert: *Soo verbiedtmen te* ,, *maecken, singhen, printen, vercoopen oft int openbaere te* ,, *brenghen eenighe schampere afdraghende oft iniurieuse* ,, *liedekens*, balladen, refereynen, pasquillen, gheschriften, ,, *figueren oft schilderijen* daerdoore d'een oft d'andere religie, ,, oft oock yemant int particulier ende generael soude worden ,, ghediffameert ende ghefchandaliseert, op pene ende correctie ,, als vooren.

,, Voorts dat die vande voorf. religien ghehouden sullen zijn ,, heure Predicanten ende Ministers te presenteren in persoone ,, aende Schoutet en den Wethouders deser *stad*, om sijnen ,, name opgheteeckent zijnde met voorgaande deliberatie by- ,, den voorf. Schoutet ende Wethouders geadmitteert *ende ont-* ,, fangen te wordene, ende daernae te doene eedt van getrou- ,, wicheyt ende onderdanicheyt in alle politicque *saecken, son-* ,, der anderssins oft voorder te vsurperen oft te doene eenighe ,, acte van iurisdictie oft hun nopende d'authoriteyt *vande Ma-* ,, gistraet te moghen moeyen directelijck oft indirecte- ,, lijck, in wat manieren t'selue soude moghen wesen.

,, Verbiedende de voorf. Predicanten ende Ministers inder ,, manieren als voor ghepresenteert ende gheadmitteert *zijnde*, ende

„ ende allen anderen int openbaer oft int heymelijck te spre-
„ ken oft preken, oft anderssins te gebruycken propoften oft
„ woorden dienende tot tweedracht, oproer ende seditie,
„ maer hen te leeren, instrueren ende spreken tot ruste, liefde
„ ende eendrachticheyt vande ghemeynte.

„ Dat niemant en sal moghen draghen eenighe mercken oft
„ teecken daer door zy elck anderen souden irriteren oft ver-
„ wecken tot diuisie, tweedracht ende questie.

„ *Dat de Suppoften van elck* der voorf. religien by proui-
„ sien ende tot dat daer naerder oft anderssins byde gheunieer-
„ de prouincien in sal wesen versien, *sullen moghen houwe-*
„ *lijcke contracteren* elck op den voet van sijne religie: ende
„ sulle de kinderen alsoo gheprocreert staen tot succeffie,
„ oock op goeden verstoruen achter persoonen van een ander
„ religie.

„ Ende om ouer al te houden equaliteyt, soo en sal ter
„ oorsaken vande diuersiteyt vande voorf. religien egheen re-
„ gard ghenomen worden int ontfanghen van eenighe scho-
„ liers, siecken oft armen in eenige Schole, Gasthuysen,
„ Godshuysen, hospitalen oft Sieckhuysen: Dat oock alle
„ aelmoessen ende gratien vanden goeden lieden sullen verga-
„ dert, ghecolligeert ende gedistribueert worden nae den voet
„ alreede daer inne ghenomen ende teghenwoordich daer inne
„ ghebruyckt.

„ Item dat *eenyeghelijck sal ghehouden zijn t'onderhouden*
„ *de ghewoonlijcke feestelijcke daghen* hier nae ghespecificeert,
„ te weten den Soendach, Kersdach, Apofteldagen, Onser
„ lieuer vrouwen bootschap, Hemelvaert en Lichmisse: en
„ en sullen opde selue daghen niet moghen openbaerlijck
„ wercken, besoingneren, vercoopt, noch winckels op
„ doen.

„ Dat oock *op alsulcke dagen als van outs verboden is*
„ *vleesch te vercoopen ende te eten, alle vleeschuysen sullen*
„ *gesloten* blijuen, ende sal hem elck draghen politicquelijck,
„ nae d'ordonnancie deser stadt.

„ Voorts dat *int confereren van eenighe officien Magistra-*
„ *ten*, ende andere politijcke lasten *egheen regard en sal*
„ *ghenomen worden op eenighe religien*: maer men sal eenye-

„ gheliijck ghequalificeert daer toe noemen, kiesen ende doen
„ bedienen alsulcke officie daer toe hy sal bequaem gheuon-
„ den worden: dies sal alsulcke genomineerde ende ghecosene
„ schuldich zijn te doen den eedt van oudts tot sijnen dienste
„ staende, ende daer en bouen sweeren wel solemneiijck t'on-
„ derhouden desen Religionſ-vrede, sonder andere ceremonien
„ daer toe te gebruyckene. Ende soo verre in eenighe eeden
„ tzy van Magistraten, oft andere publicque diensten ende offi-
„ cien eenighe clausulen begrepen zijn, astringerende tot obser-
„ uantie oft conseruatien van eenighe sekere religie, sullen de
„ selue ghecomitteert worden.

„ Sal voorts eenyeghelijck gehouden zijn d'Ouerheyt ende
„ Magistraet van deser stadt alle behoorlijcke reuerentie ende
„ obedientie te draghen, de selue allessins te assisterene int
„ vanghen ende straffen van alderhande oproerighe, seditieuse,
„ ende sunderlinghe vande ouertreders van deser Ordonnan-
„ cie.

„ Ende oft geviele (d'welck Godt verhoede) datter yemant
„ waere die contrarie van dese Ordonnancie dede, of der sel-
„ uer int gheheele oft deele teghen quame, oft yemanden
„ eenighe stoornisse, quellinghe oft schandale aen dede, soo
„ is gheordonneert van wegen als voore, datmen van stonden
„ aene sal procederen tot apprehensie vanden ouertredene naer
„ ouder ghewoonte: Ende op dat d'examinatie ende informa-
„ tie sonder achterdencken ofte wantrouwe geschiede, so selen
„ die vande voorſ religie respectiue moghen committeren twe
„ notable verstandighe mannen, liefhebbers vande ghemeyne
„ ruste, om in hennen presencie de voorſ. Informatie byde
„ heere ende byde Weth ghenomen te worden: Om t selue
„ ghedaen voorts gheprocedeert ende geordonneert te worden
„ naer behooren.

„ Onder stondt ghescbreuen:

„ Dese Ordonnancie inde Raedcamere der Wethouderen der
„ stadt van Antwerpen gelesen zijnde, is bij den seluen
„ gheordonneert datmen die sal publiceren. Actum 12 Ju-
„ nij, anno 1574.

„ *me præsente.*

Martiny.

Poinc.

Poincten ende articlen by sijn Hoocheyt, ende by sijn Excellencie, ende by die leden der stadt van Antwerpen gesloten, tot ghemeyn weluaren ende ruste der seluer stadt. Ghepubliceert den 12 dach Junij, MDLXXIX.

„ Alsoo seker misverstant ende inconuenient binne der stadt „ van Antwerpen den 28 Meye laetstlede opgestaen is ge„ weest, daer vuyt meer swarichede souden mogen rijsen tot „ verachteringhe vande voors. stadt ende ghemeyne landen, „ ten grooten voordeele vande ghemeyne vyanden, Soo „ IEST dat nae diuersche communicatien, om rust, vrede „ ende eendracht te maken en onderhouden onder die ghe„ meyne borgeren ende ingesetene vande voirs. stadt, en te „ remedieren de voirs. swaricheden ende inconuenientien, „ voor soo veele in desen tijt moghelijck is: Heeft syne „ Hoocheyt met aduijs van syne Excellentie ende Rade van „ State, ende nae voirgaende communicatie ende aduijse van „ Borghemeesteren, Schepenen, oude Schepenen, Wijckmees„ ters, ende Dekenen vande ambachten, mitsgaders vande „ adioincten vande voirs. Schepenen vanden Colonnellen, De„ kens vande gilden ende Capiteynen deser stadt, niet alleen„ lijck by vorme van vergaderinghe vanden breedenraedt, „ maer oock vande voirs. particuliere Leden ende collegien „ geresolueert de poincten ende articlen hier nae volghende.

I.

„ Ierst houdt sijne Hoocheyt voor vergeten ende geabo„ lieert al tghene dat voor date van desen daghe ghebuert „ is, sonder dat yemant deshaluen sal moghen gerechercheert „ oft begrepen worden, maer ter contrarien by de voirs. „ vergheteniſſe een yeghelijck sal hem gheuen tot eendracht, „ liefde ende accoord met malcanderen te houde, sonder „ deen den anderen te verwijten, te iniurieren oft achter„ dencken te draghen, Om alsoo het weluaren vander stadt

„ bat te voorderen, ende den gemeynen vyant eenſamendlijck
„ te wederſtaan.

I I.

„ Dat men ſal publiceren d'Vnie op den voet ſoo die t'V-
„ trecht gemaeſt is, reſeruerende die moderatie vande punc-
„ ten, weſende differential tuſſchen het concept by ſijne
„ Hoocheyt den Staten ouergegeuen ende de voorſ. Vnie,
„ Om by de Staten generael vande ghevnieerde ende noch te
„ revnieren prouincien ende ſteden ghedecideert te worden in
„ heure eerſte vergaderinghe.

I I I.

„ Item te publiceren *een Religionſ-vrede voor eewelijck
„ ende irreuocable*, ſoo die by de Leden deſer ſtadt goet
„ gheuonden ende geapprobeert is geweeſt, Behoudelijck de
„ moderatie en reſtrictie, als d'articlen van deſe ordonnancien
„ zijn inhoudende.

I V.

„ Item dat de Roomſche catholijcke ſullen wederomme co-
„ men inde poſſeſſie en gebruycke vande kercken van Onſer
„ vrouwen, Sint Jacops, en ter Borcht, aldaer ſy ſulle moge
„ vryelijck heur exercitie doen, volgende den voet vande
„ Religionſ-vrede: ende tot dien eynde ſulle mogen in deſer
„ ſtadt wedercommen de weerlijcke Prieſters ende gebeniſi-
„ cieerde vuytgeſundert de ghene die ghespecifieeert ſtaen in
„ ſeker billet, op heden geteekent, ouerbracht; die om rede-
„ nen wille ende tot meerdere ruſte vande ſtadt noch ter tijt
„ ſullen vuytblijuen.

V.

„ Welverſtaende, dat die gheeſtelijcke perſoonen niet en
„ ſullen hebben eenige iuriſdictie op de werelicheyt, noch en
„ ſulle hun oock niet moeyen mette politijcke ſaken, maer
„ ſullen, dien aengaende, ſubieſt zijn den Magiſtraet, ende
„ daerenbouen ſullen mede dragen accijſen, impoſten, thien-
den,

„ den, en hondertsten penninck, ende borgherlijcke lasten,
„ sonder oock te ghenieten den vrijdomme van papen ost an-
„ dere kelders.

V I.

„ Ende om te schouwen alle oproer ende seditien, en sullen
„ voortaen niet mogen ontfangen worden eenige Predicanten
„ tot het exercitie van predicke, van wat religie die zijn, sy
„ en sullen eerst ghepresenteert zijn den Magistrate ende negen-
„ mannen te kiesen, tot onderhoudt vande ieghenwoordighe
„ ordonnancie, ende gedaen hebben den behoorlijcken eedt.

V I I.

„ Item om alle inconuenientien ende schandalen te schou-
„ wen, sullen die vande voornoemde Roomsche religie heur
„ exercitie doen in heure kercken alleen; *sonder dat sy hun*
„ *processien sullen moghen doen int openbaer.*

V I I I.

„ *Sullen oock heur Sacramenten draghen sonder pompe*
„ *oft gheclanck, maer int bedeckt.*

I X.

„ Soo veele die biddende ordenen aengaet, sullen die noch
„ ter tijt metten Boegaerde vuyt blijuen.
„ Die van sinte Michiels en Peeter Pots sullen moghen in-
„ necommen, ende die begheeren vuyt te blijuen sullent mo-
„ ghen doen, mits redelijcke alimentatie, ende en sullen
„ gheen andere moghen innemen, sonder aduoy vande ghene
„ die t'heure laste genomen sullen hebben die sauuegarde van
„ dese ordonnancie.

X.

„ Ende aengaende die vrouwen cloosters, sullen die moghen „ blijuen in heure oude possessie ende ghebruyck van heure „ cloosteren, goeden, ende religie.

X I.

„ Sullen oock alle die voors. gheestelijcke persoonen re„ nuncieren alle allianden die sy moghen ghemaeckt hebben „ apaert, t'zy onderlinghe, oft met andere van andere prouin„ cien oft vremdelingheh onder wat decxzel dattet zy. Ende „ sullen belouen egheen meer te maeken, ende niet te doen „ teghen dese ordonnantie.

X I I.

„ Ende tot versekerheyt van eenen yeghelijcken (bouen den „ eedt van wederzijden te doene) sullen die Magistraten ende „ andere vande leden deser stadt, mitsgaders die Colonnellen, „ Dekens, Hoofden, Capiteynen ende Officiers den eedt „ doen, dat sy mids onderhoudende t'ghene des voors. is nef„ fens sijne Hoocheyt ende Excellentie, het gheheel lichaem „ vander stadt ende alle borgheren ende ingheseteñe der sel„ uer, soo wel Catholicke, ghereformeerde, als vande Con„ fessie van Ausbourg, nemen in heure protectie ende saue„ garde teghens alle verdruckinge ende ouerlast: ende tot „ meerder versekerheyt, ende alle diffidentie wech te nemen, „ ende vrientschap te houden; sullen vuyt elck vande voors. „ drye religien twintich vande treffelijkste persoonen, die sy „ sullen respectiue nomineren, den eed doen van mede goede „ toesicht te draghen, Om te onderhouden ende te doen on„ derhouden (so vele in hen is) dese ordonnancie ende gene„ rale ruste vander stadt.

X I I I.

„ Ende tot beter volcomminghe van t'ghene voors. is, sul„ len *die vande religien kiesen drye persoonen vuyten Catho-*
„ *lic-*

„ *kieken, ende de Catholicken dry vuyt die vande Religie.*
„ *Die daer naer t'same kiesen sullen drye vander Confessie.*
„ Die welcke neghen persoonen sullen het besorg hebben van-
„ de executie ende onderhoudt van dese ordonnantie. Ende
„ soo verre daer inne onderlinghe eenighe swaricheyt rijst;
„ die te nederleggen, indgheualle zy kunnen; oft anderssins
„ daeraf rappoert doen aende voors. Magistraet, Colonnellen
„ ende Dekens vander gulden van deser stadt: Om daer op
„ gheordonneert te worden als behooren sal. *Die welcke re-*
„ *spectivelijck sijne Hoocheyt daertoe authoriseert midts de-*
„ *sen.* Aldus ghedaen den elfsten dach Junij XV. neghenen-
„ tseuentich.

„ Onderstondt gheschreuen:

Matthias.

Guillem de Nassau.

„ Gheboden ende vuytgheroepen by Cornelis van Mansdale,
„ Onderschouteth van Antwerpen, op den 12 dach Junij,
„ MDLXXIX.

„ Alsoo by den tweeden article vande voorgaende ordon-
„ nancie van sijne Hoocheyt ende Excellentie is gheordonneert
„ te publiceren d'Vnie opden voet soo die tot Vtrecht ghe-
„ maeckt is, referuerende de moderatie vande poincten wesen-
„ de differentiael; tusschen het concept den Staten ouerghe-
„ gheuen ende de voors. Vnie, omme by de Staten generael
„ vande ghevnieerde, ende noch te vnieren prouincien ende
„ steden ghedecideert te wordden in heure ierste vergaderin-
„ ghe.

„ Soo eest datmen cundicht ende laet weten een yeghelijc-
„ ken dat Borghemeesteren ende Schepenen, volghende de
„ resolutie vande leden deser stadt, hen conformeeren, als
„ voors. is, met de voors. Vnie tot Vtrecht ghesloten ende
„ ghemaect opten 13 dach Januarij lestleden.

Doch dit ontwerp van Geloofsvrede, den Gemagtigden der bijzondere Staaten overhandigd en in elk Gewest bekend ge-

 wor-

worden zijnde, smaakte *Roomschen* noch *Onroomschen*. In *Henegouwen*, daar men weinige *Onroomschen* en thans veele gevlugte Geestelijken had, werd de Geloofsvrede verfoeid, als een *Proefstuk van Godloosheid*. Te *Antwerpen* drong men 'er ten sterksten op aan. De Staaten van *Utrecht* verwierpen dezelve mede. Doch door de *Groningers* em *Ommelanders*, en ook te *Leeuwarden*, werd ze aangenoomen. Maar zij was van korten duur.

Zie BOR, XII. Boek.

GELZELAAR, een Heeren Huis in *Gelderland*, nabij het Dorp *Nede*, in de Heerlijkheid *Borkulo*.

GERMACHI, was een gedeelte van de Gift, door OTTO geschonken aan Graaf DIRK DEN II, in het Jaar 985. De gedagten zijn zeer verschillende, welke plaats men daar door te verstaan hebbe. De meeste en beste Uitleggers verstaan daar door het Eiland *Marken* in de *Zuiderzee*.

GEMBLOURS, een kleine Stad, met een Abtdij, in *Braband*. Voorheen was het een Graafschap, hebbende den Abt van *Gemblours* stem en zitting in de Staaten van *Braband*. Niet verre van deeze Stad behaalden de *Spanjaarden*, onder Don JAN van *Oostenrijk* en *Parma*, eene volkomene overwinning op het Leger der Staaten; welk verlies grootendeels werd toegeschreeven aan de vlugt der *Staatsche* Ruiterij, die het voetvolk verplette.

STRADA, *Nederlandsche Oorlogen*, fol. 374.

GEMERT, eene vrije Heerlijkheid in *Staats Braband*, op den bodem van *Peelland*: grenzende ten Oosten aan het Land van *Kuik*, ten Noorden aan het gebied van *Ravestein*. Het is een goed en wel bebouwd Dorp, dat met zijne Omlanden, als een vrije Heerlijkheid, behoord aan de *Duitsche* Ridderorde, zijnde onderhoorig aan de Land-Commanderije

van

van *Alden*, of *Ouden Biezen*. Deeze Heerlijkheid word bestierd door een bijzonderen Commandeur, door den Lands-Commandeur aangesteld, die hier zijne wooning heeft, welke, voor omtrent 50 Jaaren, naar den hedendaagschen smaak merklijk verbeterd is geworden, en om die reden de Commanderij genaamd word.

Onmiddelijk na de inruiming der *Majorie* aan den Staat, naar inhoud van 't vredensverdrag van *Munster*, in het Jaar 1648, rees tusschen H. H. Mog. aan de eene, en de *Duitsche* Ridders ter andere zijde, een groot verschil; niet zo zeer over 't hoog en laag Regtsgebied, ten aanzien deezer Heerlijkheid, 't welk den Ridders niet betwist kon worden, als wel over 't Regt van Souverainiteit, of 't opperste gebied over dezelve, dat de Ridders zig wilden aanmatigen, als ware het eene volstrekte onafhanglijke heerschappij, en als een Lid des *Duitschen* Rijks aan te merken, dat met het Hertogdom *Braband* geen andere betrekking had, dan dat het stond onder 's Hertogs bescherming, ingevalle die van *Gemert* dezelve van hem als Schutsheer nodig hadden. Dit geschil was voor de Ridders van des te meer aangelegenheid, dewijl, ingevalle de opperheerschappij over dezelve aan de Algemeene Staaten toebehoorde, deeze geheele Commanderij, met haare onderhoorige goederen, zeer gereedelijk aan 't Regt van Confiscatie (Beslagneeming) zou hebben konnen onderworpen worden, even gelijk de andere Kerken en Kloostergoederen op der Staaten bodem.

De Algemeene Staaten hadden alle mooglijke bewijzen, ter staaving hunner Souverainiteit, op hunne zijde, naardien zij, zedert de overgave der *Majorie*, in de Regten der voorige Hertogen van *Braband* getreeden waren. Zij wisten te betoogen, dat *Gemert* voorheen een gehugt of uithoek van 't Dorp *Bakel* geweest was; en wanneer daar na, binnen het zelve, een Kerk gestigt werd, deeze een filiale Kerk des opgenoemden Dorps was geworden; dat de Kommandeurs, in hoedanigheid van Heeren van *Gemert*, in crimineele en civiele zaaken, ten allen tijde, aan den Raad van *Braband*, toen te *Brussel* hunnen Zetel hebbende; waren onderworpen geweest; blijkende zulks uit twee brieven, namelijk van de

Jaaren 1434 en 1451; dat de Inwoonderen van *Gemert* altijd gestaan hadden onder het Regt van *Ingebod* der Stad 's *Hertogenbosch*, die eene der vier Hoofdsteden van *Braband* was; dat FILIPS DE II, als Hertog van *Braband*, deeze plaats, ten aanzien van 't Geestelijk Regtsgebied, onder het Bisdom van den *Bosch* gesteld had, zonder dat die van *Gemert* zig daar tegen verzet hadden; het welke niet zou geschied zijn, ten ware hem, als Hertog over die Commanderij, eenig Regt toekwam. Ook waren de maaten en gewigten altoos te *Helmond* geijkt, en de *Gemertsche* Munt, door de Hertogen, op en afgesteld.

Hier komt bij, dat FILIPS DE GOEDE, Hertog van *Bourgondien*, als Hertog van *Braband*, de Heide rondom *Gemert* (ten bewijze dat die zijn eigendom was geweest) den 6 Julij in het Jaar 1450, aan de Inwoonderen van *Gemert* verkogt had, met behoud van een Jaarlijksche Cijns van 50 Grooten Tournois, in erkentenisse van 's Hertogs Souverainiteit over deeze Heerlijkheid. Hier bij kwam nog, dat alles voldingt, dat de Hertog van *Braband* dit *Gemert* ter leen heeft uitgegeeven, voor de eene helft aan de *Duitsche* Ridderorde, en de andere helft, aan Jonker DIRK VAN GEMERT. Doch de nakomelingen van dien DIRK VAN GEMERT hebben, den 21 Junij van het Jaar 1366, ter oorzaake van eene den Ridders aangedaane mishandeling, hunne helft aan de Orde moeten afstaan, die daar door de geheele Heerlijkheid alleen bekwam. Niets is, egter, klaarder, dan dat een Heer geene goederen ter leen kan of mag uitgeeven, dan die deelen des Lands, over welke hij het Souverein oppergebied heeft; en, dat dus *Gemert* een gedeelte van *Braband* zal hebben uitgemaakt. Ook doet het niets ten bewijze, dat de overgave van de helft, door de nazaaten van DIRK VAN GEMERT, aan de Ridderorde volstrekt heeft konnen komen, wijl de Ridderorde niet meer kon aantrekken dan de Hertog aan DIRK had uitgegeeven, schoon zij beweerde dat haar de eerste helft reeds te vooren was afgestaan.

Na lang twistens over en weder, is eindelijk die zaak in het Jaar 1662, door een accoord, vereffend; op deeze wijze: dat H. H. Mog. afstonden van het Regt der opperheerschap-

schappij over deeze Heerlijkheid, en die geheel overlieten aan de *Duitsche* Ridderorde; behoudens, egter, dat die van *Gemert*, beide ten aanzien van 't Appél en Ingebod, aan de Stad *'s Bosch* derwijze als van ouds gebruikelijk was geweest, zouden onderhevig blijven, zonder dat de Algemeene Staaten daar uit in 't vervolg eenig Regt van opperheerschappij zouden mogen voorgeeven te bezitten; en dat de Ridderorde aan H. H. Mog. voor deezen afstand, in drie Termijnen (Jaarlijks een derde deel) betaalen zoude 40,000 guldens. De Groot Meester der Orde en de Commandeur van *Gemert* zouden altijd de openbaare oeffening van den Hervormden Godsdienst, binnen deeze Heerlijkheid, overhinderd toelaaten, en zelfs eene Kapelle of andere bekwaame plaats ter Godsdienstviering bezorgen; als mede een huis ter bewooning voor den Predikant, en een ander voor den Koster en Schoolmeester; doch het onderhoud van des Predikants wooning zou zijn ten laste der Algemeene Staaten. Daar voor heeft de Land-Commandeur van de *Ouden Biezen* het Regt van Patroonaatschap, of benoeming van den Predikant, welke hij, binnen twee maanden na de openvalling, aan de Klassis van *Peël* en *Kempeland* voorstelt, die (vermids in *Gemert* geene *Gereformeerde* Kerkenraad is) het beroep Kerklijk doet, gevolgd door de Approbatie Hunner Hoog Mog. Daarentegen mag de Ridderorde aldaar geene Kloosters van geordende Monniken noch andere Geestelijken toelaaten.

De Kerk deezer Commanderij is te gelijk de Parochiekerk van het Dorp. Zij staat niet verre van het Kasteel, en is een groot gebouw, zeer in de lengte uitgestrekt, rustende op tien Pilaaren. De Tooren, in welken de Klokken hangen, staat midden op het dak der Kerk. Onmiddelijk na den *Munsterschen* vrede schijnt dezelve door de *Gereformeerden* te zijn in bezit genoomen, en door hun gebruikt. Zedert het aangegaan verdrag, in het Jaar 1662, is zij wederom aan de *Roomschgezinden* ingeruimd, die in dezelve hunnen Godsdienst in 't openbaar verrigten. Ook is aldaar een *Roomsche Latijnsche* School, ten nutte van de jeugd, welke door drie meesters, alle waerelds Heeren, word bediend. De Hervorm-

vormden bestaan aldaar uit ,weinige huisgezinnen, hebbende een onderscheiden Kerk, welke ,voorheen behoorde aan de Dominikaanen of Predikheeren, welken, na de verovering van *'s Hertogenbosch*, in het Jaar 1629, door Prins FREDRIK HENDRIK, deeze plaats hebben moeten verlaaten. De Predikant en Schoolmeester worden, de eerste met een Jaarwedde van 600, en de andere van 200 guldens, uit het Comptoir der Geestelijke goederen der Majorij betaald.

De Kardinaal DAMIAAN HUGO, Grave van *Schonborn*, Bisschop van *Spiers*, is een tijd lang Commandeur van *Gemert* geweest, en werd, in het Jaar 1743, door den Baron VAN DER NOOT, broeder van den toenmaligen Bisschop van *Antwerpen*, opgevolgd; na wiens overlijden deeze Commanderij, eenige Jaaren, is open gebleeven, ten einde uit derzelver inkomsten de schulden te voldoen, welke de Land-Commanderij van den *Ouden Biezen*, geduurenden den laatsten oorlog in *Duitschland*, heeft moeten maaken, door haare Contigenten aan het Rijk te leveren. In den aanvang van 't Jaar 1603 werd der Staaten Ruiterij door GROBBENDONK geslaagen.

Vaderlandsche Hist. XII. Deel, bl. 26. BACHIENE, B. bl. 685. VAN HEURN, *Beschrijving van 's Hertogenbosch*, III. Deel, bl. 13, 121, 124. II. Deel, bl. 260.

GEMMA FRISIUS, anders RAINERUS GEMM, een *Fries*, te *Dokkum* gebooren, in het Jaar 1508, en wel op den 8 December. Hij was een zeer vermaard Genees- en Wiskundige, daar zijne uitgegeevene boeken getuigen van zijn. Hij overleed te *Leuven*, den 25 Maij des Jaars 1555. Zijn zoon CORNELIUS oeffende te gelijk de beide weetenschappen.

BRANDT, *Dagwijzer der Geschiedenissen.*

GE-

GEMOND of GEMONDE, een Dorp in de Meijerij van *'s Hertogenbosch*; zie GESTEL.

GÉNA, GENE; dus was de naam van de Gemalin van DIRK DEN I, Graaf van *Holland*. MELIS noemt haar GHEVE; en zegt, dat zij, met haaren man, dien zij DIDERIK DEN II gebaard heeft, te *Egmond* begraaven legt. Onzeker is het, wie haar vader geweest is. Sommigen houden daar voor PEPYN, Koning van *Italie*; doch deeze was reeds honderd Jaaren voor dien tijd overleeden.

MELIS STOKE, fol. 11 en 12. VOSSIUS, *Jaarb.* pag. 43.

GENDER (DE) een Rivier in *Staats Braband*, bij *Eindhoven*, die haaren uitloop in den *Dommel* heeft.

GENDEREN, een Dorp in het Land van *Heusden*, en in het Kerklijke gecombineerd met *Doveren*, doch heeft eenen bijzonderen Ambagtsheer.

GENDERINGEN, eene der bijzondere Heerlijkheden, in 't Graafschap *'s Heerenberg*, een groot en schoon Dorp, voorzien met eene fraaije Kerk, omtrent een half uur gaans beoosten *'s Heerenberg*. Door de Heerlijkheid loopt een gemeene weg voor de Hessenkarren, Postwagens, enz. de *Voorsterstraate* genaamd; om welke te verbeeteren, op gemeene kosten der buurschap, in het Jaar 1735, door de Landschap, verlof gegeeven werd. In de maand April van het Jaar 1738 verzogt de Drossaard van *Gendringen* en *Elten*, dat de gemeene wegen voortaan allen op gemeene kosten der Ampts-Ingezeetenen mogten onderhouden worden; dan daar toe werd niet beslooten. De Aartsbisschoppen van *Keulen* hebben de Heeren VAN DEN BERG wel eer begunstigd gehad met het voorregt om Bisschoppelijke Munte te mogen slaan; en deeze hebben dit Regt aan hunne Heerlijkheden van *Genderingen* en *Elten* geschonken.

ken. Men vind nog eenige zilveren Munten, die te *Genderingen* geslagen zijn.

Zie *Staat der Nederl.* III. Deel, bl. 403.

GENEMUIDEN, doorgaans verkeerdelijk genaamd *Geelmuijen*, in *Overijssel*, onder het Landdrostampt van *Salland*, zeer nabij de plaats, daar de *Vegt*, of 't eigenlijk genoemde *Zwarte Water*, in het *Zwolsche Diep* zig ontlast. Deeze gelegenheid aan den mond der Rivier word, door de laatste lettergreepen deezes naams, duidelijk te verstaan gegeeven, wijl *Mude* zo veel zegt als *Munde* of *Mond*. Dan, waarom die plaats *Genemuide* toegenaamd word, daar de Rivier, die daar bij uitwatert, voorheen met geen anderen naam dan de *Vegt* (in 't *Latijn Vidrus*,) is bekend geweest, zal men bezwaarlijk konnen verklaaren. Dit *Genemuiden* is een Steedje of Vlek, met Stadsgeregtigheid begiftigd, en wel door JAN VAN NASSAU, in het Jaar 1272; die, ter zelver tijd, de Parochiekerk aan ST. NICOLAAS toegewijd, benevens het Regt van Patronaatschap aan 't Kapittel van *Deventer* heeft opgedraagen. De Regeering is, gelijk in alle de *Overijsselsche* Steden, aldaar in twee Kollegien onderscheiden: namelijk, de Magistraat, saamgesteld uit VIII Leden, waar van 4 Schepenen en 4 Raden zijn, benevens den Secretaris; en een Gezwooren Gemeente, die insgelijks uit agt Leden bestaat.

Keizer KAREL had aldaar, ter bescherming van den ingang van 't *Zwarte Water*, een Slot doen stigten; door de *Spaanschen* werd dit, in het Jaar 1580, in brand gestooken. De Inwoonders hebben grootendeels hun bestaan van het maaken van allerlei soorten van fijne en grove Matten, als zijnde aldaar de grootste voorraad van biezen. Dit is ook oorzaak dat men aldaar zeer zorgvuldig voor brand is: te meer, dewijl men het gevaar daar van 'er eenmaal ondervonden heeft.

GE-

Generaliteits landen, zijn die Landſchappen, welke buiten onze grenzen leggen, en doordien ze niet aan de eene of andere bijzondere Provintie, maar aan de geheele Republiek onderhoorig zijn, daarom onder den gemeene naam van *Generaliteits Landen* begreepen worden. Ook noemt men dezelve *het Resſort van de Generaliteit.*

Deeze Landen worden aangetroffen ten Zuiden der vereenigde Provintien: zij hebben eertijds behoord tot die andere zogenoemde (*) X Provintien, die, uit kragt der *Munſterſche* vrede, in het Jaar 1648, (waar bij de VII vereenigde Provintien, van de andere afgeſcheiden, en voor een vrij en onafhanglijk Gemeenebest verklaard werden,) tot de heerſchappij des Konings van *Spanje*, filips den IV, moesten te rug keeren.

Deeze Landen zijn de vrugten der zegenrijke wapenen van onzen Staat, geduurende 't Stadhouderlijk bewind der twee na elkander gevolgde Prinſen, eerst maurits, en daar na, voornaamlijk, fredrik hendrik van *Oranje;* die, na dat alles binnen de grenzen van vijanden gezuiverd was, zo dra, in het Jaar 1621, het twaalfjarig beſtand met *Spanje*, een einde genoomen had, hunne gantſche Krijgsmagt naar deeze buiten de grenzen geleegen Gewesten wendden; met dat gelukkig gevolg, dat derzelver voornaamſte vooraanliggende ſterkten verwonnen, en onder het Staaten gebied gebragt werden. Men

(*) *Wij zeggen, voorbedagtelijk: de zogenoemde dewijl zij in vroegere tijden tot een tiental zijn bepaald geweest: naamlijk*, Braband: Vlaanderen: Artois: Henegouwen: Namen: Luxemburg: Limburg: *'t Overkwartier van* Gelderland: Mechelen: en Antwerpen. *Dan, dewijl de twee laatstgenoemde, daar na, der Provintie* Braband *ingelijft zijn; konnen ze thans niet meer dan VIII Provintien gereekend worden: welke alle, bij de Uitlanders, inzonderheid de* Engelſchen, *naar de grootſte en magtigſte, onder den gemeenen naam van* Vlaanderen *bekend zijn.*

Men agtte dit zeer noodzakelijk; ten einde, door de vermeestering deezer Steden, met derzelver Ommelanden, welke dienen zouden tot een voormuur, de grenzen van 't Gemeenebest des te meer in veiligheid te stellen. En, in de uitvoering deezer onderneeming, werden de Staaten niet weinig ondersteund, door LODEWYK DEN XIII, die 's tijds Koning van *Frankrijk*; die, ingevolge 't met hem aangegaan verdrag, in het Jaar 1627, en daar na, in het Jaar 1634, eene afwending (diversie) maakte, in *Artois*, *Vlaanderen* en andere naast aan zijne grenzen paalende Provintien, waar door de magt der *Spaanschen* verdeeld, en zij des te meer buiten staat gesteld werden, om, aan de onderneemingen der Staaten, tegenstand te bieden.

Gemelde *Generaliteits Landen* van onzen Staat werden, eerst, en onmiddelijk na den *Munsterschen* vrede, bepaaldelijk aangetroffen, in niet meer dan drie der *Spaansche* Provintien: naamlijk in *Vlaanderen*, *Braband*, en *Limburg*. Eenigen tijd te vooren, naamlijk, in den Jaare 1632, was ook het geheel Overkwartier van *Gelderland*, met de daar in liggende Steden, *Roermonde*, *Venlo*, enz. door Prins FREDERIK HENDRIK bemagtigd: dan, in het Jaar 1637, werden deeze plaatzen, door de *Spaanschen* herwonnen, en geduurende de volgende Jaaren, bewaard: en ter deezer oorzaake, kon van deeze Provintie, bij den gemelden vrede, aan de *Nederlandsche* Republiek, voor als nog niets afgestaan worden: 't welk daar na, door 't Barriere-Tractaat des Jaars 1715, eerst gevolgd is.

Men kan niet ontdekken, dat der Staaten toeleg ooit geweest zij, om hunne heerschappij, in de *Spaansche* Nederlanden, zeer verre uit te breiden. Met het bezit van zulke sterke Steden, als *Bergen op den Zoom*, *Breda*, *'s Bosch* en *Maastrigt*, benevens sommige sterkten in *Vlaanderen*, wilden zij, (in gevalle dezelve door den vrede aan hen bevestigd mogten worden,) zig gaarne vergenoegen: dewijl de *Spaanschen*, daar door, verre genoeg van de grenzen verwijderd waren, om, bij eene opkomende vredebreuk geen onverhoedschen overval te moeten dugten. Menschlijker wijze gesprooken, zouden de Algemeene Staaten veel meer hebben konnen gewinnen.

hen. Nimmer was hun de gelegenheid daar toe zo voordeelig, als in de 3 of 4 laatste Jaaren, eer de vrede te *Munster* geslooten werd: dewijl Prins FREDRIK HENDRIK, telkens, met eene talrijke Krijgsmagt in 't veld verscheen; daar de *Spaanschen*, in tegendeel, van volk en geld uitgeput, hunne zaaken overal zagen agter uitgaan. En, wat wel meest tot den vrede medewerkte, was de veel te groote voorspoed, die de *Fransche* wapenen in *Artois*, *Vlaanderen*, en de andere aan hun Rijk paalende Provintien, die's zelven tijds verzelde; waar door 't zig liet aanzien, dat wanneer de zaaken dus bleeven voortgaan, en de Krijgsbedrijven van der Staaten zijde, met gelijken ernst waren voortgezet, de *Spaanschen* eindelijk alles verliezen, en geheel uit de *Nederlanden* verdreeven zouden worden. In zodanigen gevalle, zouden de door de *Franschen* overheerde Landschappen aan de onze onmiddelijk gepaald hebben: en dit kon niet dan ten uiterste gevaarlijk zijn voor onzen Staat; die 't altijd heeft gehouden, ten zetregel, dat 't beter ware, *Frankrijk* ten vriend, dan ten nabuur te hebben. Om deeze reden, meend men, dat de onderneemingen van Prins FEDRIK HENDRIK, in de laatste Jaaren van den gemelden oorlog, door eene voorzigtige Staatkunde, overeenstemmende met 't doelwit der Algemeene Staaten, dus bestierd werden, dat den Koning van *Spanje* niet alles in deeze *Nederlanden* mogt worden ontvreemd; neen, maar een goed gedeelte van *Vlaanderen*, *Braband*, *Henegouwen*, enz. ten allen dage, ten scheidsmuur, tusschen het *Fransch* en het *Staatsch* gebied, zou konnen dienen.

En dit oogmerk is, aan de zijde der Staaten, door den *Munsterschen* vrede, in 't Jaar 1648, tusschen hen en den Koning van *Spanje*, met uitsluiting van 't *Fransche* Hof, getroffen, dadelijk bereikt. Immers, werd in het III. Artikel der gemelde vrede, als ééne der wezenlijkste voorwaarden, het zogenoemd *uti possidetis* bepaald, 't welk zeggen wil: „ dat elk der twee Mogenheden zou blijven in het daadlijk „ en ongestoord bezit der Landen, Steden enz., welke zij, „ voor 't sluiten deezer vrede, door hunne wapenen ver„ meesterd hadden." En dit Artikel strekte ten grondslag,

 waar

waar op de *Spaanschen* hun aandeel in die Provintien (behalven, wat door de *Franschen* hun ontnomen was,) bleven behouden: terwijl de Algemeene Staaten, in 't bezit der door hen gemaakte Wingewesten, in *Vlaanderen*, *Braband* en *Limburg*, bevestigd werden.

Zo dra, derhalven, de wederzijdsche Ratificatie van 't gemeld verdrag, den 15 Maij deszelven Jaars, tusschen die twee wederzijdsche Mogenheden, was uitgewisseld, hebben de Staaten, uit kragt van dit III Artikel, de hun aanbedeelde Steden en Landen, der drie genoemde Provintien, in bezit genomen: op derzelver Regeering goede order gesteld: en gezorgt dat de inkomsten, welke de Koningen van *Spanje* van dezelve eertijds plagten te trekken, voortaan, in hunne schatkist gebragt wierden.

Desgelijks gingen de zaaken van den Godsdienst hun niet min ter harte.

Hier voor hadden Hunne Hoog Mogende, geduurende de vredehandeling te *Munster*, ernstiglijk gezorgt. Doch, die zaak leed, in den beginne, bij de *Spaansche* Afgezanten, veel tegenstand; die, aan den Staat, eeniglijk wilden hebben toegestaan, de Souverainiteit over het temporeel, en niet het spiritueel: 't welk zo veel wil zeggen, als dat de Staat eeniglijk de waereldlijke Regeering zig zou toeëigenen, over deeze Landen, met uitsluiting van het Geestelijk Regtsgebied, in zaaken, die den Godsdienst betroffen. Zij gaven voor, dat dit laatstgenoemde niet van de willekeur des Konings van *Spanje*, maar van den Paus van *Rome*, afhing. Zij wilden, daarom, ten aanzien van den Godsdienst, een Separaat-Artikel hebben vastgesteld; uit kragt van welk, de temporeele Souverainiteit, over de Majorie van *'s Bosch*, de Baronie van *Breda*, en elders, aan den Staat zou blijven: maar dat ook, den *Roomschgezinden*, vrijheid van conscientie zou worden vergund: eene vrijheid, waar van zij de beteekenisse zo verre konden uitrekken, dat eene volkome onbelemmerde oeffening van hunnen Godsdienst in 't openbaar, met al haar toebehooren, daar onder mede begreepen mogte worden. Immers, was zonder zodanige voorbehouding, (*reservatie*,) die uitdrukking in dat Artikel onnodig geweest: dewijl ze

zeer

zeer wel wisten, dat bij geene Protestantsche Mogenheden, en allerminst bij onzen Staat, eene conscientiedwang, ten aanzien van eenige Geloofsgezindheid, plaats grijpt, als iets, dat tegen den aart van den Hervormden Godsdienst regtstreeks aanloopt. Behalven dat men zeer wel begreep, dat, ingevalle de Koning van *Spanje*, ten einde den Paus niet te belgen, (gelijk men voorgaf,) de spiritueele Souverainiteit aan den Staat niet mogte overlaaten, in de *Generaliteits Landen*, hij dit al zo min hadde mogen doen, binnen de VII Vereenigde Provintien. Gemelde verklaaring der *Spaansche* Gevolmagtigden werd, derhalven, niet anders beschouwd, dan als een bedrieglijk voorwendzel, verzonnen, met oogmerk, om, in zaken van den Godsdienst, op de onderdaanen van den Staat, een zeker Regt te behouden; en daar van, bij voorkomende gelegenheden, zig te konnen bedienen: 't welk niet zou konnen nalaaten, ten allen dage, aanleiding te geeven tot verdrietelijke verschillen, tusschen deeze beide Mogenheden. En, belangende de verklaaring, van, aangaande de bestelling van den Godsdienst, een separaat Artikel te willen maaken, buiten het algemeen vredesverdrag: dezelve scheen niet anders ingerigt, dan om onzen Staat de Guarantie der andere Mogenheden van Europa, ten aanzien van dit Artikel, te doen missen.

Zeer waarschijnlijk komt mij voor, dat die JOSEPH van *Bergaigne*, Aartsbisschop van *Kamerijk*, maar bevoorens Bisschop van *'s Bosch* geweest, die één der *Spaansche* Gevolmagtigden tot de vredehandelingen te *Munster* was, wel de voornaamste aanlegger zal geweest zijn van alle die zwarigheden, op 't stuk van Godsdienst: des te meer, dewijl de vrijheden, die men eischte, inzonderheid den *Roomschgezinden*, in de Stad en Majorie van *'s Bosch* betroffen: voor 't belang van welke, als zijne geweezen Stiftsonderhoorigen, hij wel meest scheen te mogen en moeten zorgen. Na dat dan, over deeze zaak, tusschen de wederzijdsche Gevolmagtigden tot den *Munsterschen* vrede, een tijd lang was getwist geweest, hebben de Algemeene Staaten hunne Gevolmagtigden, bij herhaaling, en meer uitdruklijk in last gegeeven, om geene vrede met *Spanje* te sluiten, 't en zij daar bij met dui-

duidelijke bewoordingen zou bepaald worden, de volstrekte Souverainiteit, zo in 't spiritueel als temporeel.

Daarom hebben Hun Hoog Mogende, onmiddelijk na den gesloten vrede, de zaaken van den Godsdienst naar hun welbehaagen geregeld: zig meester maakende van alle de Kerken, Kloosters en andere zogenoemde Godshuizen; de eerstgenoemde, na dat zij van Altaaren, beelden en andere verſierſelen gezuiverd waren, ter oeffening van den Hervormden Godsdienst doende inruimen: gelijk mede, ter zelver tijd, alomme, over de Gemeenten, Leeraaren werden aangesteld. In de Majorie van *'s Bosch*, werd deeze zaak, egter niet zonder veel tegenkanting, van de zijde der *Roomsche* Geestelijken, uitgevoerd: vermits de Priesters en Monniken, onmiddelijk na de teekening der *Munsterſche* vrede, in hoope, (zo 't ſchijnt,) van door den Koning van *Spanje* daar in te zullen gehandhaafd worden, hunne Kerken en Kloosters behouden wilden: weshalven zij bevel ontfingen, om ze, binnen den tijd van agt dagen, te verlaaten; waar door de rust, dies tijds, ten eenemaal herſteld werd.

De bezittinge deezer *Generaliteits Landen* heeft, middelerwijle, voor en na, geene kleine moeielijkheid veroorzaakt aan ons Gemeenebest, dat altijd zeer veel belang ſtelde in derzelver behoudenisſe. Alle de oorlogen, waar in de Republiek, zedert den *Munsterſchen* vrede, telkens werd ingewikkeld, hadden niet anders ten doelwit, dan, om deeze haare voormuuren, tegen de onderneemingen van 't Hof van *Frankrijk*, te beſchermen. Alreeds, voor meer dan anderhalve eeuw, hadden de *Franſche* Staatsdienaaren, de Kardinaalen RICHELIEU en MAZARYN, getragt, de gezaamlijke *Spaanſche*, nu *Oostenrijkſche Nederlanden*, aan *Frankrijks* Kroon te hegten: en lieten geene middelen onbeproefd, ter bereiking van deezen toeleg; welke, zo wel aan *Groot-Brittanje*, als aan den Staat, zeer gevaarlijk zou geweest zijn: reden genoeg, waarom deeze beide Zeemogenheden, meesttijds, gelijkerwijze, die zaak zig hebben aangetrokken, en met vereenigde kragten, tegen de listige en geweldige aanſlagen van 't gemeld Hof, zig hebben aangekant.

Nauw-

Naauwlijks zal men, daarom, eenig Land op den gantſchen Aardbodem aantreffen, waar in meer menſchenbloed geſtort is, dan in deeze nabuurige Gewesten. Nergens vind men, ter zelver oorzaake, zo veele vestingen, binnen een zo kleinen omtrek, als in deeze Landen: vermits de Mogenheden, die de Steden onder haare magt gekreegen hadden, dezelve terſtond naar de nieuwſte Krijgsbouwkunde deeden verſterken, ten einde ze niet gereedelijk te verliezen. Die zelve zo na bij elkander liggende vestingen maaken de oorlogen binnen deeze Landſtreek des te bloediger en langwijliger: dewijl men hier veele vestingen moet winnen; (welker beleegering, bijaldien zij naar behooren verdeedigt worden, veel volk en tijd kost,) eer men eenig Land van merkelijke uitgeſtrektheid onder zijn gebied kan brengen. Ter andere zijde, is al dit Land bekwaamer om 'er den oorlog te voeren, dan binnen de Vereenigde Provintien, waar de grond, aan de meeste plaatzen, doorſneeden en gebrooken is. Hier heeft men veele wijd uitgeſtrekte vlakten, op welken de Heirèn zig konnen neerſlaan. Daar bij kan het oorlogstuig en allerlei andere oorlogsvoorraad, zeer gemaklijk, door de Rivieren de *Maas* en de *Schelde*, op- en afgevoerd worden. En eindelijk ziet men, in deeze Landſtreek, van Stad tot Stad, meenigte van ſteenen bevloerde ſtraatweegen; waar van 't Krijgsvolk in 't voorjaar, wanneer de andere weegen nog onbruikbaar zijn, zig bedienen kan, ten einde Krijgsverrigtingen vroegtijdig aan te vangen.

Dewijl 't van groote aangelegenheid is, voor onze Landgenooten, de geſteldheid deezer Provintien, waar in de Algemeene Staaten mede hun aandeel hebben, wel te verſtaan, agten wij 't der moeite waardig, deeze zaak, in haar begin en voortgang, kortelijk aan te wijzen, uit de gedenkſchriften dier tijden.

In den tijd, toen de *Nederlandſche* Republiek nog in oorlog, tegen de Koningen van *Spanje*, zig bevond, naamlijk, in het Jaar 1635 hadden de *Franſchen* reeds begonnen, in deeze *Nederlanden*, en wel in de naast bij hunne grenzen geleegen Provintien, zodanig een vuur te ontſteeken, wel onder 't ſchoonſchijnend voorwendzel van door eene afwending, (*diverſie*,) aan de *Nederlandſche* Republiek eenige lugt te gee-

geeven; doch in waarheid, om al wat de *Spaanschen* thans nog in de *Nederlanden* behouden hadden, onder hun eigen geweld te brengen.

Deeze toeleg heeft nimmer zo klaar zig ontdekt, als in de Jaaren 1646 en 1647, toen de onderhandelingen tusschen de *Spaansche* en *Staatsche* Gevolmagtigden, te *Munster*, reeds begonnen waren, welken de *Franschen* telkens poogden te overdwarsschen: gelijk dit ook de reden was, waarom de vrede, van der Staaten zijde, des te meer verhaast, en in het Jaar 1648, tot stand gebragt werd.

Koning LODEWYK DE XIII zou, ter zelver tijd, ook wel met *Spanje* den vrede hebben willen sluiten: doch onder geene andere voorwaarde, dan van eene voorgeslagen verwisseling zijner gemaakte Wingewesten op den *Spaanschen* bodem, (naamlijk het Graafschap *Rousillon*, en verscheiden plaatsen in *Katalonie*,) tegen deeze *Spaansche Nederlanden*: en dit doelwit missende, werd de oorlog, door de *Franschen*, tegen *Spanje*, noch elf Jaaren, na den vrede van *Munster* voortgezet: naamlijk tot het Jaar 1659, toen dezelve, door den *Pijreneeschen* vrede, eindigde; waar bij de meeste, door de *Franschen* gemaakte Wingewesten, in deeze Landen, plegtiglijk aan dezelve werden afgestaan.

De bezittingen, door de *Fransche* Kroon, bij den gemelden vrede aangewonnen, waren zeer aanzienlijk; bestaande in de geheele Provintie *Artois*; alleenlijk uitgezonderd de Steden *Air* en *St. Omer*: in *Vlaanderen*, de Steden *Grevelingen*, *l'Ecluse*, benevens de kleine sterkten, *Filips*, *Harnués* en *Bourburg* in *Henegouwen*, *Quesnoi*, *Landrecij*, *Avenes*, *Filippeville* en *Marienburg*: en eindelijk, in *Luxenburg*, *Diedenhoven*, *IJvoix*, *Damvilliers*, *Montmedij*, enz.

Gaarne hadden de Zeemogenheden, inzonderheid de Staaten van *Nederlands* Gemeenebest, gezien, dat *Frankrijks* gebied, binnen de paalen, door dien *Pijreneeschen* vrede daar aan gesteld, bij vervolg altijd hadden mogen blijven: maar, dit Hof rustte niet, voor en al eer ook het overige in die Provintien zou vermeesterd zijn: en, terwijl geweld van wapenen alleen niet genoegzaam vermogt werd men van hunne zijde bedagt, om ook allerlei listige wegen in te slaan. Daar

streekte, in 't bijzonder, eene looze kunstgreep, door den Cardinaal MAZARYN, in 't werk gesteld, die bij dien Pijreneeschen vrede des Jaars 1659 bedongen had, dat de Spaansche Infante, DONNA MARIA THERESIA, dogter van FILIPS IV, aan zijnen Koning, LODEWYK DEN XIV, zoude worden uitgehuwelijkt: gelijk, in den volgende Jaare 1660, daadelijk geschiedde. Niet alleen werden, uit kragt van dit huwelijk, de in de *Spaansche Nederlanden* gemaakte overwinningen, aan Koning LODEWYK, ten bruidschat medegeeven; maar dit zelve huwelijk zou ook, in 't vervolg, ten grondslag dienen, om daar op te konnen bouwen, een eisch tot alle de gemeenlijke *Spaansche* bezittingen, in deeze Landen; niettegenstaande gemelde Prinsesse, voor 't aangegaane huwelijk, plegtiglijk afstand gedaan hadde van alle aanspraake op *Spanje*, niet alleen, maar ook op alle de andere deezer Kroon onderhoorige Erflanden. Deeze eisch steunde op iets, 't welk de Regtsgeleerden, *jus Devolutionis*, dat is, het Regt van afwenteling, noemen: in zig behelzende: *dat*, *al wat een vader*, *die aan meer dan ééne vrouw is gehuwd geweest*, *geduurende zijn eerste huwelijk aanwint*, *alleenlijk door het kind*, *of de kinderen*, *uit dit eerste huwelijk voortgesproten*, moge *geërft worden*: gelijk, *wat aangewonnen word*, *staande het tweede huwelijk*, ook *bij erfenisse overgaat*, *tot die kinderen*, *bepaaldelijk*, die uit *dit tweede huwelijk zijn verwekt*. Van deeze wet, welke in *Braband*, en in de andere *Spaansche* Provintien, stand grijpt, meenden de *Franschen* zig te mogen bedienen, tot hun voordeel. De *Nederlanden* werden naamlijk bij hen aangemerkt, als een nieuw conquest, of aangewonnen erfgoed. Zij waren tog, aan de *Spaansche* Infante, KLARA ISABELLA EUGENIA, de zuster des Konings FILIPS DEN III, in den Jaare 1599, ter gelegenheid van haar huwelijk met den Aartshertog van ALBERT van *Oostenrijk*, Gouverneur deezer *Nederlanden*, in vollen eigendom opgedraagen; onder beding, egter, dat, in gevalle zij geene kinderen zou verwekken, die zelve Landen weder aan de *Spaansche* Kroon gehegt zouden worden. Elk weet, dat het *Spaansch* Hof deeze Staatkundige streek had uitgedagt, tot een geheel ander oogmerk, om de *Nederlanderen*, als zij aan eene andere,

en kwanswijze, van de *Spaansche* Monarchie onderscheiden Mogenheid, behooren zouden, door dien weg, des te gemaklijker, met der tijd, weer onder de gehoorzaamheid des Konings van *Spanje* te mogen brengen. Vermits nu gemelde Vorstinne, in het Jaar 1633; zonder kinderen was overleeden, zo werden deeze Landen, onder de Regeering van FILIPS DEN IV, in den boezem der *Spaansche* Monarchie weder ingelijft. Wijders was deeze inlijvinge geschied, bij 't leven der eerste Gemalinne des Konings FILIPS DEN IV; naamelijk ISABELLA, de dogter des Konings HENDRIK DEN IV, van *Frankrijk*, die gestorven is in den Jaare 1644. En, dewijl de Infante MARIA THERESIA, die aan LODEWYK DEN XIV ten huwelijk gegeeven wierd, uit dit eerste huwelijk voortgesprooten, en zij, na den dood van haaren broeder BALTHASAR, in het Jaar 1646, de eenige afstammeling uit dit huwelijk was, zo wilde men deeze MARIA THERESIA doen doorgaan, voor de eenige Erfgenaame der *Nederlanden* (*):

Zo dra daarom FILIPS DE IV, den 17 September des Jaars 1665, overleeden was, deed LODEWYK DEN XIV, in den volgenden Jaare 1666, zijne aanspraak op de *Nederlanden*, we-

(*) *De Schrijvers der Algemeene Hedendaagsche Historie* (Boek I. Hoofdst. I. bladz. 745.) *hebben die zaak*, *'t jus* devolutionis *betreffende*, *eenigermaate anders voorgesteld: naamlijk*, *dat de kinderen van 't eerste huwelijk*, *'t zij manlijke*, *'t zij vrouwelijke nakomelingen*, *elkanders Erfgenaamen zijn*, *bij præferentie*, *boven de kinderen van het tweede huwelijk: naar welke verklaaring*, *dit voorgewend Regt van* MARIA THERESIA, *tot de* Nederlanden, *haar zou toebehooren*, *als Erfgenaame van haaren broeder*, Don BALTHASAR, *die*, *beneven haar*, *van het eerste bedde was*, *boven Koning* KAREL DEN II, *van* Spanje, *en deszelfs zuster* MARGARETHA THERESIA, *welken beiden van het tweede bedde waren. Doch*, *die zaak zal op één en 't zelve uitkoomen.*

On-

wegens zijne Gemalinne, gelden, bij de Koninginne weduwe van

Ondertusschen zal de onderstaande Geslagtkaart, aan dit gezegde, 't nodig ligt konnen geeven.

FILIPS II.

Koning van Spanje † 1598.

FILIPS III.

Koning van Spanje † 1621.

ISABELLA KLARA EUGENIA, *getrouwd met* ALBERT, *Aarts-Hertog van* Oostenrijk. † *zonder kinderen in 't Jaar* 1633.

FILIPS DEN IV, *Koning van* Spanje, *eerst getrouwd met* ISABELLA, *dogter van* HENDRIK DEN IV, *Koning van* Frankrijk: *daar na met* MARIA ANNA, *dogter van Keizer* FERDINAND DEN III. † *in 't Jaar* 1665.

Uit 't eerste huwelijk.

BALTHASAR † 1646, *zonder kinderen.*

MARIA THERESIA, *Gemalinne van* LODEWYK DEN XIV, *Koning van* Frankrijk.

uit 't tweede huwelijk.

KAREL DE II, *Koning van* Spanje, *met wien de* Oostenr. Karolijnsche *tak in* Spanje, *in het Jaar* 1700, *is uitgestorven.*

MARGARETHA THERESIA, *getrouwd met Keizer* LEOPOLD, *van den* Duitschen *tak van 't* Oostenr. *Huis.*

van *Spanje*, die gedurende de minderjarigheid van haaren zoon, KAREL DEN II, als Regentesse, 't roer der Regering in handen had. En, vermits een weigerend antwoord volgde, van de zijde der *Spaanschen*, die zig beriepen, op den plegtigen afstand, door MARIA THERESIA, bij 't aangaan van 't huwelijk gedaan, nam de *Fransche* Koning terstond zijn toevlugt tot de wapenen: vallende met een ontzaglijk heir, onder anderen, in deeze *Spaansche* Provintien, die onder het bewind des Gouverneurs, Markgrave van *Castel Rodrigo*, in een zoberen, en genoegzaam weerloozen toestand, zig bevonden: zo verre, dat de *Franschen* in éénen veldtogt meer wónnen, dan in verscheiden Jaaren, gedurende den laatst voorigen oorlog; maakende, daar beneven, in den volgenden winter, zo door verraad, als door geweld, zig meester van 't Graafschap *Bourgonje*, ook *Franche Compté* genoemd. Weshalven de Algemeene Staaten, begrijpende dat *Spanje* alleen niet magtig ware, het overschot deezer *Nederlanden* te beschermen, en des te vreezen scheen, dat, bijaldien men den *Franschen* dus liet geworden, binnen kort alles onder hun geweld zou moeten bukken, eindelijk te raade werden, in het Jaar 1668, om met *Groot-Brittanje* en *Zweeden*, dat vermaard drievoudig verbond, (*Triple alliantie*) aan te gaan, 't welk ten doelwit had, om met alle magt te verhinderen, dat *Frankrijk* van alle de *Spaansche* Provintien meester zoude worden. Dit verbond had ten gevolg, dat *Frankrijk* zig genoodzaakt vond, in denzelven Jaare 1668, met *Spanje* den vrede te sluiten; die den 2 Meij deszelven Jaars, te *Aken* geteekend werd: waar bij LODEWYK DEN XIV wel *Franche Compté* weder aan *Spanje* heeft te rug gegeeven, maar, van de in de *Nederlanden* veroverde Steden, zeer veele, beneven haare onderhoorigheden, behield: als het geheel Graafschap *Artois*: in *Vlaanderen*, *Douai*, met 't Fort *Escarpe*, *Armentieres*, *Doornik*, *Kortrijk*, *Oudenaarde* en *Veurne*: In *Henegouwen*, de Steden *Bergen*, *Binch* en *Aath*: in de Provintie *Namen*, de sterkte *Charleroij*. Zo dra waren deeze Steden niet in *Fransche* handen, of Koning LODEWYK spilde veele schatten, om dezelve, door zijnen vermaarden vestingbouwer, den Generaal DE VAUBAN, zo veel de

konst

weest daar toe vermogt, in eenen onverwinbaaren staat te stellen; een bewijs, dat hij nimmer voorneemens was, dezelve weder aan Spanje in te ruimen. De Spaansche Gevolmagtigden tot dit Congres van Aken gebruikten, egter, bij 't sluiten van dit verdrag, die voorzigtigheid, dat zij, ten einde allen schijn van erkentenisse van eenig Regt der Koninginne van Frankrijk op de afgestaane plaatzen te vermijden, in 't zelve deeden invloeien: „ Dat zij, om den vrede in Europa te „ herstellen, en op de tusschenspraake van den Paus, dezel„ ve aan den Koning van Frankrijk hadden afgestaan."

Middlerwijl heeft dit drievoudig verbond, dewijl het, door toedoen der Staaten, wel meest was tot stand gebragt, daar na de grondoorzaak moeten worden van dien verderfelijken aanval der Franschen, op de voor aanliggende Gewesten van 't vereenigd Nederland, in den Jaare 1672. Koning LODEWYK DE XIV, door deezen stap der Staaten, in de bereiking van zijn oogmerk, om naamlijk alle de Spaansche Nederlanden in te slokken, zig verijdeld ziende, was bedagt op allerlei middelen, om zig op de Nederlandsche Republiek te wreeken: en dit niet wel doenlijk agtende, zo lang het drievoudig verbond, ('t welk, in het Jaar 1659, door het bijkoomen van Spanje, viervoudig geworden was,) in stand bleef, was zijn eerste werk, om Koning KAREL DEN II van Engeland daar van aftetrekken; die zelfs kon goedvinden, in het Jaar 1672, met Frankrijk aan te spannen, in de oorlogsverklaaring tegen deeze Republiek; in eenen tijd, als dezelve door onderlinge tweedragt jammerlijk gescheurd was.

Het verdrag, tusschen de beide Vorsten aangegaan, behelsde in zig, dat LODEWYK te Land, en KAREL ter Zee, de Republiek bespringen zou: en, vermits de Fransche Krijgsmagt, in gevalle zij den kortsten weg naar onze grenzen hadde willen inslaan, door Braband en Vlaanderen, dus over den Spaanschen bodem, zou hebben moeten trekken; 't welk niet zou hebben nagelaaten, een argwaan te geeven, als of 't den Franschen om de Spaansche Nederlanden mede te doen waare; zo had Koning LODEWYK, alreeds in 't voorig Jaar, met den Aartsbisschop van Keulen, en met den Bisschop van Munster, een verdrag gesloten; waar bij aan de Fransche troupen, den

vrije

vrije doortogt door hunne Landen werd toegestaan: gelijk ook deeze beide Geestelijke Vorsten hunne Krijgsmagt bij die der *Franschen* voegden; ten einde deeze Republiek des te zekerder te mogen te onder brengen. De *Franschen* trokken, gedeeltelijk langs de *Maas*, en gedeeltelijk langs den *Rhijn*, derwaard: en 't gelukte hun, in éénen zomer, de Provintien *Gelderland*, *Overijssel* en *Utrecht* te overweldigen: gelijk zij ook niet zouden hebben nagelaaten, tot in het hart van *Holland* door te dringen, ten ware niet het water, 't welk men, door 't openen der Sluizen, de Binnenlanden had doen invloeien, den verderen voortgang hunner wapenen gestremd hadden.

De verheffing van Prins WILLEM DEN III, tot Stadhouder over deeze, immers de meeste en magtigste Provintien, mogt, in deezen dringenden nood, het middel zijn, om *Neêrlands* Gemeenebest uit het gevaar van haaren gantschelijken ondergang te redden. Deeze Vorst stelde terstond order, om de vervallen zaaken van 't Krijgsweezen te herstellen: terwijl de Algemeene Staaten, met Keizer LEOPOLD DEN I, een verdrag aangingen: waar van de vrugt was, dat deeze met der haast een talrijk heir naar den *Rhijn* zond, 't welk met eenige *Spaansche* en *Staatsche* troupen zig vereenigde. Deeze, de Keurvorstlelijke Residentiestad *Bon*, benevens andere Plaatzen in 't *Keulsch* gebied, vermeesterende, werd daar door den *Franschen*, in de vereenigde *Nederlanden*, de toevoer van levensmiddelen afgesneeden: 't welk hen noodzaakte, in het Jaar 1673, de door hen verwonnen Provintien met zo veel spoed te verlaaten, als zij, in den voorigen Jaare, dezelve overweldigt hadden.

Vermits, daar beneven, *Spanje*, den 15 October deszelven Jaars, aan *Frankrijk* den oorlog verklaarde, en den 9 Februarij van het Jaar 1674, de vrede tusschen *Groot Brittanje* en den Staat hersteld werd; zo bekwam men gelegenheid, om den oorlog, tegen Koning LODEWYK, buiten onze grenzen, in de *Spaansche Nederlanden*, voort te zetten. In deezen oorlog zijn de veldslagen bij *Senef*, in het Jaar 1674, en bij *Mont-Cassel*, in het Jaar 1677, voorgevallen: beiden onder de aanvoering van Prins WILLEM DEN III van *Oranje*; in welker eer-

eerften de verwinninge twijffelagtig, dan, in den laatften, aan de zijde der *Franfchen*, was overhellende. Ook waren de *Franfchen* zeer gelukkig, in de veelvuldige belegeringen der gefterkte Steden; die veele, de ééne na de andere, verlooren gingen: welker meesten, bij den *Nijmeegfchen* vrede, in het Jaar 1678, aan dezelve plegtiglijk werden afgeftaan. Door deezen vrede, die met te veel verhaasting, en tegen den zin van den Staat, gefloten was; werd het gebied der *Franfchen*, weder merkelijk vergroot. In *Vlaanderen* verkreegen zij, bij hunne voorheen gemaakte wingewesten, ook *Duinkerke*, *Wijnoxbergen*, *Casfel*, *IJperen*, *Meenen* en *Rijsfel*: in *Henegouwen*, *Condé*, *Valencienne*, *Bouchain*, *Quesnoi*, *Bauvaij*, *Maubeuge*, beneven de Stad en 't diftrict van *Kamerik*: in *Namen*, de vesting *Charlemont*, waar tegen zij *Charleroi* moesten wedergeeven: in *Luxemburg*, *Diedenhoven*, beneven meer andere Steden. Van de in voorige oorlogen veroverde Plaatzen, behielden zij alles, behalven *Oudenaarden* en *Kortrijk*. Waar bij eindelijk andermaal in hunne handen viel, het geheel Graaffchap *Bourgonje*, anders *Franche Compté* genoemd.

De Koning van *Spanje*, deeze vrede niet hebbende willen aanneemen, werden de vijandelijkheden der *Franfchen* in de *Spaanfche Nederlanden* voortgezet: hoe wel niet met dien ernst, als te vooren; en wel door toedoen der Algemeene Staaten, die, beneven den Koning van *Groot-Brittanje*, alle poogingen aanwendden, om den vrede te herftellen: konnende, egter, niet anders uitwerken, dan dat, in het Jaar 1684, een beftand voor 20 Jaaren getroffen werd.

Doch als KAREL DE II, Koning van *Groot-Brittanje*, den 16 Februarij van het Jaar 1685 overleed, en deszelfs broeder, de Hertog van *IJork*, met den naam van JACOB DEN II, den throon beklom, begonnen alle voortekenen van eenen nieuwen oorlog zig op te doen; voornaamlijk, zedert hij den *Roomfchen* Godsdienst openlijk aangenoomen hebbende, allerlei middelen van geweld in 't werk ftelde, om dien zelven Godsdienst, en te gelijk een onbepaald gezag, in zijne Koningrijken in te voeren: ter volbrenging van welke onderneeming hij door *Frankrijk* onderfteund werd. Weshalven 't Parlement

van

van *Groot-Brittanje*, den Prins WILLEM DEN III van *Oranje*, die met Prinsesse MARIA, JAKOBS oudste dogter, getrouwd was, te hulpe riep; dien de Staaten eene aanzienlijke vloot, bemand met 15000 Krijgsknegten, bijzetteden met welke hij naar *Engeland* overstak; aldaar belandende, den 19 November in het Jaar 1689. Koning JAKOB vervolgens zijne Rijken verlaatende, en onder de bescherming van LODEWYK DEN XIV zig begeeven hebbende; draalden de Leden van 't Parlement niet lang met den Prins en Prinsesse van *Oranje*, den 21 April van het Jaar 1689, tot Koning en Koningin van *Groot-Brittanje* en *Ierland* uit te roepen. Om deeze reden verklaarde LODEWYK DE XIV, in het Jaar 1690, den *oorlog*, niet alleen aan Koning WILLEM DEN III, maar ook aan onzen Staat, door wiens hulpe hij tot den throon bevorderd was geworden. Die zelve oorlog gold weder voornaamlijk de *Spaansche Nederlanden*: alwaar 't *Fransch* heir geboden werd, door den Hertog van *Luxemberg*; dien 't gelukte, in drie veldslagen, den eersten bij *Fleurij*, in het Jaar 1690, den tweeden bij *Steenkerke*, in het Jaar 1692, en den derden tusschen *Landen* en *Neerwinden*, in het Jaar 1693, het veld te behouden. Ook werd, geduurende deezen oorlog, onder meer andere Steden, *Namen*, in het Jaar 1692, door de *Franschen* gewonnen: doch ook, door Koning WILLEM DEN III, herwonnen, in het Jaar 1695: waar na, in het Jaar 1697, de vrede te *Rijswijk* gesloten werd, en daar bij bepaald, dat, ten aanzien der wederzijdsche bezittingen, alles op den ouden voet hersteld zou worden.

't Hof van *Frankrijk*, deezer wijze, in zijne onderneemingen, ter verkrijging van alle de *Spaansche Nederlanden*, met geweld van wapenen, door de andere Mogenheden, telkens verhinderd wordende, verloor daarom den toeleg, om het den éénen of andere tijd daar toe te brengen, geenzins uit 't oog; doch beproefde, of 'er geene mogelijkheid ware, om het zelve door een anderen weg te mogen uitwerken: een verdeeling deezer Landen voorslaande met onzen Staat, welke door den Koning van *Groot-Brittanje* zou gegaranteerd worden.

Aan een soortgelijk ontwerp was al rede gearbeid, in den Jaare 1635, toen de Republiek nog in vollen oorlog tegen *Spanje* zig bevond: willende de *Franschen*, dat men gezaamlijk de handen zou in één slaan, ter volkomen overheering en verdeeling deezer *Nederlanden*. Doch de Algemeene Staaten, die 's tijds klaar ontdekkende, waar op *Frankrijks* heerschzugtig oogmerk doelde, waren toen 't zelve voorgekoomen, door, in het Jaar 1648, met *Spanje*, te *Munster* eene afzonderlijke vrede te sluiten: gelijk hier voor is aangemerkt. Daarom werd, in het Jaar 1700, een ander verdrag van verdeeling door LODEWYK DEN XIV voorgesteld; die aan *Groot-Brittanje* en den Staat een gedeelte der *Nederlanden* aanbood, ten einde daar door de verkrijging van het overige, voor zig zelven te bevorderen. De beide Zee-Mogenheden omhelsden deeze aanbieding; hoe wel meer als een noodzaakelijk kwaad, dan als een verkiesbaar beding: en dat alleen, ter voorkoming van een nieuwen oorlog, dien men te gemoet zag, zo dra Koning KAREL DE II van *Spanje*; wiens zwakke toestand geen lang leven voorspelde, zou overleeden zijn.

Dit tijdstip was niet den 1 November deszelven Jaars 1700 vervuld, of Koning LODEWYK vormde een aanspraak van veel verder uitzigt, dan, eeniglijk, betreffende de *Spaansche Nederlanden*: brengende ten voorschijn een Testament, 't zij door Koning KAREL DEN II waarlijk gemaakt, 't zij op deszelfs naam bedrieglijk ontworpen; waar bij zijn kleinzoon FILIPS, Hertog van *Anjou*, tweede zoon des *Dauphins*, ten eenigen Erfgenaam der geheele *Spaansche* Monarchie verklaard werd. En ten einde zijn oogmerk, betreffende deeze *Nederlanden*, des te zekerder te bereiken, had hij, met MAXIMILIAAN, Keurvorst van *Beijeren*, *Spaanschen* Gouverneur dier gemelde Provintien, een heimelijk verdrag geslooten, om deeze Landen, onmiddelijk na KARELS dood, aan de *Fransche* troupen, die daaromstreeks reeds in gereedheid lagen, in te ruimen: gelijk dadelijk geschiedde. Het *Spaansch* Krijgsvolk, 't welk de gesterkte Steden bewaarde, verklaarde zig, door de bestelling deszelven Keurvorst, voor den Hertog van *Anjou*; wordende, ten zijnen dienste, in den eed ge-

genoomen. Dat meer is: zedert den *Rijswijkschen* vrede, waren eenige vestingen, als Barriereplaatzen, aan *Staatsche* troupen ter bewaaring toevertrouwd: deeze werden, ten getale van 14000, door de *Franschen*, in éénen nagt, naamlijk van den 12 Februarij in het Jaar 1703, in die plaatzen overvallen, en zo veel als Krijgsgevangen gemaakt: welke ook niet ontslagen werden, dan na dat de Algemeene Staaten den Hertog van *Anjou* voor Koning van *Spanje* verklaard hadden.

Gemelde Staaten zouden ongetwijffeld aan deeze verklaaring zig gehouden, en ter vermijding van verdere onlusten, die reeds zo lang geduurd, en 's Lands Schatkisten genoegzaam uitgeput hadden, allerlei voorwaarden hebben aangenomen: eisschende eeniglijk, voor zig zelve, genoegzaame verzeekering; welke verzeekering voornaamlijk zou hebben bestaan, in het terugroepen der *Fransche* troupen uit de *Nederlanden*: doch deeze eisch volstrektelijk wordende afgeslaagen, deed de Republiek dien stap, welke aan 't *Fransche* Hof zo onverwagt voorkwam, en aldaar zo groote verbittering tegen dezelve verwekte: naamlijk, die verbintenisse, met Keizer LEOPOLD en WILLEM DEN III, als Koning van *Groot-Brittanje*, welke ten oogmerk had, om den Aartshertog KAREL van *Oostenrijk*, Keizer LEOPOLDS jongsten zoon, zo 't doenlijk ware, op den *Spaanschen* throon te stellen (*): ge-

(*) *Deeze Aartshertog* KAREL *van den* Duitschen *tak van 't* Oostenrijksche *Huis, toen een Prins van 17 Jaaren, gebooren den* 1 *October van het Jaar* 1685, *is dezelve, die daar na, in het Jaar* 1711, *na 't overlijden zijns broeders,* JOSEPH, *met den naam van* KAREL DEN VI, *den* Keizerschen *throon beklommen, en tot het Jaar* 1741 *bezeeten heeft: zijnde de vader der beroemde Keizerinne* MARIA THERESIA. *Gemelde Aartshertog werd, om meer dan ééne reden, geagt, de naaste Erfgenaam tot de* Spaansche *Monarchie, en dus mede tot de* Spaansche *bezittingen,*

volgt van eene oorlogsverklaaring tegen *Frankrijk*, den 15 ij des Jaars 1702.

Koning LODEWYK DE XIV, ten bewijze, dat hij naast de oon van *Spanje*, 't weder voornaamlijk gemunt had, op dee-

---

n, *in de* Nederlanden: *uit kragt, naamlijk, van een vroeger stament, door Koning* KARELS *vader*, FILIPS DEN IV, *tworpen; die, ten einde te verhoeden, dat* Spanjes *en* ankrijks *kroonen op één hoofd gezet zouden worden, zijne ngste dogter* MARGARETHA THERESIA, *die met Keizer* LEOPOLD *in huwelijk trad, tot Erfgenaame der* Spaansche *Monarchie verklaard had: welk Testament, door den gedaanen fstand zijner oudste dogter*, MARIA THERESIA, *als zij in het Jaar* 1666 *trouwde, met den* Franschen *Koning* LODEWYK DEN XIV, *nader bekragtigd was gworden. Ten minsten werd geoordeeld, dat de wijduitgestrekte Landen der* Spaansche *Monarchie, tusschen de afstammelingen dier beiden zusters van Koning* KAREL DEN II, *behoorden verdeeld te worden: onder welke nakomelingen, als de eerste, in aanmerking kwam, de Keurprins van* Beijeren, JOSEPH FERDINAND, *de zoon van Keurvorst* MAXIMILIAAN *van* Beijeren, *verwekt bij de Aartshertogin* MARIA ANTONIA, *de eenige dogter, uit Keizer* LEOPOLDS *eerste huwelijk, met voornoemde* Spaansche *Infante*, MARGARETHA THERESIA *voortgesprooten: terwijl de beide zoonen van Keizer* LEOPOLD, JOSEPH *en* KAREL, *uit deszelfs derde huwelijk, met* ELEONORA MAGDALENA, *van 't Huis* Paltz-Neuburg *waren voortgesprooten: dan deeze jonge Keurprins, was in het Jaar* 1699, *in zijn zevende Jaar, gestorven: des nu de Aartshertog* KAREL *en de Hertog van* Anjou, *de eenige Mededingers tot deeze rijke nalaatenschap konden gereekend worden: de laatste, inzonderheid, wegens zijne grootmoeder*, MARIA ANNA, *de zuster van* FILIPS DEN IV, *Koning van* Spanje. *Ten aanzien deezer twee Mededingers, was ook het Traktaat van verdeeling, in 't Jaar* 1700, *tusschen de Huizen van* Oostenrijk *en* Bourbon *werkelijk ge-*

 maakt,

deeze *Nederlanden* wendde, naar ouder gewoonte, zijn mee
te magt derwaard. Om die reden was 't voor *Groot-Brittanj*
zo wel als voor onzen Staat, van 't uiterste belang, om
daar den oorlog te ontginnen: dewijl zij, al wat de Koning
v

---

maakt, en door de guarantie der beide Zee-Magenheden b *bragtigd: welk Tractaat, door* LODEWYK DEN XIV, *onde* *voorwendzel van het gemelde Testament zijns schoonbroeders* *Koning* KAREL DEN II *van* Spanje, *terstond na deszelfs over* *lijden, verworpen werd. Uit de onderstaande Geslagtlijs* *zal deeze zaak best worden opgehelderd.*

FILIPS IV.

Koning van Spanje † 1665.

MARIA THERESIA *getrouwd met* LODEWYK DEN XIV.
† *in 't Jaar* 1712.

LODEWYK DAUPHIN, † *in 't Jaar* 1711.

LODEWYK DAUPHIN, *zonder kinderen.*

LODEWYK DE XIV en XV, *laatst overleedene Koningen van* Frankrijk.

KAREL DE II, *Koning van* Spanje, † *in 't Jaar* 1700. *zonder kinderen.*

FILIPS, *Hertog, na Koning van* Spanje.

MARGAR. THERES. *getrouwd met Keizer* LEOP.

MARIA ANTONIA, *getrouwd met* MAXIMILIAAN, *Keurvorst.*

JOSEPH FERDIN. *Keurprins, geboren in het Jaar* 1692, *gestorven in 't Jaar* 1699.

van *Spanje* in deeze *Nederlanden* bezeeten hadden, aan den Aartshertog KAREL hadden toegelegt. Koning WILLEM DE III, alrede den 19 Maij des Jaars 1702, in zijn 52 Jaar, te *Londen* overleeden, heeft deezen oorlog dus niet beleefd: dan, deszelfs opvolgster, Koninginne ANNA, de jongere zuster zijner Gemalinne MARIA, in die zelve maatregelen tredende, zond haare troupen derwaard, onder bevel des Graven, naderhand Hertog van *Marlborough;* met welke de *Nederlandsche* Krijgsbenden, onder Graave MAURITS van *Nassau Ouwerkerk*, zig vereenigden; die nog in denzelven Jaare 1702, van *Venlo*, *Roermonde*, *Stevenswaard* en *Luik*, dus genoegzaam van de geheele *Maas*, tot *Namen* toe, zig meester maakten. Wat 't verder beloop van deezen zo zeer bekenden oorlog, wegens de *Spaansche* throonsopvolging, die niet voor den Jaare 1713, door den vrede te *Utrecht* eindigde, in deeze *Nederlanden* geweest zij; ook voornaamlijk, na dat de *Keizerlijke* troupen, onder bevel van den waereldsvermaarden Prins EUGENE, zig daar bij vervoegt hadden, is door verscheiden Geschiedschrijveren naauwkeurig aangetekend. (*) Kortelijk zij genoeg gezegt, dat dezelve in zijn begin en voortgang, ten aan-

(*) *Daar toe mogen we bijzonder aanprijzen*, *'t Leven des Hertogs van* Marlborough, *van eenen ongenoemden* Engelschen *Schrijver; in 't* Nederduitsch *vertaald, en gedrukt te* Amsterdam *bij* NICOLAAS TEN HOORN; *en uitvoeriger, 't Leven des gemelden Hertogs, door* ABRAHAM DE VRYER, *in IV. Deelen: als mede 't Leven van Prins* EUGENE *van* Savoijen, *door dien zelven Schrijver, in III. Deelen, beiden in Octavo; gedrukt te* Amsterdam, *bij* J. LOVERINGH *en* J. ROMAN *de jonge. De laatstgenoemde Schrijver bezat eene zonderlinge kennisse, niet alleen van Staats- maar ook van Krijgskundige zaaken; waar door hij aan de gevallen van den oorlog, 't zij beleegeringen, 't zij veldslagen, 't zij andere Krijgsverrigtingen, door zijne oordeelkundige aanmerkingen, telkens een helder ligt heeft bijgezet.*

aanzien der drie Bondgenooten, ongemeen voorspoedig w... in alle de veldslagen, die in het Jaar 1703 bij Ekeren, in Jaar 1706 bij *Ramillies*, in 1708 bij *Oudenaarden*, als oo... denzelven Jaare bij *Wijnendaal*, en in het Jaar 1709 bij ... *plaquet* voorvielen, behaalden zij op de *Franschen* de ... winninge: daar bij waren de meeste en voornaamste vesting... in *Braband*, *Vlaanderen*, *Henegouwen*, en zelfs sommig... *Artois*, door de Bondgenooten vermeesterd. 'Er was, ... schen alle deeze vestingen, een genoegzaam breede weg ... baand, tot aan de grenzen van *Frankrijk*. *Lan...chies* was de eenige Stad, die nog moest bemagtigd w... den, om tot in 't hart van dit Rijk te konnen dring... maar, terwijl Prins EUGEEN, in het Jaar 1712, met de ... leegering deezer sterkte bezig was, kwam, door de ko... greepen van 't *Fransche* Hof, zeer onverwagt eene groo... verandering in 't *Engelsch* Staatsbestier; die ten gevolge h... dat dit drievoudig snoer ongelukkig moest verbroken w... den.

De Hertog van *Ormond*, die naar de *Nederlanden* gez... den werd, om MARLBOROUGH in 't bevel over het *Engelsch* L... ger te vervangen, verkondigde terstond eene wapenschorsing ten aanzien der *Franschen*: en zonderde zig af van 't h... der Bondgenooten. Hier na werd de Graave van *Albemarl*... in zijne legerplaats, bij *Denain* aan de *Schelde*, door de *Franschen*. Marchal de VILLARS, verrast en geslagen; ... door al de leeftogt naar 't Leger voor *Landrechies* was a... gesneeden. De belegering werd terstond gestaakt: en, terw... het vereenigd heir met groote moeite den terugtred na... *Mons* nam, gingen de Steden *Quesnoij*, *Bouchain*, *Doua*... *Marchienne*, *St. Amand*, beneven 't Fort *Mortaigne*, i... dat zelve Jaar verlooren: terwijl binnen de eerstgenoemd... vesting, ook de geheele *Nederlandsche* Artillerie, in 's vij... ands handen kwam.

Terwijl dit alles geschiedde, waren de Gevolmagtigde Mi... nisters der meeste Europische Mogenheden, te *Utrecht*, reeds in onderhandeling, om den vrede te herstellen; die ook in den volgende Jaare 1713, voor zo verre, immers *Frank*... *rijk* en de Algemeene Staaten, beneven *Groot-Brittanje* aan... be-

elangde, dadelijk gesllooten werd: dan op geene zo voordeelige voorwaarden, als men, zonder deeze tusschenkomende tegenspoeden, ongetwijffeld zou bedongen hebben. De Koning van *Frankrijk* eischte, behalven de door hem herwonne plaatzen, te rugge, de Steden *Air*, *St. Venant* en *Bethune*, in *Artois*: in *Vlaanderen*, de Stad *Rijsfel*, met haare onderhoorigheden. Ook behield hij, in *Henegouwen*, *Conde*, *Valenchienne* en *Maubeuge*; die in den voorigen oorlog, door de Bondgenooten niet waren aangeroerd. Ter andere zijde stond hij af van zijn Regt op *Veurne*, *IJperen*, *Meenen*, *Doornik* en *Namen*; welke Steden de Algemeene Staaten wel in voorraad zouden bezetten: dan, te gelijk, onder verbintenisse, van dezelve te zullen overgeeven, aan 't Huis van *Oostenrijk*, zo dra zij met dat Huis zouden overeengekoomen zijn, aangaande de manier, hoe deeze, dus lang genoemde *Spaansche*, maar nu voortaan te noemen *Oostenrijksche Nederlanden*, voor de Republiek zouden dienen tot eene Barriere en zekerheid: welk Huis dezelve dan onherroepelijk en voor altoos zou blijven bezitten. Met één woord, het Huis van *Oostenrijk* zou nu treden in het volle bezit deezer Landen, zo als Koning KAREL DE II dezelve bezeeten had, of had behooren te bezitten, uit kragt van den *Rijswijkschen* vrede, des Jaars 1697. Alleenlijk werd aan den Koning van *Pruisfen*, van het Overkwartier van *Gelderland*, in vollen eigendom overgegeeven, de Stad *Gelder*, beneven *Straalen* en *Wagtendonk*, en het Land van *Kesfel*, aan de overzijde der *Maas* geleegen.

In den volgenden Jaare 1714, werd den 5 Maart, ook de vrede, tusschen den Keizer en den Koning van *Frankrijk*, te *Rastat* gesllooten: gelijk den 26 Junij, de vrede tusschen Hunne Hoog Mogende en Koning FILIPS DEN V van *Spanje*: en na dien tijd, heeft men begonnen, de zaaken tusschen deezen Staat en Keizer KAREL DEN VI, in de *Nederlanden*, op een vasten voet te brengen: 't welk daadelijk tot stand gebragt werd, door het zogenoemde Barriere-Tractaat, dat den 15 November van het Jaar 1715, te *Antwerpen* gesllooten werd: waar in Koning GEORGE DE I van *Groot-Brittanje*, als een derde, mede deel nam. In het II.

Artikel van dit verdrag werd vastgesteld, dat zijne Keizerlijke Majesteit en Hunne Hoog Mogende, tot hunne wederzijdsche beveiliging, elk op zijne eigen kosten, zouden onderhouden, gezaamlijk 30,000 tot 35,000 man: waarvan de Keizer drie, en de Staat twee vijfde deelen moest opbrengen. De *Staatsche* troupen zouden bewaaren, de Stad en Kasteel van *Namen*: beneven de Steden *Doornik*, *Meenen*, *IJperen*, met 't Fort *Knocque* en *Veurne*: en eindelijk ook *Dendermonde*, voor de helft; zijnde daar de Krijgsbezetting, half *Oostenrijksch* en half *Staatsch*. Terwijl de *Keizerlijke* troupen zouden gelegt worden, in *Luxemburg*, *Charleroij*, *Mons*, *St. Guislain*, *Brussel*, *Gent* en andere plaatsen naar welgevallen.

Ter voldoening der kosten, door den Staat te besteeden, zo aan 't onderhoud der vestingwerken der gemelde Steden, als der daar in geplaatste Krijgsbezettingen, verbond zig de Keizer, ingevolge Art. XIX. van dit Tractaat, Jaarlijks aan den Staat te zullen betaaten, 550,000 guiden.

Bij dit zelve Barriere-Tractaat, (Art. XVIII.) werden mede tot eenige vergoeding der zwaare kosten, door den Staat, geduurende den oorlog, ten behoeve van het Huis van *Oostenrijk* gespild, aan de Republiek, in vollen eigendom, in het Overkwartier van *Gelderland* afgestaan, de Stad *Venlo*, beneven de Schans *St. Michiel*, de Schans *Stevenswaard*, en het Ampt *Montfoort*, met zijne onderhoorige Dorpen. Dit gedeelte kon, bij 't sluiten van den *Munsterschen* vrede, aan den Staat nog niet worden overgelaaten: dewijl die geheele Provintie in dien tijd onder de magt van *Spanje* was. In het Jaar 1668 hadden egter de Algemeene Staaten een zeker Regt daar toe verkreegen, door het opschieten van twee millioenen gulden, aan KAREL DEN II, Koning van *Spanje*: waar voor gemelde plaatzen in dit Overkwartier, dies tijds waren verpand geweest.

In deeze gesteldheid bleven de zaaken in de *Nederlanden*, tot den Jaare 1740; toen, onmiddelijk na den dood van Keizer KAREL DEN VI, die den 20 October voorviel, een nieuwe zwaare oorlog ontstond, wegens de Pragmaticque Sanctie, betreffende de opvolging in de *Oostenrijksche* Erflan-

landen, door zijne oudste dogter, de Aartshertoginne MARIA THERESIA. (*) Deeze oorlog was in *Duitschland* en in *Italie* reeds begonnen: maar sloeg, in het Jaar 1744, mede over tot de *Oostenrijksche Nederlanden*. De Algemeene Staaten, in het Jaar 1731 dit verdrag mede onderteekend hebbende, oordeelden zig verpligt. gemelde Vorstin, als Bondgenooten, bij te springen. En vermits zij, ongelet al den sterken aandrang daar toe, door 't Hof van *Frankrijk*, ongenegen waren, de onzijdigheid te omhelzen, en daar tegen, in 't Jaar 1744, hunne hulptroupen, onder bevel van den Vorst van *Waldek*, bij de *Keizerlijke* en *Groot-Brittannische* vereenig-

(*) *Deeze Pragmatique Sanctie was alreeds in 't Jaar* 1713 *door Keizer* KAREL DEN VI *gemaakt, die geene manlijke lijferven hebbende, door dit ontwerp, alle de Erflanden van 't Huis van* Oostenrijk *onverdeeld wilde gehouden hebben. Mitsdien was daar in vastgesteld, dat de erfvolging in de vrouwelijke lijn, naar 't Regt der eerstgeboorte, versterven zou: en wel,*

Eerst op de dogters des gemelden Keizers, MARIA THERESIA, *en* MARIA ANNA.

Daar na op de dogters van Keizer JOSEPH, MARIA JOSEPHA *en* MARIA AMELIA.

Vervolgens op de dogters des Keizers LEOPOLD, *vader der twee gemelde Keizers: naamlijk,* MARIA ANTONIA, MARIA ELISABETH, MARIA ANNA *enz.*

Vermits deeze erfvolging voornaamlijk ten oogmerk had, om het Huis van Oostenrijk *ten genoegzaamen evenwigt te doen strekken, tegen de toenmaals dagelijks meer en meer aanwassende magt van 't Huis van* Bourbon, *was dit de reden, waarom verscheiden andere Mogenheden van* Europa *veel belang stelden, in de bewaaring deezer Pragmatique Sanctie: daar onder ook de Koning van* Groot-Brittanje, *die in het Jaar* 1731, *en de Staaten der Vereenigde* Nederlanden, *die in 't Jaar* 1732, *mede daar in getreeden waren.*

nigde Krijgsmagt voegden, werden de *Nederlandsche* Barrier plaatzen in *Vlaanderen*, door den *Franschen* Generaal Veld marchal, Graave MAURITS van *Saxen*, terstond aangetast; die dewijl ze onvoorzien waren van genoegzaame Krijgsbezettingen, zonder veel bloed vergieten, binnen korten tijd overgingen: eerst *Meenen:* daar na *IJsperen*, 't Fort *Knocque* en *Veurne*. In het Jaar 1745 volgden *Doornik*, en alle andere Steden in *Oostenrijks Vlaanderen*. In het Jaar 1746, de Steden *Antwerpen*, *Mons*, *St. Guistain*, *Charleroij* en *Namen*. Zelfs ontzagen zig de *Franschen* niet, in het Jaar 1747, alhoewel in geenen oorlog zijnde tegen de Republiek, in *Staats Vlaanderen* te vallen: alwaar de Generaal Graave van *Lowendaal*, zonder veel tegenstand, alle de sterkten vermeesterde: naamlijk, *Sluis*, *Filippine*, *Sas van Gend*, *Hulst*, beneven de Schansen aan de *Schelde*; overal de Krijgsbezettingen, ten getale van bijna 3000 man, krijgsgevangen maakende: en eindelijk *Bergen op den Zoom*; 't welk, na een beleg van twee maanden, in den nagt van den 16 September overrompeld werd: waar door den *Franschen* de weg gebaand scheen, om de Provintie *Zeeland* te bemagtigen. Niet min ongelukkig was der Bondgenooten heir in alle de veldslagen, welke die zelve oorlog heeft uitgeleverd: als, die bij *Fontenoij*, den 11 Maij van het Jaar 1745, bij *Recoux*, den 11 October van het Jaar 1746: en bij *Laveld*, den 2 Julij van het Jaar 1747. In 't midden van April des Jaars 1748, werd ook *Maastrigt* belegerd. En deeze Stad was de laatste, die eenig vijandelijk geweld heeft moeten uitstaan: want geduurende dit beleg werden de Preliminaire Vredes-Artikelen tusschen de wederzijdsche *Fransche* Gevolmagtigden en die der andere Mogenheden, te *Aken* geteekend: waar bij te gelijk een stilstand van wapenen tusschen de beide heiren beraamd was: dan dewijl de *Franschen* deezen stilstand niet wilden uitgestrekt hebben tot *Maastrigt*, vond men goed, de Stad bij verdrag in handen der belegeraars te stellen tot den dag der wederinruiming, na dat de vrede volstrektelijk zou gesloten zijn.

Al wie naar de groote overwinningen, door Koning LODEWYK DEN XV, toen behaald, eenige gissingen maakte aangaan-

...nde den uitflag van deezen vrede, kon niet anders vermoeden, ...n dat hij de paalen zijns gebieds ongelijk verder in deeze *Nederlanden* zou uitgezet hebben, als zijn overgrootvader ...ODEWYK DE XIV ooit gedaan had in alle de voorige oorlo...gen. Tot elks verwondering heeft hij egter alle de veroverde plaatzen, zo in de *Oosteurijkfche* als in de *Generaliteits Landen* van onzen Staat, bij den gemelden vrede te rug gegeeven.

't Schijnt dat de andere nabuurige Mogenheden zeer fterk daar mede zig bemoeid hebben: en dat de afgunst der Mogenheden, onderling, die men al voor lang gezegt heeft, een voornaam middel ter behoudenisfe der *Nederlandfche* Republiek te wezen, ook in dit geval in 't middelijke veel toegebragt hebbe, om haar in 't bezit te doen blijven deezer *Generaliteits Landen*, die ten voormuur haarer veiligheid verftrekken: gelijk men mede hier aan mag toefchrijven, de oorzaak, waarom 't Huis van *Oostenrijk* in 't bezit zijner verlooren Landen en Steden ter zelver tijd herfteld werd: want deeze gezaamlijke X Provintien een al te vetten brok uitmaaken, om ze aan éene Mogenheid alleenlijk te mogen gunnen: 't welk oogenfchijnlijk aan *Frankrijk* zou gelukt hebben, ten ware de andere Mogenheden, welker Gevolmagtigden in de vredehandeling te *Aken* mede tegenwoordig waren, zig niet daar tegen aangekant hadden.

Onder alle nabuurige Mogenheden is 'er, behalven de Staaten der Vereenigde *Nederlanden*, geen één, die zo veel belang ten allen tijde gefteld heeft in de verdeeling deezer Landen tusfchen verfcheiden bezitteren, als *Groot-Brittanje*, in aanmerking neemende, de noodlottige gevolgen, die zeer natuurlijk zouden te vreezen zijn, bij aldien daar tegen de kroon van *Frankrijk* dit altijd zo zeer geliefd doelwit haarer onderneemingen den eenen of anderen tijd bereiken mogt. Men begrijpt in *Engeland* zeer wel dat de *Nederlandfche* Republiek de groote magt van *Frankrijk* niet lang zou konnen weêrftaan, bij aldien deszelfs grondgebied tot aan haare grenzen reikte: en in gevalle deeze Republiek door *Frankrijk* verrast en vermeesterd wierd, zou *Groot-Brittanje* zig verfteken zien van den magtigften en getrouwften haarer *Protefant-*

ſtantſche Bondgenooten. Daar beneven zou de Koning van *Frankrijk* meester zijn van alle die voortreflijke Zeehavens in *Vlaanderen*, uit welke de gantſche Scheepvaart der *Engelſchen* op de *Noordzee*, in tijden van oorlog, ontrust en geſtremd zou konnen worden.

Bijaldien nog de eenige haven van *Duinkerken*, altijd, voor en na, zo veele bekommering in *Engeland* gebaard heeft, wat zou te wagten zijn, wanneer alle de havens in der *Franſchen* handen waren? Hier bij komt dat men in *Engeland* niets gevaarlijker agt voor hunnen Koophandel, dan dat *Antwerpen* door de *Franſchen* bezeeten, en van daar de Zeevaart door de *Schelde* zou geopend worden: want *Londen* is zo wel als *Amſterdam* haaren Koophandel en de daar door verkreegen ſchatten aan 't verval van *Antwerpen* verſchuldigt: en even zo gereedlijk zou de neering van beiden vervallen moeten, zo dra *Antwerpen* in handen kwam van een zo naarſtig, vernuftig en ſpaarzaam volk, als de *Franſchen* bij de geheele waereld bekend ſtaan.

Al wie deeze dingen weet en gadeſlaat, zal zig niet verwonderen, dat noch voorheen de Koningen van *Spanje*, noch daar na de Keizers uit 't Huis van *Oostenrijk* zelve veele kosten en moeiten hebben aangelegd, om deeze *Nederlanden* tegen de aanvallen der *Franſchen* te beſchermen: maar dat zij dezelve in tijden van oorlog ſomwijlen genoegzaam geheel ontbloot, en de verdeediging deezer Landen aan de zorge der beide Zeemogenheden overgelaaten hebben; wel verzekerd, dat 't eigen belang deezer Mogenheden van zelf medebrengt om deeze Landen tegen *Frankrijk* te verdedigen (*)

Alle

(*) *Die zelve zaak is zeer oordeelkundig betoogt, door een ongenoemden* Engelſchen *Schrijver, in een werkje, uit 't* Engelsch *in 't* Nederduitsch *vertaald, en uitgegeeven te* Amſterdam *in 't Jaar* 1738: *tot titel hebbende:* Aanmerkingen over het ge aar, dat de Oostenrijkſche Nederlanden in handen van Frankrijk vervallen zullen.

Alle deeze gezamenlijke Landen zijn en blijven derhalven nu tusschen vier Mogenheden verdeeld: naamlijk het Huis van *Oostenrijk*, den Koning van *Frankrijk*, den Koning van *Pruissen*, en de Republiek der vereenigde *Nederlanden*. En deeze verdeeling is dus ingerigt, dat geen ééne dier gemelde Mogenheden, bijaldien men *Frankrijk* uitzonderd, waar aan de geheele Provintie *Artois* behoort, eene geheele Provintie is bezittende: maar alleen zekere gedeelten van die Provintien, die naast bij hunne grenzen liggen.

Het aandeel, 't welk 't *Oostenrijksche* Huis daar in bezit, is ongelijk grooter dan dat van ééne der andere genoemde Mogenheden: beslaande vermoedelijk weinig minder gronds, dan die der drie andere Mogenheden gezaamlijk. Het legt in 't midden, en strekt zig uit door alle de Provintien, uitgezonderd *Artois*: naamlijk door *Vlaanderen*, *Braband*, *Henegouwen*, *Namen*, *Luxemburg*, *Limburg*, en het Overkwartier van *Gelderland*.

Door dit *Oostenrijks* aandeel word het *Fransche* gebied van dat der *Nederlandsche* Republiek ten eenemaal afgescheiden, dat 't nergens daar aan paalt: weshalven men al wat 't *Oostenrijks* Huis bezit, ten regte mag aanmerken als de Barriere of Voormuur ter onzer beveiliging tegen *Frankrijk*; ten einde bij onverwagte vredebreuk, door 't zelve niet gereedelijk verrast te konnen worden. En om aan dit oogmerk des te meer te voldoen, strekten in 't bijzonder de zogenoemde Barriereſteden in *Vlaanderen*: als mede de Stad en Kasteel van *Namen*, die met een goed getal *Nedrlands* Krijgsvolk plagten bezet te wezen; waar in egter, zedert den laatsten oorlog, wegens de Pragmatique Sanctie eene merkelijke verandering gekoomen is: waar van hier na. Met deeze *Oostenrijksche Nederlanden* als aan die zijde onze naaste gebuuren, hebben de Onderdaanen van onzen Staat meest te doen. Daarom zijn ten aanzien van den wederzijdschen Koophandel, tusschen die tweederlei Landen piegtige Tractaaten geslooten: bijzonder, aangaande de tollen en in- en uitgaande regten der Koopgoederen, die over en weder verzonden worden: hoewel die Koophandel van de zijde deezer nabuuren ons thans zeer besnoeid word.

Deeze

Deeze Landen ſtaan onder de beſtiering van een Gouverneur Generaal, die te *Brusſel* zijnen Zetel heeft. Thans word die waardigheid bekleed door Prins ALBERT van *Saxen-Tesſen*, gehuwd met eene zuster des Regeerenden Keizers JOZEF DEN II. De Gouverneurs der bijzondere Provintien zijn daar aan onderhoorig.

De Koning van *Frankrijk* heeft de Provintie *Artois* geheel, en zijn aandeel in de Provintien *Vlaanderen* en *Henegouwen*, waar toe mede gereekend word de Stad *Kamerijk* met haar onderhoorig Regtsgebied, voorts in *Namen* en in *Luxemburg*: welke Landen in verſcheiden Gouvernementen onderſcheiden zijn.

De Koning van *Pruisſen* bezit zijn aandeel in niet meer dan ééne Provintie, die naast zijn Hertogdom *Kleef* en aan zijn Vorſtendom *Meurs* paalt: naamlijk het Overkwartier van *Gelderland*, en wel het grootſte gedeelte daar van.

Eindelijk aan de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden* behooren eenige diſtricten in de Provintien *Vlaanderen* en *Braband*, waar onder ook de Stad *Maaſtrigt*, benevens het Graafſchap *Vroenhoven* begreepen worden, een gedeelte der Provintie *Limburg*, of liever der drie Landen van *Over-Maas*, en eindelijk in het Overkwartier van *Gelderland*.

Het Graafſchap *Artois* is dus de eenige Provintie, welke aan éénen Heer, naamlijk den Koning van *Frankrijk*, toebehoord. Alle de andere zijn, 't zij twee- 't zij drieheerig. Tot 't eerſte ſoort brengt men vijf Provintien: van welke drie gedeeld zijn tusſchen het Huis van *Oostenrijk* en *Frankrijk*; naamlijk *Henegouwen*, *Namen* en *Luxemberg*: en twee, naamlijk *Braband* en *Limburg*, tusſchen het Huis van *Oostenrijk* en onzen Staat. De Drieheerige Provintien zijn, *Vlaanderen* en *Opper-Gelderland*, welker eerstgenoemde gedeeld is, tusſchen het Huis van *Oostenrijk*, *Frankrijk* en onzen *Staat*, en de laatſte, tusſchen 't Huis van *Oostenrijk*, *Pruisſen* en onzen Staat. En ter oorzaake deezer veelerlei verdeelinge, is men bij de aanwijzing der bijzondere plaatzen in deeze *Nederlanden* gewoon, niet alleen de Provintie te noemen, maar ook het onder-

derfcheid en grondgebied, in welke dezelve geleegen zijn, met te zeggen, ten voorbeelde, in *Oostenrijks-* of *Staats-Braband*, in *Oostenrijks-* of *Fransch-Henegouwen*, enz (*)

Met de *Oostenrijkfche*, *Franfche* en *Pruisfifche Nederlanden* hebben we ditmaal niet te doen: terwijl wij ons eeniglijk bepaalen tot het aandeel, 't welk de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden* in dezelve bezitten, 't welk alles famen met den naam van het Resfort der Generaliteit bekend ftaat, waar toe, (gelijk meermaalen reeds gezegd is) behooren, zekere afgeftaane deelen in 't Graaffchap *Vlaanderen*, en in de Hertogdommen *Braband*, *Limburg* en *Opper-Gelderland*.

De Inwooneren deezer genoemde Provintien hadden zo wel als die der VII Vereenigde, van de *Spaanfche* heerschzugt veelerlei verdrukkingen ondergaan, en naar maate de Hervormde Leere ook in deeze Landen bij veelen aangenomen werd, hadden zij mede beproefd de bitterheden der *Spaanfche* Inquifitie. Ook bevonden zig de meesten, zo wel 's Lands Staaten als de Gemeenten, wel geneegen om van de *Spaanfche* heerfchappij verlost te mogen worden. Zelfs fcheen de weg daar toe gebaand door de Pacificatie van *Gend*, in het Jaar 1576, ter algemeene bevreediging der Provintien, door toedoen voornaamlijk van Prins WILLEM DEN

I

(*) *In de Kaarten deezer Provintien van vroegeren tijd word die verdeeling niet aangetroffen, maar wel die, welke na den* Utrechtfchen *vrede van het Jaar* 1713, *en voornaamlijk na het Barriere-Tractaat van het Jaar* 1715, *zijn voor 't ligt gebragt, als die der X, en die der XVII Provintien, de eerfte door* JOACHIM OTTENS, *en de andere door* REINIER en JOSUA OTTENS, *te* Amfterdam, *ook in de Kaart van* N. DE FER, *te* Parijs, *enz. waar in de wederzijdfche grensfcheidingen, zo als zij van de* Noordzee *beginnende, voortgaan over de* Maas *tot aan de Rivier de* Moezel, *met bijzondere ftippen en koleuren worden afgetekend.*

I van *Oranje* aangegaan; dan de verschillen ter oorzaake van den Godsdienst, tusschen *Roomschen* en *Onroomschen* ontstaan, maakten dit verbond met der haast kragteloos.

Hier bij kwam dat ALEXANDER FARNESE, Hertog van *Parma*, die Don JAN van *Oostenrijk* in 't *Spaansch* Gouvernement was opgevolgt, alle listige aanslagen werkstellig maakte om eene scheuring tusschen de verbonden Staaten te verwekken; 't welk hem in zo verre gelukte, dat zes Provintien, naamlijk *Waalsch Vlaanderen*, *Artois*, *Henegouwen*, *Namen*, *Luxemburg* en *Limburg* van dit verbond afvielen, en onder den naam van *Malkontenten* (*Misnoegden*) aan den Koning van *Spanje* zig weder onderwierpen: weshalven Prins WILLEM, bedugt dat alle de andere Provintien dien zelven weg mogten inslaan, in den Jaare 1579, tusschen de Provintien, die dus lang aan de Pacificatie van *Gend* zig gehouden hadden, te *Utrecht* een nieuw en vaster verbond sloot, naamlijk die vermaarde Unie of vereenigingsverbond, waar in de grondslagen tot *Nederlands* Gemeenebest geleid werden.

Dewijl dan die andere Provintien ten dien tijde (en wel ten aanzien van 't meerder deel, door haar eigen toedoen,) door de vijanden overheerd waren, konden zij in dit vereenigingsverbond niet mede begreepen worden: 't welk de reden is waarom deeze *Generaliteits Landen* geen deel aan 's Lands Regeering hebben. Wel is waar, dat de Steden *Venlo*, *'s Bosch* en *Breda* de eerste den 11 April, de tweede den 1 Julij, en de derde den 15 September van het Jaar 1579, de *Utrechtsche* Unie mede onderteekend hadden; dan dewijl zij daar na weder in 's vijands handen vielen, waren zij daar door van dit verbond vervreemd geworden, en zijn, alhoewel door de *Staatsche* wapenen herwonnen, egter, nimmer weer tot het zelve verbond aangenoomen. De Baanderheeren, Edelen en Steden van *Staats Braband* inzonderheid, hebben, toen de oorlog tegen *Spanje* nog duurde, naamlijk in het Jaar 1632 en 1633, veele poogingen aangewend, om als Leden van Staat, en dus hun Land als eene VIIIste Provintie te mogen erkend worden; en zo dra de *Munstersche* vrede in het Jaar 1648 geteekend was, vernieuwden zij dit zelve verzoek; 't welk, in gevalle 't hun hadde mogen gelukken, ontwijffelbaar

door

door die der andere *Generaliteits Landen* zou nagevolgt zijn geweest. Dan dit aanzoek werd door de Algemeene Staaten van de hand geweezen; tot reden gevende, dat, dewijl dit Land door de wapenen van den Staat met veel goed en bloed uit der vijanden geweld had moeten herwonnen worden, 't onredelijk zou zijn, dat men hun een gelijk gezag met en zelfs de magt om tegen hunne overwinnaaren te konnen stemmen, in handen geeven zou.

Middelerwijl heeft men aangemerkt dat de Bestierders van den Staat der vereenigde *Nederlanden*, die reeds uit VII Souveraine Landschappen bestond, derzelver getal niet zouden hebben konnen vermeerderen, dat hun gezag daar door vermeerderd wierde. Daar bij heeft men vermoedelijk meer bedenkelijkheid gemaakt, ten aanzien van *Staats Braband*, dan van andere overheerde Landschappen, dewijl deeze Provintie, als een Hertogdom den eersten rang hebbende, haare Gemagtigden den voorrang boven die der andere Provintien zou hebben konnen vorderen. Misschien, immers zijn veelen van dit oordeel, dat desgelijks niet weinig tot deeze weigering zal hebben toegebragt, dat aan Prins WILLEM DEN II van *Oranje*, die reeds in *Zeeland*, wegens 't Marquisaat van *Veere* en *Vlissinge*, grootendeels meester van de stemmen dier Provincie was, geen minder gezag wegens *Braband* zou worden toegevoegt, als Baron van *Breda*, van *Kranendonk*, van de Graave en Lande van *Kuik*, als Vrijheer van *Eindhoven*, van *Rozendaal*, *Steenbergen*, *Princenland*, en andere Heerlijkheden: te meer, dewijl gemelde Prins ook een regt van aanspraak op 't Marquisaat van *Bergen op den Zoom* had.

Als in den Jaare 1651 de bekende groote vergadering in *'s Hage* gehouden werd, zonden de Steden *'s Bosch*, *Breda*, *Bergen op den Zoom*, *Grave*, *Willemstad* en *Steenbergen*, hunne Gedeputeerden, verzoekende gehoor bij deeze vergadering, 't welk hun desgelijks geweigerd word.

Eenigli̇jk werd aan dezelve vergund, hunne belangen aan deeze vergadering schriftelijk voor te draagen; gelijk werkelijk geschiedde, verzoekende nu, niet zo zeer als Leden van Staat erkend, maar op dergelijken voet als 't Landschap *Drenthe*, dat

dat is, als een geassocieerd of aan de Republiek verknogt Landschap erkend, en dus ontslagen te mogen worden van de afhanglijkheid van het gebied der Algemeene Staaten, de bestelling hunner eigen Regeering, en aanstelling hunner Amptenaaren te hebben, hunne eigen geldmiddelen te bestieren; zonder dat hun eenige belastingen, dan met hunne volkomen toestemming, mogten worden opgelegt: ook dat de Raad van *Braband* geen Zetel hebben mogt buiten de Provintie, enz., bekledende hunne vertogen met verscheiden redenen. Dan deeze redenen werden in het daar op genomen besluit der Algemeene Staaten opgelost, en hunne voorslag van de hand geweezen; zonder dat daar na door de *Brabanders*, zo min als door die der andere Provintien, eenige verder aanzoek daar toe gedaan is.

Alle deeze gezaamenlijke *Generaliteits Landen* staan derhalven, als door de wapenen overheerde en door verscheiden Traktaaten aan de Republiek afgestaane wingewesten, onmiddelijk onder het gebied Hunner Hoog Mogende, de Algemeene Staaten der vereenigde *Nederlanden*, uit de Afgevaardigden der Staaten der bijzondere Provintien saamgesteld, welke de Souverainiteit of Regt van oppermagt over dezelve oeffenen. Zij geeven mitsdien, naar voorkomende omstandigheden aldaar, hunne bevelen door Plakaaten, die door Staatenboden overgebragt, en in 't openbaar in de Steden en Dorpen moeten afgekondigd worden; zij stellen daar de Overheden der Steden door hunne Gedeputeerden, die ten tijde, wanneer de Regeering zal verzet worden, in persoon derwaard overkoomen. Ook stellen zij aan de Gouverneurs in de gesterkte plaatzen; gelijk mede de aanzienlijkste Ampten, als die van Drossaart of Baljuw, Schout, Secretaris, enz. ter hunner begeeving staan.

De heffing en bestiering der geldmiddelen in deeze Landen, is in 't bijzonder aan de Edel Mogende Heeren Raaden van Staaten toevertrouwd. Deeze bepaalen de hoeveelheid der belastingen op de levensmiddelen, bezaaide Landen, enz. welke als de gereedelijkste wijze van inzameling, gemeenlijk, aan de meestbiedende verpagt worden; zijnde de pagters verpligt hunne pagtgelden aan de Ontfangers der bijzondere

di-

ſtriften, die door den Raad van Staaten worden aangeſteld, op te brengen. *Zij* ſtellen ook aan de Ontfangers der Verpondingen, Contributien, Geestelijke goederen, en meer anderen, die van hunnen ontfang en uitgave aan den Ontfanger Generaal rekening moeten doen. Desgelijks hebben de Raaden van Staaten het opzigt over de Vestingwerken, Ammonitiehuizen en Magazijnen, en over de Krijgsbezettingen der Steden deezer Landen, waar toe Jaarlijks naar de bijzondere diſtriften twee hunner Afgevaardigden gezonden worden. Die zelve Heeren hebben ook, beneven den Theſaurier Generaal, het bewind over de betaaling der onkosten, die daar toe beſteed worden.

Doch de regten op de in- en uitgaande Koopmansgoederen, zo te water als te land, worden geheeven door de Heeren Gedeputeerden ter Admiraliteit, die daar toe in de Steden en ten platten Lande hunne Ontfangers, Contrarolleurs en Commiezen hebben.

De Republiek heeft hier geene Landvoogden en Gouverneurs der bijzondere Provintien, gelijk de andere Mogenheden, die, beneven hen, de Medebezitters deezer Landen zijn, maar wel Gouverneurs, Commandanten en Groot Majors, in de bijzondere geſterkte Steden, die egter geen verder bewind dan over het Krijgswezen hebben. Niet te min hebben deeze Landen eenen Gouverneur Generaal, op de zelve wijze als de *Oostenrijkſche Nederlanden*, die over de gezaamlijke *Generaliteits Landen* van den Staat een even gelijk gezag voerde als de Gouverneurs der bijzondere Provintien, over zaaken, die zo wel de Politie, als 't Krijgsweezen aangaan.

Prins WILLEM DE IV van *Oranje* was de eerſte (*), on-

(*) *Hier bij zij aangemerkt dat de voorige Prinſen van* Oranje *in de regte lijn uit Prins* WILLEM DEN I *van* Nasſau-Dillenburg *afſtammende, naamlijk* MAURITS, FREDRIK HENDRIK, WILLEM DE II en WILLEM DE III, *het Erfſtad-hou-*

onder alle *Neêrlands* Stadhouders, dien deeze hooge waardigheid over gemelde Landen opgedraagen werd in het Jaar 1748, waar toe aan deezen Vorst tweederlei Diploma overhandigd werd door Heeren Gedeputeerden ter vergadering Hunner Hoog Mogende, wegens elke Provintie; eerst als Erf-Kapitein en Admiraal-Generaal der Unie, den 2 Augustus, en daar na als Erf-Gouverneur Kapitein en Admiraal-Generaal van *Staats Braband*, beneven de Landen van *Over-Maas*, *Vlaanderen* en het Overkwartier van *Gelderland*, den 13 December deszelven Jaars. En deeze waardigheid word thans bekleed door zijne tegenwoordige Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM DEN V.

Alhoewel de Hervormde Godsdienst in deeze Landen de predomineerende Godsdienst is, in zo verre de hooge en laage Regeeringspersoonen deezen Godsdienst toegedaan zijn, omhelzen tog verre de meeste Inwoneren overal, zo wel in de Steden als ten platten Lande den *Roomschen* Godsdienst, waar van in het middelijke de oorzaak is, dat deeze Landen te lang gebleeven zijn onder de heerschap-

pij

---

houderschap der Unie niet welvoegzaam verkrijgen konden, dewijl geen één derzelver Stadhouder was geweest over alle de gezaamlijke vereenigde Provintien, alzo het Stadhouderschap van Friesland *altoos, en dat van* Groningen *en* Ommelanden *meesttijds aan een anderen tak van dit Vorstelijk Huis, naamlijk* Nassau-Diets *behoorende, van dat der vijf andere Provintien,* Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht *en* Overijssel *afgezonderd gebleeven was. Dan Prins* WILLEM DE IV *de eerste zijnde geweest, dien deeze waardigheid over alle de Provintien is opgedraagen, kon deeze daar door de eerste benoemd worden tot Stadhouder of Erfstadhouder der Unie, en dus te gelijk der Generaliteits Landen, die niet aan deeze of geene bijzondere Provintien, maar der geheele Unie onderworpen zijn.*

pij der Koningen van *Spanje*, om aldaar de Reformatie zo kragtig en zo algemeen te doen doorbreeken, gelijk in de VII vereenigde Gewesten, die zedert de Unie van het Jaar 1579 zig reeds dit juk onttrokken hadden. In den tijd, toen de Landen der *Generaliteit* door den *Munsterschen* vrede des Jaars 1648, aan onzen Staat verzekerd werden; was die eerste ijver ter verandering van Godsdienst merkelijk gesleeten, en daarom bleven de zaaken van den Godsdienst in deeze Landen genoegzaam in die zelve gedaante, waar in zij zig bevonden, toen zij aan onze Republiek werden overgegeeven en dadelijk ingeruimd; niettegenstaande 's Lands hooge magten, door de overgaave der Kerken en aanstelling der Leeraaren, die 't Euangelie zuiver verkondigen, de behoorlijke middelen ter voortplanting der Hervormde Leere, bij deeze hunne nieuwlings verkreegen onderdaanen, genoegzaam hebben in 't werk gesteld. (*) 't Getal der Hervormden schijnt zelfs in sommige oorden eer af- als toe te neemen. En bijaldien, behalven de Predikanten, Voorzangers, Schoolmeesters en andere Kerkebedienden, ook alle de hoogere en laagere Amptenaaren in de Steden en Dorpen, geene belijdenisse moesten doen van den Hervormden Godsdienst, noch in die plaatzen zelve moesten woonen, zo 't ware te dugten, dat het getal der Hervormden veel merkelijker zou verminderen, zo niet geheel versmelten; waar van de oorzaaken zeer wel zijn na te gaan.

Den

(*) *De voornaamste Staatsbesluiten door Hunne Hoog Mogende vastgesteld, ter zaake van den openbaaren Godsdienst in deeze Landen, en wat daar toe eenigzints betrekkelijk is, ziet men bij een verzameld in een bijzonder geschrift, in het Jaar 1661, door den druk gemeen gemaakt, ten tijtel hebbende:* Reglement op de Politieke Reformatie in de Meijerij van *'s Hertogenbosch* en andere Quartieren van gelijke natuur, onder de Generaliteit behoorende.

Den *Roomschgezinden* is wel, onder eene Regeering, bij welke geen geweetensdwang plaats grijpt, overal waar zij hunne voorheen bezeeten Kerken aan die van den Hervormden Godsdienst hebben moeten afstaan (*), bij oogluiking vergund, om zekere gebouwen ter oeffening van hunnen Godsdienst te gebruiken, doch deeze mogen geen uitwendig aanzien van Kerken hebben. Desgelijks mogen zij hunne Pastoren, en daar hunne Gemeenten zeer talrijk zijn, Kapellaanen op hunne eigen kosten onderhouden, die binnen hunne zogenoemde Kerkhuizen, alle die plegtigheden, welke deeze Godsdienst medebrengt, onverhinderd kunnen verrigten. Doch zeer zorgvuldig hebben zij zig te ontzien van eenigen der gemelde plegtigheden in het openbaar te doen, ten einde geen voedzel te geeven tot meer verbittering, noch aanleiding tot eenige feitelijkheden tusschen lieden der tweederlei Godsdiensten, die daar uit gereedelijk zouden ontstaan. (†) Zij worden dus in zaaken, die hunnen Godsdienst betreffen, zeer beteugeld, uit kragt van verscheiden Plakaaten, door Hunne Hoog Mogende, van tijd tot tijd gemaakt, die, in gevallen, waar in de *Roomschgezinden* de paalen, hun gesteld,

(*) *Deeze afstand der* Roomsche *Kerken is niet algemeen geweest, immers niet in de drie Landen van* Over-Maas, *in de nabuurschap van* Maastrigt, *daar zij overal hunne Kerken behouden hebben, en zelfs in sommige plaatzen, waar geene* Gereformeerden *zijn, dezelve ook nog alleenlijk gebruiken; doch in de andere, gemeenzaamlijk, beneven de* Gereformeerden.

(†) *Hier van egter zijn uitgezonderd alle plaatzen, welke Hunne Hoog Mogende in het Overkwartier van* Gelderland *bezitten, dewijl deeze later, naamlijk in het Jaar* 1715 *aan hen overgegaan zijn, zijnde onder andere voorwaarden, in 't XVIII Artikel van 't Barriere-Traktaat, vast-*

steld, somwijlen te buiten gingen, dikwerf vernieuwd zijn, als in de Jaaren 1721 en 1744, waar bij den *Roomschgezinden* onder andere verboden word, hunne Kerkhuizen te vergrooten of te vernieuwen, zonder uitdrukkelijke vergunning van Hunne Hoog Mogende. Bij nadere Resolutie van den 20 Januarij van het Jaar 1753, zijn de voorige Resolutien derwijze nader verklaard, dat onder die hun verboden vernieuwingen mede begreepen zijn, de timmeragien en meliorątien, die binnen hunne voorsz. Kerkhuizen zouden worden gedaan, en te gelijk vastgesteld, dat dit verbod zig niet tot *Staatsch Braband* alleen bepaalde, maar zig mede uitstrekte over *Staats Vlaanderen*, en den Lande van *Kuik*; zo wel in de Steden als ten platten Lande. Voor de uitvoering deezer Staatsbesluiten, en wel zonder eenige oogluiking of verschooning, zijn de Drossaarten, Schouten en andere bedienden der Justitie verpligt, met alle zorgvuldigheid te waken.

Gelijk hier voor van de Baanderheeren, Edelen en Steden in *Braband* is aangemerkt, die dat gedeelte hunner Provintie, 't welk aan den Staat geraakt is, gaarne als eene afgezonderde en van de Republiek onafhanglijke, doch te gelijk daar mede verknogte Provintie wilden hebben erkend, dit zelve heeft men in den aanvang mede getragt, ten aanzien van het Kerkbestuur, in te voeren. Men leefde daar in hope, dat, als de vrede zou hersteld zijn, alle de *Gereformeerde* Gemeenten onder het Resfort der *Generaliteit*, in verscheiden Klassen verdeeld, samen tot eene afzonderlijke Sijnode, die de *Brabandsche* zou genoemd geweest zijn, mogten vereenigd

vastgesteld: dat de Roomschgezinden *aldaar, niet alleen hunne Kerken en Kloosters, benevens de onderhoorige goederen behouden mogten; maar ook hunnen Godsdienst met alle plegtigheden in 't openbaar oeffenen; op de zelve wijze, als zij geduurende de* Spaansche *Regeering gewoon waren.*

nigd worden. Doch de onderneemingen daar toe zijn van geen gevolg geweest: en hebben Hunne Hoog Mogende beter geoordeeld, deeze Kerken, (immers de meesten) wel te brengen tot bijzondere Klasfen; maar te gelijk ze saam te voegen met de Sijnoden der Provintien, waar bij zij naast geleegen zijn.

De bijzonderheden, raakende deeze Kerkelijke verdeeling, als mede het Kerkelijk bestuur, die in deeze en geene der Provintien, eenigzints van elkander verschillen, zullen gevoeglijker worden aangewezen, in de Beschrijving van elke Provintie, in het bijzonder.

Vermits daar benevens, deeze *Generaliteits Landen* eene zo merkelijke verschillenheid hebben in Gronds- en Lugtgesteltenisse, gelijk mede in aart en levenswijze der Inwooneren, zullen de deswege te maaken aanmerkingen bij die bijzondere beschrijving zig best laaten voegen.

GENNARETH of GENEZARET, door verbastering *Gennaart*, *Genauwerd* genoemd, was voorheen een Vrouwenklooster in *Friesland*, in de Grietenij *Ferwerderadeel*, doch in de *Spaansche* tijden om verre gehaald.

GENT, (SAS VAN) een klein sterk Steedje of Dorp, in *Vlaanderen*, omtrent 2½ mijl van de Stad *Gend*, in *Vlaanderen*; zie SAS VAN GEND.

GENT of GEND, de Hoofdstad van het Graafschap *Vlaanderen*, legt aan de *Schelde*, ter plaatze daar die Rivier de *Lije* ontvangt. De Stad word, behalven van deeze twee Rivieren, van de Riviertjes de *Lieve* en de *Moere* doorsneeden. Ook loopen 'er verscheide Graften door, die de Stad in zesentwintig kleine Eilandjes verdeelen. Ze legt in 't midden van vier voornaame Steden. *Antwerpen* legt Noordoostelijk, *Mechelen* Oostelijk, *Brussel* Zuidwestelijk en *Middelburg* in *Zeeland* Noordwestelijk van *Gend* af; elk op eenen afstand van omtrent elf uuren, uitgenoomen dat *Mechelen* een weinig verder legt. Men wil dat *Gend* drie *Duitsche* mijlen in den omtrek groot

zij;

zij; zo dat deeze Stad voor een der grootste Steden van *Europa* moet gehouden worden. Zij is met groote Buitenwerken, breede Graften en goede Vesten versterkt. Sommigen oordeelen dat *Gend* te groot van omtrek zij, om voor eene sterke Plaats te konnen gehouden worden. Ondertusschen wil men dat Koning WILLEM van *Engeland* plagt te zeggen, dat het veel beter voor de Bondgenooten was, *Gend*, in tijden van oorlog, te bewaaren, dan *Brussel*.

Wanneer deeze Stad gestigt zij, is met geene volle zekerheid aan te wijzen. Het omleggende Land werd oudtijds door de *Gorduinen* bewoond, daar CÆZAR van gewaagt, en die hij Bondgenooten der *Nerviën* noemt. Sommigen hebben hem voor den eersten Grondlegger van *Gend* willen doen doorgaan. Anderen willen dat de Stad van de *Wandaalen* aangelegd, of ten minsten verbeterd zij. Deezen zouden 'er den naam van *Wanda* of *Wenda* aan gegeeven hebben, die zedert in *Gend* veranderd is. Men schijnt nog eenig overblijfzel van dit oude volk te vinden, in den naam van *Wandelaars Kasteel*, die aan een overoud Slot binnen *Gend* gegeeven word. In de zevende eeuw werd de Stad in 't *Latijn Ganda*, en het omleggende Land *Pagus Gandensis* geheeten. Naderhand veranderde de naam *Ganda* in *Gandavum*, die van de dertiende en twaalfde eeuwen af in gebruik geweest is.

Gend is dikwils uitgelegt, en op het einde van de zestiende eeuw, toen de Stad nog meer van haaren ouden luister dan tegenwoordig behouden had, werden 'er vijfterdertig duizend Huizen in geteld. MEIJER verhaalt in zijne *Vlaamsche* Jaarboeken, dat men binnen *Gend* tagtig duizend Burgers, van vijftien tot zestig Jaaren oud, geteld heeft.

De Inwooners van *Gend* handelen veel in Wollen en Zijden Stoffen. Ook worden 'er veele Lijwaaten gemaakt, en groote handel in Graanen gedreeven. Van *Gend* naar *Brugge* is, in den Jaare 1613, en vervolgens, op bevel van de Staaten van *Vlaanderen*, eene schoone vaart gegraaven; waar door deeze twee Steden gemeenschap met malkanderen hebben. Ook loopt 'er eene vaart van *Gend* naar *Sas van Gend*, die in 't Jaar 1554 begonnen, en in 't Jaar 1561 voltrokken werd.

De Stad is op verre na zo aanzienlijk niet, als zij voor twee of drie eeuwen geweest is. De helft van den grond binnen de muuren is onbebouwd, en bestaat uit Weiden en Tuinen. Evenwel pronkt *Gend* met verscheide ruime Markten en eenige deftige Gebouwen. De zogenaamde Vrijdagsmarkt overtreft de anderen niet alleen in grootte; maar is daarenboven met een kooperen Standbeeld van KAREL DEN V versierd, die in deeze Stad gebooren zijnde, op 't midden van de Markt, in zijn *Keizerlijk* Gewaad, afgebeeld is.

Het Stadhuis van *Gend* is een Gebouw met twee Voorgevels. De oudste werd, in 't Jaar 1481, begonnen. Men begon aan den nieuwsten, in 't Jaar 1600, te arbeiden, en hij werd, twintig Jaaren daar na, eerst voltrokken.

Digt bij het Stadhuis staat de Toren van *Belfort*, daar men langs meer dan drie honderd trappen opklimt. Deeze Toren is van een goed Uurwerk voorzien, en van eene geweldig grooten Klok, die elf duizend ponden zwaar is, en *Roeland* genoemd word. Rondsom den rand van dien Klok leest men dit versje:

Rolant, Rolant, als ick kleppe dan is 't brant,
Als ick luije, dan is 't Oorloge in Vlaenderlant.

Het Prinsen-Hof is een zeer oud Gebouw. LODEWYK VAN MALE kogt het, in 't Jaar 1368, en veelen van zijne opvolgers hebben 'er hun Hof gehouden. Keizer KAREL DE V is, op den 24 Februarij des Jaars 1500, in dit Huis ter waereld gekoomen.

Het Kasteel van Keizer KAREL is regelmaatig gebouwd. Die Vorst leidde 'er zelf den eersten steen aan, in 't Jaar 1540. In 't Jaar 1573, werd het, door de *Nederlanders*, om verre gehaald, en elf Jaaren daar na, op bevel van den Hertog VAN PARMA, Gouverneur Generaal der *Nederlanden*, wederom opgeregt.

De *Gentenaars* houden ST. AMAND en ST. BAAF of BAVO voor hunne Beschermers. De eerste was Bisschop van *Tongeren*, en

en de andere een rijk Edelman. Men wil, dat zij beide, in de zevende eeuw, het Euangelie aan de *Gentenaars* kwamen prediken. AMAND stigtte verscheide Kerken en Kloosters, uit de goederen van zijnen rijken Medgezel. Deeze stierf te *Gend*, omtrent het Jaar 630. De voornaamste Kerk der Stad is hem toegewijd. In den Jaare 1559, werd zij, door Paus PAULUS DEN IV, tot eene Bisschoppelijke Kerk verheeven. KORNELIUS JANSENIUS werd tot eersten Bisschop benoemd. Het Bisdom van *Gend* staat onder het Aartsbisdom van *Mechelen*, en gebied, in 't Geestelijke, over zeven Dekenschappen; *Evergem*, *Waas*, *Hulst*, *Dendermonde*, *Oudenaarden*, *Deinze* en *Thielt*; en honderd drieëntagtig Kerspels. De Stad word door eenen Aartspriester bediend.

De Hoofdkerk van S. BAAF, die in 't midden der Stad staat, is groot, schoon en zeer oud. Men vind, dat zij, in 't Jaar 941, door TRANSMARIUS, Bisschop van *Doornik*, is ingewijd. Men ziet 'er eene fraaie Grot of onderaardsche Kerk. Aan 't Oosteinde van de Kerk staat een wit marmeren Beeld, met één Hoofd en drie Aangezigten, die elk eenen bijzonderen weg heenen zien. Men schrikt te zeggen, wat 'er door te kennen gegeeven worde.

Behalven de Hoofdkerk, heeft men te *Gend* zes Kerspelkerken, en een groot getal van Mannen- en Vrouwenkloosters. De *St. Pieters* Abtdij en de Abtdij van *Baudelo* binnen, en die van *Drongen* even buiten de Stad, zijn zeer vermaard. De eerste is eene van de rijkste Abtdijen van *Nederland*. De Abt heeft waereldlijk Regtsgebied over een groot gedeelte der Stad. De Kerk deezer Abtdij is pragtig herbouwd, in 't Jaar 1718.

Men heeft binnen *Gend* meer dan drie honderd Bruggen geteld. Op eenen van de zelve, de *Hoofdbrug* genaamd, daar men gewoon is halsregt te doen, staan twee metaalen Standbeelden, vertoonende eenen zoon, die zijnen vader het hoofd willende afslaan, daar in belet werd, doordien het zwaard, terwijl hij zijnen arm ophief, onverhoeds aan tweeën brak. 't Geval zou, in 't Jaar 1371, gebeurd zijn: doch het word van verscheide Schrijvers met zulke verschillende omstandig-

digheden verhaald, dat daar door de geloofwaardigheid der vertelling merkelijk verzwakt word. Ondertusschen is dit voorval ook in eene Schilderij op het Stadhuis afgebeeld.

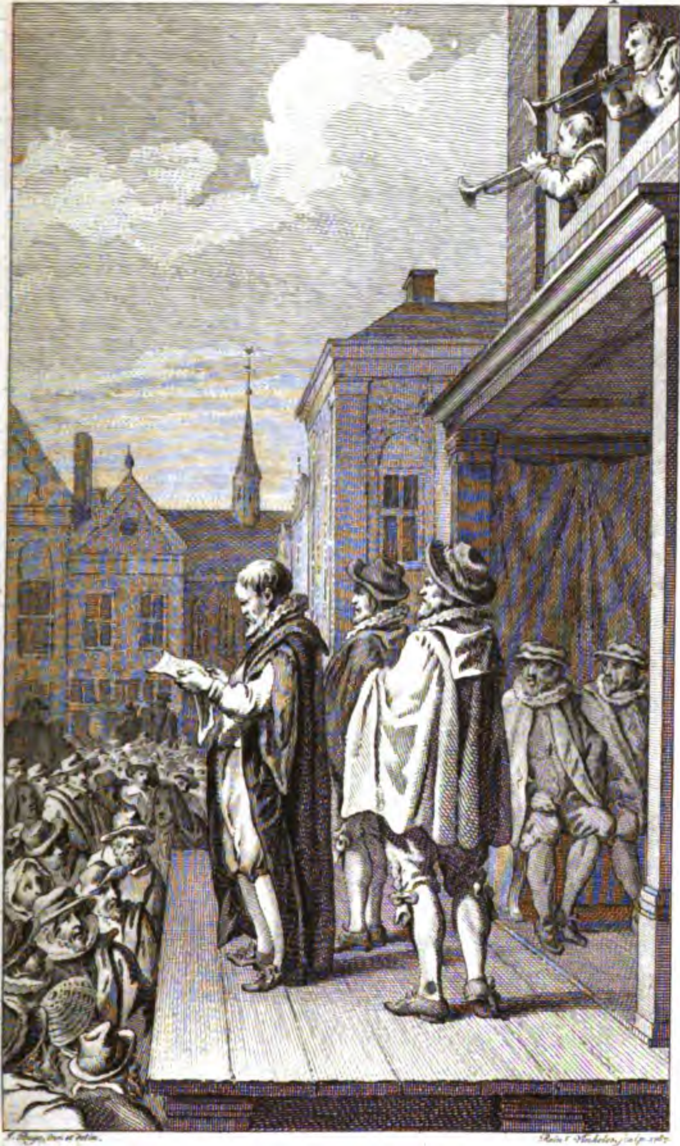
In den Regeeringsvorm van *Gend* is dikwils verandering voorgevallen. Omtrent den Jaare 1200, werd de Stad door dertien, en somtijds niet meer dan agt Raadsheeren of Schepens, bestierd. Zo dra 'er een stierf, werd 'er, door de overigen, een ander in zijne plaats, gekooren. Graaf FERDINAND beval, in 't Jaar 1212, dat de dertien Raadsheeren voortaan alle Jaaren veranderd moesten worden. Zestien Jaaren daar na stelde hij eenen Raad van negenendertig Persoonen aan. Gravin MARGARETHA en GUY, haar zoon, schaften naderhand deezen Raad wederom af, en stelden dertig Opzieners van het Gemeenebest, in deszelfs plaats, nevens dertien Scheepenen, dertien Raadsheeren en vier Penningmeesters. Het Negenendertig-manschap verzettede zig tegen deeze nieuwigheid, en beriep zig op het Hof van *Parijs:* 't welk beval, dat het Negenendertig-manschap stand grijpen en de nieuwe Regeering afgeschaft zou worden. FILIPS DE SCHOONE, Koning van *Frankrijk*, in 't Jaar 1301, voor Opperheer van *Vlaanderen* erkend geworden zijnde, maakte wederom verandering in de Regeering. Hij beval, dat de Burgers, alle Jaaren, 's daags voor *Maria Hemelvaart*, bij een komen moesten; wanneer de Graaf of zijne Gevolmagtigden vier Persoonen uit hun verkiezen zouden. Zij moesten 'er, van hunne zijde, ook vier benoemen, en deeze agt moesten zesentwintig agtbaare en bekwaame Mannen verkiezen, die van den Graaf of zijne Gevolmagtigden in dertien Scheepenen en even zo veele Raaden verdeeld zouden worden. Omtrent het Jaar 1340, werd het gantsche Lichaam der Ingezeetenen in drie Leden verdeeld: Burgers, Ambagtsluiden en Wevers; en men stelde vast, dat de zesentwintig Raadsheeren alleenlijk uit deeze drie Leden verkooren zouden worden. Drie Jaaren laater werden de Dekens van de drie gemelde Leden der Inwooneren tot algemeene Hoofden hunner Gildebroeders aangesteld. De Deken der Burgers was de eerste Raadsheer der Stad, en had het gebied

bied over alle de Burgers, die geen handwerk oeffenden, en van hunne inkomsten leefden. De Deken der Ambagtsluiden, die den naam van Aartsdeken droeg, had tweeenvijftig andere Dekens van verscheide Handwerken onder zig. De Deken der Wevers had het bevel over zevenentwintig Genootschappen, die ieder hunne bijzondere Vaandels hadden. Groot was het gezag van deeze Hoofddekens. Zo dra 'er eenige beroerte in de Stad ontstond, trokken zij, om die te stillen, aan het hoofd van de Gilden der Werkluiden, op het luiden van de groote Klok *Roeland*, naar de Markt, in zo groot een getal, dat de Vaandels van ST. JORIS, van *Vlaanderen* en van *Gend*, onder den eersten Raadsheer, en de tweeenzestig Gildevaandels, onder den Aartsdeken, somtijds een getal van dertig duizend mannen uitmaakten. FILIPS DE GOEDE schafte deeze magt der Dekens af, die, egter, naderhand wederom werd ingevoerd; doch eindelijk, door Keizer KAREL DEN V, voor altoos vernietigd. Tegenwoordig hebben de Dekens der Gilden niet meer dan de schaduw van hun voorgaande gezag behouden. Geen Ambagtsgild mag, zonder toestemming van Scheepenen, die Jaarlijks ten getale van tweeentwintig verkooren worden, bij een koomen. De Verkiezers der Scheepenen zijn drie Edelluiden van het Land, die door den Graave voor hun leven aangesteld worden, en een vierde, die Jaarlijks of bevestigd of veranderd word. Deeze vierde heeft het meeste aanzien, en den voorrang boven de drie anderen. Het Regtsgebied van *Gend* en *het Vrije* strekt zig niet alleen over de Binnen- en Buiten-Singels der Stad, maar ook tot aan *St. Margareeten-Graft* uit. Binnen dat gebied heeft de Overheid van *Gend* dat zelfde Regt, als binnen de vesten der Stad, het welk zij door haaren *Amman* laat handhaaven, die verscheide Bedienden onder zig heeft. Allen, die zig binnen dit Gebied nederzetten, zijn, even als de Burgers, vrij van alle Landlasten, gemeenlijk Pointingen en Zettingen geheeten. Zij betaalen alleenlijk Stads Excijns en Tol.

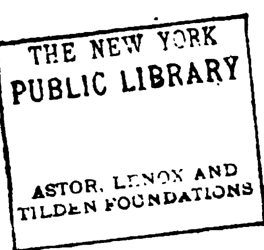
De Landstreek van *Gend* behoorde oudtijds niet tot *Vlaanderen*. Ten tijde van KAREL DEN GROOTEN en LODEWYK DEN VROOMEN hing *Gend* van *Braband* af. Dit blijkt uit de brieven van deeze twee Keizeren, in welken van *Gend*, in het

Brack-

Brachbants Land, *Ganda in Pago Bragbande* of *Brachbantensi*, gewaagd word. *Gend* werd, door KAREL DEN KAALEN, aan zijnen schoonzoon BOUDEWYN, eersten Graave van *Vlaanderen*, geschonken. De *Gentenaars* werden zedert op de wijze van eenen vrijen Staat bestierd, en gehoorzaamden den Graave van *Vlaanderen* niet, dan wanneer zij 't goedvonden. In 't Jaar 1539 stonden zij tegen Keizer KAREL DEN V op. Zij gaven voor, dat men hen te zeer met schattingen bezwaarde, en verzogten FRANÇOIS DEN I, Koning van *Frankrijk*, om bijstand. Deeze wees hen af. De Keizer kwam uit *Spanje*, door *Frankrijk*, naar *Gend*, en oeffende strenge straf over de wederspannige *Gentenaars*. Hij deed zesentwintig van de voornaamste Burgers, door Beuls handen, ombrengen, zond een veel grooter getal in ballingschap, verklaarde alle hunne goederen verbeurd, en beroofde hen van hunne wapenen en voorregten. De Stad werd in eene boete van twaalf honderd duizend kroonen beslaagen, en de Leden der Regeering veroordeeld, om de openbaare ommegangen, met den strop om den hals, te verzellen. De Keizer liet toen, om zig voor het toekomende van de Stad te verzekeren, het Kasteel opregten, daar wij te vooren van gesproken hebben. Ondertusschen bragt zijne strengheid niet weinig toe, tot het verval van den handel, binnen deeze voornaame Stad. In 't Jaar 1576, werd te *Gend* het vermaarde verdrag, tusschen alle de *Nederlandsche* Provintien, uitgenomen *Luxemburg* en *Namen*, geslooten, dat gemeenlijk de Pacificatie van *Gend* of *Gendsche* vrede genoemd word. Het bestond in vijfentwintig Artikelen, en behelsde voornaamlijk, dat de vreemde Troepen uit het Land zouden gezonden worden; dat de Provintiën *Holland* en *Zeeland* met de overige vereenigd zouden blijven, en dat de *Roomsch-Katholijke* Godsdienst en de oude voorregten des Lands gehandhaafd zouden worden. Dit verdrag werd, door de voornaamste Geestelijken, Edelen en Afgevaardigden der Steden, ondertekend. De Koning van *Spanje*, FILIPS DE II, zelf bevestigde het. Kort daar na deed de Hertog VAN AARSCHOT, als Gouverneur van *Vlaanderen*, te *Gend* zijne intreede. Drie dagen laater liep de gantsche Burgerij, door de Heeren IMBIZE, RYHOOVE en anderen opgeruid,

HET AFLEEZEN DER PACIFICATIE VAN GENT.

ruid, schielijk te hoop, roepende dat men hun de voorregten zou wedergeeven, die Keizer KAREL hun benomen had. Dit werd geweigerd; en daar op verzekerden zij zig van den Hertog, van de Bisschoppen van *Brugge* en *IJperen* en van eenige andere Heeren, die zij geruimen tijd gevangen hielden. Vervolgens deeden zij den eed van getrouwheid aan den Prinse VAN ORANJE, onderschreeven de vereeniging van *Utrecht*, en stelden IMBIZE tot Voorschepen aan. In 't Jaar 1584 onderwierpen zij zig wederom aan den Koning van *Spanje*; IMBIZE werd afgezet, en den 4 Augustus van het Jaar 1585 in 't openbaar onthoofd. LODEWYK DE XIV, Koning van *Frankrijk*, maakte zig, in 't Jaar 1678, na eene belegering van tien dagen, meester van de Stad *Gend*; doch hij stond haar, bij de *Nijmeegsche* vrede, in 't zelfde Jaar, wederom aan *Spanje* af. Na den slag bij *Ramillies*, in 't Jaar 1706, werd zij van de Bondgenooten des Keizers ingenomen, en op den 5 Julij van het Jaar 1708 bij verrasfing door de *Franschen*; die 'er, egter, maar weinige maanden Meesters van bleeven. MARLBOROUGH en EUGENIUS kwamen 'er, op het einde van het zelfde Jaar, voor, en de Stad ging, bij verdrag, aan hun over, op den 30 December. De Graaf DE LA MOTTE, die 'er van *Frankrijks* wegen het bevel gehad had, trok, nevens de bezetting, die 14000 man sterk was, op den 2 Januarij des Jaars 1709, ter Stad uit.

Een groot deel der onderhoorigheden van *Gend* legt in die Landstreek, welke men, vóór deezen meer dan tegenwoordig, in 't bijzonder, het *Keizerlijk Vlaanderen* plagt te noemen. Deeze Landstreek werd, door OTTO DEN GROOTEN, omtrent het midden van de tiende eeuwe, aan het *Duitsche Keizerrijk* onderworpen, en strekte zig toen uit tot aan de Poorten der Stad *Gend*. Zij werd aan Keizer OTTO afgestaan, ten tijde van LODEWYK VAN OVERZEE, Koning van *Frankrijk*, die een verbond met den Keizer maakte. Men vind dat beide deeze Vorsten, in 't Jaar 948, op de Kerkvergadering van *Ingelheim*, bij *Ments*, geweest zijn. OTTO, de grenzen des Keizers tegen den Graave van *Vlaanderen* willende beveiligen, deed, in den Jaare 949, eene sterkte opwerpen, om de *Gentenaars* in bedwang te houden. Zij werd

werd het Nieuwe Kasteel genoemd, en de Stad is 'er veele Jaaren agter een zeer van gekweld geweest. De Keizers stelden 'er Bevelhebbers in, die den naam van Graaven voerden, en 'er, tot het het Jaar 1000 toe, meester van bleeven. BOUDEWYN MET DEN BAARD, Graaf van *Vlaanderen*, maakte zig toen meester van *Gend* en van dit Kasteel. Hij verdreef de *Keizerschen*, en stelde eenen Kastelein of Burggraaf te *Gend* aan, die LAMBERT genaamd was, en wiens nakomelingen Erfgenaamen en Eigenaars van dit Burggraafschap geweest zijn. Keizer S. HENRIK deed *Vlaanderen* den oorlog aan, ter verdediging van de grenzen des *Keizerrijks*, en nam het Kasteel wederom in. Eenigen tijd daar na kwam het andermaal onder de gehoorzaamheid van *Vlaanderen* en van den Kastelein. VOLKAART, zoon van LAMBERT, bekwam eindelijk den eigendom van dit Burggraafschap. Hij liet eenen zoon na, LAMBERT geheeten, die verscheiden kinderen had. VENMAR, Burggraaf van *Gend*, was de vader van ARNOUT, Graave van *Guines*. BOUDEWYN, oudste zoon van ARNOUT, volgde hem op, in het Graafschap van *Guines*. SIGER, een van ARNOUTS jonger zoonen, werd Burggraaf van *Gend*. De mannelijke nakomelingen van deezen SIGER zijn in 't bezit van dit Burggraafschap gebleeven, tot op HUGO, die eene dogter, MARIA geheeten, tot zijne Erfgenaame had, welke, in 't Jaar 1280, met GERARD, Heere van *Sotenghien*, trouwde. Uit dit huwelijk is HUGO van *Sotenghien* gesprooten, die geene kinderen kreeg, en zijne zuster, MARIA VAN SOTENGHIEN, tot Erfgenaame had. Deeze trouwde met HUGO, Heere van *Anthoing* en *Espinoi*, wien zij eene dogter baarde, ISABELLE geheeten, die aan JAN, Burggraave van *Melun* en Kamerling van *Frankrijk*, trouwde, wien zij het Burggraafschap van *Gend* mede ten huwelijk bragt. Dus kwam dit Burggraafschap in het Huis van *Melun d'Espinoi*.

De Kasselrij van *Gend* heeft nog tegenwoordig verscheide Onderhoorigheden en Heeren-Regten. Zij is onderscheiden van de Kasselrije van den ouden Burgt van *Gend*, daar zevenentwintig Dorpen, die over de *Schelde* en de Vaarten geleegen zijn, onder behooren. *Somerghem* is het grootste van deeze

Dor-

Dorpen. De gantſche Landſtreek heeft den Keizeren toebehoord, van de tijden van OTTO DEN GROOTEN af; maar na den dood van DIRK, Graave van *Aalst*, die, in 't Jaar 1174, voorviel, maakte FILIPS VAN DER ELZAS, Graaf van *Vlaanderen*, zig meester van den ouden Burgt van *Gend*, en vereenigde die Landſtreek met het Regtsgebied der Stad. Deeze Graaf en zijne Opvolgers hielden 't een en 't ander zedert ter leen van de Koningen van *Frankrijk*, tot op de tijden van KAREL DEN V.

GENT, (OTTO VAN) Heer van *Dieden*, Gouverneur van den Staat binnen *Emmerik*, was een dapper Krijgsman, die den Staat groote dienſten beweezen heeft, inzonderheid in de gelukkige verovering van *Wezel*, ten tijde dat *'s Hertogenbosch* door FREDRIK HENDRIK belegerd, en Graaf HENDRIK op de *Velawe* was; waar over hij, wegens zijn goed beleid, in den aanſlag betoond, met het Gouvernement werd vereerd.

Zie COMMELIN, *Leven van* FREDRIK HENDRIK.

GENT, (WILLEM JOSEPH VAN) geſprooten uit een zeer oud en Edel Geſlagt, waar uit ook de bovengemelde Heer OTTO en meer anderen zijn voortgekomen. Hij was Admiraal van 't Collegie ter Admiraliteit te *Amſteldam* en hoofd van de eerſte bende Marine: een man, die zig, in den *Engelſchen* oorlog, in alle gevallen, zeer kloekmoedig heeft gedraagen. In het Jaar 1667, wanneer de Admiraal DE RUITER, hem, toen Luitenant-Admiraal, met 17 der ligtſte Oorlogſchepen, nevens eenige Branders, uitzond, om de Rivier van *London* op te loopen, voerde hij die ſtoutmoedige daad zeer gelukkig uit, veroverde het Fort *Charnesſe*, op den mond der Rivier te *Chattam*, beroofde het *Engelſche* Magazijn, en verbrandde al wat moest agter gelaaten worden. Ook bragt hij het beroemde Schip, *the Roijal Charles*, en nog een *Engelsch* Fregat op; hij deed daarenboven nog drie anderen vernielen en verbranden. Een bedrijf, dat *London* en gantsch *En-*

Engeland den uiterften fchrik aanjaagde, en Koning KAREL zeer fpoedig deed neigen tot vrede, die in dat zelve Jaar geflooten, doch in het Jaar 1672, op de fchandelijkfte wijze, weder gebrooken werd.

In den eerften Zeeflag van dien oorlog tegen de *Engelfchen*, trof deezen braaven Held het ongelukkig lot der allerdapperften in 't gevegt; een vijandelijke kogel benam hem het leven.

Ter zijner eere werd, in de *Domkerk* te *Utrecht*, een pragtige Tombe opgeregt. Het bovenwerk, rustende op een zwaaren lijst van wit marmerfteen, beftaat in een hooge Pijramide van zwarten gepolijsten toetfteen, weerzijds verfierd met Scheeps Vlaggen en Wimpels, zeer zwierig en levendig uit wit marmer gehouwen. Al het bovenwerk is mede van dergelijke ftoffe; desgelijks de Scheeps- of Stevenkroon, die op het toppunt van dergelijke Pijramide ftaat, en het Compotement, behelzende de woorden *Quo fas & fata vocarunt;* daar onder, als dienende tot een Pedeftal of Voetftuk, ziet men twee Dolphijnen, en wederzijds een gevleugeld kind, dat ter Regterhand houd het Wapen der zeven Provintien, en ter Slinkerhand het Wapen van *Utrecht*. Aan de zelve Regter en Linkerzijde ziet men, op het lijstwerk, een gepluimden helm en belauwerd doodshoofd. Beneden, regt onder de gedagte Pijramide, een Tafreel van zwart marmer, en daar in, met verguldé letteren, het volgende grafschrift uitgehouwen.

,, Ter eere van den allergoedften en allergrootften Godt.
,, Hier legt Willem Jofeph Baron van Gendt, gefprooten
,, uit een zeer oud en Edel Geflagt in Gelderland, Admiraal
,, van 't Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit van Amfterdam:
,, hoofd van de eerfte bende Marine, een voorbeeld van de
,, Erfdeugd zijner voorouderen, waar onder hij teld den
,, Oorlogs Blixem *Maarten van Rosfem* desgelijks *Walraven*
,, en *Otto* Baronnen van Gent, zijnen oomen, naamen ver-
,, maart in de Oorlogen tegen de drie *Filippen*. Een dap-
,, per, voorzigtig en onverwinnelijk man, der vijanden fchrik
,, en fchroom te Water en te Lande, doorlugtig door geheel
,, Europa, wegens den vermaarden inval en intogt op de *Teems*

de

„ de regte klip der Zeeroveren, die hij, toen ze de Zee voor „ de *Batavieren* onveilig maakten, verstrooit, genoomen en „ verbrant heeft. Dees dapperen Heldt, zulke groote dingen „ manhaftig en getrouwelijk hebbende uitgevoert, en op den „ 9 Junij 1672, in den oorlog tegen de Engelsche en Fransche „ Vlooten, door een Kanonkogel dood geschooten, heeft „ zijn kloekmoedige ziel, aan Godt zijnen Schepper wederge„ geeven. Vaar wel wandelaar! De Ed. Mog. Heeren van „ het Doorlugtig Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam, heb„ ben dit gedenkteken t' zijner eere en gedagtenisse doen op„ regten."

Wederzijds van dit Tafreel vertoont zig allerlei Oorlogstuig, in marmer uitgehouwen. Vervolgens ziet men zijn Wapen, van twee Leeuwen vastgehouden, en daar onder zijn leggende Beeltenis, geheel in 't Harnas, met een Regiments stok in de hand, en de flinker geslagen aan 't gevest van zijn degen. Aan het Hoofd en Voeteneinde, ook in het onderste gedeelte der Tombe wederzijds, ziet men in wit marmer uitgehouwen en afgebeeld den Zeeslag. Rontom staan zijn Heerlijke Wapenschilden: *Gent*, *Arnhem*, *Bommel*, *Wachtendonk*, *Stepraadt*, *Bommel Raasvelt*, en *Meroode van Slaasburg*.

L. VAN AITZEMA, VI. Deel, fol. 128, *Holl. Mercurius*, XVIII. Deel, pag. 88. SYLVIUS, vervolg op AITZEMA, I. Deel I. Stuk, fol. 248. BISSORT, *Med. Hist.* pag. 27 en 28.

GENT of GEND, (BARTHOLD VAN) Heer van *Loenen* en *Meinerswijk*, werd, in het Jaar 1646, wegens *Gelderland*, gedeputeerd tot de vredehandeling te *Munster*, en gekend als een der afhangelingen van den Stadhouder.

GENT, (JOHAN VAN) Heer van *Ooije*, was een van hun, welke met den Heer van *St. Aldegonde*, in het Jaar 1578, naar den Rijksdag te *Worms* werden afgezonden, om de genegenheid der Rijksvorsten te winnen. Wegens *Gelder-*

land, werd hij met den Kanfelier E. LEONINUS, afgezonden naar *Frankrijk*, om de opdragt der heerfchappij aan den Koning te doen. Elders hebben we reeds van de bezendingen berigt gegeeven.

GENT, (JOHAN VAN) Heer van *Oosterweide*, die, van wegens *Gelderland*, nog tot middernagt van zondag den 6 November van het Jaar 1650, (den dag, waar op Prins WILLEM DE II overleeden was,) moest voorzitten in de Staatsvergadering, deed de Algemeene Staaten terftond bij een koomen, aan welken hij de onverwagte verandering, die door deezen dood, in den ftaat van 's Lands Regeeringe gekoomen was, op eene beweeglijke wijze voordroeg, en te gelijk afvraagde, wat best tot 's Lands dienst, in deezen toeftand van zaaken, behoorde gedaan te worden?

In het Jaar 1660 was hij een der buitengewoone Afgezanten na *Frankrijk*. Na dat, in het Jaar 1666, de Prins van *Oranje*, door de Staaten van *Holland*, als kind van Staat was aangenoomen, werd de Heer JOHAN VAN GENT als deszelfs Gouverneur aangefteld, op eene wedde van vijf duizend guldens Jaars. Terwijl Koning LODEWYK DE XIV zig in de *Nederlanden* onthield, werd eene bezending aan zijn Majefteit afgevaardigd, om met dezelve in onderhandeling te treeden; dit Gezantfchap werd bekleed door JAN VAN GEND, WILLEM VAN NASSAU, Heer van *Odijk*, en PIETER DE GROOT. Deeze Heeren namen hunnen weg door *Rheenen*, dat geheel van Ingezeetenen ontbloot, en door het *Staatfche* Krijgsvolk leeg geplonderd was; zij kwamen, den 21 van de maand Junij, op het Huis te *Keppel*, daar tafel, bed, noch fpijs te bekoomen was. Aldaar kwamen de Heeren POMPONE en DE LOUVOIS, daags daar aan, hen uit naam des Konings afvraagen, *of zij last hadden, om met zijn Majefteit te handelen?* Hun antwoord was, dat zij van den Koning begeerden te hooren, op welken voet hij met de Staaten zou willen overeenkoomen. De *Franfche* Gemagtigden hernamen, „ dat zij volmagt heb-„ ben moesten, zo men in onderhandeling zou treeden, dat „ al wat de Koning gewonnen had, het zijne was, en we-„ derom zou moeten vrij gekogt worden; dat men hem,

„ daaren-

„ daarenboven, de onkosten van den oorlog zou moeten voldoen, en eindelijk zijne Bondgenooten genoegen geeven." Ook vraagden zij, „ of men om de Regeering te behouden, „ den Koning niet eenige andere plaatzen, in ſtede der „ overwonnene Gewesten, zou konnen afſtaan?" POMPONE voegde hier bij, „ dat men ſpoedig beſluiten moest tot de „ handeling, zo men het uitterſte bederf ontgaan wilde." Dan *Amſterdam* tot de handeling niet willende verſtaan, liep de bezending te niet.

Vaderl. Hiſtorie, XII, XIII en XIV. Deel.

GENT, (KORNELIS VAN) Heer van *Loenen* en *Meinerswijk*, was een der Gemagtigden wegens *Gelderland*, tot het beſtand met *Spanje*, in het Jaar 1608.

GENT, (*Walraven*, Baron van) werd, in den berugten ſlag van *Nieupoort*, in het Jaar 1600, gewond, doch herſtelde daar van ſpoedig. Hij bewees den Staat aanmerklijke dienſten, onder anderen, in 't Jaar 1625; in welk Jaar hij, naar het Graafſchap *Mark* afgezonden zijnde, zig meester maakte van *Onna*, *Kaam*, *Zoest* en andere plaatzen.

Vaderlandſche Hiſt. IX en XI. Deel.

GENTMAN, (CORNELIUS) was gebooren te *Goes*, in het Jaar 1628, uit eene Familie, die ten tijde van PARMA, om dat dezelve den *Gereformeerden* was toegedaan, *Vlaanderen* had moeten verlaaten. Zijn vader was te *Goes*, in *Zeeland*, een Koopman in Zijde Stoffen. Deeze was eerst voorneemens hem tot den Koophandel bekwaam te maaken; dan de geaartheid en bekwaamheid van den jongeling deeden hem van beſluit veranderen, en hem zijne neiging volgen. In zijne Geboorteſtad leerde hij de taalen, en de Godgeleerdheid te *Utrecht*; onder den vermaarden G. VOETIUS. In het Jaar 1640 werd hij Predikant te *Heininkszand*, in het Jaar 1649 te *Hulst*, in het Jaar 1654 te *Utrecht*, alwaar hij, in het

Jaar 1696, den 25 Januarij, overleed. In het Jaar 1640 was hij getrouwd met MAGTELINA VAN DRIEWEGEN; uit welk huwelijk zijn voortgekoomen 2 zoonen en 3 dogters. Zijne schriften zijn genoeg bekend.

LA RUE, *Geletterd Zeeland*, bl. 399, enz.

GENUM en LIGTAARD, twee kleine Dorpen, in de Grietenij *Ferwerderadeel*; welke beide Combinatien zijn van *Reidsum*, het eene Oost-, en 't ander Westwaard, die elk slegts agt stemmen hebben.

GEORG WILHELM, Keurvorst van *Brandenburg*, werd den 3 November des Jaars 1595 gebooren, en in den Jaare 1611 van zijn vader, Keurvorst JOHAN SIGISMUND, op de universiteit te *Frankfort aan den Oder* gezonden. Maar in 't volgende Jaar ging hij naar *Frankfort aan den Main*, om de verkiezing van den Keizer MATTHIAS bij te woonen. Wanneer in den Jaare 1613 de Markgraaf ERNST, geweezen Gouverneur van 't *Gulikerland*, gestorven was, begaf hij zig op vaderlijk bevel derwaards, en nam de Regeering van dat Land op zig. In den Jaare 1619 gaf hem zijn vader, weinig tijds voor zijn dood, ook de Keurvorstelijke Regeering over, die om de ellendige tijden in geen voordeeligen stand was: want hij moest gedoogen, dat zijn ongelukkige zwager FREDERIK DE V, van den Throon van *Boheemen* gestooten, verder naar *Holland* moest vlugten; ook erkende hem de Hertog MAXIMILIAAN van *Beijeren* niet eer voor in den Jaare 1627. Daarenboven werd hem van de *Spanjaarden*, die zig met den Paltsgraave van *Nieuburg* hadden verbonden, de oorlog aangedaan over 't Erfregt van de *Gulikſche* Landen; en schoon hij de *Hollanders* te hulpe had, wierd nogthans de vesting *Gulik* met het Graafschap *Mark* en *Ravestein*, mitsgaders een groot gedeelte van 't Hertogdom *Kleef*, aan den Paltsgraaf van *Nieuburg* toegedeelt. In den Jaare 1622 nam Hertog CHRISTIAAN van *Brunswijk Lipstad*, en eenige plaatzen in de *Mark*, van de *Spanjaarden*, maar hield in *Soest* en elders zeer slegt huis. In het vol-

volgende Jaar namen de *Keizerlijken Sparenberg*, en het overige van de Graaffchappen *Mark* en *Ravenftein* weer in, hoe wel de *Hollanders* in 't Jaar 1628 *Sparenberg* voor den Keurvorst wederom veroverden. In den Jaare 1626 vielen de *Keizerfchen*, onder den Graave VAN MANSFELD, onder voorwendzel van de *Deenen* te vervolgen, in zijn Land, bemagtigden eenige vestingen, en bezetten zelfs *Berlijn*, fchoon de Keurvorst tot dus verre zig onzijdig gedraagen had. Hij trok ondertusfchen in 't Jaar 1627 naar *Pruisfen*, genoodzaakt zijnde daar orders te ftellen, en zig te hoeden voor de onheilen, die uit den *Poolfchen* en *Zweedfchen* oorlog ontftaan konden, vermits dat Land reeds door de winterlegeringen van beide de ftrijdende partijen bedorven werd. In den Jaare 1629 fchepte hij wederom adem, inzonderheid door eene bemiddeling of zesjaarig beftand, waar bij hij nogthans de *Marienburgfche* Werder, benevens de voornaame havens *Memel* en *Pillau*, tot den Jaare 1635 in *Zweedfche* handen laaten moest. In dat Jaar trad de Keurvorst ook in een provifioneel verdrag met den Graave van *Palts-Nieuburg*, dien de keuze gegeeven werd, het Hertogdom *Kleef* of *Berg* voor zig te verkiezen; maar vermits de *Hollanders* deezen nabuur in 't *Kleeffche* niet hebben wilden, en reeds in dat Jaar *Wezel* uit der *Spanjaarden* handen ontwrongen hadden, bragten zij het zo verre, dat 'er in 't volgende Jaar een verandering in gemaakt werd, volgens welke de naastkomende 25 Jaaren de Keurvorst het Hertogdom *Kleef* en 't Graaffchap *Mark*, en *Nieuburg* het Hertogdom *Gulik* en *Berg*, te gelijk met de Graaffchappen *Raveftein* en *Breskefant*, bezitten zouden, en 't Graaffchap *Ravensberg* zo lang onverdeeld geregeerd worden. Men vorderde in dat zelve Jaar 1629, uit hoofde van de Herftellingsplakaaten, van den Keurvorst de Bisdommen *Brandenburg*, *Havelberg* en *Lebus*, mitsgaders veele bijzondere Kloosters: maar hij bewoog zijnen zwager GUSTAAF ADOLF, Koning van *Zweeden*, de *Duitfche* onlusten met ernst ter harte te neemen; was ook van voorneemen verder onzijdig te blijven, fchoon de Koning van *Zweeden* reeds in den Jaare 1630 in *Pomeren* gevallen was. De Keizer kon ook door zijne Afgezanten op de *Leipziger* bijeenkomst bij *Brandenburg*, al zo weinig als bij de andere *Pro*-

zestanten, in den Jaare 1631 het zo verre brengen, dat men zig opentlijk voor zijne partij verklaarde, maar men was vergenoegd, vermits men onder de zegenrijke Wapenen van den Koning van *Zweeden* zig in goeden tegenweer tegen den Keizer zetten kon, dat men uitlandsche hulpe niet noodig had, en zig zelve wel verdedigen kon. Ondertusschen maakte de Koning GUSTAAF niet lang werk in *Pomeren*; want na dat hij dat gantsche Land overmeesterd had, trok hij ook in de *Mark*, en joeg de *Keizerschen* uit *Lokenitz*, *Prenslow*, *Nieuw-Brandenburg*, *Clempenau*, *Treptou* en *Loitz*. TILLY wilde de Stad *Demmin* te hulp komen, maar kwam te laat, en regtte tegen den Koning verder niet uit, dan dat hij de bezetting van *Nieuw-Brandenburg* voor een groot gedeelte neder hieuw. Na dat zig dezelve te rug en naar *Maagdenburg* gewend had, ging de Koning verder, veroverde *Frankfort aan aen Oder* stormenderhand, en *Landsberg aan de Warte* bij verdrag: waar op hij verder voortrukte, slaande zijn Leger neder, niet verre van *Berlijn*, en bragt den Keurvorst zo verre, dat hij *Zweedsche* bezetting in *Spandau* innam, die hij wederom wegneemen zou, zo haast de Koning van *Zweeden* TILLY voor het belegerde *Maagdenburg* had doen opbreeken. Maar toen deeze Stad voor de aankomst van de *Zweedsche* hulp door storm overgegaan was, werd *Spandau* weder door den Keurvorst bezet, hoe wel de Koning hem naderhand genoegzaam dwong, die plaats weder in zijne magt te laaten. De Keurvorst ontschuldigde zig bij den Keizer hier over, die egter geloofde, dat het een bestooken werk was, en dat de Keurvorst zig slegts had laaten dwingen. De *Zweeden* sloegen zig hier op langs de *Havel* neder, en maakten, daar dezelve, in de *Elve* valt, een sterke schans, die de volgende tien Jaaren, dan eens in de *Zweedsche*, dan eens in der *Saxen*-handen geweest is, tot dat Keurvorst FREDRIK WILLEM dezelve in den Jaare 1641 liet slegten. Vermits nu TILLY met al zijne magt op den Koning los ging, en hem wederom tot een veldslag uitnodigde, of dwingen wilde over de *Elve* te rug te trekken, moest de *Oude Mark* daar door veel uitstaan; tot dat TILLY na vergeefsche moeite, en bij *Wolmerstad* drie Regimenten te paard verlooren te hebben, uit gebrek van voorraad weder

naar

naar het *Maagdenburgsche* moest wijken; waar door de Mark eenige lugt schepte. Het wegneemen van *Leipzig* noodzaakte de *Saxen* met den Koning een verbond aan te gaan. In dit verbond trad ook onze Keurvorst; woonde den Krijgs-Raad te *Duben* in persoon bij, en liet na de gelukkige uitkomst van den slag van *Leipzig* zijne troupen onder den *Saxischen* Generaal ARNHEIM tegen de *Keizerschen* in *Boheemen* en *Silesie* dienen; daar egter weinig uitgeregt werd: 't welk aan een heimelijk verstand, dat de gemelde Generaal met de *Keizerschen* zou gehouden hebben, toegeschreeven wierd. Ondertusschen bragt men op 't tapijt, dat men deezen Vorst tot beschermer der *Protestanten* zou verkiezen. Ten dien einde zou zijn zoon Prins FREDRIK WILLEM met de Kroonprinsesse CHRISTINA trouwen; maar wijl in den Jaare 1631 in den slag bij *Lutzen*, de Koning sneuvelde, wiens lijk de Keurvorst tot aan *Wolgast* begeleidde, liepen alle deeze voorneemens te niet. In de Jaren 1633 en 1634 kreegen de *Zweeden* en *Hessen* een groot gedeelte van de *Westphaalsche* Landen in hun geweld, daar de Keurvorst weinig voordeel bij ontfing: want de *Keizerschen* joegen de zelve daar weder uit, en behielden 't tot aan het vredesverbond in *Lipstad*. In den Jaare 1633 namen de *Keizerschen Frankfort* en *Landsberg* weder in, 't geen hen in 't volgende Jaar weder ontrukt werd: in welk Jaar de Keurvorst ook *Spandau* wederom bezette, vermits de *Zweeden* na den *Nortlinger* slag daar van afstaan moesten. Ook bewilligde hij in de afzonderlijke vrede, in 't Jaar 1635, tusschen den Keizer en *Keur-Saxen* te *Pirna* gesllooten, waar door de *Zweeden* op een gevoegelijke wijze weder uit *Silesie* verhuizen moesten, en hem in zijn Erfregt niet hinderen konden. Op den 10 Junij des Jaars 1630, werd tusschen den Koning van *Zweeden* en den Hertog BOGISLAUS een vergelijk gemaakt, daar *Keur-Brandenburg* als handhaver over gesteld werd, dat de *Zweeden Pomeren* zo lang in bezit zouden houden, tot dat bij de vrede bedongen was, dat *Pomeren* vrij zou zijn van de onkosten des oorlogs te helpen betaalen, 't welk de Koning van *Zweeden* van den Keizer eischte. In dit Jaar werd de loopende stilstand van wapenen tusschen de *Zweeden* en *Poolen*, inzonderheid

heid door zijne bemiddeling, tot 26 Jaaren verlengt, waardoor de *Poolen* alles wat de *Zweeden* in *Pruisfen* bezaten, en de Keurvorst zo lang in bewaaring gehad hadde, te rug bekwamen, en hij weder meester werd van *Memel* en *Pillau*. Hij had wegens deeze Landen, in den Jaare 1632, zijne Gezanten op den verkiezingsdag te *Warfchouw* gezonden, dien egter geen ftemming in de zelve door de *Poolen* vergund werd, fchoon zij zulks eischten: maar zij woonden egter, in den Jaare 1633, de kroning van den Koning ULADISLAUS bij, en gingen in de procesfie met den oudften Koninglijken Prins. In den Jaare 1635 zag het wederom zeer flegt in de *Mark* uit, doordien de *Zweeden* en *Saxen* malkander in de zelve wakker najaagden. De laatfte namen *Havelberg*, de *Werberfchans*, *Radenau* en *Brandenburg* in, maar werden, in den Jaare 1636, bij *Witftok* van de *Zweeden* geflaagen, dewelke toen zeer flordig huis hielden, rovende en plonderende, en evenwel hunne winterkwartieren in dat verwoestte Land betrokken. Wanneer ook in den Jaare 1637 de laatfte Hertog van *Pomeren* BOGISLAUS DE XIV zonder erven uit deeze waereld fcheidde, werd de Keurvorst door de *Zweeden*, om de voorverhaalde redenen, in het bezitneemen van die Landen verhindert, weshalve hij in weerwil van zijne verbondene onzijdigheid de wapenen wederom aangreep: maar met flegt voordeel, vermits de *Mark* wederom tot in den grond verwoest werd; zo dat 'er plaatzen waren, daar men in eenige mijlen verre geen menfchen aantreffen kon: hoewel de boeren nogthans de *Zweeden*, inzonderheid in den zogenaamden *Tremmeling*, grooten afbreuk deeden. In 't Jaar 1638 namen zij de plaatzen langs de *Havel* in, dwongen de *Keizerfchen* uit de *Mark*, en bij *Werben* over de *Elve* te wijken. In 't Jaar 1639 veroverden de *Zweeden Gardeleben*, *Driefen*, *Landsberg* en *Frankfort*. De Keurvorst liet nogthans het vervallen *Oderburg* weder herftellen; reisde daar op naar *Pruisfen*, en liet daar eenige manfchap trekken over den *Duna*, en in *Lijfland* vallen, ftroopende tot onder *Riga*, maar genoot 'er weinig voordeel van. De Keurvorst ftierf onder alle deeze onlusten te *Koningsbergen*, den 1 November des

Jaars

Jaars 1640. *Scriptores Brandenb.* PUFFEND *Inleiding tot de Historie van* Zweeden. *Item de rebus gestis* FRED. WILHELM *Elect. Brand. initio.*

GEORG, Hertog van *Brunswijk* en *Luneburg*, werd den 17 Februarij des Jaars 1582 gebooren. Zijne ouders waren WILHELM, Hertog van *Zel*, en DOROTHEA, dogter van CHRISTIAAN DEN II, Koning van *Denemarken*. In den Jaare 1591 werd hij naar de Univerſiteit van *Jena* gezonden, en bezag hier op verſcheide Hoven van *Duitschland*. In het Jaar 1604 kwam hij in de Vereenigde *Nederlanden*, en van daar in de *Spaanſche*, woonde de belegering van *Rhijnberg* bij, begaf zig hier op bij den Aartshertog ALBERT te *Brussel*, die hem in den Jaare 1607 een Regiment te voet opdroeg. In 't Jaar 1608 begaf hij zig naar *Engeland* en *Frankrijk*, verder naar *Sicilie* en 't Eiland *Malta*. Na dat hij deeze reize volbragt had, ging hij in Krijgsdienst van CHRISTIAAN DEN IV, Koning van *Denemarken*, en werd in den Jaare 1611 Overſte te voet; kort hier op Generaal-Wagtmeester, en gedroeg zig in de belegering voor *Colmar* zeer wel, daar hij tweemaal gewond werd. In den Jaare 1612 verliet hij deezen dienst, kwam weder in *Duitschland*, begaf zig in den Jaare 1616 bij den Keizer MATTHIAS naar *Praag*, en bragt het zo verre, dat de *Grubenhagiſche* Landen hem en zijnen broeder van de *Wolffenbutelſche* linie moesten afgeſtaan worden. In den Jaare 1619 werd hij op den kreitsdag te *Brunswijk* tot Kreitsoverſte der *Neder-Saxiſche* kreits aangeſteld, maar ſtond dit wederom af in den Jaare 1624, en ging in het volgende Jaar 1625, onder den Generaal WALLENSTEIN, in *Keizerlijken* dienst. Maar vermits hij hier ook een weerzin in kreeg, verliet hij denzelven in den Jaare 1628, trad in het Jaar 1631 in het *Leipziger* verbond, en koos naderhand de zijde van GUSTAAF ADOLPH, Koning van *Zweeden*, van wien hij het Generaalſchap van den *Neder-Saxiſchen* kreits ontfing. Vermits hij met den *Zweedſchen* Generaal AKE niet wel overweg kon, zond de Koning dien elders, en gaf hem den Generaal BAUDIS bij hem. Hier op nam hij *Peine* en *Steinbruk* in, belegerde *Kalenberg*,

maar moest deeze plaats op 't aannaderen van den *Keizerlijken* Generaal PAPENHEIM verlaaten. Hij rukte daar op naar *Eischveld*, veroverde *Duderstad*, en belegerde *Wolffenbuttel*, maar vrugteloos. Hier op vereenigde hij zijne benden met die van den Keurvorst van *Saxen*, bij *Torgau*, kort voor den slag bij *Lutzen*, en behield na de dood van den *Zweedschen* Rijkskancelier het Generaalschap in den *Neder-Saxischen* en *Westphaalschen* kreits; sloeg hier op den *Keizerlijken* Generaal MERODE, bij *Oldendorp*, den 28 Junij des Jaars 1633, en veroverde *Hameln*, *Osnabrugge* en *Petershagen*. In den Jaare 1634 werd hij op nieuw tot Generaal in den *Neder-Saxischen* kreits benoemd, en hem de *Zweedsche* Generaal Veldmaarschalk bijgevoegd. Hij belegerde hier op *Hildesheim*, voegde zig bij den *Hessischen* Generaal MELANDER, nam verscheide plaatzen in *Westphalen* weg, sloeg de *Keizerschen* bij *Hoxter*, veroverde in de Jaaren 1634 en 1635 *Bukkeburg* en *Nieuwstad*, als mede door zijnen Luitenant Generaal USLER, *Hildesheim*. In het Jaar 1635 hielp hij, na de dood van FREDRIK ULRICH, Hertog van *Brunswijk*, de Erftraktaaten te regt brengen, en bekwam voor zijn aandeel *Hanover*. In dat Jaar nam hij het *Praagsche* vredeverbond aan, en deed aan den Keurvorst van *Saxen*, JOHAN GEORG, eenige Regimenten tegen de *Zweeden* over. In den Jaare 1636 nam hij de Regeering aan, en bragt den 17 September des Jaars 1637 de Stad *Luneburg*, benevens den Kalkberg, die de *Zweedsche* Overste STAMMER opgaf, in zijn geweld. In den Jaare 1639 nam hij de onzijdigheid met de *Zweeden* aan; maar wanneer de Keizer het Stigt *Hildesheim*, 't geen de Hertog of zijne Familie meer dan honderd Jaaren bezeeten had, zig aanmatigde, voegde hij zig weder bij de *Zweeden*, en belegerde *Wolffenbuttel*; viel hier op in eene ziekte, en stierf den 2 April des Jaars 1941 te *Hildesheim*. Zijne Gemalin was ANNA ELEONORA, dogter van LODEWYK, Landgraave van *Hessen-Darmstad*, bij wie hij in 't Jaar 1618 teelde MAGDALENA, die kort daar na stierf; CHRISTIAAN LODEWYK, GEORG WILHELM, JOHAN FREDRIK, SOPHIA AMALIA, Gemaalinne van FREDRIK DEN III, Koning van *Denemarken*, ERNST AUGUSTUS en DOROTHEA MAGDALENA,

NA. Hij had voor zijnen dood deeze schikking gemaakt, dat na zijn overlijden twee van zijne zoonen in het *Lunenburgsche* regeeren zouden, namentlijk de eerstgeboorne CHRISTIAAN LODEWYK te *Zel*, en de andere GEORG WILHELM te *Kalenberg*, en dat, bijaldien deeze oudste broederen stierven, de derde, en vervolgens de vierde, in de Regeering zouden volgen. Dus maakte hij hier van twee bijzondere Heerschappijen, eene te *Zel*, en de andere te *Kalenberg*, waar van de oudste altijd de keuze hebben zou. *Bunting Chron. Brunswic.* P. II. p. 462. WINKELMAN, *Stam- en Regentenboom der Hertogen van* Brunswijk. PUFFENDORF, *comment. de reb. Suec. A.*

GEORG CHRISTIAAN DE II, Vorst van *Oost-Friesland*, zoon van ULRICH, Graave van *Oost-Friesland*, en JULIANA, dogter van LODEWYK, Landgraave van *Hessen-Darmstad*, werd den 6 Februarij des Jaars 1634 gebooren. Wanneer na de dood zijns vaders zijn oudste broeder ENNO LODEWYK, reeds tot den Vorstenstand verheeven, de Regeering aanvaardde, werd hij met zijn jonger broeder, Graaf FERDINAND EDZARD, onder 't opzigt van hunnen Hofmeester JOHAN FILIPS VAN CRANNE, in den beginne van het Jaar 1651 naar *Braband* en andere Provintien, vervolgens naar *Frankrijk* gezonden. Hij bevond zig bij de afgezondenen van den Keurvorst MAXIMILIAAN HENRIK van *Keulen*, bij de verkiezing en kroning van den Keizer LEOPOLD, te *Frankfort aan den Main*; en wanneer zijn gemelde oudste broeder in den Jaare 1660, den 4 April zonder mannelijke erven deezer waereld overleed, volgde hij den zelven, doch maar als Graaf, in de *Oost Frieslandsche* Regeering; en vermits hij aanstonds een Landdag uitschreef, stelden hem daar de Landsgevolmagtigden voor, dat hij eerst de bezwaarnissen afdoen moest, eer hij met hunne toestemming des Lands Regeering aanneemen mogt. Hij geraakte in den beginne van het bestier, in den Jaare 1660, met eenige Landstanden van de Steden *Norden* en *Aurich*, en een gedeelte van de Ridderschap en Boerenstand in een hevigen twist; de Boeren in *Renderland* gaven op den Overste AILVA en zijne Krijgsbenden vuur, wanneer zij

zij te *Wener* des Graaven bevelen wilde uitvoeren: zo dat deeze onlusten aan de Staaten der Vereenigde *Nederlanden* gebragt werden, dewelke den 23 November des Jaars 1660 een zeker decreet afzonden; en alschoon de Staaten-Generaal den 31 Maij des Jaars 1661 eene uitspraak deden wegens het geschil, werd egter daar door de twist niet weg genoomen, maar ontstak in den Jaare 1662 veel heviger: zo dat beide de partijen andermaal hunne zwaarigheden voordroegen. De Staaten sloegen voor om een nieuwen Landdag te *Embden* te houden, die egter naar *Hinten* uitgeschreeven werd, en zijn schoonvader, de Hertog van *Wirtemberg*, zond D. FORSTNER in den *Haag*, om de zaak voor zijnen behuwdzoon te bevoordeelen. Gedagte Landdag werd ook door bemiddeling van gemelde Staaten naar *Embden* verplaatst, daar hij in persoon verscheen, en de zaak wegens het uitsluiten van eenige persoonen uit de Ridderschap onderzogt en bemiddeld werd, zo dat de Stad *Embden* aannam 72,000, en de overige Landstanden 30,000 guldens in drie Jaaren te betaalen. Hij vergeleek zig ook met de weduwe van zijnen oudsten broeder (wiens testament hij in twijffel getrokken had) en met de twee nagelaatene dogters, beloovende, dat hij aan de laatsten tot den ouderdom van 10 Jaaren 1200, en tot haar 16 Jaar 1600 gulden zou uitkeeren. Met zijn jonger broeder, Graaf EDZARD FERDINAND, geraakte hij wegens het moederlijk erfgoed mede overhoop; maar dit werd door bemiddeling van CHRISTIAAN LODEWYK, Hertog van *Brunswijk* en *Luneburg*, bijgelegt. Wanneer Vorst HERMAN van *Ligtenstein* aan het *Keizerlijke* Hof, door uitspraak van het gerigte, een grooten eisch gewonnen had, van wegens zijne moeder, die de stiefzuster van den Vorst van *Oost-Friesland* geweest was, en de uitvoering daar van aan CHRISTOFFEL BERNHARD, Bisschop van *Munster*, toevertrouwd was, kwam hij te *Hummerling* met den Bisschop in gesprek, en verzogt, dat hij den Vorst beweegen wilde met den afstand van *Reiderland* zig te vergenoegen; maar het werd door de afgezondenen van de Staaten der Vereenigde *Nederlanden*, die zig hier in mengden, te *Aurich* vergeleeken, dat in plaats van de Heerlijkheden *Esfens*, *Witmunde* en *Stedesdorp*, die de Vorst van *Ligtenstein* hem afvorderde, hij op *St. Michielsdag* des Jaars

1663,

1663, wegens de intresſen 135 000 rijksdaalders, en de hoofdſomme, zijnde 300,000 rijksdaalders, in vier Jaaren betaalen zoude: doch vermits de Vorst van *Oost-Friesland* daar voor verbond zijn Vorſtendom, protesteerden de Landſtanden daar tegen; en vermits de eerſte termijn van de betaaling zonder dezelve verloopen was, nam de Bisſchop van *Munſter* des nagts tusſchen den 8 en 9 December des Jaars 1663 de *Deikerſchans* in; waar op tot herneeming van dezelve de Vereenigde *Nederlanden*, Vorst WILLEM FREDRIK van *Nasſau* met eenige Regimenten daar voor liet rukken, die ook zulks den 25 Maij des Jaars 1664 volvoerde. Eindelijk werd den 25 Maart des Jaars 1665, door tusſchenkomst van den Hertog EVERHARD van *Wurtemberg*, deeze zaak te *Weenen* vergeleeken, op deeze wijze, dat hij 285,000 rijksdaalders in 8 weeken zou betaalen, daarenboven 45,000 in tien Jaaren bij termijnen afdoen, en 165,000 rijksdaalders, dat het *Berunſche* kapitaal genoemd werd, zouden blijven ſtaan. Met Graave ANTHONY GUNTHER van *Oldenburg*, vergeleek hij zig in September des Jaars 1664, wegens de grensſcheidingen van *Stikhuizen*, *Friedeburg*, *Aperen* en *Nieuwburg*. Wanneer het weinig tijds voor zijne dood tot een opentlijken oorlog, tusſchen de Staaten-Generaal en den Bisſchop van *Munſter*, uitborst, en de eerstgemelde het *Oost-Frieſche* ſterke Slot *Stikhuizen* bezetten wilden, zo verzogt hij van zijne Landſtanden, dat zij die plaats zelf met bezetting wilden voorzien, en de benodigde gelden opbrengen; maar het werd hem geweigerd. Hij trouwde den 14 Maij des Jaars 1662, met CHRISTINA CHARLOTTA, dogter van EVERHARD, Hertog van *Wirtemberg* en *Teck*, en de Keizer verhief hem ter zelver tijd in den Vorſtenſtand, in welke hoedanigheid hij ook Gezanten zond in 't volgende Jaar naar den Rijksdag te *Regensburg*. Hij ſtierf den 6 Junij des Jaars 1665, 's avonds ten 9 uuren. Zijne Gemalin was zwanger, en baarde na zijnen dood den opvolger van zijne Vorſtendommen, den 6 October van 't zelve Jaar. Dezelve werd onder de Voogdij van zijne moeder, die den 14 Maij des Jaars 1699 geſtorven is, en den Hertog van *Brunswijk* GEORG WILHELM, opgevoed, was ge-

genaamd CHRISTIAAN EVERHARD, en is den 14 October des Jaars 1700 overleeden.

GEORG EBERHARD, Graaf van *Solms*, was te *Hogen-Solms*, den 30 Julij des Jaars 1563 gebooren. Zijn vader was Graaf ERNST van *Solms*, in 't Jaar 1590 gestorven, en zijne moeder MARGARETHA, dogter van FILIPS, Graave van *Solms Braunveld*. Hij trouwde den 4 Maart des Jaars 1594 met SABINA, dogter van den onthoofden Graave van EGMOND, bij wie hij egter geen kinderen gehad heeft. Hij begaf zig in den dienst der *Hollanders*, en werd Gouverneur van *Hulst*, toen deeze Stad in 't Jaar 1591 veroverd was. Ook heeft hij de zelve vesting in den Jaare 1596 dapper verdedigd tegen den Aartshertog ALBERT, tot dat hij gedwongen werd dezelve bij verdrag over te geeven. In 't Jaar 1597 woonde hij den slag van *Turnhout* bij, werd daar na tot Generaal over den *Opper-Rhijnschen* kreits benoemd, maar bleef in den dienst der *Nederlanden*, in welken hij des Jaars 1600 de *Albregtsschans* voor *Oostende* van de *Spanjaarden* nam, ook in dat zelve Jaar den slag van *Nieuwpoort* bijwoonde, waar in hij de Middenhoede aanvoerde, en zeer veel tot de overwinning toebragt. In den Jaare 1602 de Staaten der Vereenigde *Nederlanden* voorgenoomen hebbende een nieuwe wervinge te doen in *Duitschland*, werd hem zulks aanvertrouwd. Hij reisde ten dien einde in *Westphaalen*, maar werd te *Arensberg* krank, en stierf den 2 Februarij van 't zelve Jaar in den ouderdom van 36 Jaaren. *Bilge Solmsch Stamregister*; *van Meteren*; *Bizot Medall. Hist. van Holland* p. 87.

GEORGE DE I, Keurvorst van *Hanover*, werd te *London*, terstond na den dood van Koninginne ANNA, die op den 12 Augustus van het Jaar 1714 overleeden was, voor Koning van *Groot-Brittanje* uitgeroepen. Hij was daar toe geregtigd, om dat zijne moeder, de Keurvorstinne SOFIA, die in de maand Maij van dat zelve Jaar in hoogen ouderdom overleeden was, eene kleindogter was geweest van Koning JACOB

DEN

DEN I. Volgens eene fchikkinge, in voorige Jaaren tusfchen de Staaten en den Keurvorst beraamd, hadden deeze zig verbonden, den Keurvorst een bepaald getal Scheepen te leveren, om hem tot het bezit der Kroon te helpen, na den dood van ANNA. 't Parlement erkende den Keurvorst nog dien zelven dag, en zond hem tijding van zijne verheffing. De Staaten, aan welken de Regeering van *Engeland* terftond kennis van die gewigtige verandering gegeeven had, bereidden zig om den Koning te ontvangen. Hij kwam in de maand September te *Utrecht*, en van daar in den *Haage*, alwaar hij ook door de *Franfche* en *Spaanfche* Gezanten begroet werd. Hij ging, vergezeld van den Prins zijnen zoon, te fcheep in de *Oranje Polder*, en werd door een Esquader *Engelfche* en *Staatfche* Oorlogfchepen begeleid naar *Engeland*, alwaar hij behouden aanlandde. Na dat de Koning groote veranderingen onder de hooge Amptenaars gemaakt had, leidde hij zig ijverig toe op de bevordering van de flegting van *Duinkerken*, waar toe LODEWYK DE XIV, bij den vrede van *Utrecht* met *Groot-Brittanje*, zig verbonden had. De Staaten, zo wel als de Koning en het Parlement, rekenden van het grootfte aanbelang, dat *Duinkerken* geflegt en de haven gedempt werd. Het *Franfche* Hof had wel de voornaamfte vestingwerken doen flegten, maar de haven was niet gedempt; ook waren de Dijken langs de vaart nog in wezen. Daarenboven arbeidde men, zints eenigen tijd, aan een nieuwe vaart te *Mardijk*, een groot uur gaans van *Duinkerken*. De Koning liet niet na, hier over te klaagen aan het *Franfche* Hof; doch het antwoord van daar was alles behalven voldoende; het hield zig ftipt aan de letter van het verdrag, waar in men las, *dat de Vestingwerken*, *Haven*, *Sluizen en Dijken van* Duikerken, *nooit wederom zouden mogen worden hermaakt.* Doch men had gewisfelijk niet beoogt, den Koning de vrijheid te laaten om dergelijke Haven en Sluizen, op de zelfde kust, en flegts een uur gaans van de oude, aan te leggen. De misflag beftond alleenlijk daar in, dat men dit oogmerk niet had uitgedrukt; waar van het *Franfche* Hof zig ten voordeele bediende. 'Er verliepen nog

nog wel bijna twee Jaaren, eer zig de gelegenheid opdeed om de werken van *Mardijk* geslegt te krijgen.

Terwijl men daar aan arbeidde, werd, in het volgende Jaar, ten behoeve van den *Pretendent*, een opstand in *Engeland* en *Schotland* verwekt. Het Parlement verzuimde niet, de *Staatsche* Ambassadeurs 'er terstond kennisse van te geeven, die het naar den *Haag* overschreeven: waar op de Staaten den Koning de plegtigste verzekering deeden geeven van het nakoomen van hunne gemaakte verbindtenissen, ter handhaaving van den *Protestantschen* Godsdienst. Ze zonden terstond bevel naar *Oostende*, om de weinige *Engelsche* troepen, die nog te *Nieuwpoort* en in 't Kasteel van *Gend* lagen, ten spoedigste in te scheepen; verder gaven zij last aan de *Schotten* in Staatendienst, zig tot de reize gereed te houden. In *Zeeland* waren twee Fregatten uitgerust, zo 't heette, naar de *Spaansche* Westindien; doch te laat ontdekte men, dat het was ten dienste van den *Pretendent*. Op de *Maaze* werden verscheide Schepen, met buskruid naar *Ierland* gelaaden, aangehouden; aan de Admiraliteiten werd geschreeven, dat zij naauwkeurig hadden toe te zien, dat geenerleie oorlogsbehoeften werden uitgevoerd naar verdagte plaatzen, en alle voorzorge te werk gesteld om de oogmerken van den *Pretendent* te verijdelen. Na dat men de stoutheid had gehad om den *Pretendent*, in *Schotland* en aan verscheiden Oorden in *Engeland*, voor Koning te verklaaren, vonden de Staaten raadzaam, aan de verzoeken des Konings te voldoen, en hem, volgens de Tractaaten, met 6000 man te ondersteunen, mids zijne Majesteit dezelve betaalde, en de Staaten, in plaats derzelver, voorzag van *Hanoversche* manschap. Ook werden, tegen betaaling, aan hun toegestaan, 1200 snaphaanen met bajonetten, die te *Amsterdam* geleverd werden. Men stelde zelfs order, om de wederspannelingen, hier te Lande komende, aan te houden.

De Patenten voor de hulptroepen midddlerwijl gereed gemaakt, en de nodige mondbehoeften bij een gebragt zijnde, werden zij te *Oostende* ingescheept. Zij stonden onder bevel van den Majoor Generaal VAN DER BEEK, landden op de

Teems,

Teems, te *Harwich*, *Greenwich* en elders, tegen het einde van Slagtmaand, en trokken, in twee hoopen, naar *Schotland*. Hier werden zij, voor eenen korten tijd, in *Edenburg* gelegd om uit te rusten. Kort voor hunne aankomst was een groot getal weerfpannelingen, welke zig, onder beleid van THOMAS FORSTER, in *Pareston* geworpen hadden, door den Generaal CARPENTER genoodzaakt geworden, zig op genade en ongenade over te geeven.

Terwijl deeze en andere zaaken aldaar voorvielen, vaardigde de *Pretendent* brieven af aan verfcheiden Mogendheden, waar bij hij aan dezelve kennisfe gaf, dat hij bezit ging neemen van zijn Rijk. De Staaten ontvingen een' brief, die reeds den 18 van October te *Bar* geteekend, en door deszelfs Secretaris HIGGONS aan den Griffier FAGEL gezonden was. De Heer BUIS, Ambasfadeur aan 't Hof van *Frankrijk*, had mede een brief ontvangen; doch dezelve werd met verontwaardiging aan eene zijde gelegt. De *Pretendent*, in *Schotland* geland zijnde, werd 'er zo wel ontvangen, door de *Engelfche* en de *Staatfche* hulptroepen, dat hij blijde was, wederom fcheep gegaan te zijn, en te *Grevelingen* te landen; waar na de opftand fpoedig gedempt werd: zo dat de Koning gerustelijk een keer naar zijne *Duitfche* Staaten deed.

Geduurende dit Jaar was men in onderhandeling geweest, over een verdedigend verbond, tusfchen *Frankrijk*, *Groot-Brittanje* en de Staaten; dan dezelve werd fleepende gehouden. De overeenkomst, wegens de onzijdigheid der *Oostenrijkfche Nederlanden*, bleef agterwegen, inzonderheid ter oorzaake der handelingen over een verdedigend verbond tusfchen *Groot-Brittanje* en 't *Weener* Hof, waar in men de Staaten ook wilde doen deel neemen. Der Staaten Afgezanten in *Engeland*, de Heeren van WASSENAAR DUIVENVOORDE en VAN BORSSELEN, hadden eindelijk, op den 17 van Februarij van het Jaar 1716, een verbond geteekend met *Groot-Brittanje*, waar bij de verdragen en verbonden van de Jaaren 1667, 1668, 1674, 1675, 1678, 1689 en 1713 vernieuwd en bevestigd werden. Ook werden fommige punten deezer verdragen en verbonden naderhand breeder verklaard en uitgelegt, en wederzijds behoorlijk bekragtigd.

Den 15 Maij van dat zelve Jaar werd te *Westmunster* een verdedigend verbond geslooten, tusschen den Keizer en *Groot-Brittanje*, waar in men de Staaten mede wilde doen treeden; aan dezelve was reeds in de maand Maart daar van een afschrift ter hand gesteld. *Frankrijk*, hier van onderrigt, wendde alles aan om de Staaten daar van te rug te houden, doende zelfs voorslagen tot een Plan van onzijdigheid voor de *Oostenrijksche Nederlanden*, en kort daar op tot een verbond, tusschen dat Hof en den Staat, ter handhaving van de *Utrechtsche* vrede. De *Keizerlijken* verzuimden niet, daar tegen te arbeiden. Zij dreeven, dat *Frankrijk* alleen de *Utrechtsche* verdragen zogt te handhaven, en derhalven den Keizer te versteeken van allen regt op *Spanje* en op *Sicilie*; dat men de Staaten ook zogt te verpligten, om den Hertog van *Savoijen* te erkennen voor Koning van *Sardinie*, 't geen zij tot hier toe zorgvuldig vermijd hadden: al het welk hen, dagt men, behoorde te beweegen, om het verbond met *Frankrijk* van de hand te wijzen, en zig te verbinden met den Keizer en *Groot-Brittanje*. Maar de Staaten, van elk op het zeerst gedrongen, bleeven besluiteloos; te meer, dewijl eenige van de voornaamste Staatsmannen 't geheim van GEORGE DEN I meenden ontdekt te hebben.

Terwijl men in de Gewesten ijverde, om de Eendragt en goede order in den Staat te bewaaren, door het beschrijven eener buitengewoone vergaderinge, waren eenigen, 't zij in of buiten de Regeering, van verstand dat men deeze heilzaame einden beter bereiken kon, door het aan stellen van een Stadhouder; iets, waar aan niemand, zedert eenige Jaaren, ernstig gedagt had. Men vind dat de Staaten, in 't Jaar 1713 en zedert, in overleg hadden genoomen, om de inkomende en uitgaande Regten in *Admodiatie* te geeven, gelijk voor hen wel geschied was. Dan, zo wel als dit agter bleef, waren ook de meeste Regenten der onderscheidene Gewesten en Steden geheel afkeerig van een Stadhouderlijk bestier, hoe wel anderen daar toe geneigd waren. Men ontving zelfs, zo als sommigen verhaalen, ten deeze tijde, geheime berigten uit *Engeland*, dat de Koning, op zijne reize naar *Hanover*, tot herstelling der Eendragt onder de Gewesten, den Staaten de aanstel-

ſtelling van eenen Stadhouder wilde voorſlaan, en dat hij hun, tot die waardigheid, zijnen broeder ERNST AUGUSTUS, Bisſchop van *Osnabrugge*, zou aanprijzen, mids dezelve in den Egt trad met de Prinſesſe Weduwe VAN NASSAU, moeder van den jongen Erfſtadhouder van *Friesland*. Dan, 'er waren, die dit voorneemen des Konings wisten te keeren.

De voornaamſte Hoven arbeidden inmiddels, om *Frankrijk* en *Engeland* te beweegen tot het aangaan eener onderhandeling tusſchen die beide Hoven en de Staaten der Vereenigde Gewesten; men bediende zig daar toe van de reize des Konings. De Abt DU BOIS, de grootſte vertrouweling van den Hertog VAN ORLEANS, ontmoette den Koning te *Maaslandſluis*, verkreeg een geheim gehoor bij hem, en ſtelde alle zijne bekwaamheid te werk, om den Koning over te haalen tot een verbond met *Frankrijk*. Hoewel de zaak thans niet geklonken wierd, kreeg hij verlof om zijne Majeſteit te volgen tot *Hanover*, daar men het haast eens werd. De Abt keerde daar op in den *Haag* te rug, alwaar hij zig een geruimen tijd in ſtilte onthield, en met de voornaamſte Staatsmannen handelde, bij nagt en ontijde, in 't bijzonder met den Raadpenſionaris HEINSIUS. Niet lang, egter, duurden deeze onderhandelingen, of de *Keizerlijken* kreegen 'er de lugt van, en deeden al wat zij konden om ze te breeken. In plaats van dat, ligtte men het masker af. De Abt DU BOIS verſcheen in 't openbaar, onder den tijtel van buitengewoon Ambasſadeur van *Frankrijk*. De zaak werd zo verre gebragt dat op den 4 Januarij van 't Jaar 1717, in '*s Hage*, het drievoudig verbond, tusſchen *Frankrijk*, *Groot-Brittanje* en den Staat, geteekend werd.

Na dat, in het daar op volgende Jaar, *Frankrijk* den oorlog aan *Spanje* had verklaard, en in het Jaar 1719 met zijne magt naar *Spanje* zond, was de toeleg van den Kardinaal ALBERONI ten behoeve van den *Pretendent* mede openbaar geworden, namelijk om andermaal een landing in *Schotland* te beproeven. De Hertog VAN ORMOND voerde het bevel over twee Oorlogſchepen, gereed gemaakt om nevens anderen, gepropt met Krijgsvolk, den *Pretendent* naar *Engeland* over te voeren. De Hertog VAN ORLEANS had Koning GEORGE in tijds

daar van verwittigd; dus was men daar op zijn hoede. De Staaten voldeeden aan het verzoek van 't Parlement, met de levering van den bepaalden onderstand. Te *Amsteldam* werden, omtrent deezen tijd, eenige Krijgsbehoeften en volk van oorloge ingescheept, welke men vermoedde te zullen strekken tot onderstenning van den *Pretendent;* dan 'er werd zorge gedraagen dat dezelve niet uitliepen. De *Spaansche* Vloot werd van zo een geweldigen storm beloopen, dat dezelve geheel verstrooid raakte. 't Admiraalschip verloor zijne masten, en keerde, gelijk meest alle de overige, geheel reddeloos te rug naar de *Spaansche* Kust. Twee Fregatten, die met eenige manschap en wapenen uit *Passage* in Zee gestooken en de Vloot mis gezeild waren, kwamen tegen 't einde van Grasmaand, te *Kintail* in *Schotland* aan. De *Spanjaards* zig eerlang gevoegd hebbende bij een kleinen hoop *Schotsche Hooglanders*, maakten zig meester van *Donan Castle.* Doch de plaats werd kort daar na herwonnen, door den Kapitein BOYLE, die 'er zig met eenige Oorlogschepen voor vertoonde. De Generaal WIGTMAN, omtrent het einde van Zomermaand, van *Invernefs* zijnde opgetrokken, tegen de wederspannelingen en *Spanjaards*, versloeg ze ligtelijk in de engte van *Glenshill*, welke zij ondernoomen hadden te verdedigen. De *Staatsche* manschap deed hier ook merklijken dienst. De meeste *Spanjaards* werden gedood of gevangen. En hier mede liep die aanslag te niet.

Terwijl, in het Jaar 1721, de bijeenkomst te *Kamerijk* van tijd tot tijd verschooven werd, handelde de Koning van *Groot-Brittanje*, aan 't Hof van *Madrid*, over eene bijzondere vrede, die eindelijk, op den 13 van de maand Junij van dat Jaar, geteekend werd. Ook zorgde de Koning onophoudelijk om door andere verdragen zig meer en meer te versterken. Het gelukte hem, in het Jaar 1725, het verdrag van *Hanover*, waar in de Koning van *Pruissen* mede begreepen was, tot stand te brengen. Nogthans was de vreeze voor andere verdragen, zo van 't *Weener* Hof als van andere *Duitsche* Hoven en in 't Noorden, daar mede niet weg genoomen. Om de uitwerkzels daar van voor te koomen, werd, in de Lente van het volgende Jaar, een aanzienlijke

Vloot

Vloot in Zee gebragt, verdeeld in drie Esquaders. Een van dezelve was naar de West-Indien gefchikt, om op de *Spaanfche* Koopvaardijvloot, die in de *Havana* lag, en op de Galioenen, die zig in de haven van *Porto Bello* onthielden, te passen, met oogmerk om *Spanje* daar door te benadeelen. 't Hof van *Rusland*, in het *Weener* verdrag getreeden zijnde, ontflak GEORGE DEN I tot wraak daar over, en deed hem befluiten, een Esquader naar de Oostzee te zenden, om voor te koomen dat van daar niets ten voordeele van den *Pretendent* kon verrigt worden. Bovendien werkte de Koning aan een verdrag met de *Porte*, om te verhoeden dat *Rusland* hem daar in niet voorkwam; zonder, egter, het oogmerk te hebben van het tot ftand te brengen.

In den aanvang van het Jaar 1727 begonnen de *Hanoverfche* Bondgenooten de toebereidzelen tot den oorlog, die reeds in 't voorgaande Jaar waren aangevangen, ernftig voort te zetten. GEORGE DE I, het Parlement in Januarij bij een geroepen hebbende, zogt het Huis der Gemeenten te beweegen tot het verleenen van den vereischten onderftand, en drong daar op, met een wel doorwrogte aanfpraak, ernftig aan. Na hevige debatten, dreef de Hof-Partij boven: waar op de toebereidzelen tot den oorlog met nog meerder ernst dan te vooren werden voortgezet. Het Hof van *Weenen* bragt wel een nieuw ontwerp ten voorfchijn; doch het werd door *Groot-Brittanje* en de Staaten van de hand geweezen. Evenwel wist de Kardinaal DE FLEURY daar in zo veel verandering te bewerken, dat de voorafgaande punten van het ontwerp, door den beroemden Staatsman gefmeed, te *Parijs* geteekend werden. De opfchorting van de maatfchappij van *Oostende* werd openlijk in *Holland* verklaard. Toen men de tijding daar van in *Engeland* met even zo veel vreugde als in *Holland* ontving, werd dat Rijk in rouwe gedompeld, door de tijding, die men daar uit *Duitschland* bekwam, van het onverwagt overlijden van zijne Koninglijke Majefteit GEORGE DEN I. Deeze Vorst, die zo veel deel had aan het leggen van den grondflag der vrede, was daags na het tekenen der voorafgaande punten te *Weenen*, naar *Holland* fcheep gegaan, om zijne *Duitfche* Staaten te bezoeken. Op den 19 Junij vervorderde zijne Majefteit zijne

 reize

reize over *Utrecht*, en kwam den volgenden nagt, zo het scheen, in goeden welstand te *Delden* in *Twenthe*. Hij deed hier een hertig Avondmaal, at veele miloenen, en dronk daar op eenige glazen koud water. 's Nagts wel gerust hebbende, reed hij 's morgens om 4 uuren af, met oogmerk om 's middags te *Lingen* te eeten. Onderweeg kreeg hij een zoort van beroerte, waar van de Vorst, na gedaane aderlaating, in zo verre bekwam dat hij kon beveelen, hem naar *Osnabrug* bij zijnen broeder te brengen. Hij kwam 'er met 'er daad, doch overleed 'er ook, op den 22 Junij, in den ouderdom van agtenzestig Jaaren. Zijn lijk werd te *Hanover* ter aarde gebragt, en hij opgevolgd door zijnen zoon GEORGE DE II, zo als wij in het volgende Artikel zullen zien.

GEORGE DE II. Zo ras de tijding van den dood van Koning GEORGE DEN I, over *Holland*, naar *Engeland* was overgebragt, gaf 'er de Ridder ROBBERT WALPOLE den Prinse en Prinsesse VAN WALLES kennis van; vooraf had hij de Stad *Londen* met dubbele wagt doen bezetten. Hunne Koninglijke Hoogheden, die zig te *Richemond* bevonden, kwamen nog dien zelven avond te *London*. De Prins werd terstond, van de Leden des Geheimen Raads, die in de Stad waren, voor Koning erkend, en des anderen daags uitgeroepen, onder den naam van GEORGE DEN II. De Staaten verzuimden niet om zijne Majesteit, in de Lente van 't Jaar 1728, wegens zijne komste tot den throon geluk te wenschen, door een buitengewoon gezantschap, 't welke door de Heeren BERNARD, Graave van *Welderen*, en KORNELIS SILVIUS, Burgemeester en Raad der Stad *Haarlem*, bekleed werd. Deeze Gezanten slooten, op den 27 Maij, een verdrag met den Koning, waar bij de voorige verdragen, en bijzonder die van de Jaaren 1716 en 1726, vernieuwd en bekragtigd werden.

De dood der Keizerinne van *Rusland*, en die van den Koning van *Groot-Brittanje*, indien ze eerder voorgevallen waren, zouden, naar alle waarschijnlijkheid, grooten invloed gehad hebben op den staat der zaaken in Europa. Maar nu vervolgde men de handelingen, die te *Weenen* en te *Parijs* waren aangevangen. De bekragtiging der voorafgaande punten,

ten, die ook op zijn tijd in den *Haag* geschied was, werd op den 29 van Julij, tusschen den Keizer, *Frankrijk*, *Groot-Brittanje* en de Staaten te *Parijs* uitgewisseld, en de *Oostendische* maatschappij daar mede opgeschort.

De *Oostfriesche* onlusten verschaften, in dit en het volgende Jaar, de Staaten oneindigen arbeid. Al wat men aanvong, scheen vrugteloos te zijn, dezelve weg te neemen. Buiten de brieven, die derwaard gezonden werden, zogten de Staaten de Koningen van *Groot-Brittanje* en *Pruisfen* te beweegen, hunne vermogens mede te werk te stellen, om dezelve te doen eindigen. Ten laatste bewoog men die van *Embden* tot onderwerping.

De Staatkunde der Vorsten van Europa vorderde, in het Jaar 1731, dat ieder van hun een waakend oog hield, om het evenwigt te doen bewaaren; en wel voornamelijk dat het Huis van *Bourbon* geen te groote magt in *Italie* kreeg. Om dit te beletten, handelde GEORGE DE II heimelijk, met de Staaten, aan het *Weener* Hof; zij bewilligden om de Pragmatike Sanctie tot een voorwaarde van het aanstaande verdrag te maaken. Doch deeze handhaaving werd door *Frankrijk* van de hand geweezen.

Vermits het vuur des oorlogs in *Duitschland* en *Italie* reeds ontstooken was, zo verzuimde de Keizer niet, bij de Leden van 't *Duitsche* Rijk om onderstand aan te houden. Ook vervoegde hij zig, ten zelven einde, in 't Jaar 1733, bij de Staaten der Vereenigde Gewesten, die, zo als de Keizer dagt, uit hoofde der verdragen, verpligt waren, hem bij te staan; dan deeze begreepen het gantsch anders, en weezen dus die aanzoeken van de hand. Zij maakten, ten dien tijde, met *Frankrijk* een overeenkomst, wegens de onzijdigheid der *Oostenrijksche Nederlanden*; welke overeenkomst, in het Jaar 1735, nog voor een Jaar verlengd werd.

De Staaten zuimden niet, den Koning van *Groot-Brittanje* terstond daar van kennis te geeven, welke daar mede niet zeer voldaan scheen. Een weinig laater sloegen de Staaten den Koning voor, om met hen te arbeiden tot bemiddeling en bijlegging der gereezene onlusten; waar toe de Koning zig, na lang aanhouden, liet beweegen.

Sommigen hebben vermoed, dat GEORGE DE II niet wel te vrede was, over het bedingen van de onzijdigheid voor de *Oostenrijksche Nederlanden*, doordien de Staaten zig hier door hielden buiten den oorlog, welken hij, indien zij 'er in gemengd geweest waren, zou hebben aangezien, als een dienstig middel ter bevorderinge van de verheffinge van den Prins VAN ORANJE, die tot hier toe alleenlijk Stadhouder was van drie Gewesten, en nog wel op een bepaalden lastbrief. Na dat het huwelijk van den Prins met de dogter des Konings (1734) voltrokken was, gaf 'er de Koning den Staaten, bij eenen brief, kennis van, die ook door de Staaten beantwoord werd. Bij dit antwoord gaven zij ten duidelijkste te kennen, dat men nog niet gezint was, eenige de minste verandering in den vorm van Regeering te gedoogen. De twisten, die daar na ontstonden, over de vernietiging van 't Markgraafschap van *Veere* en *Vlissingen*, zijn te bekend om 'er hier breedvoerig gewag van te maaken. Nogthans konnen wij niet voorbij, hier te melden, dat de Koning van *Groot-Brittanje*, in den zomer van het Jaar 1736, een keer naar *Hanover* gedaan hebbende, eenen brief zond, inhoudende een verzoek aan de Algemeene Staaten, om de Staaten van *Zeeland* te beweegen, om het Leen van *Vlissingen* en *Veere* niet te vernietigen, schoon het zelve reeds vier Jaaren te vooren geschied was. Hij hield zig daar van onkundig, met oogmerk zeker, om de Staaten van *Zeeland* daar door gelegenheid te geeven tot eene gevoeglijke herstelling van 't geene zij te vooren, ten nadeele des Prinsen van *Oranje*, 's Konings schoonzoon, beslooten hadden.

Op den 30 van de maand October van 't Jaar 1739, verklaarde de Koning van *Groot-Brittanje* aan den Koning van *Spanje* den oorlog, daar van voor reden geevende, „ dat de „ *Spaansche* Kustbewaarders, veele Jaaren herwaards, groote „ geweldenarij gepleegd hadden tegen zijne onderdaanen, hunne Schepen neemende, tegen het regt der volken en der „ geslootene verbonden; dat hij onlangs vergeefsch om vergoeding aangehouden had; dat men eindelijk, in Louwmaand laatstleden, eene overeenkomst getroffen had, waar „ bij de Koning van *Spanje* zig verpligt had, tot de betaling

„ van

„ van zekere fomme, binnen een bepaalden tijd, die reeds „ lang verftreeken was, zonder dat men de beloofde penningen ontvangen had." De Koning van *Spanje* gaf geene bijzondere reden bij zijne oorlogsverklaaring. Hij betuigde alleen, „ dat hij de ongeregelde eifchen van *Groot-Brittanje*, „ bij deszelfs verbreeking van verfcheidene verdragen, en zelfs „ bij de jongfte oorlogsverklaaring, niet langer verdraagen „ kon, en hierom allen handel met de *Engelfchen*, en den in- „ voer van *Engelfche* Waaren, Gewasfen en Stoffen, op het „ ftrengst verbood."

De Staaten der vereenigde Gewesten, dit wel voorzien hebbende, hadden beflooten, in dit geval, tusfchen die beide Mogenheden, zig volkoomen onzijdig te houden, vooral indien *Frankrijk* naliet, de zijde van *Spanje* te kiezen. Zij wezen ook de aanzoeken, door *Engeland* gedaan, van de hand, om daar door te beletten dat de oorlog algemeen werd, voornamelijk ook om het belang van den Koophandel.

In *Engeland* had men zig, zedert eenigen tijd, zo fterk ter Zee toegerust, dat de oorlog tegen *Spanje* zo dra niet verklaard was, of men vond zig in ftaat om de vijandelijkheden te kunnen beginnen, aan verfcheiden Oorden, en vooral in de *Indiën*, die *Spanje* in ftaat ftelden om den oorlog te konnen uithouden, en daar men meende Koning FILIPS met het meeste voordeel te konnen aantasten: zo'als ook gedaan werd; doch de onderneemingen der *Engelfchen* op *Carthagena* en *Cuba* mislukten, uit hoofde van het misverftand, tusfchen de Bevelhebbers te Land en ter Zee.

Maar niets veroorzaakte grooter veranderingen en verdeeldheden in Europa, dan de dood van Keizer KAREL DEN VI, onder de Vorften, die zig verbonden hadden om de Pragmatike Sanctie te handhaven, en anderen, die eene verdeeling in 's Keizers nalaatenfchap wilden bewerken. Hier uit ontftond een felle agtjaarige oorlog. *Groot-Brittanje* en de Staaten beijverden zig voornamelijk om die nalaatenfchap, zo veel mooglijk, in haar geheel te houden. *Groot-Brittanje* was het eerst gereed om de Koninginne van *Hongarijen* in haar wettig regt te handhaven.

Maar het was belemmerd met den oorlog met *Spanje*, en vreesde een vredebreuk met *Frankrijk*. De Staaten, die insgelijks de gevolgen van een openbaaren oorlog schroomden, waren bedagt om de gereezene geschillen, door minlijk verdrag, bij te leggen; waar toe de Koning van *Engeland* mede de hand bood. Dan dit alles, zo als bekend is, was vrugteloos. Terwijl de Koning van *Pruissen* in *Silesien* gevallen was, deeden zig andere Vorsten op, die aanspraak op een en ander gedeelte van 's Keizers nalaatenschap maakten. GEORGE DE II, als Keurvorst van *Hanover*, sloot, in het Jaar 1741, met *Frankrijk* een verdrag van onzijdigheid. Wat aanbelangt den krijg tusschen *Engeland* en *Spanje*, dezelve werd van wederzijde met veel ijvers voortgezet; men ontnam elkander veele Koopvaardijschepen. Van de zijde van *Engeland*, en ook van die van *Spanje*, werd de *Nederlandsche* Scheepvaart ten sterksten benadeeld. Van *Spanje* kreeg men eenige voldoening; doch aan het Hof van *Engeland* waren alle klagten te vergeefsch. Te meer reden had men om daar over onvergenoegd te zijn, dewijl men met dat Rijk op het naauwste verbonden was, en in het Jaar 1674 het bekende verdrag van Zeevaart gesllooten had. De Koning verklaarde wel, in het Jaar 1744, dat men zig, ten opzigte der Ingezeetenen van deezen Staat, zou hebben te gedraagen naar het opgemelde verdrag; dan de schending daar van hield stand, zo lang de oorlog duurde; tot groot nadeel van veele Ingezeetenen.

De Koningin van *Hongarijen*, die langs hoe meer in de engte gebragt werd, liet onophoudelijk bij den Staat aandringen om haar te ondersteunen. *Frankrijk* stelde alle mogelijke middelen te werk, om den Staat de onzijdigheid, in weerwil van de gemaakte verbonden, te doen aanneemen. Koning GEORGE DE II, die tot hier toe met den Staat had gearbeid aan minlijk vergelijk, zond, in de maand April des Jaars 1742, den Graaf VAN STAIRS, als buitengewoon Ambasfadeur, naar den *Haag*, met last om de Staaten over te haalen tot het verleenen van kragtdadigen onderstand aan de Koningin, en hun te ontraaden het sluiten van een verdrag van onzijdigheid. Anderen zogten den Staaten een wantrouwen tegen *Groot-Brittanje* in te boezemen. In de Provintien en Steden was men

het

het op verre na niet eens, wat besluit men moest neemen: of men namelijk de Koningin zou ondersteunen met geld, of met manschap. Zij, wien het geheime oogmerk van het *Engelsche* Hof bekend was, drongen op het laatste, als wel voorziende, dat zulks zoude uitloopen op den oorlog, die van verandering in de gesteldheid der Regeering zou moeten gevolgd worden. Van agteren is ten duidelijksten gebleeken, dat alle de snaaren dus moesten gespannen worden, om den Prins van *Oranje* tot de Stadhouderlijke waardigheid te bevorderen. Terwijl men in de *Nederlanden*, en bijzonder in *Holland*, nog onledig was met beraamen der middelen, om aan de gemaakte Tractaaten te voldoen, en buiten den oorlog te blijven, werden de toerustingen ten oorlog, in *Frankrijk* en *Engeland*, met alle magt doorgezet. Door den invloed der *Engelschgezinde* Cabaal werd hier te Lande, niettegenstaande alle de aanbiedingen van *Frankrijk*, ja zelfs het betoonde misnoegen van dat Hof, beslooten, de Koningin, volgens de gemaakte Tractaaten, te ondersteunen met twintig duizend man. Spoedig werden dezelve naar *Duitschland* gezonden, en kwamen in de maand September van het Jaar 1743 te *Frankfort*; doch zij keerden eerlang naar de *Oostenrijksche Nederlanden* te rug. GEORGE DE II, die zig, in de gemelde maand September, te *Worms* bevond, sloot daar een verdrag met den Koning van *Sardinie*, waar bij de gemaakte overeenkomst van den 1 Februarij des voorigen Jaars bevestigd werd. In dit verdrag weigerden de Staaten te treeden, als oordeelende het ondienstig, ten behoeve van de Koninginne, zig in nog andere verbonden in te laaten, na dat zij reeds, door het verleenen van hulptroepen, getoond hadden, aan de voorheen gemaakte te willen voldoen.

Met het einde van dit Jaar werd *Groot-Brittanje* weder ontrust, door een beraamden aanslag, ten voordeele van den zoon des *Pretendents*. De Staaten draalden geen oogenblik om zijne Majesteit wederom met 6000 man, op de eerste aanvraag, te ondersteunen; welke manschap in de maand April des Jaars 1744 behouden in *Engeland* aanlandde. De Vloot, ten dienste des *Pretendents* in Zee gestooken, werd in de maand Maart door zo een geweldigen storm beloopen, dat

de

de gesmeede aanslag te niete liep. *Frankrijk*, om niet langer bedekt te handelen, verklaarde, op den 30 van de maand *Maart*, openlijk den oorlog aan *Groot-Brittanje*, het welk, weinige dagen daar na, in *Engeland* mede tegen *Frankrijk* geschiedde. Hier door moest de oorlog meer algemeen worden. Van dat oogenblik af aan, zag men in de *Nederlandsche* Gewesten meer en meer aandringen op de bevordering van den Prinse van *Oranje*. Hoewel men het als nog geen tijd oordeelde om openlijk voor den dag te koomen, sloegen, egter, vier van de zeven Gewesten voor, om den Prins aan te stellen tot Generaal van 't voetvolk van den Staat. De Koning van *Engeland*, om den Staat al dieper in den oorlog in te wikkelen, stond 'er op, dat dezelve openlijk met *Frankrijk* zou breeken; doch beide oogmerken mislukten thans. Evenwel volbragt men aan *Groot-Brittanje* dat geene, waar toe men volgens de Traktaaten verpligt was. *Frankrijk*, niet vergenoegd met *Groot-Brittanje* den oorlog aangekondigd te hebben, deed zulks ook aan de Koningin van *Hongarijen*, waar van zijne Majesteit de Staaten deed kennis geeven. Het groote oogmerk van dien oorlog was, met voegzaamheid de wapenen van *Frankrijk* in de *Oostenrijksche Nederlanden* te kunnen overbrengen. Hier van ontdekte men ras de gevolgen: want, zonder dat 'er eenige agt geslaagen werd op de voorstellen, door een buitengewoon gezantschap aan het *Fransche* Hof gedaan, openden de *Franschen* den veldtogt in *Vlaanderen*, en namen alles weg, waar zij voor kwamen. De Staaten, nu te verre in het gevaar gesleept zijnde, ondersteunden de Koningin met nog 20,000 man, terwijl *Engeland* zorge droeg dat de gemoederen hier te Lande tegen *Frankrijk* te zeer verhit werden, om aan eenige voorslagen tot onzijdigheid gehoor te willen geeven.

In dat zelve Jaar 1744 deed de Koning van *Groot-Brittanje*, als Hertog van *Brunswijk Lunenburg*, op den Rijksdag te *Frankfort* beweeren, „ dat hij, uit hoofde van een „ verdrag van Erf-Broederschap, tusschen zijnen voorzaat „ ERNST AUGUSTUS en CHRISTIAAN EVERHARD, Vorst van „ *Oost-Friesland*, in het Jaar 1691, en dus vóór het ver„ drag, tusschen Keizer LEOPOLD en het Huis van *Branden*-

„ *burg*

„ *burg* gesloten, vóór alle anderen geregtigd was tot het „ Vorstendom *Oost-Friesland.*" Ten zelven tijde werd, uit zijnen naame, verzogt, „ dat de stem van *Oost-Friesland* „ niet gereekend mogt worden op de Rijksvergaderingen, zo „ lang het geschil, over het regt van dit Vorstendom, nog „ niet beslist was." Doch het Hof van *Berlijn* gaf eerlang een geschrift uit, waar in de zaak gantsch anders beweerd werd.

Op den 8 van de maand Januarij van het Jaar 1745 werd te *Warschouw* het bekende viervoudig verbond, tusschen *Groot-Brittanje*, de Koningin van *Hongarijen*, den Keurvorst van *Saxen* en de Staaten gesloten.

Sints *Frankrijk* en *Groot-Brittanje* elkander den oorlog verklaard hadden, viel 'er, in geruimen tijd, niets vijandelijks voor, als het neemen van eenige Koopvaardijschepen. Dan, in dit Jaar 1745 begaf zig de zoon des *Pretendents* in *Frankrijk* te scheep, met oogmerk om heimelijk in *Schotland* aan Land te treeden, en zig aldaar aan het hoofd der oproerigen te stellen. Het Hof van *Londen*, berigt van zijn vertrek gekreegen hebbende, beloofde 30,000 ponden sterlings, aan eenen ieder, die hem in handen van het Geregt wist te leeveren. De Staaten van nieuws om onderstand verzogt zijnde, werden de gewoone hulptroepen terstond toegestaan. De Abt DE LA VILLE gaf zig veel moeite om het inscheepen te beletten. Hij beweerde dat deeze troepen, in *Doornik* en in andere Steden der *Nederlanden*, welke in dit Jaar aan *Frankrijk* waren overgegaan, hebbende geleegen, zig verbonden hadden, tot den eersten van Louwmaand des Jaars 1747, niet tegen *Frankrijk* of deszelfs Bondgenooten te zullen dienen. Doch alzo LODEWYK DE XV nog niet openlijk verklaard had, dat hij den zoon des *Pretendents* voor zijnen Bondgenoot hield, antwoordde men den Abt DE LA VILLE, dat de *Staatsche* troepen, naar *Engeland* geschikt, in geene vreemde soldij zouden overgaan, en alleen tegen de wederspannelingen gebruikt worden. Wat laater, egter, besloot men, op een nieuw vertoog van den Abt, waar bij hij beweerde, dat de bezettingen zig verpligt hadden, om geen den minsten Krijgsdienst te zullen doen, den Koning van *Frankrijk* genoegen

te

te geeven, en geene troepen te zenden, die, volgens de verdragen, in zekeren tijd niet mogten dienen tegen *Frankrijk*. De *Staatsche* hulptroepen, staande onder bevel van Graave MAURITS VAN NASSAU, midlerwijl in *Engeland* zijnde aangekoomen, floegen zig neder te *Newcastle*, daar zij geland waren. De oudste zoon des *Pretendents*, KAREL EDUARD, was, intusschen, aan 't hoofd van een hoop *Bergschotten*, getrokken naar *Edenburg*, daar men hem terstond de Poorten geopend, en zijnen vader voor Koning had uitgeroepen. Onderweg had hij zig van verscheiden opene Steden meester gemaakt. De Generaal JOAN COPE, die over eenige Koningiijke manschap gebood, den wederspannelingen te gemoet getrokken zijnde, werd door hen aangetast en op de vlugt gedreeven. De *Pretendent* ontving eerlang eenige manschap en Krijgsbehoeften tot onderstand, die te *Duinkerken* waren ingescheept. Doch 's Konings Leger, dat uit vijf duizend man bestond, naar *Schotland* opgetrokken zijnde, verstrooide den hoop der weerspannelingen, en doodde 'er veelen. *Edenburg* onderwierp zig wederom aan den Koning. De oudste zoon des *Pretendents*, naar *Walles* wijkende, werd bij *Clifton* aangetast en geheel verslagen; doch hij redde zig door middel van de vlugt. En hier mede werd de opstand gedempt.

Met reden zou men hebben mogen verwagten, dat *Engeland*, den dienst, door de *Nederlanders* aan dat Rijk beweezen, zou erkend hebben. Integendeel gingen de *Engelschen* voort, door hunne Kapers, onder allerleie voorwendzels, onze Koopvaardijschepen te doen aanhouden, en de goederen en Schepen verbeurd verklaaren. Ook belemmerden de *Spaansche* Kustbewaarders den handel op de *West Indien* geweldiglijk. De schade, door de *Spaanschen* en *Engelschen*, geduurende deeze onlusten, den *Hollanderen* ter Zee toegebragt, werd, door die van *Haarlem* en *Amsterdam*, die het meest geleeden hadden, op tien millioenen guldens begroot. De *Engelschen* inmiddels voortgaande, om *Frankrijk* in *Noord-America* allen mooglijken nadeel toe te brengen, veroverden in dit Jaar *Kaap-Breton*, 't welk gerekend werd, de nadeelen, door de Koningin van *Hongarijen*

en

en derzelver Bondgenooten, in deezen veldtogt in de *Nederlanden* geleeden, rijklijk te vergoeden.

Daarentegen veroverden de *Franschen* in de *Oostenrijksche Nederlanden*, de eene Stad voor en de andere na; waar door de Staat langs hoe meer in gevaar gebragt werd. Trouwens, dit moest, volgens het Plan van *Engeland*, geschieden, om den Prins van *Oranje* te doen bevorderd worden tot de waardigheden, hem door *Engeland* en de Inlandsche Prinsgezinde Cabaal toegedagt, waar van *Neerland*, onder het bestier van deszelfs ontaarten zoon, thans de bittere en wrange vrugten smaakt. Met den aanvang van het Jaar 1746 hield men eene bijeenkomst tusschen de *Fransche*, *Engelsche* en *Staatsche* Gevolmagtigden; dan deeze moest vrugteloos scheiden, alzo de *Engelschen* duidelijk toonden (in gevolge van het gemaakt ontwerp) den vrede niet te begeeren. Hierom werd dan ook wederom de veldtogt geopend, doch even nadeelig als de voorgaande voortgezet. Groote hoope schepte men, intusschen, uit het verbond, tusschen de Hoven van *Petersburg* en *Weenen*; doch het is bekend, dat de gevolgen daar van ook zeer weinig vrugt aanbragten.

De onderhandelingen te *Breda*, die, volgens 't geen wij zo even zeiden, vrugteloos moesten afloopen, werden door de *Engelschen* gestremd, doordien zij begeerden dat de Gevolmagtigden van de Hoven van *Weenen* en *Turin* daar bij zoude worden toegelaaten. Van wegen de verdeeldheid der Staatsleden, was het onzen Staat ondoenlijk, zig in eene afzonderlijke handeling met *Frankrijk* in te laaten. Hierom gingen de *Franschen* voort met den gedreigden inval in 't Land van *Kadzand*, in het noodlottig Jaar 1747, 't welk men te regt mag noemen het tweede Moordjaar der *Nederlandsche* vrijheid.

Zeer listig wisten van dien inval zig de slaaven van het Huis van *Oranje* te bedienen, zo als wij, bij nader gelegenheid, breeder zullen melden. Nog al hoopte men op den bijstand van *Rusland*, in 't bijzonder na dat *Groot-Brittanje* met dat Hof, op den 12 van de maand Junij, een verdrag gesloten had; doch de hulpe, daar bij beloofd, verscheen niet, dan toen men dezelve niet meer nodig had.

Na

Na het afbreeken der onderhandelingen te *Breda*, werd, op den 8 Januarij van het Jaar 1748, tusschen de Keizerin, *Groot-Brittanje*, den Koning van *Sardinie* en de Staaten, eene overeenkomst geslooten, waar bij die Mogendheden zig onderling verbonden om twee honderd tweeënnegentig duizend man in het veld te brengen in de *Nederlanden*. De Keizerin Koningin beloofde daar toe 60,000, de Koning van *Engeland* en de Staaten ieder 60,000 man te zullen leeveren; de 37500 man *Russische* troepen, die tegen de Lente verwagt wierden, doch met loode schoenen aan marcheerden, zouden daar onder begreepen zijn. Doch na dat het oogmerk van *Engeland* en der Prinsgezinde partij genoegzaam volvoerd was, werd de vredehandeling te *Aaken* aangevangen, en enkel om den schijn de veldtogt geopend.

Na het sluiten van den *Akenschen* vrede werd een overeenkomst getroffen, tusschen de Koningen van *Spanje* en *Groot-Brittanje*, waar bij het Hof van *Madrid* afstond van 't *Assiento verdrag*. George de II en de Staaten handelden daarenboven met de Hoven van *Dresden* en *Munchen*, over verdragen van onderstand, strekkende om deeze Hoven nader aan hun belang te verbinden, dan zij geduurende den jongsten oorlog geweest waren. Diergelijk een verdrag werd geslooten met den Koning van *Poolen* en den Keurvorst van *Saxen*.

In het nabuurig *Engeland* had men, reeds in 't Jaar 1749, een ontwerp gemaakt tot het oprigten van eene nieuwe Maatschappij van Haringvaart, die, zo als sommigen vreesden, geschikt was om de Haringvisscherij deezer Landen merkelijke afbreuk te doen. Het Parlement had zedert aan zulk eene Maatschappije, de Maatschappij der vrije *Britsche* visscherij genoemd, en welker hoofdsom op vijfmaal honderd duizend ponden sterlings begroot werd, Octrooi verleend, in het Jaar 1751, voor den tijd van eenentwintig Jaaren; en dit Octrooi was door den Koning bekragtigd. Dan hier te Lande werden middelen beraamd, ter voorkominge dat de Haringvaart daar door geen nadeel leed.

De Heer d'Ayrolles, sints eenigen tijd, met de zaaken van het *Britsche* Hof bij deezen Staat belast, doch in de maand Januarij van het Jaar 1752, van den Koning zijnen meester, be-

bevel ontvangen hebbende, om te *Brussel* de belangen van dat Hof waar te neemen, had, vóór zijn vertrek, twee Memoriën aan de Staaten Generaal overgeleverd. In de eerste betuigde die Minister aan H. H. Mog. het genoegen van den Koning zijnen meester, over de straffe, die te *Batavia* geoeffend was, aan de geenen, welke, twee jaaren te vooren, den wreeden moord aan het volk van twee *Chineesche* Schepen, die op de kust van *Sumatra* handel dreeven en met paspoorten van den Gouverneur van *Bengale* voorzien waren, gepleegd hadden. In de tweede Memorie nam hij afscheid van H. H. Mog. Op den 5 van de maand Junij van dat zelve Jaar deed de Koning den jongen Stadhouder, toen *Neerlands* lieveling, als Ridder van den *Kousseband* aanstellen; in 's Konings naam werd deeze plegtigheid verrigt door den Riddet JORKE.

Op bevel van H. H. Mog. werd, in de maand Maart des Jaars 1753, door den Heer HOP, Extraordinaris Envoié van den Staat te *Londen*, eene Memorie overhandigt aan zijner Majesteits eerste Secretarisfen van Staat, inhoudende, dat drie *Hollandsche* Schepen, genaamd *Groenlandia*, de *Brüinvisch*, en de Juffr. *Eleonora*, in den beginne van het voorgaande Jaar, op den *Groenlandschen* Walvischvangst uitgezonden, den 21 Augustus aldaar in 't ijs vast geraakt zijnde, de manschap daar van naar *Holland* was te rug gekeerd, in het Schip van den Kommandeur HARMSE, na dat alvorens de drie gemelde Schepen, zo veel mooglijk, aan hunne ankers waren vastgelegd, in hope van dezelve weder te zullen vinden, bij hunne terugkomst in *Groenland* in deezen Jaare; dat thans bevel gegeeven was tot het uitrusten van drie andere Schepen, om de gemelde agtergelaatene Schepen op te zoeken; doch dat de Eigenaars en Reeders van dezelve, bedugt zijnde, dat die Schepen genoomen en weggevoerd zouden worden door persoonen, die daar op geen regt hebben, dierhalven zig aan H. H. Mog. hadden vervoegd, met verzoek dat aan een iegelijk mogt worden verboodeн, zig met de gemelde Schepen en derzelver ladingen te bemoeien, uitgezondert de zodanigen, die daar toe gemagtigd zouden worden; Dat de Staaten Generaal diensvolgens de nodige bevelen ten dien einde hebbende doen uitvaardigen, thans door hunnen Extraordi-

dinaris Envoié op 't ernstigst verzogten, dat ook dergelijke orders mogten worden gegeeven, met betrekking tot de Onderdaanen van zijne *Groot-Brittannische* Majesteit. Deeze Memorie, in eene groote vergadering te *St. James*, den 7 Maart, aan den Koning overhandigd en in overweeging genoomen zijnde, beval de Koning, op het Advis van deszelfs Geheimen Raad, dat niemand zijner Onderdaanen zig met gemelde Schepen op eenigerhande wijze zou mogen bemoeien, buiten toestemming van de Eigenaaren, of van die geenen, die daar toe gemagtigd zouden zijn.

Kort na dat de vrede, in den Jaare 1748, te *Aken* tusschen de oorlogende Mogendheden, en dus ook tusschen *Frankrijk* en *Groot-Brittanje*, gesloten was, reezen 'er wederom nieuwe geschillen, over derzelver wederzijdsche bezittingen in *Noord-America*, die, van tijd tot tijd heviger geworden zijnde, in het begin des Jaars 1756 tot eenen openbaaren oorlog dreigden uit te bersten. Bij die gelegenheid werden, zo wel van de zijde van *Frankrijk*, als van die van *Groot-Brittanje* bij de Staaten Generaal aanzoeken gedaan wierden, van welke wij hier kortlijk verslag moeten doen. Van de zijde des Konings van *Frankrijk* werden, door den Graaf D'AFRY, buitengewoon Gezant van dat Hof, als ook door den Marquis DE BONAC, gewoon Ambassadeur, met H. H. Mog. verscheidene Conferentien gehouden, en onder anderen op den 9 van de maand Februarij; waar in de eerstgenoemde Staatsman, uit naam van den Koning zijnen meester, tragte te onderstaan, welke partij H. H. Mog. zouden kiezen, in gevalle de geschillen, tusschen de twee bovengemelde Mogendheden, tot eenen openbaaren oorlog mogten koomen. De Staaten gaven daar op tot antwoord, „ dat zij met veel smerte „ de oneenigheden, tusschen *Frankrijk* en *Engeland* ont- „ staan, bemerkten, en wenschten dat dezelven in der minne „ mogten bijgelegd worden. Dat het zeer verre van hun „ was, zig in den oorlog te willen begeeven, wegens eene „ zaak, die hun in 't minst niet aan ging, en tot welke zij „ gantsch geen verbintenis hebben. Alzo zij de waarde der „ vriendschap en genegenheid van zijne Allerchristelijkste „ Majesteit jegens H. H. kenden, zo wenschten zij met de „ uiterste poogingen, op allerlei wijze, derzelver aanhouding

„ te

„ te zoeken, in zo verre de onafhanglijkheid en eere der Re-
„ publiek zulks maar eenigzints kon toelaaten. En in gevolge
„ deezer verklaaringe vleiden zig H. H. Mog., dat het gebied
„ zo wel der Vereenigde als der *Oostenrijksche Nederlanden*,
„ welke laatsten hun tot één Barriere dienen, van alle drei-
„ gingen en aanvallen bevrijd mogen blijven. Zij hoopten ver-
„ der, dat zijne Majesteit hun daar van verzekering zoude
„ geeven, en den oorlog in het Rijk van *Groot-Brittanje*
„ niet zoude overbrengen, alzo dit een omstandigheid zoude
„ zijn, die de Republiek in verscheidene opzigten zoude raa-
„ ken."

Den 13 van die zelve maand gaf de Ridder JORKE, Afgezant van den Koning GEORGE DEN II, in *'s Hage*, aan H. H. Mog. een Memorie over, in welker slot hij verzogt om den bijstand van 6000 man, die de Staat, in zekere gevallen, verpligt was aan *Engeland* te leveren, en waar toe de Schepen, die dezelve naar dat Rijk zouden overvoeren, wel haast in *Helvoetsluis* kwamen. Dan, eer H. H. Mog. zig in staat bevonden om op dien eisch iets te besluiten, leverde, daags daar aan, de Graaf D'AFRY eene Memorie over, waar bij dezelve het verleenen van dien bijstand den Staaten ten sterksten ontraaden; en met een eene nader verklaaring eischte, wat partij de Staaten kiezen zouden. Nog in die zelfde maand gaf de Ambassadeur JORKE aan de Vrouwe Gouvernante te kennen, last te hebben om voor het tegenwoordige geen naderen eisch te doen bij de Staaten tot het leveren der zes duizend man. Ook zag men binnen kort, de Schepen, die te *Helvoet* geleegen hadden, uit die haven vertrekken. De Staaten bedankten den Koning voor dit gedrag; en, tot een blijk van de agting, die zij voor zijne Majesteit hadden, gaven zij aan deszelfs Ambassadeur Copie van het antwoord, aan den Graaf D'AFRY ter hand gesteld.

Inmiddels groeiden de onlusten tusschen de twistende Mogendheden. In de maand Maij reezen dezelve tot die hoogte, dat aan de zijde van *Groot-Brittanjen*, op den 17 dier maand, aan *Frankrijk*, met de gewoone plegtigheden, de oorlog openlijk verklaard werd; op den 16 van de volgende maand geschiedde dit aan de zijde van *Frankrijk*. Onder het Art. van AMSTERDAM hebben wij reeds doen zien, hoe meesterlijk

de Staaten der Vereenigde *Nederlanden* in dien twist de onzijdigheid hebben weten te bewaaren; als mede, hoe schandelijk de *Nederlandsche* Zeevaart, door de *Engelsche* Rovers, benadeeld wierd; wijders, van hoe weinig vrugt alle de vertoogen der Kooplieden aan de Vrouwe Gouvernante waren, die op niets anders drong, dan op de vermeerdering der Landmagt, waar toe de Staaten, om gewigtige redenen, niet konden of wilden besluiten.

In de maand Augustus deed de Ridder JORKE, uit naam van zijnen meester, een naderen eisch, op onderstand in Land- en Zeemagt, volgens het Tractaat van het Jaar 1678.

De Steden *Oostende* en *Nieuwpoort*, in het laatst van de maand Julij 1757, met *Fransche* troepen bezet zijnde, in gevolge van een overkomst tusschen de Hoven van *Weenen* en *Versailles*, gaf de Ambassadeur van den Koning van *Engeland*, op den 28 van de maand November, aan H. H. Mog. eene Memorie over, waar in zijne Majesteit deszelfs bezwaaren daar over aan den dag leide. Dan de handelwijze der *Engelschen* was te schreeuwende ten nadeele van den Koophandel, dan dat men hun iets ten wille konde zijn. Volgens Resolutie van H. H Mog. werd aan zijne Majesteit, op den 13 van de maand Januarij van het Jaar 1759, per Missive kennis gegeeven en gecondoleerd, wegens het overlijden van haare Koninglijke Hoogheid, dogter des Konings, en dezelve aangesteld tot een der toeziende Voogden over de nagelaaten kinderen, WILLEM en CAROLINA.

De onderhandelingen Hunner H. Mog. met den Ridder JORKE, nopens het berooven, opbrengen en verbeurd verklaaren der *Nederlandsche* Schepen, waar omtrent gemelde Ambassadeur meermaal Memorien had ingeleverd, en allerhande projecten waren beraamd, tot hier toe van geen nut geweest zijnde, werd door denzelven, in de maand Februarij van dit Jaar, een nadere Memorie en Contra-Project overhandigd, 't welk van even weinig gevolg was. Op het gemelde Art. van AMSTERDAM hebben wij gezien, wat door de Kooplieden daar tegen werd ingebragt; als ook, van hoe weinig vrugt het buitengewoon Gezantschap derwaarts was. Het ontbrak den *Engelschen* niet aan gezogte bezwaaren, zo over het verzenden van oorlogsbehoef-

hoeften aan *Frankrijk*, als over het voorgevallene in *Bengale*. Op gelijken voet stonden de zaaken, tot aan den dood des Konings, die voorviel in het Jaar 1761. Zijne Majesteit werd opgevolgd door deszelfs kleinzoon, GEORGE DEN III, van welken wij, voor zo veel aangaat de zaaken der *Nederlanden*, onder het meergemelde Art. van AMSTERDAM, en bijzonder betrekkelijk tot den oorlog met denzelven, omstandig gesprooken hebben, gelijk ook in het Derde Deel van onze AMSTERDAMSCHE JAARBOEKEN, waar heen wij den Leezer te rug wijzen.

GEORGIUS VAN EGMOND; zie EGMOND. (GEORG VAN)

GEPIDEN. Deeze waren, volgens het getuigen is van JORNANDUS, een bijzonder soort van *Gothen*. In de V of VI Eeuw hebben zij zig in *Dacie* of *Zevenbergen* en in *Pannonnie* of *Hongarijen* neder geslagen.

GERARD, Graaf van *Gelder*; zie NASSAU. (GERARD VAN)

GEERARD of GERARD VAN VELZEN; zie VELZEN. (GERARD VAN)

GERARDUS, een Leeraar onder de Hervormden; die, met toestemming van den Graave van *Kuilenburg*, allereerst eenen aanvang maakte met openlijk te prediken.

Zie BRANDT, *Hist. der Reformatie.*

GERBRANDA, een der Hofsteden, in den omtrek van het *Friesche* Dorp *Oosterwierum*, in de Grietenij *Baarderadeel*.

GERBRANDA. (EDO) Hij was afkomstig uit een Adelijk Geslagt in *Friesland*, waar van, in het Jaar 1496, leefde eene DOUWE GERBRANDA, Heerschip te *Harlingen*. Men meent dat deeze EDO de zoon was van eenen DOUWE. Deeze EDO, die geene kinderen naliet bij zijn Huisvrouw JETS of EETS

DOUMA, was een van die geene, welke door ALBA werden ingedaagd om zig te *Antwerpen* ter verantwoording te stellen. Dan hij geen lust hebbende om zijn leeven en vrijheid in handen van dien tiran te stellen, vlugtte buitenslands, en stierf in ballingschap. Zijne Weduwe hertrouwde daar na met SYDS MECKEMA.

Te WATER, *Verbondschrift der Edelen*, bl. 412.

GEREFORMEERDEN; een naam, welken onze voorvaderen, die zig, ten koste van goed en leeven, tegen de dwaalingen der *Roomsche* Kerke verzetteden, hebben aangenomen. Zij maakten zig openbaar bekend in het Jaar 1565, wanneer zij, bestempeld met den bijnaam van *Kalvinisten*, het waagden, hunne Geloofsbelijdenisse openlijk in het ligt te geeven. Zij werd verzeld van een brief aan den Koning, waar in zij verklaarden, dat zij wel honderd duizend sterk zijnde, zig, egter, stil hielden en 's Lands lasten nevens anderen droegen; 't welk, zeiden zij, toonde, dat zij geen oproer in den zin hadden. Doch het begrooten van dit getal werd hun tot misdaad aangeduid, en als eene bedreiging beschouwd. Ten Hove, niettegenstaande de verzekering, die ORANJE en EGMOND daar van gaven, werd aan de meenigte van hun geen geloof geslagen. Toen zij, in het volgende Jaar, met bidden en smeeken niets konden verwinnen, en gestaag in hunne Godsdienstoeffening gestoord werden, beslooten zij dezelve gewapend bij te woonen. Allereerst geschiedde dit buiten *Antwerpen*, en daar na in *Holland*, zo als wij, op bijzondere Artikelen, en bijzonder dat op van AMSTERDAM, reeds gezien hebben. Zij, die de Leere van LUTHER en KALVYN volgden, verzogten, in dat zelve Jaar, schriftelijk den bijstand der zaamverbondene Edelen. Het ging tamelijk wel, zo lang ORANJE zig in *Antwerpen* bevond; doch hij was niet vertrokken, of de beroerten ontstonden op nieuw. De *Gereformeerden* hadden aldaar een verzoek overgeleverd aan den Graave VAN HOOGSTRAATEN, aan den Koning gerigt, waar bij zij aanbooden dertig tonnen gouds, indien men hun vrijheid van Godsdienst wilde toe-

toeftaan. Dit verzoekfchrift was in veele Steden in de *Nederlanden* geteekend, en aan de Wethouders overgeleverd, om derzelver voorfpraak daar op ten Hove te verzoeken. Zelfs las men 'er onder de naamen van veele *Onroomfchen*, Edelen en Gemeenen, onder anderen van JOSUA VAN ALVERINGEN, Heer van *Hofweegen*, voor vijf honderd kroonen, en van MAXIMILIAAN VAN BLOIS, gezegd DE KOK, voor vier honderd kroonen. Uit de Sententien van ALBA blijkt, hoe dit aanbod almede voor een hoofdmisdaad gereekend wierd. Ook is het bekend, dat naar maate de vervolging ftrenger woedde, de aanwas grooter werd. Reeds in het volgende Jaar werd hun getal in *Amfteldam* op meer dan 1000 begroot, en naar gelange van de bewooners dier Stad waren zij hier nog verre de minften, in vergelijking van andere Steden. Wenfchelijk ware het geweest, dat de *Lutherfchen* en *Gereformeerden* zig te zaamen hadden konnen of willen vereenigen; doch drie of vier Leeraars der *Gereformeerden*, aan welke de zaak hing, wilden niets toegeeven. Geweldig fpeet dit WILLEM DEN I; en, egter, hoe groot ook zijn gezag ware, kon hij die mannen tot geen reden brengen. Allereerst nam het getal der *Gereformeerden* toe in de *Roomfche Nederlanden*; doch hun verzoek om vrijheid van Godsdienstoeffening aldaar was mede vrugteloos. Zij waren in een onverzoenlijken haat geraakt, door de fchenddaad der beeldftorming, zo als wij op 't Art. daar van hebben aangetoond. Op bijzondere Artikelen van perfoonen en plaatzen, is reeds van de vervolging, die zij verduuren moesten, omftandig gefproken. Vergeefsch boden zij zig, in het Jaar 1582, den Hertog VAN ANJOU te *Antwerpen* aan, alwaar de *Roomschgezinden* verre den voorrang hadden en behielden, niettegenftaande de Godsdienst der *Gereformeerden* in de *Nederlanden* reeds de heerfchende was. Geen kleinen afbreuk leeden zij door de omwenteling, die in *Frankrijk*, in 't Jaar 1572, had plaats gehad. De twisten, tusfchen de *Gereformeerden* en *Lutherfchen*, en de zulke, die zig naderhand *Remonftranten* noemden, zullen op die beide Artikelen vermeld worden. Om, egter, van hunne waare gevoelens overtuigd te zijn, doen wij hier volgen een affchrift van hunnen fmeekbrief, aan den wreeden FILIPS gezonden, zijnde van deezen inhoud.

Sendbrief in Forme van Supplicatie, aen de Coninckliicke Majesteyt van Spaengien: van wegen des Princen van Oraengien, der Staten van Hollandt ende Zeelandt, midtsgaders alle andere zijne getrouwe Ondersaten van dese Nederlanden, die haer van des Hertoghen van Alba, ende der Spaegniaerden tyrannie ende ghewelt, teghen alle recht, verdrucket ende vervolghet vinden. Aenwijsende den rechten oorspronck van alle teghenwoordige beroerten in dese Landen, om daer inne by zijne Coninclijcke Majesteyt voorsien te moghen werden, zaamgesteld door Franciscus Balduinus.

Ghenadichste Heere.

Uwe onderdanighe ende bedruckte Ondersaten deser Nederlanden, soo menichmael als zy by haer selven overleyt ende bedacht hebben, die aengheborene goedertierenheydt, ende goede Vaderlicke ghenegentheyt, die uwe Majesteyt tot dese hare Erff-landen ende alle Inwoonders der selven, vanden tijt aen dat uwe Majesteyt die heerschappie ende regeringe der selver van God Almachtich ontfinck, altijts ende geduerichlick heeft bewesen. Alfo menichmael hebben zy eene vaste ende gewisse hopeninge, ende ongetwijffelt vertrouwen gehadt, als dat uwe Ma. soo wt hare dagelicxsche claghen ende karmen, als wt het medelijdissche aengheven ende verthoonen van sommige Vorsten ende Potentaten inde Christenheyt, soude haer hebben genadichlick laten onderrichten van onse jammerlicke ende ellendige onderdruckinghe, daer wy, overmidts de groote ende overdragelicke gewelden, moetwil, ende Godtloose regeringe des Hertogen van Alba, in gecomen zijn. Ende mede

met een barmhertich ende Vaderlicke ooge hebben aengesien, die erbarmelicke verwoestinge ende verderffenisse, daer dese uwe Erfnederlanden, die uwe Majesteyt, ende uwe Majesteyts Voorvaderen, altijts soo groote ende ghetrouwe diensten bewesen hebben, door desselven Hertogen van Alba onmenschelicke wreetheyt ende verwoede tyrannie, in gevallen zijn.

Niet twijffelende, of het soude uwe Ma. grootelicx verdroten hebben, dat hy onder het dexsel van de Roomsche Religie voor te staen, ende onder den Naem van uwe Ma. hem aldus vervoordert alle de Rechten ende Privilegien des Lants (die uwe Ma. ende zijne Voorsaten, hoochloflicker ghedachtenisse, besworen hebben) te niet te maken, ende als met voeten te vertreden: Vervolgende uwe getrouwe Ondersaten in lijf ende goet, ende verwoestende het gantsche Lant, niet anders dan of hij hem voor een openbaer vyant van uwe Ma. ende uwer Majesteyts Ondersaten hadde weggegeven.

Ende derhalven hebben sy altijts met een hertgrondelic verlangen gewacht, dat uwe Ma. sulcx willende niet langer ghedoogen, soude met goede bequame middelen hebben voorsien, tot bewarenisse vanden Landen, ende verlossinge van uwe arme bedructe Ondersaten. Nemende daerinne voor oogen den schuldigen plicht eenes Conincx, die van Godt Almachtich, den grooten Coninck aller Coningen ghestelt wesende, tot een Stadthouder zijner gerechticheyt, ende een Harder ende Vader des volcx, twelcke hem onderworpen is, dat selve van alle onrecht ende ghewelt behoort te bevrijden ende te beschutten, ende mede indachtig wesende der menichfuldige getrouwe diensten, die uwe voornoemde Landen ende Ondersaten t'allen tijden den Voorsaten uwer Majesteydt, ende uwe Majesteyt, selve met alle gewillicheyt ende trouhertícheyt bewesen hebben.

Maer alsoo zy nu tot haer uterste verdriet genoech bemercken, dat alle haer voorgaende Supplicatien als in den wint geslagen zijn, ende dat oock der ander Vorsten ende Potentaten vertooch, geen vrucht en heeft connen schaffen, ofte hen eenige vertroostinghe by brenghen, ende zij nochtans in hare conscientien vast versekert, dat uwe Ma. gheene

redelicke oorsaecke en heeft, om door ongunst ende ongenade, hen selven van haer arme ende bedruckte Ondersaten also af te keeren, ende te vervreemden, soo vermoeden sy genoech alsulcx ontwijfelick te gheschieden, door den arghelist ende het quade aengeven van sommighe, die gheen acht nemende op den dienst van uwe Ma. maer alleenlick op haer eygen lusten ende begeerlickheden altijts ghearbeyt hebben, om dese uwe Landen in uwer Majesteyts onghenade te brenghen.

Het welcke zy van menighen tijt herwaerts ghenoech openlick ende ongheveynsdelick hebben gepoocht ende ghearbeyt, niet alleen belettende dat onse ootmoedighe Supplicatien ende ghetrouwe waerschouwingen tot uwer Majesteyts ooren niet en souden moghen comen, maer oock de selve met al t'ghene in deze uwe Landen conde gheschieden, ten archsten duydende, ende by uwe Majesteyt verkeerdelick aenbrengende, om also den standt vanden Lande in oneenicheyt, ende tot beroerte gebracht hebbende, de selve onder uwe name met gewelt te mogen overvallen, ende alsdan met uwer Ondersaten goet ende bloet haren moet te moghen coelen, ende haer begeerlijcheyt ende giericheyt te versaden.

Dit is, O aldergenadichste Coninck, het ghene dat uwe voorgenoemde Ondersaten met grooten rechte gheacht ende ghehouden hebben (alsoo zy noch doen) voor den aldergrootsten ende wtersten iammer ende ellende die hen soude connen wedervaren, als dat zy mercken dat hen ooc den wech des clagens tot hare wettelieke ende natuerlicke Overicheyt, die sy tot eenen toevlucht in haren wtersten noot van Got ontfangen hadden, als namelick, uwe Majesteyt, overmits de groote onbillicheyt haerder vyanden ende misgonners alsoo besloten was, dat selve oock het ghene datmen den onredelicken beesten ende wilden dieren ghenoech pleecht te gonnen, als namelick, haren noot ende kommer te beclaghen, hen met verscheyde boose prncktijcken, ende met eene onmenschelicke wreetheydt werde verboden ende gantschelicken ontnomen.

Daerom hoe wel zy eenen tijt lanck by haer selven besloten ende gheresolveert hadden, met ghedult ende lanckmoedic-

dicheyt den dach te verwachten, dat uwe Majesteydt eenmael selve soude haer oogen ende ooren opghedaen hebben, om te sien ende te hooren, 't ghene zy door haerder voorghenoemder misgunners bitteren haet ende nijdt te sien ende te hooren, verhindert werde. Nochtans aenmerckende nu ten laetsten, dat hare verdruckinghe hoe langher hoe swaerder ende onverdragelicker wort, ende niet alleenlick tot heure schade ende verderf is reyckende, maer ooc uwe Majesteyts Erflanden die voortijts in alle voorspoedicheyt waren florerende, tot eenen wtersten verderf ende onderganck brenghet: Soo en connen zy niet nalaten, van weghen der ghetrouwicheyt, die zy totter doot toe begheeren uwe Ma. ende haren Vaderlande te betooghen, wederom op een nieuws, met dit Schrift uwe Ma. te verwillighen als dat hare eenighe begheerte is, te volherden inde rechte ghehoorsaemheyt ende dienst van van uwer Ma. biddende dat uwe Ma. die waerachtighe oorsake van de desolatie zijner Landen, by wien ende hoe dit toecomende is, wil verstaen: Ende also, achtervolghende uwe aengeborene goedertierenheyt, ende doende t'officie van eenen waerachtighen Coninck, die gherechticheyt voorstaen, ende uwe Landen van dusdanich ghewelt ende oppressie verlossen.

Al vooren versoecken wy seer ootmoedelick uwe Ma. indachtich te wesen, ende te considereren dat dese uwe Landen, wesende eertijts onder verscheyden Landtsheeren, naemaels by Huwelicke voorwaerden ende onderlinge tracktaten, ende also by recht van wettelicke successie ende conventien onder een hooft des huys van Boergoengien ghecomen zijn, ende daer naer oock by middel van Huwelicken metten hoochloffelicken huyse van Oostenrijcke ende ten laetsten metten grootmachtighen Coninckrijck van Spaegnien gheallieert.

Doch altijts by wtghedruckte bespreke ende voorwaerde, dat de selve Landen, ende elcke Provintie bysonder, soude blijven ende onderhouden werden, in zijn eygen Policien, Rechten ende Vrijheden, daer in zy van allen ouden hercomen waren: Sonder dat den eenen Lande oft Rijcke soude toecomen eenich recht van heerschappie over het ander, om t'sel-

t'selve eenichsins afhandich te maken van zijn Rechten en Vryheden, maer souden onder elkanderen verbonden zijn in eendrachticheyt ende gelijcken graet, onder eenen Prince en hooft, als vele kinderen eenen Vader hebben, om alsoo gh. samendelick de hoocheyt van haren Prince, ende het welvaren vanden Lande, teghen den vreemdelinghen ende wterlijck gheweit, voorghestaen ende beschut te werden.

Ghelijckerwijs oock de Prince vanden Lande, om als een Vader zijn liefde ende affectie te bewijsen teghen een yedel ghelijckelick, hem te zijner aencoemste ende inhuldinghe met eenen solemnelen Eedt verplicht, ende belooft elck Landt by sonder, dat hy dat regheren ende bewaren sal, in hare Rechten ende Vrijheden, sonder te ghedooghen dat die eenichsins ingebroken oft vermindert sullen werden: ofte dat die eene Provintie over die andere eenighe heerschappie ofte dominatie sal moghen voeren, ghefwijghe dat sy al te samen *eenigher* vreemden regeringe ende gherechtshandelinghe souden onderworpen moghen worden: ende wort op die conditie aenghenomen ende bekent als Over-Heer vanden Landen, ontfangende also vanden Ondersaten den Eedt van ghetrouwicheyt *ende* ghehoorsaemheyt.

Waer van het onnoodich is eenich breeder verhael te *doen*, dewijle, sonder twijfelen, uwe Ma. ghenoech indachtigh is, hoe dat hoochloflicker ghedachtenisse Keyser Carolus, *volgende* die voetstappen zijner Edele Voorsaten, ende bekennende dat den voornoemden Eedt van inhuldinghe, is het eenich *ende* recht fondament, daer op also wel het vermoghen ende authoriteyt vanden Prince, als die trouwe ende ghehoorsaemheydt der Ondersaten ghegront staet. Heeft selfs noch binnen zijn leven, ende in zijn bywesen, uwer Ma. onder den selven Eedt doen ontfanghen, ende zijne blijde Incomste doen bezweeren in alle de Landen, ende meestendeel van alle de Steden: Eerstmael als toecomende ende eenighe Erfghenaem zijner Keyserl. Ma. ende daer naer de selve Keyserl. Ma. vertreckende, ende uwe Ma aennemende die volle Heerschappie ende administratie vanden Landen, heeft wederom den selven Eedt inde vergaderinghe van den ghedepiteerden van allen den Landen verhaelt, ende sterker bevesticht, soo dat van allen ou-

..den tijden, uwe voornoemde Landen by heure voornoemde ..echten, Privilegien ende Vrijheden altijt gheregheert zijn ..eweeft.

Daer, wt ghevolcht is alsulcke ghehoorsaemheyt ende getrou..icheyt, van wegen der Ondersaten tegen heuren Prince, en.. alsulcke eendrachticheyt ende liefde onder elkanderen, dat..en de Landen deur de ghenade Gods, in alle voorspoet ..eeft sien voortgaen ende floreren, ende die Princen van dien, .. alder eere ende Hoocheyt verciert, ende van allen haren ..landen grootelicx bedachtet ende bevreest werden.

Ende om niet oudts wt der Historien (daer af nochtans vol wesende) alhier by te brenghen, heeft de selve ghetrouwicheyt van uwe Onderdanen claerlick ghebleken, in alle de Oorloghen by den Keyserlicken Ma. wtghevoert, soo dat hy de goede ruste ende beschuttinghe vanden selven Landen, altijts in sonderlinghe recommandatie ghehouden heeft: Soo oock uwe Ma. wel mach ghedencken, dat hy zijnen afscheydt nemende vanden Landen, de selve uwe Ma. boven allen anderen met alder ernst ende goetherticheyt gherecommandeert ende bevolen heeft, Ja oock uwe Ma. selve, wesende te zijner aencoemste in stercker Oorloghe ende zware lasten, ter causen vande vorighe Crijghen, heeft selfs metter daet bevonden, dat alle zijn Ondersaten, groot ende kleyn, elck naer zijnen stant ende vermeughen, bereedt zijn gheweest, Lijf ende goet op te setten in zijnen dienst: inde welcke soo wel die Heeren ende Edelen, als t'gemeen Lant, sich alsoo ghequeten ende verthoont hebben, dat uwe Majesteyt zijn vyanden ghenoech te boven commende, met grooter eerlijckheyt, prijs ende lof by alle Coninghen ende Potentaten, een eynde ghemaeckt heeft van alle de Oorloghen ende twisten, daer mede soo menighe Jaren te vooren uwe Voorsaten ende Landen ghequelt waren.

Nu indien het uwe Ma. sal believen (het welcke uwe bedruckte ende getrouwe Ondersaten ootmoedelick bidden) wel te ondersoecken ende bemercken den oorspronck ende oorsaecken der veranderinghe van soo goede ruste ende voorspoet, in eenen sulcken iammer, beroerten ende ellende daer mede nu ter tijdt uwe Landen overvallen worden: sult bevinden die

ner-

nergens uyt te spruyten, dan wt den haet ende nijt, die sommighe omtrent uwe Ma. wesende, opghenomen hebben ende draghende zijn, teghen die welvaert ende voorspoet, daer mede Godt Almachtich uwe Landen ende Ondersaten was begavende.

Welcken haet ende wanguft, wesende voort met onversadelicke eergiericheydt ende andere boose begeerlickheden ontsteken, heeftse tot allen moetwil ende wreetheyt also gedreven, dat zy gantschelicken vergetende alle affectie ende dienst, die zy den Landen (daer van sy soo groote eere ende weldaden hadden ontfanghen) schuldich waren, hebben tot grooten achterdeel vanden dienst uwes Majesteyts ende welvaren vanden voorseyden Landen, den schadelicken brant deser beroerten met allen middelen ende practijcken geprokereert, om also totter hoocheyt (die sy niet alleene boven alle de Staten vanden Lande, maer ooc boven uwe Ma. selfs willen besitten) te mogen gheraken.

Ende wel wetende dat sulcx niet doenlick en was, staende de Rechten ende Vrijheden vanden Lande, die haren boosen voornemen gantschelick waren teghenstrijdende: bemerckende oock daer beneven, hoe neerstich ende ghetrouwe die vanden voornoemden Landen, elck in zijne staet ende beroepinghe waren, om achtervolgende haren Eedt, die selve voor te staen, sonder te ghedooghen datse souden ingebroken worden, Soo hebben zy in sonderheyt ghepoocht alle de daden vanden Heeren, Gouverneurs ende Staten vanden Landen (tenderende tot onderhout vanden selven Rechten ende Vrijheden) in sulcker wijse by uwer Ma. aen te brenghen ende wt te legghen, als of de selve tot onwillicheyt ofte rebellicheydt tegen uwe Majesteyt ghestercket hadden.

Onder de welcke, in sonderheyt wesende sommighe Gheestelicke persoonen, hebben met allen middelen haer ghepoocht ende beneerflicht, om onder den mantel van Religie, met andere vreemde, ende oock meest Geestelicke persoonen eenen aenhanc te maken, ende so alleynskens heymelicke aenslagen ende pracktijcken op te richten, waer door zy dese Landen in ongenade by uwe Ma. soude brenghen, om alsoo haer ende haerder metgenoten (die doch niet aen uwe Ma.

Ma. maer aen vreemde Heeren ende Landen in Italien ende elders, ende in sonderheyt aen den Paus van Roomen met Eedtsplicht waren verbonden) heerschappije ende dominatie alhier te mogen oprichten &c. Naer haer beste ghelegheentheyt die selve verbreyden ende verstercken.

Want alsoo sy begonden te bemercken, dat in alle de omliggende Landen, Ja over de gantsche Christenheyt, die groove tastelicke abuysen, dwalinghen ende misbruycken, die door lanckheyt des tijts (overmits die ongheleertheyt, onachsaemheyt ende giericheyt der Priesteren) waren inghereesen, begonden nu ten lesten wt te breken ende aen den dach te comen: ende in sonderheyt dat het allen Vromen grootelicx bestont te verdrieten, dat zy, die haer hadden enckelick ende alleen behooren te moeyen, met het volck in Godes woort, ende in alle goede Leeringhe ende seden te onderrichten, ende den dienst Godts in alle ghetrouwicheyt na het exempel der Propheten ende Apostelen te pleghen, in stede van dien, niet alleenlick tegen Godts opentlick ghebodt, maer oock teghen alle Decreten der voorgaende Pausen, ende teghen alle Ordinantie der oude Concilien, Ja oock teghen alle Keuren en Statuten der Princen ende Landen, haer selven in alle Wereldtlicke ende Borgherlicke gherechtshandelen, Ja oock in Crijchs ende Landtsaecken boven alle leege ende hooghe Overicheden, wilden insteken, ende de selve na haren goetdincken regieren: Soo hebben zy seer bitterlick veel valsche rancken verdacht, ende met menigherley persuasien ende toeghemaeckte beschuldingen, ghesocht alle de ghetrouwe Ondersaten, soo wel van uwe Ma. als van alle andere Coninghen ende Potentaten by haren Overicheden ende Coningen te beswaren, den selven met verbloemde ende valsche calomnien van seditie ende rebellichheydt beschuldighende. Waer door zy in allen Landen, twisten ende tweedracht, Ja Crijghen ende Oorloghen hebben aenghesticht, ende de Onderdanen teghen hare Overheden, ende wederom de Overheden teghen den Onderdanen op gehitset, in somma, het onderste boven om gewent, ende alles in eene afgrijselicke confusie ende wercinghe ghebracht, niet veel vraghende wie daer van in schade quam, by dien, slechts dat zy hare aenghevange-

gene heerſchappie ende dominatie voort mochten drijven, om alles onder haer ghebiedt ende ghewelt te brenghen.

Ende hier toe hebben zy die Inquiſitie, welc alleen ende enckelick tegen de Joden ende verloochende Chriſtenen in Spaegnien was ingheſtelt, in deſe Landen met gewelt willen in voeren, om door de middel der ſelven, alle Landtrechten, Privilegien ende oude hercomen, Ja alle gheſworen contrackten, voorwaerden ende Conditien, gäntſchelick omme te ſtooten ende te niete te maken, ende alſoo eene volcomene Heerſchappie te voeren over alle uwe Ma. ghetrouwe dienaren, die haer aenden Eedt die zy uwe Ma. ghedaen hebben, alleen ende getrouwelick wilden houden, ſonder eenige vreemde Heeren, Geeſtelick ofte Wereltlick meer aen te nemen, om de ſelve met valſche beſchuldinghe van Ketterije ende revellicheyt te onderdrucken, ende des te beter tot hare voornemen te moghen gheraken.

Tot welcken eynde, zy oock haer nieuwe Biſſchoppen in deſen Landen opentlick teghen alle Landtrechten ende geſworene Privilegien, ende oock tot verminderinge van uwe Majeſteyts anctoriteyt, hebben met ghewelt inghedrongen, de ſelve niet kieſende nae deucht, vromicheyt oft gheleertheyt, Want zy meeſtendeel de onghelcertſte ende ontuchtichſte hebben daer toe genomen) maer alleenlic daer op ſiende, dat zy getrouwe dienaers ende hanthouders mochten hebben, die haren moetwil ende wreetheyt in alles, ende over al, ſonder eenich ontſich, ſouden achtervolghen ende wtrichten.

Nu deſe hare booſe aenſlaghen, ende de conſequentie van dien, meer ende meer aen den dagh comende, hebben de voornaemſte Heeren, Gouverneurs, Edelluyden ende oock de ſteden vanden Lande, uwe Ma. met continuele Supplicatien ende vertoogen, ende alle andere moghelicke middelen te kennen gegeven, hoe grootelicx dat de hoocheyt ende Juriſdictie van uwe Ma. daer by ſoude verkort ende verminderr worden, ende onder den voeten gebrocht, vanden ſelven Inquiſiteuren ende Biſſchoppen, die meeſtendeel vreemden ende wtlandiſſchen waren, ende alle ghelijck aen vreemde Heeren met Eede verbonden, ende (ſoo zy voorgheven) van uwe Juriſdictie ontſlaghen ende gheeremteert, ende in ſonderheyt heb-

hebben uwe Ma. voor oogen ghestelt, dat het gantsch onmoghelijck was, alsulcke Niewicheden in te voeren, sonder het gantsche Lant in een eewighe verwoestinghe ende wterste verderf te brenghen: overmits men merckelick conde ghespeuren, dat die voorwendinghe vande Religie, niet anders en was dan eenen ghcleenden deckmantel, om onder alsulcken schijn uwe Ma. te abuseren: ende voorts omme te brenghen alle de ghene, die de openbare abuysen ende mishandelinghen der voorgenoemde Geestelicke wilde straffen, ofte wedersspreken, ofte van haer notoire ende merckclicke misbruycken (die sy selve niet en conden verswijghen) afslaen. Waer van het getal in dese Landen soo groot ende menichfuldig was, ende noch daghelicx soo seer toenemende, dat (soo uwe Ma. hadde willen na der voorghenoemder aenghevers persuasien, inde aenghevanghene strengicheyt ende rigeur voort varen) sy ten lesten een Coninck sonder Volck, ende een Overste sonder Ondersaten hadde moeten blijven, als het merckelick blijcken mach, by de ontallicke meenichte der ghener die in dese Landen onder het pretecxt van de Religie (soo metten Viere als metten Sweerde ende Water) zijn jammerlick om hals ghebracht, sonder den ghenen die noch uyt den Lande zijn wtgheweken, draghende alle handtwercken ende consten van neeringhen in andere Landen, tot onwtsprekelicke nadeel der selver Landen ende uwe Co. Majesteyt.

Hier door is uwe Ma. eyndelinge veroorsaeckt geweest, om met saechtmoedicheyt ende moderatie van Placcaten daerinne te voorsien, doende expresse verclaringe hare meyninghe niet te wesen, d'Inquisitie in te voeren, het welcke ooc van de Hertoginne van Parma, ende den Heeren ende Gouverneurs des Landts, van weghen uwer Ma. den Steden ende Gemeynten, met solemnelicken Eede is toegeseyt ende belooft geweest, ende in allen Steden seer solemnelicken met wtghedruckten bevele der hooger Overicheyt, wtgheroepen ende ghepubliceert.

Maer corts daer naer werde t'self de wederomme gestooten, by de selve voornoemde persoonen, die uwe Ma. schijnen inghebeeldet ende gheperssuadeert te hebben, als oft sulcx teghens uwer Ma. hoocheyt ende reputatie eenichsins ware ghe-

weeſt, ghevende tegen alle waerheyt ende billicheyt voor, dat uwe Onderſaten ſich wilden daer mede ontrecken vande ghehoorſaemheyt die zy uwe Ma. ſchuldich waren. Soo dat het ſchijnt dat uwe Majeſt. door ſulck haer aengheven, ten laetſten beweecht is gheworden, den Hertoghe van Alba alhier wt Spaegnien te ſenden, om met gewelt ende ghewapender hant, de voorghenoemde Onderſaten uwer Ma. te dringhen, tot het ghene daer toe ſy haer ſelven met alle onderdanicheyt ende ootmoedicheyt, altijts gewillichlick ende bereyt hadden laten vinden.

Ende hoe wel dat de voornoemde Heeren ende Steden vanden Lande, wel oorſake hadden om te beduchten, van grootelicx verongheliјckt te worden, door t'gewelt van vreemde Soldaten, ende regheringhe van eenen Gouverneur, niet weſende van haren Lande, noch oock van uwer Majeſteyts bloet ofte afcoemſte: Ja oock tegen haer eenen ouden inghewortelden haet voerende, ende daer beneven oock wel middelen hadden, van hem wt te houden, ende zijne incoemſte te beletten. Nochtans om dat hy quam wt de name van uwer Ma. (om openlic te doen blijcken dat ſy niet rebel noch afgeweken en waren van de gehoorſaemheyt uwer Ma. ende derhalven betrouwende op hare goede conſcientie ende recht) hebben hem, ende alle de ghene die uwe Ma. belieft heeft met hem te ſenden, ghewillichlick ende eerlick ontfangen, hem de Poorten van de Steden open ghedaen, die ſtercke plaetſen over ghelevert ende in handen gheſtelt, Garniſoenen ontfanghen: alleenlick om dat hy verclaerde ſulcx de begheerte ende wille van uwer Ma. te weſen om daer door verſekert te mogen zijn vande getrouwichz ende onderdanicheyt uwer Onderſaten, die als wederſpannighe ende rebellen aen u bedraghen waren: Daerom is het voorwaer alſo, dat de voornoemde Hertoghe van Alba, in aller weghen behoorde van alſulcke trouwe ghehoorſaemheyt ende gheneghentheyt uwer Onderſaten, uwe Ma. met vliet onderricht, ende aleer hy eenich gheweldt voor de handt ghenomen hadde, voor alles goede kenniſſe ende volle bericht van hare clachten ghenomen te hebben: Ende voornamelick van t'ghene zy haer (overmits het invoeren der voorghenoemder Biſſchoppen ende Inquiſitie) teghen Godt ende alle Rechten be-

beswaert vonden, om daer af goet ende waerachtich rapport aen uwe Ma. gedaen wesende, in alles na recht ende behooren geremedieert te werden. Maer nu geheel ter contrarien, soo haest als hy ontfanghen was, ende het gewelt vanden Lande in handen ghecregen hadde, soo heeft hy sonder te houden eenighe ordre van Rechte ofte aenschou te nemen op die oude Lantrechten ende Vrijheden, by uwe Ma. besworen: niet alleenlijck ter doodt ghesleypt, ende verjaecht, den meestendeel van den Heeren ende Gouverneurs vanden Lande by uwe Ma. daer toe vercoren ende gestelt, maer oock generalijck verclaert, alle de Privilegien ende Vrijheden verbeurt te wesen, ende dat het Landt te houden was, als een Landt van nieuwes gheconquesteert met wapenen: tot zijn ende zijnes aenhancx behoef, omme alsoo vryelijck ende onghebonden te mogen handelen, met uwer ondersaten lijf ende goet naer haren lust ende goetdunckeken.

Ende soo het moghelijck ware uwe Ma. voor ooghen te stellen, die onredelicheden, gewelden ende ongehoorde wreetheden, die alhier vanden beghinne zijns Regiments ommegegaen zijn: Int plonderen, rooven, ruyten, verjaghen ende verwoesten, int vangen ende spannen, int bannen, verdrijven ende goederen consisqueren. Ja int bernen ende blaken, hangen, coppen, hacken, raybraken, ende met afgrijselijcke ende noyt ghehoorde tormenten, pijnigen, ende vermoorden die Ondersaten uwer Ma. so wel Edelen als onedelen, Armen als Rijck, Jonck als Out, Weduwen ende Wesen, Mannen, Vrouwen ende jonge Maechden, van wat staet, qualiteyt ofte conditie sy oock mochten wesen: Wy en twijfelen niet eens, of uwe Ma. soude eenen schrick ende grouwel hebben van sulcx te hooren vermanen: Ja sy soude haer laten verdrieten, dat onder haren name alsulcke onmenschelijcke wreetheden als noyt Phalaris, noch Nero, noch eenige Pharao, Herodes oft ander Heydensche Tyrant heeft connen bedencken, worden gepleecht tegen uwe getrouwe Ondersaten, die met haer goet ende bloet, voor alle die Wereldt, hebben uwe Ma. die Croon op het hooft helpen houden, teghen hare vyanden.

Sy soude oock haer hebben laten erbarmen, over so menige arme onnoosele kinderkens van hare Vaderlijcke erve in vreemde Landen verdreven, soo menighe arme bedruct Weduwen ende Weesen, ende het jammerlijck geschrey des gantschen Landts, die onder den last van eenen soo grousamen Tyranne, moste gantschellijcken beswijcken ende t'ondergaen.

Want daer en was niemant die zijne goederen voor hare giericheyt, zijn Vrouwen ende Dochteren voor hare oncuysheyt, zijn leven voor haer bloetdorsticheydt conde bevrijden ofte verschoonen. Daer was noch Edeldom, noch Rijckdom, noch vroomicheydt, noch eenighe voorgaende diensten, noch yet ter Werelt dat yemandt conde gehelpen, soo verre als hy eenmaels in haren haet gheraeckt was: Oock sonder aenschou te nemen, op de jurisdictien ende ordinare resorten vanden Lande, heeft hy doen sluyten de handt van allen Rechteren, beyde in Crimineele ende Civile saken, die eenichsens mochten roeren de confiscatie in zijnen Bloedt-raedt ghewesen: sulcx dat, noch Gheestelicke noch waerlijcke persoonen, Weduwen noch Wesen, arme Gasthuysen, Leproos-huysen, Wees-huysen, noch H. Gheest-huysen, die deuchdelijcken ende gehypotekeerde schulden, op der ghebannen ende geexecuteerden goederen hadden, gheen betalinghe en hebben connen gecrijghen: maer heeft de Hertoge van Alba getrocken, sonder eenighe lasten te willen betalen: niet teghenstaende diversche ende gheduerige sollicitatien, by den Staten des Landts ghedaen, intervenierende voor de schamele verdructe Inghesetenen, dienen ghegeven heeft vele ongefondeerde dilatoire apostillen, strijdende merckelijk d'eene teghens d'andere, sonder de kennisse vander voorsz. sake te willen renvoieren aende Provinciale Raden ofte ordinaris Rechters, omme de schamele Ondersaten alsoo te doen verlaten heure schulden, door desperatie van betalinghe te Hove te moghen crijghen, daer men elck particulier Crediteur heeft doen intenteren formeel Proces, teghens de Fiscalen, tot heuren swaerder coste ende laste, dan de principale schult bedraghen mochte, oock van Chijnsen van eenen stuyver, drie, vier ofte vijve ende daer ontrent s'iaers, die meest al arme Gods-huysen toecomen,

men, fonder oock dat den eenen heeft moghen zijne deuchdelicke schult cederen ofte transporteren opten anderen. Hoe menighe eerbare Vrouwen ende jonge Dochteren hebben sy met cracht ende gheweldt tot schande ghebracht? ende de selve, de een voor en, d'ander nae, Ja sommighe tot den dood toe seer oneerlick ende onmanierlijck misbruyckt. Hoe menichmael hebben sy de Mans by haer Vrouwen, ende de Vaders by hare Dochteren ghedwongen te blijven, om met hare ooghen aen te schouwen ende betuyghen, Ja dienaers ende helpers te wesen van hare grouwelijcke ende schendelicke onkuysheyt: die sy met alsulcke ontuchtighe ende vuyle beestelijcke manieren ghepleecht ende ghedreven hebben, dat wy het souden schroomen schier te dencken, ick swijghe met eeren uytspreken inde teghenwoordicheyt van uwe Ma. Hoe menichmael ist ghebeurt, als een man zijn Huysvrou oft Dochter van hare vercrachtinghe wilde bevrij len, dat sy alle te samen als verwoede honden wtgheloopen zijn, roepende: Spaengien, Spaengien, ende hebben daer op een deel Borgeren iammerlijcken vermoort. Hoe menighe swangher Vrouwen hebben sy de buycken opgescheurt, ende de vruchten in haer lijven vermoort: Ja hebben eenighe Mans heel levende ghevilt, ende de huyt over hare trommelen gespannen, ende ander met cleenen viere verbrandt, met gloeyende tanghen ter doodt toe ghenepen, ende met andere onuytsprekelijcke ende onghehoorde tormenten, al levende hondert dooden, de een na den anderen doen sterven. Hoe vele Vrouwen heeft hy van hare Mans verjaecht, ende Kinderen van hare Ouders? Ja maer wat isser onder den Hemel soo eerlijck ende soo heylich, d'welck hy niet en heeft geschent ende als met voeten vertreden? Voorwaer onder alle Natien is altijts de begravinghen der dooden lichamen in sulcker eeren ghehouden gheweest, dat oock de allergrofste ende aller wreetste Volcken vander wereldt, die selve niet en hebben willen verachten noch vercorten: Maer desen Tyrant, als God ende der menschelijcke natuere te trotz ende spijte, heeft menighe lichamen (naer datse eelijcke daghen onder de Aerde gerust waren) wt den grave doen trekken, ende onder de galge gesleypt: voorwendende dat de eene waer sonder Biechte gestorven, d'ander en hadden het Sacrament

voor haren doot niet ontfanghen: maer inder waerheydt was het alleene ter oorsaken, op dat de naegeblevene goederen mochten geconfisqueert blijven. Maer wat isser onder den menschen eerlijcker ende heyligher dan den Houwelijcken staet? het recht ende eenich fondament van alle Borgerlijcke ghemeynschap, den oorspronck van alle Liefde, den bandt van alle Vrede, ende den rechten graedt van alle eerbaerheydt, die onder den menschen gepleecht wort. Ende noch en heeft dit by desen Tyrant niet connen ghelden, of hy en heeft die Vrouwen van haren Mans, ende die Mans van haren Vrouwen, die welcke opentlijck in een gantsche Ghemeynte, voor God ende sijnen Engelen, te samen gegheven waren, ende met den Heylighen bandt des Houwelicx by een ander ghebonden, teghen het gebot ende instellinghe Godes, ende teghen alle Rechten gescheyden onder die verbloemde voorwendinghe, datse van Ketters waren t'samen ghegheven: maer inder waerheyt anders nerghens om, dan op dat hy die rijcke ofte schoone Vrouwen, zijnen Soldaten ende Trawanten tot eenen roof mochte besteden: In somma, hy heeft alle de liefde ende eerbiedinghe die d'een mensche den anderen schuldich is, te niete ghedaen ende opentlijck ghebroken: Vermoordende ende ommebrenghende die Vrouwen die haren mans, ende die kinderen die haren Ouders in haren uttersten noodt met eenen penninck te hulpe waren gecomen, Ja diese selfs met eenen brief ghetrooftet hadden. Ten laetsten, op datter niet Heylichs noch Goddelijcx en soude van hem ongeschendet blijven, soo heeft hy het alder Heylichste Sacrament des Doops, daer mede wy inde ghemeynschap der Kercken Godts, Ja in het Lichaem Christi Jesu worden inghelijvet, als met voeten onder de voeten ghetreden, willende ende bevelende datmen die kinderen die te voren opentlijck ende wettelijck naer de ordonnancie des Soons Godts, inden Name des Vaders, des Soons, ende des H. Geestes ghedoopt waren, souden weder doopen, onder tdeckfel dat sy van Ketters gedoopt waren, het welcke opentlijck tegen alle Goddelijcke ende menschelijcke Rechten, ende teghen alle gheboden der Kercken, ende Decreten der Concilien, is strijdende.

Daer

Daer naer, wat ist van noode uwe Ma. te verhalen die oneyndelijcke ende onghehoorde exactien, die hy d'eene op d'ander verdacht, ende den armen volcke (sonder mate noch eynde) heeft opgheleyt, den hondertsten, den twintichsten, Ja den thienden penninck van alle goederen, liggende ende roerende, Ja van alle ghecochte ende vercochte waren, eyssehende: ende oock willende met der daet doen executeren, teghens t'advijs van allen Raden ende Staten van herwaerts over, niet van t'zijner, comende vande voorseyde vercoopinghen ofte t'gewin van dien, maer den tienden ende twintichsten penninck vande capitale Sommen van alle vercoopingen, waer door niet alleenlick alle negotiatien ende coopmanschappen wt de Lande verjaecht zijn, maer ooek d'Inghesetenen van dien benomen worden t'middel van haren cost voor wijf ende kinderen te mogen winnen: t'Welc de Staten tot vele verscheyden reysen inlanghe hebben verthoont, presenterende meerder penningen op te brengen dan sy wel vermochten. Ende hoe wel de Staten gedaen hebben seer neerstelijc haer debuoir tot verscheyden reysen, om den voorseyden Hertoch te bewijsen d'inconvenienten, die uyt zijn precijs voornemen soude moeten volgen, ende gesupplieeert dat hy tot haerder onschult, daer van soude doen rappoort aen uwe Ma. en heeft nochtans daer toe niet willen verstaen, maer heeftse sonder vorder audientie afghewesen, sonder hem eenichsins te laten geseggen, wat intercessie dat de Geestelijcheyt, Raden oft Staten des Landts hebben connen gedoen, sulcx dat hy daer door geheelijc de Traffijcque ende den Coophandel wt den Landen verdreven heeft: die arme Inwoonderen door commer ende armoede in vreemde Landen verjaecht. Ende nochtans ist openbaer, dat, so wanneer daer eenige noot voor handen was om de knechten te betalen, dat hy nimmermeer ghelt en heeft connen ghevinden, in sulcker voeghen dat hy den Spaenschen Soldaten tot inde xxviij. Maenden besoldinghe schuldich gebleven is, ende de Duytschen, heeft sommighe van deure tot deure laten bedelen, sommighe van armoede en bitteren honger versmachten: niet teghenstaende dat de Staten opghebracht ende betaelt hebben, de beden, tot de betalinge vande voorseyde Crijchslieden gedestineert, ende des niet te min, heeft het meestendeel vande

Steden laten wtmergelen met zijne Garnisoenen, de selve verdruckende met het Servitio, dat de goede lieden de Spaensche Soldaten hebben moeten gheven, ende die ghene die het meeste gelt gegeven hebben, soo aen hem, als aen Don Fredrico, ofte aenden heuren, hebben de eerste vande voorseyde slavernie van het Servitio ontslagen ghewceft: met welcke Garnisoenen hy oock meest ghevereert heeft den binnelantsche Steden, latende daer en tusschen die Frontier-steden ende ander plaetsen van gewichte, sonder Garnisoen: waer door in sommighe plaetsen de saken tot veranderinge des te lichter gecomen zijn, hier by gevoecht, dat overmits t'ghebreck van betalinghe, hy syne Spaensche Soldaten heeft laten vallen in alle Licentie ende ongheregeltheden diemen soude connen bedencken: Van de goede lieden te dreyghen, smijten, rooven, plonderen, ende alle manieren van exactien ende wtteeringhe voor te wenden, waer wt dat het meer openbaer is, dat alle de verwen die hy voorwent van uwer Ma. dienst, ofte vande Religie, anders niet en zijn, dan ghesochte pretexten, waer mede hy syne onversadelijcke gierieheydt ende bloetdorstighe wreetheyt eenen schijn wil gheven, daermen het contrarie met handen tasten mach, ende met ooghen sien, als dat hy uwer Majesteyts dienst, even soo weynich versorcht, als het welvaren deser Nederlanden, die hy wt den gronde gantschelijck laet vergaen ende verderven.

Maer wat ist van noode dit met woorden te willen bewijsen, als oft hy noch niet genoech gheopenbaert en hadde, waer op dat alle zijne wercken ende aenslaghen zijn streckende, daer hy hem door zijne onversadelijcke eergiericheydt ende opgheblasene vermetenheyt, also heeft laten verblenden, dat hy als tot een Tropheum ende Victoryteecken, van die schoone eerlijcke daden die wy hier voren verhaelt hebben, hem selven binnen het Slot tot Antwerpen een metalen Beelt heeft laten oprechten, hebbende onder die voeten den Adel ende die Staten des Landts? Wy laten nu onverhaelt wat syne meyninge daer mede geweest is: Maer waer, ofte wanneer ist oyt gesien geweest, dat eenighen Tyrant hem selven in zijnen leven heeft laten een alsulcken Beelt oprichten? Voorwaer die Roomsche

Key-

Keyſers ende Koninghen, die ſchier de gantſche Werelt onder haer geweld hadden, hebben haer wel ſomwijlen ſteenen oft metaalen Beelden laten oprichten, ghelijck als noch hedenſdaechs de Pauſen van Roomen (die daer ſegghen Gods plaetſe te repreſenteren) oock wel doen: Doch dat is altijdt by Ordinantie ende Keure vanden Raet ofte van het volck, ofte ymmers by haren advyſe ende verwillinghe gheſchiet: maer dat ſy ſelve by haren leven ſouden ſulcx hebben beſtelt en vintmen by geene exempelen noch Chronijcken, overmits dat ſulcx oock een al te openbaer teecken van ontſinnighe dwaeſheyt ende onverdragelijcke hovaerdie ſoude gheweeſt zijn. Men vint alleene dat Nabuchodonozor, die hem ſelven als een Godt liet aenbidden, een ſulcken metalen Beelt heeft opgherichtet, ghebiedende dat een yegheliick daer voor ſoude knielen, maer noch heeft hy dat ſelve niet derven noch willen doen, ſonder die raetſpleginghe der voornaemſte Heeren ende Lantvorſten.

Maer deſen Tyrant, om ſo wel in dwaſe vermetenheyt, als in grouwelicke wreetheyt, alle andere Tyrannen te boven te gaen, als woude hy hem ſelven niet alleen in des Conincx, maer ooc in Godes plaetſe opwerpen, heeft ſick ſelven, ſonder yemants raet, advijs ofte ordinantie, by zijn leven, tot groote vercleeninghe ende verachtinge van uwer Majeſteyts autoriteyt ende hoocheyt, ende als tot eenen roem van alle zijn Tyranniſſche feyten ende moetwillighe gewelden, daer mede hy deſe uwe Nederlanden, als onder zijnen voeten heeft ghebracht, dit trotzighe Beelt opgherichtet.

Ghelijckerwijs als hy hem oock niet ontſien en heeft, na het exempel des Tyrants Herodis, tot Antwerpen op de volle marct, uwe Coninclijcker Ma. Stoel (die noyt van eenighe Stadthouders is aengeroert gheweeſt) ſelve te beſlaen, ende op het goude laken, daer mede den Stoel gants verdeckt was, om het afweſen van uwe Ma. te repreſenteren, als een Afgod te ſitten, onder tdeckſel van een Pardoen te publiceren, d'welck noyt Hertoch noch Coninginne, noch andere Potentaten, Gouverneurs ofte Gouvernanten deſer Landen, op ſulcker voegen ghedaen heeft: alles tot openbare verachtinge ende groote verminderinghe van uwer Co. Ma. eere ende Reputatie.

 Deſe

Dese dinghen, aller genadichste Coninc, zijn nu voortaen so openbaer ende kennelijck over de gantsche wijde werelt gheworden, dat alle vreemde Natien ende Potentaten eenen grouwel ende schricken van alsulcken hoochmoet, opgheblasentheyt ende tyrannie beginnen te crijghen: Ja dat des Hertogen van Alba dienaren ende Soldaten selve ghenoech protesteren, dat sy sulcx niet en connen voor goet noch eerlijck aensien, veel weynigher dat uwer Ma. dienst ende het welvaren des Landts, daer inne soude geleghen zijn.

Derhalven en connen wy ons gheensins laten bedunncken, dat uwe Ma. alsulcke grouwelijcke ongherechticheden, groote gewelden ende moetwillighe dertelheyt eenichsins soude willen toestaen, so verre als sy vander saken naer de waerheyt eenichsins were onderricht: Want waer is oyt Coninck of Potentaet gheweest, die aldus onmanierlijck met zijn Onderdanen heeft ghehandelt? Vwer Majesteydts voorsaten, hoochloflijcker gedachtenissen, hebben haer tegen haer Onderdanen in aller sachtmoedicheyt, goedertierentheyt ende Vorstelijcker maticheyt alsso ghedraghen, dat sy niet alleenlijck haren nacomelinghen, maer oock allen Vorsten ende Potentaten der Christenyt, een Loflijck exempel der selver deuchden hebben naghelaten, ende soo wanneer daer eenich misverstant tusschen hare Hoocheyt ende den Onderdanen ghereesen was, Ja dat oock die Onderdanen opentlijck (overmits eenighe mishandelinghe vanden Officieren ofte ander dusdanighe oorsaecken) de wapenen in handen ghegrepen hadden, ende wederom van haren Heeren ende Vorsten tot gehoorsaemheyt ghebracht werden, so is het nochtans so verre, dat sy aldusdanighe exempelen van wreetheyt ende moetwillicheyt souden hebben willen pleghen, dat sy oock in alle Capitulatien met hare Onderdanen, seer vlijtich voorsien ende versocht hebben, dat van Artijckel tot Artijckel, merckelijcken soude werden ghespecificeert, dat hem alle hare Privilegien ende Vrijheden, souden werden onderhouden ende onverbrekelijck wel bewaert.

So dat wy voorwaer, uwer Conincklijcker Ma. al te groot onrecht ende ghewelt souden doen, by dien dat wy ons lieten overreden, dat uwe Ma. van uwer Voorvaderen loflijcker exem-

exempel, Ja vanden behoorlijcken plicht aller vromer Coningen ende Vorsten, so wijt soude afghetreden zijn, dat in stede van zijnen ghetrouwe Onderdanen Recht ende Justitie te doene, gehoor ende audientie te gheven, om hare erbarmelijcke clachten, ghenadichlijck aen te hooren, sy haer eenen Tyrant soude schicken, diese alle ghelijck soude wreedelijck vermoorden, verwoesten, ende in eewighe kattyvighe slavernije ende dienstbaerheydt brenghen.

Derhalven, dat ons nu den Hertoghe so dicmael zijne Pardoenen voorstelt, als of hy wt name uwer Co Ma. ons, onse voorgaende mishandelinghe ende rebellie (gelijck als hyse noemt) wilde ghenadelijck vergheven, en connen wy oock geensins aennemen sonder uwer Majesteyts hoocheyt al te grootelicx daer inne te vercorten. Want wy meynen ymmers wel, dat uwe Ma. ons van gheene mishandelinghe noch rebellie en sal willen verwijsen noch condemneren, eer sy ons gehoort heeft, ende onse saecke te rechte ghekent. Nu, waer is doch de ghene die uwe Ma. hier van oyt eenich bericht ghedaen heeft? Ofte wanneer heeft oyt uwe Ma. yemandt verhoort die niet en was onse openbare partije ende vyant? Men weet ymmers genoech, datmen beyde die partien hooren moet, eermen het vonnisse strijcken can, ende daeromme wort inde Chronijcken seer ghepresen Alexander Magnus, welcke, so wanneer hy eene vanden partijen verhoorde, altijt het hooft op arm rustende, d'eene oore ghesloten ende ghestopt hielt, ende ghevraecht zijnde, waerom hy sulcx dede, gaf voor antwoorde, op dat die ander partije oock een volle ghehoor so wel mochte hebben als die eerste ghedaen hadde, het welcke by alle Natien ende volcken altijdt voor recht ende billick is bekent gheweest, ende is den natuerlijcken Rechte gansch gelijckformich. So datmen geenen misdader, al hadde hy alle de archste schelmstucken bedreven diemen can bedencken, nemmermeer en sal verwijsen sonder hem op zijne verantwoordinge gehoort te hebben.

Nu vallen wy, alder ghenadichste Coninck, tot uwer Majesteyts voeten ende bidden in alle ootmoedicheyt, wilt ons doch oock een oore verleenen, ende onse sake inde weechschale der gherechticheydt laten weghen, uwe Majesteydt heeft tot noch

toe

toe des Hertoghen van Alba ende zijnes aenhancx Posten, Brieven, ende Advertissementen ontfanghen, ende vanden selven alleen bericht gheweest, hoe dat de saken hier zijn toegegaen: onse monden zijn tot noch toe ghestopt gheweest, onse tonghen met gloeyende yseren doorsteken, onse lippen met bernende tangen toegeclampt, op dat wy onsen noot niet en souden te kennen geven, die weghen zijn tot noch toe besloten geweest, so dat onse schrijven noch onse geschrey, tot uwer Ma. ooren niet en heeft connen doorbreken.

Hoe soude dan nu uwe Majesteyt ons van eenich misdaet, veel min van rebellie ende wederspannicheyt (daer wy onse leefdaghe lanck eenen grouwel van gehadt hebben) connen verdoemen ende verwijsen. Daerom als nu de Hertoghe met syne Pardoenbrieven voort comt, ende soect ons daer mede onder zijne subjectie weder te brengen, dewijle hy siet dat hy met ghewelt (mits Godts-wonderlijcke genade ende barmherticheyt) zijnen moetwil niet en can wtrechten. Hoe souden wy ons des eenichsins connen aentrecken, ofte de selve Brieven aenveerden, al of sy aen ons waren addresserende, die nemmermeer van uwe Co. Ma. ghehoorsaemheyt, ons en hebben laten verleyden noch aftrecken? Het en ware dat wy den Hertoge van Alba in stede van onsen Coninck wilden aennemen ende bekennen. Want hem alleen hebben wy weder ghestaen, ende niet uwe Ma. die wy met goet ende bloet (so lange als ons Godt het leven gunnen sal) getrouwelijck willen dienen, daerom en gaet ons sijn Pardoen geensins aen, het welcke alleen luyt aen de Steden, die haer hebben laten verleyden vande gehoorsaemheyt des Conincx: Maer wy sien seer wel wat hy daer mede meynt, hy soude hem selven geerne tot onsen Coninc opwerpen, ofte ymmers, dat wy door de aenlockinge van syne listighe Pardoenen, teghen ons selven het vonnisse ende sententie souden willen geven. Want nemen wy syn Pardoen aen, so moeten wy ons voorwaer schuldich maken van rebellie ende wederspannicheyt teghen onsen Coninck, van oproer ende seditie, Ja oock van Ketterie ende afval vanden Christen gheloove, ende in somma, van vercleenighe Goddelijcker ende Co. Ma. dat wilt hy, dat wy met de aenveerdinghe zijner gheveynsde ende

de valsche Pardoenen, sullen als met ons eyghene hant-teecken onderschrijven ende versegbelen, op dat hy hier namaels by uwe Ma. ende by ander Vorsten ende Potentaten, hem selven mach daer mede verontschuldigen ende zijne grouwelijcke Tyrannie bedecken: Segghende, dat, so wy in alsulcke mishandelinghen (die aldusdanighe wreede straffen ende tormenten wel verdient hebben) niet en waren vervallen, wy en souden nemmermeer Pardoenen ende Vergevingen hebben aenghenomen.

Hier moeten wy God, den kenner aller herten, ende uwe Co. Ma. tot ghetuygen, dat, so wy sulcke misdaden begaen hebben, als ons met dese Pardoenbrieven opgheleyt wort, dat wy gheen Pardoen en begheeren, maer willen geerne, als dalderssnootste ende alderarchste creatueren die opter Aerden leven, onse mitsdaden metten halse betalen: ende en weygheren gheensins, O aller ghenadichsten Coninck, datmen ons den eenen voor den anderen naer, met alle wtgelesene tormenten, van ledt tot ledt verscheure, so verre alsmen ons bevindt in alsulcke grouwelijcke misdaden vervallen te wesen: Ja wy bidden den Hertoghe van Alba (so verre als eenich ghebet plaetse by hem grijpen can) dat alle die geene die tot hem comen sullen om het Pardoen, bekennende inde voorseyde delicten gevallen te zijne, dat hyse sonder eenighe ghenade alsoo tractere, als alsulcke misdaden na recht ende reden vereysschende zijn: gheven hem oock recht daer inne, dat hy hem selven gheen trouwe noch geloove en houdet, want waerom soudemen eenen gheloove houden? die God ende zijnen Coninck so trouweloos gheweest is, dat hy hem niet en heeft ontsien zijne Majesteyten ende hoocheden so schandelijck te mishandelen ende versmaden.

Maer wat ist? men sal in eewicheyt niet bevinden, dat wy yet sulcx int minste hebben bedacht, vele min met wercken hebben begaen, wy hebben van aenbeginne altijt onsen Coninc alle gehoorsaemheyt ende gedienstichcyt bewesen, ende hebben ooc den Almachtigen Godt ende Vader Jesu Christi, inden Geest ende inder waerheyt na zijn heylich Gebot ende nae zijn Woort gesocht te dienen, so vele onse crancke vermoghen heeft toegelaten, ende willen noch het selve doen

tot

tot den laetsten druppel onses bloets. Maer als wy gesien hebben dat den Hertoge van Alba, in stede van Recht ende Justitie te doene, van onse clachten ende beswaringen aen te hooren, ende uwe Co. Ma. belosten ende toeseggingghen na te comen, heeft ons tegen alle Recht ende redelijckheydt, teghen alle onse Privilegien ende Vryheden, met onghehoorde grouwelijcke tyrannien willen onderdrucken, het gantsche Landt verderven, ende veel wreedelijcker met ons handelen, dan oyt Turcken ofte Joden met haren overwonnen vyanden gehandelt hebben. Ende daer en tusschen heeft hy ons uwe Ma. ende by alle Christelijcke Potentaten ende volcken, met valsche beschuldingen van afvallicheyt, rebellie, ende ketterie beswaert, sonder dat wy mochten ergens tot gehoor comen, ofte eenigen troost ende verquickinge inde wijde werelt ontfangen, so hebben wy van nootsweghen gedrongen gheweest, om de wapenen inde hant te nemen, ende met alle moghelijcke middelen te pooghen, dat wy onse arme bedructe Vaderlant, wt eene also grouwelijcke tyrannie verlossen souden: ende liever den eenen op den anderen sterven, dan ons in handen van eenen alsulcken Tyrant overgheven, het welcke wy noch ghesint zijn te doene, so verre als het uwe Ma. niet en ghelieft hare genadighe ooren open te doene tot onse clachten, om ons Recht ende Justitie teghen alsulcken ghewelt te bedienen, want wy en zijn (Gode lof) niet soo qualijck in Godes Woort onderrichtet, oft wy en weten seer wel dat onse leven ende onse doot in Gods handen staet, ende dat desen doot, welcken gheenen mensche ter werelt en can ontgaen, slechts maer eenen deurganck en is tot het eewich leven.

Daerom: Nademael datmen met onse doodt vermaect ende beholpen is, hebben wy veel liever eenen eerlicken doot voor de vrijheydt ende voor het welvaren onses Vaderlants te sterven, dan in eene aldusdanige slavernie te comen, dat wy souden moeten de voetsolen wesen, van eenige moetwillige vreemdelingen, die ons eenen eewigen haet ende misgunstichheyt altijt gedragen hebben, wy sullen ymmers nu onse nacomelingen eenen eerlicken roem nalaten, als dat hare Voorvaderen niet en hebben willen slavoenen vanden Spaenschen

schen Inquisiteurs wesen, ende niet en hebben haer ghe-schroomt een schandelijck leven, met een eerlijcke doodt af te coopen.

Wij strijden voor de vryheyt van onse conscientien, van onse vrouwen ende kinderen, van onse goet ende bloet, te weten, oft den Hertoge van Alba met zijnen aenhanck over de selve een geweldich Heer wesen sal, om daer van na zijn goetduncken ende moetwil te disponeren, ofte dat wy de selve met den sweerde, tot den dienst van Godt den Heere ende van uwer Ma. allergenadichste Coninc, sullen tot den laetsten adem toe, bewaren ende beschermen. Wy weten dat onsen leven sekere palen ghestelt zijn, die wy door t'middel van Pardoenen des Hertogen van Alba niet en sullen overtreden. Daerom bidden wy ende versoecken alleen aen uwe Ma. dat sy haer vernedere om onse claohten aen te hooren ende onse saken te verstaen, sonder dat wy gedronghen werden met alsulcke Pardoenen over ons ende onse nacomelingen, een so leelijcke schandtvlecke van rebellicheydt teghen Godt ende onsen Coninck te halen, die ons noyt en heeft aenghecleeft.

Hoe wel dat wy ons seer wel versekert houden, dat, of wy schoon dese Pardoenen wilden aennemen, so en soude den Hertoghe van Alba ons daerom geensins het leven verschoonen, jae hy soude veel beter recht hebben om ons met alle wreetste strengicheydt te straffen, dan dat hy numeynt te hebben.

Ende soude het oock veel beter connen by alle menschen verdedighen, want so wy ons selven schuldich bekenden van rebellie, beyde teghen Goddelijcke en Co. Ma. so en soude ons niemant behooren te beclaghen, datmen ons als gemeyne vyanden ende verstoorders des ghemeynen vredes omme soude brenghen, want oftmen ons al schoon anders hadde toeghesecht, nochtans soude een yeghelijck ghenoech connen bemercken, datmen alsulcke misdaders niet schuldich en is eenighe belofte te houden, overmits dat het teghen God ende den ghemeynen welvaren is strijdende, datmen alsulcke verstoorders des ghemeynen vredes, ende verachters der Godtlijcker ende Coninckliijcker Majesteyts soude laten leven, al had-

haddemen hun schoon sulcx met alle de swaerste Eeden toeghesevt die moghelijck is te verdencken, want het is openbaer datmen sich met gheenen Eedt en can verbinden, om te doen, het ghene dat God verboden heeft, ofte te laten dat hy bevolen heeft.

Ende offchoon sulcx niet en ware, so is nochtans wt alle des Hertoghen van Alba wercken ende aenslaghen ghenoech openbaer, dat hy ons gheensins en is ghemeynt eenich gheloove te houden: Want beneven dat hy voortijden openbaerlijck overtreden heeft, den Eedt die de Hertoginne van Parme, met alle de Heeren ende Gouverneurs des Landts, van weghen uwer Ma. den Steden soo solemnelijcken ghedaen hadde: noch heeft hy in alle de steden die hy in desen laetsten crijch heeft overcomen, zijne meynedicheyt ghenoech bewesen: te Berghen in Henegouwe heeft hy teghen zijnen Eedt ende Contract eenen grooten hoop Borgheren opghehanghen. Tot Naerden heeft hy oock teghen zijne duydelijcke beloften, eenen so grouwelijcken moort begaen, als in eene so cleyne Stadt ymmermeer is gehoort gheweest: ende nu tot Haerlem hadde hy, ofte ymmers Don Fredrico in zijnen naem, den Soldaten het leven toeghefeydt, ende daer toe hadden haer eenighe Heeren als borgen verbonden ende verplicht, ende nochtans heeft hyse alle, deen nae den anderen, tot aen die jonghe pagien toe, jammerlijcken doen vermoorden, ende heeft haere lichamen heel moedernaeckt (tot groote schandale van alle Vrouwen ende jonghe Dochteren) op het schavot eenen dach ende nacht laten liggen: Ende de ghene (onder hen) die hem de Stadt hadden overghelevert, ende waren van hem opghefchreven, ende in dienst wederom aengenomen, heeft hy op de Galeyen doen voeren. Ja op de Fuycke voor Haerlem, doen hy den Soldaten het leven hadde belooft. so liet hyse van hongher versmachten, segghende: dat hy hen wel het leven hadde toegheseydt, maer niet het eten. Ende ooc den Borgheren van Haerlem, die hy het leven toeghefeyt hadde, heeft hy ghedwonghen omme Pionniers te worden teghens de Stadt van Alcmaer, om aldaer vanden Inwoonderen der Stadt, jammerlijck vermoort te worden: het welcke alle Barbarische tyrannicheyt ende

wreet-

wreetheyt te boven gaet, ende is een merckelijcke cavillatie ende wtvlucht, waer mede hy zijne meyneedicheyt soeckt een verwe aen te trecken.

So dat het merckelijck is ende openbaer, dat hy gheene beloften noch Eedtsverbonden ghesint en is te houden, ten ware voor eenen cleynen tijt, op dat hy des te beter zijnen wille vanden anderen mochte ghecrijghen: Ende op dat hy dit hier naemaels soude mogen verdedigen, so by uwe Co. Ma. als by andere Vorsten ende Potentaten, daerom ist dat hy ons dit Pardoen nu voorhout: Want so wy dat aennemen, so bekennen wy in alsulcke mishandelinghe vervallen te zijn, als hij ons oplegt, ende derhalven en is hy niet schuldich eenighe belofte ofte Eedt te houden, insonderheyt, nademael dat het int Concilie van Constance voor hondert Jaren herwaerts besloten is, datmen den Ketters gheen gheloove noch belofte en behoort te houden.

Want dat hy in zijn Pardoen seer listelijcken voorwent, dat sulcke misbruyck als hy ons oplegt, meer ghelchiet is door quade suggestie ende ingheven van quaetwillighen, dan wt haerlieder eyghen natuere ende beweginghe, en is slechts maer eenen loosen treck, waer mede hy den onverstandigen soeckt te bedriegen ende onder zijn jock te brengen, ende voorts (hem selven volmachtich) om alle de gheene die hy wil, te mogen omme brengen, sonder datmen hem sal connen verwijten, dat hy tegen zijne belofte gegaen sy overmidts dat sulcx altijt in zijn ghericht ende kennisse staen sal, wie dese quaetwillighe gheweest zullen zijn, ende wie niet.

Maer wilt doch, aller ghenadichste Coninck, eenmael aenmercken, hoe dat den rechtveerdigen Godt, desen schalck in zijne schalckheyt heeft verschalckt: Want in dit selve Pardoen, daer hy ons op het allerswaerste wilt beschuldighen, daer bekent hy selve met duydelijcke woorden, seggende: dat hy hem geensins en can laten duncken, dat wy so ghedeghenereet ende veraert souden zijn, ten waer dat wy door quade suggestie van quaetwillighen beweeght waren, oft wy en souden ghecontinueert in die ghetrouwicheyt ende bereyde willicheyt, die wy ende alle de ghene die voor ons zijn gheweest, uwe Coninckclicke Majesteyt altijt hebben bewesen.

Want is dit alsoo, dat wy voor desen laetsten misbruycke (alsoo hy die noemt) uwe Ma. alle gheтrouwicheyt ende willicheyt altijt bewesen hebben, ghelijck als hy selve hier bekent staet, waerom heeft hy ons dan al langhe te voren met alle wreetheyt ende onmenschelickheyt also hart vervolght? Waerom heeft hy de Steden alsoo verwoest? Die Dorpen ende Vlecken verbrant? Die inwoonders vermoort ende van alle hare goederen berooft: Heeft hy niet door zijne soldaten Catwijck op Zee, Santwijc ende Alfen, met noch veel ander verscheyden schoone Dorpen schier tot asschen gemaeckt, al lange te voren eer desen misbruycken, die hy nu alleene beclaecht, begaen was? Hebben sy niet willen de Stadt van Wtrecht die hem aldermeest toegedaen was, gantschelijck plonderen ende rooven: Hebben sy niet inde Stadt van Rotterdam (daer sy als vrienden ontfangen werden) eenen grooten hoop Borgheren teghen alle hare beloften wreedelicken vermoort: Is niet by Pacieco bevonden geweest, het billet van ontallijcke, so vanden Adel als vande voornaemste Borgeren, die men wt des Hertogen bevel soude in verscheyden Steden hebben vermoort, ten ware dat de saken (door Godes barmherticheyt) verandert waren gheweest? Ende waer toe diende den eysch des thienden Penninckx? anders dan dat hy wilde dat wy daer mede souden onse goederen die na zijn segghen, alle verbeurt waren, wederom van hem afcoopen: So moet hy dan voorwaer met alle den zijnen, wel eene gesworene vyant uwer Ma. wesen, dewijle hy alsulcke getrouwe Onderdanen uwer Ma. als hy selve ons bekent gheweest te zijn, met alsulcke sware tyrannie, moorden ende brantstichtinge, ende met alsodanighe overlast ende slavernie vander eerster ure zijner aencomsten heeft beswaert, soo dat wy van nootswegen ghedrongen zijn gheweest, die wapenen aen te trecken, ende zijnen moetwil ende overlast wederstant te doen: Het welcke zijne dienaers selve niet en souden connen versaecken, nademael, sy dickwils ende opentlijck haer geroemt hebben, dat sy dit Lant ende de Inwoonders desselven, so lange ende so vele souden plagen ende tergen, datse noch ten laetsten souden gedrongen werden te rebelleren, om also oorsake te hebben het gantsche Lant in subjectie te bren-

brengen, ende van alle haren Rijckdom te plonderen ende te berooven, het welcke men oock wel wt sommiger brieven soude connen bewijsen, welcke schreven dat sy hier na lange te voren hadden verlanget: Het is wel waer, aller genadichste Coninc, tgene dat den Hertoge alhier seght, als dat uwe Onderdanen nimmermeer en souden gedegenereert ende veraert zijn gheweest, ten ware dat de quaetwillighe sulcx hadden te weghe ghebracht, maer dese quaetwillighe en zijn anders geene, dan den Hertoghe selve, met zijnen Bloetraedt ende bloetdorstighen aenhanck, die wt enckele quaetwillicheydt ende onversadelijcke ghiericheydt, al over langhen tijdt uwer Onderdanen sweet ende bloet hebben ghesogen, ende de selve met alle wreetheyt soo langhe vervolcht, ende op het wterste also beswaert, dat sy tot bescherminghe van haer selven, ende hare vrouwen ende kinderen, ende van al t'ghene sy in dese werelt lief ende weert hebben, gedwonghen zijn geweest geweer te bieden: Daerom, dat hy hem hier beroemen wil, datmen so ghenadelijck met anderen Steden gehandelt heeft, dat wort ghenoechsaem wederleyt, met den exempelen van Doornick, van Valenchijne, van Rijsel, van Ypren, van Maestricht, van Deventer, ende daer na van Mecgelen, Oudenaerde, Dermonde, ende van Naerden, daer sy gheene maniere van plunderen rooven, moorden, ophangen, vrouwen vercrachten, ende allerley moetwillicheden ende overlasten, en hebben vergeten noch naghelaten.

Want t'gene dat tot Brussel over de hondert ende dertich Borgeren van den Spaengiaerden op verscheyden tijden, wt enckel moetwil vermoort zijn geweest, al eer oyt dese Crijch aengeheven was: dat oock te Gent in eenen oploop van Spaengiaerden tsestich oft tseventich Borgeren teffens, ende noch ontallicke daer na op verscheyden tijden, beyde Mans ende Vrouwen ommegebracht zijn, en willen wy hier niet verhalen, nademael dat sulcx van haer noch voor groote genade gerekent wort, buyten t'gene dat sy inde voorgenoemde Steden met alle wterste wreetheydt ende moetwillicheyt bedreven hebben. Daerom en behoeft hy ons voorwaer alhier niet te dreygen, by also verre als wy syn Pardoenen niet aen en nemen, datter geen rigeur noch wreetheydt en is,

hoedanich die zijn mach, die wy van hem niet en zijn verwachtende, so aen onse persoonen, als met verwoestinghe, honghers noot, ende oock met den Sweerde, in sulcker voegen, datter over al geen Reliquien blijven en sullen, van t'gheene teghenwoordelick noch geheel is, &c. Want wy weten seer wel, dat hy sulcx al over lancks ghesocht ende ghearbeyt ende oock int werck gebracht heeft, so vele als hem ymmer mogelijck is geweest: Ende soude ontwijfelijck noch al voorder zijne wreetheydt daer hy hem so seer op beroemt, hebben laten wtbreken, ten ware de vreese die hy hadde van t'gheene dat hem noch overcomen is, als namelijck, dat die Landen eenen alsulcken moedtwil niet en souden willen langher lijden.

Oock en is hem voorwaer den dienst uwer Co. Ma. so weert, noch die Erfnederlanden uwer Ma. so lief niet, dat hy hem soude schroomen die selve wt den gronde te bederven ende vernielen, Ja alle de Reliquien ende overblijffelen der selven, ghantschelijck wt te roeien: In so verre alst hem eenichsins mogelijck ware, ghelijck als menighe brantstichtingen ende landtverwoestingen, die hy, al voren dat desen Crijch aenghevangen was, seer wreedelicken gepleecht heeft, ghenoechsaem connen betuygen: Maer wy verhopen dat God almachtich nemmermeer sulcx toelaten en sal, ende dat uwe Co. Ma. haer Vaderlijcke Erve, nemmermeer en sal laten vallen in het gewelt van alsulcken eenen verwoester ende verderver.

Want dat hy ons hier opleght, dat wy souden de wapenen teghen uwe Co. Majesteyt aenghenomen ende ghevoert hebben: dat ontkennen wy, ende protesteren voor uwe Co. Majesteyt, Ja voor Godt ende voor zijnen Engelen, dat sulcx noyt onse meyninghe noch voornemen gheweest en is: Want wy ons selven, met alle t'ghene wy inder werelt hebben, onder uwer Majesteyts ghehoorsaemheyt ende onderdanicheyt geerne stellen, ende zijn bereyt, ghelijck wy tot noch toe altijts gheweest zijn, ende als onse Voorvaders uwer Majesteyts voorsaten ooc altijt metter daet bewesen en hebben, om uwe Co. Ma. met lijf ende leven alle goeden ende getrouwe diensten te doen, teghen alle zijne vyanden ende quaetwillighen.

Maer

Maer dat willen wy voor alle de werelt gheerne bekent ſtaen, dat wy de wapenen hebben aenghetrocken, ende de ſelvighe ghevoert, als wy noch van noodts weghen doen moeten, teghen de tyrannie ende miſbruycken des Hertogen van Alba ende zijnes aenhancx, om ons, onſe vrouwen ende kinderen, ons goet ende ons bloet van ſyne ende zijner dienaers bloetdorſtighe handen te verloſſen. Oft ſo hy ons te machtich valt, liever eenen eerlijcken doot te ſterven, ende eenen loflijcken roem onſen naevolgheren achter te laten, dan dat wy onſen hals onder eenen alſulcken Tyran ſouden buygen, ende onſe lieve Vaderlant in eene alſulcke ſchendighe ſlavernije laten comen. Waer door niet alleenlijck wy hier namaels in gheene Landen en ſouden het aenſicht met eeren derven toonen, maer uwe Majeſteyts dienſt ende der ghemeene Landen geheele welvaert verachtert ſoude zijn: Ende daer toe zijn alle Steden ſamentlijc ende elck eene byſonder, gheresolveert ende beſloten, de eene voor ende de ander naer, alle beleg te verwachten ſo het noot is, ende het wterſte te wagen, ende ooc allen wterſten noot ende commer te lijden, met verlies oock van hare goederen ende bloet, Ja liever den brandt in haer eygen huyſen te ſteken, dan dat ſy haer in het gewelt ende ſubjectie deſes Tyrants ſouden begheven.

Want wy doch wel verſekert zijn, dat by eenen alſulcken wreeden Tyran, die ons eertijts ſo grouwelijck heeft gedreycht, ende meermael heeft miſleyt, ende zijne beloften ende Eedtſplicht als met voeten vertreden heeft, gheene ghenade noch barmhertichey te verwachten en ſtaet, maer hy ſoude liever de beken ende ſtroomen met onſen bloede verwen, ende alle de boomen ende galgen die int Landt zijn, met onſe lichamen behanghen, dan dat hy zijnen bloetgierigen moet aen ons niet en ſoude verſaden.

Daerom vallen wy aen de voeten uwer Co. Ma. ende bidden u inden Name Godts die uwe Majeſteyt de Croon op het hooft ende den Scepter inde handt gegeven heeft, wilt doch eenmael onſe ſake aenſien, wilt uwe ooren neygen tot onſe billicke ende beweghelijcke clachten: wy en verſoecken van uwe gehoorſaemheyt niet ontſlaghen te weſen, maer alleen dat onſe conſcientien voor God den Heere bevrijdt mogen blijven, dat

wy zijn heylick Woort mogen hooren, ende dat selve na volgen, om rekeninghe van onse zielen den aller opperſten Rechter ten jonсſten daghe te mogen geven. Ende op dat wy sulcx moghen ghenieten, soo wi't doch eenmael onse arme Vaderlandt, t'welck tot uwer Ma. getrouwe dienſt altijt bereyt ende willich gheweeſt is, als het noch is, eenmael ontſtaen van het Jock der vreemder Natien, ende der Spaensche Crijſchlieden, latende het Landt genieten alsulcke Privilegien, Vryheden ende Hercomen, als uwe Ma. ende als den grootmachtigen K. Carolus uwer Majeſteydts Heer Vader, hoochloflijcker gedachteniſſe, ende alle uwe Voorſaten so-emnelijck beſworen hebben.

So willen wy niet alleenlijck de wapenen afleggen tot uwer Majeſteydts bevel, maer ons ſelven, met al tgeeene wy inde werelt hebben, te Water ende te Lande laten ghebruycken, daer toe ons de ſelve ſal willen ſchicken, ende verhopen dat uwe Ma. metter daet bevinden ſal, dat wy geenſins veraert noch verbaſtert en zijn, maer veel eer alle onſer Voorvaderen ghetrouwicheyt ende gewillighe gedienſticheyt, tot uwe Ma. willen te boven gaen: Het welcke wy hier mede uwe Ma. voor Godt Almachtich beloven ende ſweeren, willende dat Godt onſer zielen alſo ghenadich ſy, als wy dit van gantſcher herten meynen.

Begeerende dat deſe onſe verclaringe ende Eedt, by alle Coningen, Potentaten, Vorſten ende Natien vercondiget ende gepublicеert werde, op dat een yegelijck wete, dat wy onſen Coninck geenſins rebel noch wederſpannich zijn: Het welcke wy oock van onſe Voorvaderen noyt geleert en hebben, maer dat wy uyt enckele noot, die ons op het alder uyterſte was druckende, bedwongen zijn geweeſt de wapenen tegen de vyanden ende miſbruyckers des Coninckliсken Naems, aen te nemen ende te ghebruycken.

Biddende derhalven alle Chriſtelijcke Potentaten ende Vorſten, dat ſy haer met een Chriſtelijck medelijden over onſen noot ende jammer laten bewegen: ende nademael, wy nu ghenoech bedacht zijn, dat deſe onſe Supplicatie ende verclaringe, even alſo verdruct ende achterhouden ſal worden, ghelijck alle die voorgaende, ſo dat ſy in onſer Coninсx

han-

handen niet en ſal connen comen, dat ſy doch willen het ſelve zijner Majeſteyt aengheven, ende hem die ſelve beſtellen, op dat onſe recht eenmael int licht mach comen, ende dat zijne Ma. van ſo veel onſchuldich bloets (dat mits deſe Albaniſſche Tyrannie vergoten wort) voor Godt almachtich mach ontſchuldiget werden.

Dat willen wy aen allen ende eenen yeghelijcken, met ootmoedige ghebeden aen Godt almachtich, voor hare voorſpoedicheydt ende welvaerdt, t'allen tijden in alle onderdanicheydt verdienen.

F I N I S.

Pſalm. lxxxij.

Doet recht den ellendighen ende den weeſen: ende bedient gherechticheydt den verdruckten ende den armen.

Verloſt den ellendighen ende den noodtdruſtighen: helpetſe uyt den handen der Godtloofen.

Gerardus, (johannes) geboortig van *Leiden*, een *Jeruſalemsch* Heer, en Pater van 't Nonne Klooster, genaamd *Abcoude*, in die zelve Stad. Hij trok, in het Jaar 1544, naar 't H. Land, en heeft *Jeruſalem*, of liever de ligging dier Stad, naauwkeurig en vlijtig beſchreeven. Christiaan van adrichem ſpreekt met zeer veel lof van hem.

Goudhoeven, *O. H. Chronijk*, fol. 220.

Gerbrandus, (johannes) anders johannes de leidis, naar zijne Geboorteplaats *Leiden*, Monnik en Prioor in 't Convent van de *Carmeliten* te *Haarlem*; een vermaard man, en inzonderheid door zijne *Latijnſche Chronijk van de Graaven van Holland en Bisſchoppen van Utrecht*, onder den tijtel, van *Rerum Belgicarum Annales*, *Chron. & Hiſt. de bellis*, *Urbibus*, *Situ & Moribus Gentis*; beginnende van

CHRISTUS geboorte, en eindigende met het Jaar 1417. Zijn Chronijk is meerendeels gevolgd door den Schrijver van de Oude *Hollandsche* Chronijk. Hij leefde onder de Regeering van MAXIMILIAAN DEN I, en heeft ook de Historie van zijne Orde, in tien Boeken, beschreeven. Wijders heeft hij eenige Godgeleerde Schriften nagelaaten. Zijn laatste letterarbeid was, de Chronijk der Abten van *Egmond.* Vóór zijne gemelde Chronijk van *Holland* en *Utrecht*, uitgegeeven door P. SWEERTIUS, had hij bijeengebragt de Historie der *Hollanderen;* welk werk hij, in de Voorreden zijner Chronijk, herroept, om dat hij naderhand van de waarheid der zaaken beter is onderricht geworden, en zulks wel na een Tienjaarigen arbeid. Met dit alles, egter, dient men den Leezer te waarschuwen, dat 'er nog zeer veele onzekerheden in gevonden worden, en de verdichtzelen der Monniken aldaar zeer menigvuldig zijn. Hij is te *Haarlem*, in 't Jaar 1504, overleeden.

BOXHORN, GOUDHOEVEN, PARS, en ORLERS *Beschrijv. van Leiden.*

GERE. Aldus noemt Graaf FLORIS DE V, in zijnen giftbrief van 't Jaar 1275, het Veenland van de drie kleine Regtbanken *Calslagen*, *Aalsmeer* en *Vrisecoop*, liggende aan den Oostkant van 't *Haarlemmer Meir.*

GERKES-KLOOSTER, eertijds, naar uitwijzing van den naam, niet anders dan een Klooster, of liever een Abtdij, der *Cistertiënser* Orde; vermoedelijk dus genaamd naar deszelfs Stigter, eenen GERKE, liggende op de uiterste grenzen van *Friesland*, aan den Noorder oever van 't *Kasper Roblesdiep*, ter plaatze daar de *Dokkummer* Trekvaart naar *Groningen* zig daar mede vereenigt, en na bij de Rivier de *Lauwers*; de scheiding van de nabuurige Provintie *Stad en Landen.* De sterke doortogt voor bij dit Klooster, niet alleen van Schepen, maar ook van Rijtuigen, heen en weer, van de eene naar de andere Provintie, had reeds voor lang aanleiding gegeeven, om verscheiden Herbergen en andere Huizen bij het zelve te stig-

ten:

ten: waar uit, door den tijd, een geheel Dorp ontstaan is, het welk den naam van dit Klooster bekomen en behouden heeft. 't Klooster zelfs, dat oudtijds den naam had van *Jerusalems* Klooster, is geheel verdweenen; van deszelfs Brouwhuis is daar na de Kerk gemaakt, waar in de dienst voor de Gemeente van het Dorp, door een eigen Predikant, verrigt word.

BACHIENE, A. bl. 1301.

GERLACH DE I, was de tweede Voogt van *Gelder*, zoon van WICHARD, en te gelijk zijn opvolger. Hij kwam, na zijns vaders dood, in het Jaar 910, aan het bewind. Den Keizer heeft hij, in het *Roomsche* Rijk, zeer groote diensten beweezen, tegen de *Boheemers*, *Hungaaren* en *Sclavoniers*, die, in de Jaaren 911 en 912, voornamelijk *Duitschland* elendig verwoestten. GERLACH overleed in het Jaar 937. Wie zijne Gemalin geweest is, blijkt niet zeker: men houdt 'er voor, de dogter van den Graave van *Kuik*. Immers hij liet een zoon na, GODEFROI DEN I, en derden Voogt van *Gelder*.

PONTANUS, *Gesch. van Gelderl.* II. Deel, fol. 46.

GERLACH DE II, Graaf van *Zutphen*, en, gelijk sommigen willen, ook Graaf van *Gelder*. Dit zo zijnde, moest hij geteld worden als de tweede van dien naam, onder de Graaven van *Gelder*. Wij houden hem liever alleen als Graaf van *Zutphen*; welk Graafschap, na zijnen kinderloozen dood, verviel op Graaf OTTO VAN NASSAU, agtsten Voogd van *Gelder*, die, door gunste des Keizers, de eerste Graaf van *Gelder* werd, of wel deszelfs zoon GERARD VAN NASSAU. Vermids nu OTTO reeds Graaf van *Gelder* was, en het Graafschap van *Zutphen* op hem kwam, ging de tijtel van *Gelder* vóór den naam en tijtel van *Zutphen*, onaangezien *Zutphen*, ten dien tijde, in roem en uitgestrektheid de Landen van *Gelder* verre overtröf, en dat naderhand eerst zijn grootsten aanwas bekoomen heeft.

 Som-

Sommige Historieschrijvers, die hier zeer verward en verschillende zijn, stellen deezen GERLACH vóór den broeder van WILLEM VAN GELDER, Bisschop van *Utrecht*; doch anderen, (mooglijk met evenveel regt) vóór den broeder van WICHMAN, Graave van *Zutphen*, die, wegens de vriendschap, met Bisschop WILLEM onderhouden, zijne zijde, tegen de *Hollanders*, gehouden had. Toen nu OTTO VAN NASSAU, Voogd van *Gelder*, na den dood van zijne Gemaalinne ADELHEID, met SOPHIA, dogter van WICHMAN, broeder van deezen GERLACH, hetrouwd was, zou uit dien Egt een tweede GERLACH gebooren zijn, die kinderloos stervende, 't Graafschap van *Zutphen* aan zijnen vader en moeder overliet: want dat deeze laatste bij *IJsselmonde* zou gesneuveld zijn, strijd tegen de waarheid, vermids hij ten dien tijde nog niet gebooren was. Anderen, en daar onder LA PISE, spreeken hier zeer verschillend van. De laatstgenoemde, verhaald hebbende, hoe sommigen het daar voor houden, dat GERLACH bij *IJsselmonde* zou gebleeven zijn, zegt daar benevens, dat hij, na zijns vaders dood, het Graafschap *Zutphen* een tijd lang bezeeten heeft; doch, vermids hij geene kinderen had bij zijne vrouw, ELIZABETH, dogter van den Graaf van *Saxen*, heeft hij, op begeerte van zijnen vader, op zijn ziekbed, het Graafschap *Zutphen* aan zijnen halven broeder, GERARD VAN NASSAU, die 't Graafschap *Gelder* bezat, opgedragen.

PONTANUS en SLIGTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*, en LA PISE, *Tableau de Maison d'Orange*.

GERLACIUS, (ANTONIE) Burgemeester der Stad *Deventer*, was een van die geenen, welke, in het Jaar 1684, gemagtigd waren tot het sluiten van een verdrag met *Frankrijk*, en ook, niettegenstaande alle de tegenstribbelingen van den Heer FAGEL en andere slaaven van den Prins van *Oranje*, tot stand bragten.

GERMAANEN; zie van hun Land en afkomst het volgende Artikel.

GER-

GERMANIA INFERIOR. *Neder-Germanien*, *Neder-Duitschland*, *Nederland*. TACITUS schrijft in zijn boekje de *Germania* (of *de Moribus Germanorum*: van de zeden der *Germanen*) in het begin aldus. „ Ik zou geloven dat de afgelegenste „ *Celten*, die tusschen den *Rhijn*, den *Donaw*, *de Noordzee*, „ en de *Sarmaten* woonen, waarlijk inboorlingen zijn, en „ geenzints vermengd door andere volken, die zig derwaards „ begeeven, of zig als vreemdelingen onder hen nedergezet „ hebben: om dat zij, die weleer van woonplaatzen zogten te „ veranderen, niet te Lande, maar te Scheep derwaards trok„ ken; en dat de afgrijzelijke groote *Oceaan* aan dien kant, „ zodanige overtogten meest tegen, en onbevaarbaar zijnde, „ nauwelijks met Schepen bevaaren werd. Wie zou (zegt „ hij verder) behalven het gevaar van eene barsse en onbekende „ Zee. *Asia*, of *Africa*, of *Italiën* verlaatende, naar *Germa*„ *niën* trekken, daar het Land leelijk en afschouwelijk is, de „ Lugt scherp, en het welk naar en droevig is om aan te zien, „ en te bewoonen, of het moest iemands Vaderland zijn.'' (Wij hebben hier deeze plaats overgezet, zo als de Heer ALTING haar opgeeft, met eenige veranderinge van de woorden van TACITUS.) Aangaande den waren oorsprong kan men uit de oude Gezangen, die door de verbastering van de oudheid geweldig verward en bedorven zijn, dit alleen afneemen; dat zij den eersten mensch of man, (*Mannus*) van God uit de aarde voortgebragt, erkend hebben voor den voorvader, zo wel van hun volk, als van alle andere volkeren; daar in alleenlijk verbijsterd zijnde, dat het geene wij weeten allezints waar te zijn van den eersten mensch, die op den geschapen Aardbodem geweest is, zij zulks overgebragt hebben tot den eersten Grondlegger van het herstelde Geslagte der menschen na den Zondvloed. Aan wien zij wederom drie zoonen toeschrijven, die zij egter te onregt voor de drie Hoofdvorsten van hun volk alleen verbreid hebben. Want van de drie zoonen van NOACH, of MANNUS, zijn alle de bewoonders des Aardbodems voortgekomen; alle in zeer veele volkeren, met verscheide en eige naamen, onderscheiden; behalven het eene *Over-Rhijnsche* volk, van het oorsprongelijke gesprooten, het welk in langen tijd geenen eigen naam aangenomen, maar zig eenvoudig het volk

volk (*Populus*) het *Diet*, *Duit*, *Tuit*. *Teut*, naar dat de uitspraaken verscheiden waren, genoemd heeft. Waar van het bijvoegwoord (*Adjectivum*) *Duitsche*, *Teutsche*, bediedende zo veel als Landslieden, Volkgezinden: en *Duitschland*, *Teutschland*, Volks-Landschap. Egter hebben de Gemeenschappen, die zeer veele onder dit volk zijn geweest, hunne oude en eige namen gehad: als daar zijn, de *Marsers*, *Gambrivers*, *Suevers*, *Vandaliers*, en andere. En onder die is ook geweest de naam der *Friezen*, bij wien nog heden ten dage niet onbekend is de oude benaming van 't *Friesch Diet*, dat is, het *Friesche* volk. Doch de oude bijgeloovigheid heeft van *Diet*, dat is volk, eenen God gemaakt van den zelven naam, uit de aarde voortgekomen, als Stigter der volkeren, die de *Romeinsche* TACITUS uit de oude Gedigten verslaan heeft dat TUISTO, of TUISCO, of naar het gevoelen van CLUVERIUS, TUITO genoemd is. CÆSAR noemt den zelven *Dis:* anderen onder de ouden *Teutates;* alle beuzelagtig, gelijk alles is, dat de Goden aangaat. Ondertusschen is dit zeker, dat de *Over-Rhijnschen* in 't algemeen, niet lang voor dat *Gaulen* van JULIUS CÆSAR was te onder gebragt, met hunne bijzondere naamen bij de *Romeinen* onbekend zijn geweest. Verder vind men dit verhaal van hunnen nieuwen en eigen naam bij CÆSAR en TACITUS: dat 'er een volk van vijf Gemeenschappen, als daar zijn, de *Condrusiers*, de *Eburonen*, de *Ceresen*, de *Pemanen*, en de *Segners*, korteling voor de aankomste van CÆSAR, uit de *Over-Rhijnsche* Natie, den *Rhijn*, daar hij nog niet in twee armen verdeeld word, overgetrokken is naar dat gedeelte van *Gaulen*, waar van de *Romeinen* naderhand dit Nederwingewest gemaakt hebben: en dat dit volk de *Gaulen* allereerst weg gejaagd heeft, (want die te vooren overgekomen waren, hadden alleen de ledige Landen in bezit genomen) die rijk en weerloos waren, en zo geweldig schrikten voor dit wreede soort van Krijgslieden, dat zij dezelve niet anders als *Gerremans*, dat is, oorlogsmannen, of oorlogsvoerders noemden, de een den anderen, met deezen voor allen vervaarlijken naam, een schrik aanjagende. Dat die van de vijf Gemeenschappen dit zeggen der *Gaulen*, hoewel uit kwaadaardig.

digheid voortgekomen, hun voor eere, en als van een goede voorwikkinge rekenende, niet ongaarne van de overwonnenen aangenomen hebben: dat naderhand ook anderen, die over den *Rhijn* aangekomen zijn, naar deeze eerste overwinnaars, wegens den schrik der *Gaulen*, aldus genaamd zijn; dat zij eindelijk het te samen daar toe gebragt hebben, dat deeze naam, die van de *Gaulen* was opgekomen, allengskens naar hen zelfs, als zijnde zeer wakkere Krijgshelden, zig uitgebreid heeft over het geheele *Over-Rhijnsche* volk, dat in 't gemeen even oorlogszugtig was: en dat dezelve niet langer in 't bijzonder is eigen geweest aan eenig volk, dat of eerst, of daar na, den *Rhijn* overgetrokken is. Zoo dat deeze vijf Gemeenschappen, die met malkander eenen Staat uitmaakten, en een tijd lang alleen *Germaanen* genoemd wierden, naderhand door den naam van *Tungeren* hebben moeten onderscheiden worden. Lees, overlees, en herlees aandagtig de zeer duistere plaats van TACITUS over deeze zaak, en gij zult moeten bekennen, zo ik mij niet bedriege, dat dit volkomendlijk de zin van zijne woorden is: en dat hij dit heeft willen zeggen, als zijnde een man die zo wel de Historische waarheid wist, als in agt nam. Want wat is 'er zekerder, dan dat die van de vijf Gemeenschappen ten tijde van CÆSAR, door de *Gaulen*, *Germaanen* genaamd zijn geweest, die ten tijde van TACITUS *Tungers* genoemd wierden? Wie zal verder konnen ontkennen dat de geene, die naderhand uit het *Over-Rhijnsche* Land in *Gaulen* aankwamen, dien zelfden naam met regt en reden gegeeven is van den overwinnaar, die dien van de *Gaulen* wegens den schrik weleer aangenomen had? Wie zal eindelijk loogenen, dat deeze naam van hun te zamen zig met 'er tijd uitgebreid hebbe over de geheele Natie, die deezen en geenen kant van den *Rhijn* besloeg? Met zeer goed regt dan heeft TACITUS, ziende op de tijden van CÆSAR, konnen zeggen, dat de benaaming van *Germanien* den *Over-Rhijnschen* eerst nieuw en onlangs gegeeven was van de *Gaulen*, van den overwinnaar, van hen zelfs, wegens den schrik van allen kanten, die de vreemde oorlogsmagten hen of aangejaagd, of de weerlooze Landzaaten opgevat hadden. Hier uit nu heeft moeten volgen, dat de *Romeinen* den

zoom

zoom van den *Rhijn*, die van de *Germaanen* bewoond wierd, *Germanien* genaamd hebben; en dit in twee Wingewesten verdeeld, namelijk in het *Boven-Germanien*, of het eerste, en in het *Neder-Germanien*, of het tweede, waar van de *Batawers*, hoe wel van dat aanzien dat zij broeders genoemd wierden, een gedeelte uitgemaakt hebben; ja ook hebben de *Friezen*, en andere *Over-Rhijnschen*, eenen tijd lang onder den Landvoogd van *Neder-Germanien* gestaan. Zo dat ik het zelve met stilzwijgen niet hebbe konnen voorbij gaan: want dit volk is ongemeen geagt geweest in het gantsche Rijk, dewijl men de *Germaanen* van dien kant voornamelijk moest aantasten, wier vrijheid den *Romeinen* zo vinnig toegescheenen heeft, dat zij dit Land niet dan aan hunne grootste vertrouwelingen toevertrouwd hebben. Alzo heeft CÆSAR OCTAVIANUS, Drieman zijnde, eer hij nog den naam van AUGUSTUS hadde, derwaards gezonden zijnen schoonzoon AGRIPPA. Na dat hij deezen weer te rug geroepen hadde, in den oorlog tegens MARCUS ANTONIUS, heeft hij daar toe verkoren CAJUS CARINA, neffens wien hij ook over de *Germaanen* met de zege gepraald heeft. Daar na MARCUS VINICIUS, die de zelve eere heeft verdient. Wederom MARCUS AGRIPPA: daar na MARCUS LOLLIUS. En na deezes nederlaag heeft hij het bewind over het Wingewest, het welk hij zelf in persoon weer in staat bragt, aan DRUSUS opgedraagen; vervolgens aan TIBERIUS; in wiens plaats hij bij vervolg LUCIUS DOMITIUS, QUINTUS VARUS, en eindelijk CAESAR GERMANICUS aangesteld heeft. TIBERIUS, Keizer geworden, heeft GERMANICUS in dit opperbewind gehouden, en deszelfs broeder DRUSUS, zijnde zijn eigen zoon, tot zijnen opvolger aangesteld. Terwijl LUCIUS VISELLIUS VARRO, als Onder-Landvoogd, in het bestier van zaaken voorzigtig, en LUCIUS APRONIUS, Landvoogd zijnde, ongelukkig was. Maar na dat zijne zoonen weg gerukt waren, heeft hij CNEJUS CORNELIUS LENTULUS; zoon van GAETULICUS, voor tien Jaaren tot Landvoogd aangesteld. Doch CAJUS CALIGULA heeft niemand daar toe benoemd, zelf met grooten toestel groote zottigheden uitregtende. CLAUDIUS heeft SERGIUS SULPICIUS GALBA, PUBLIUS GABINIUS SECUNDUS, en CNEJUS DOMITIUS CORBULO, den eenen na den anderen, aangesteld.

NE-

NERO heeft daar toe verkooren twee doorlugtige mannen, die elkanderen volgden, beide met den naam van RUFUS. GALBA wederom AULUS VITELLIUS: na wien (gelijk gemeenlijk geschied, als de opvolging in de Regeeringe gestremd is) dit bewind aan geene Onder-Landvoogden, van den eersten of van den tweeden rang, opgedraagen is; tot dat VESPASIANUS zijnen zoon DOMITIANUS derwaards gezonden heeft: en deeze, zelf Keizer geworden, na dat hij twee togten derwaards gedaan hadde, ANTONIUS: en tegen dien afvalligen gezonden heeft LUCIUS MAXIMUS. NERVA eindelijk den allerbesten TRAJANUS. Insgelijks hebben de volgende Keizers gedaan, of zij hebben deezen post zelfs op zig genomen; en dit laatste vrij dikwijls, als daar zijn HADRIANUS, MARCUS, SEPTIMIUS SEVERUS, ANTONINUS CARACALLA, ALEXANDER, MAXIMINUS, en anderen. Deeze zijn de grenzen geweest aan deezen kant des *Rhijns*, dat eigentlijk het Wingewest genoemd wierd; tegen over het tweede *Neder-Gaulen*, (*Belgica secunda*) de Rivier de *Gete*, zo als ze onder den naam van *Rupel* met de *Schelde* uitstroomd, als men een lijn trekt van haaren oorsprong af, tot daar de *Sambre* in de *Maas* valt; en nog een weinig hooger langs den regter oever van de *Maas*. Doch aan het Bovenwingewest (dat is het *Boven-Gaulen*, *Belgica Superior*, *five Prima*) is de grensscheiding geweest eene Rivier, die PTOLOMAEUS om deeze reden *Obringa* schijnt genoemd te hebben. Want de *Boven-Rhijnkant* word bij de *Duitschers das Ober-Rheingaw*, en wat meer verkort, *Obringaw* genaamd, als men insgelijks een lijn trekt van zijnen oorsprong tot aan die van *d'Ourt*, langs den oever zo wel van deeze Rivier, als van de andere *Ourt*, ook daar ze te samen in een loopen tot aan den oorsprong van de laatste: en hier van daan tot aan de welle van de Rivier de *Lesch*, langs dien stroom tot aan de *Maas*. Het overige is beslooten geweest tusschen den *Rhijn* en de *Noordzee*. (Zie dit alles in de eerste Kaart van den Heere ALTING.) Wat nu de *Obringa* van PTOLEMAEUS is, heeft de zeer beroemde CLUVERIUS allerbest uitgevorscht; te weeten eene Rivier die bij het Steedje *Sinfiacum* (nu het Vlek *Sinfisch*) in den *Rhijn* valt, hedendaags bekend met den naam

van

van de *Aer*, bij verkorting van *Arent*. Waar van daan de Graaven van *Nieuwen Arent*, gemeenlijk *Nuenaar*, *Nienaar* genoemd zijn: insgelijks *Arwiler*, zo veel als *Arentshoeve* (*Aquilæ villa*.) *Aldenaar*, dat is, *Oude Arent* (*Vetus Aquila*.) *Aerdorf*, dat is, *Arentsdorp* (*Aquilæ vicus*) *Arentsberg*: waar uit deeze Rivier haaren oorsprong heeft. Daar tot een onwraakbaar bewijs van is, dat in de aanteekening van het *Keizerrijk Antunnacum* (nu *Andernach*) klaar en duidelijk gereekend word onder het Bovenwingewest, het welk staat onder den Veldheer van *Mentz*: en dat tusschen deeze plaats en de naaste van het Nederwingewest geene ander Rivier te vinden is, behalven de *Aer* alleen. Doch op dat hij niets van PTOLEMAEUS, zonder het een streek te geeven, zou laaten voor bij gaan, heeft hij de *Obringa* in *Abringa* liefst willen veranderen. Wat *Neder-Germanien* belangt, dat over den *Rhijn* legt, waar van VELLEJUS verhaald, dat het bijna tot een cijnsbaar Wingewest is gemaakt; het zelve heeft op zijn ruimst zig uitgestrekt van de *Main*, die zig in den *Rhijn* ontlast, en van de *Zoutrivier*, die in de *Elve* valt, tot aan de *Noordzee*. Van de *Zoutrivier*, of de Rivier die zout geeft, getuigen STRABO en TACITUS; (zie dezelve in de eerste Kaart van den Heere ALTING, vallende in de *Albis* of *Elve*.) Van de *Main* dezelfde STRABO, als hij verhaald dat DRUSUS den oorlog gelukkig heeft gevoerd tusschen de *Sala* en den *Rhijn*; het welk zo veel is, als of hij gezegt hadde bij den *Mainstroom*: want de *Main* loopt van den oorsprong van de *Sala* in den *Rhijn*. Van den *Rhijn* en de *Elve* gewaagt ijder een: doch allermeest dat trotze opschrift van het zegeteken, het welk GERMANICUS aan de *Wezer* in de *Idistavisische* vlakte ter eere van TIBERIUS opgeregt heeft, dat vertaald, dus luid:

De volken tusschen den Rhijn *en de* Elve *te onder gebragt zijnde, heeft het Leger van* TIBERIUS CAESAR *deeze Gedenkstukken aan* MARS, JUPITER *en* AUGUSTUS *toegewijd.*

(De zeer geleerde Heer JUSTUS LIPSIUS meent dat deeze vlakte is beneden *Breemen*, naar den Zeekant, tusschen de Rivier en de omleggende heuvelen, omtrent twee gemeene *Duitsche* mij-

mijlen van die Stad, bij een Dorp genaamd *Vegelak.*) Van deeze te ondergebragte volken zijn de beroemdste geweest de *Sicambers*, die nu al onder AUGUSTUS, door het bestier van TIBERIUS zelf, aleer over den *Rhijn* gedreeven, en aan deezen kant des *Rhijns* gevangelijk weg gevoerd waren. Verder de *Chatten* of *Catten*, *Broekters*, *Marsen*, *Angrivariers*, *Friezen*, *Chauken*, *Cherusken*, en andere kleindere Natien, daar zo veel niet van gemeld, of gantsch niet van gewaagt word. In het Wingewest zelf, aan deezen kant van den *Rhijn*, zijn geweest de *Ubiers*, *Menapiers*, *Tungeren*, *Gugernen*, *Suniken*, *Batawers*, *Taxanders* en *Caninefaten*, alle van *Over-Rhijnsche* afkomst: en de vier laatste wel oorspronglijk van de *Catten*: maar niet alle van den zelfden staat en hoedanigheid. De *Batawers*, als broeders en vrienden van het *Roomsche* volk, vrij van schattinge. De *Ubiers* als Bondgenooten, en hun Vaderland afgezwooren hebbende, als *Romeinen*, of ten minsten geregtigd als die in *Italien* woonden. De *Tungers*, *Menapiers*, *Caninefaten*, als die zig overgegeeven hadden; veragtelijker gehandeld wordende in schattingen, lasten, en bezwaarnissen. De *Gugernen*, *Suniken*, *Taxanders*, als Krijgsgevangenen, en weggevoerden, die nauwelijks anders dan onder 't Land daar zij woonden gerekend wierden. De eerste en aanzienlijkste Stad is geweest *Colonia Agrippinensis* (*Keulen*) in het Land der *Ubiers*: de tweede *Atuatuca* in het Land der *Tungeren* (*Attuaca Tungrorum*, in de eerste Kaart van den Heere ALTING, *Tongeren*) Na deeze zijn de voornaamste geweest *Bonna*, ook in het Land der *Ubiers*, hedendaags *Bon* aan den *Rhijn*; *Castellum Menapiorum*, in de Kaarten van den Heere ALTING alleen genaamd *Castellum*, leggende aan de *Maas*, nu *Kessel*, zo het schijnt. *Vetera*, in het Land der *Gugernen*, aan den *Rhijn*, omtrend *Zanten*, (zie boven op *Castra Ulpia.*) *Colonia Trajana*, op de grensscheiding der *Gugernen* en *Batawers*. (Zie hier van boven in de Kaarten van den Heere ALTING.) *Noviomagum*, in het Land der *Batawers* (nu *Nieuwmeegen* aan de *Waal.*) *Lugdunum*, in het Land der *Caninefaten* (nu *Leiden.*) De overige waren slegter, of wierden nog voor Vlekken gehouden. De volken, die, behalven deeze, tusschen den *Rhijn* en de *Schel-*

de woonden, en van *Germanische* afkomst waren, zijn daar van de *Romeinen* in geplant; gelijk men ziet in de aanteekening van *Gaulen*, van het tweede *Belgica*, dat is, *Nederland*: (zie dit geteekend in de eerste Kaart van den Heere ALTINO) als daar zijn de vrije *Nerviers*, met die onder hen behoorden, en in het eerst verscheide naamen hadden, doch naderhand alleen die van *Sueconen* en *Bethasiers*. Waar van men nauwelijks andere reden kan geeven, dan dat het den oppermagten, die naar hun welgevallen handelen, zo behaagd heeft.

GERMANICUS, de zoon van CLAUDIUS DRUZUS, bevond zig, in het 15 Jaar na CHRISTUS geboorte, in *Gallie*. Aldaar verstaan hebbende, dat 'er eene gevaarlijke muiterij gereezen was, onder de Krijgsbenden, die onder het bevel van CECINNA, aan den *Beneden-Rhijn* gelaaten waren, trok hij terstond derwaarts, om de rust aldaar te herstellen; 't geen hem ook gelukte. Naderhand heeft hij verscheiden togten tegen de *Germaanen*, met merkelijken voorspoed, ondernomen. Eenig volk aan deeze zijde des *Rhijns*, vermoedelijk ook onder de *Batavieren*, gelegd hebbende, heeft hij de *Katten* geslaagen, en hunne Hoofdstad *Mattium* verbrand. Ook behaalde hij eenig voordeel op ARMINIUS. Doch deeze, de *Cherusceren* op nieuw opgestookt en zijnen vaderlijken oom INGUIOMIRUS, die van ouds onder de *Romeinen* in aanzien geweest was, in zijne belangen gebragt hebbende, dreigde hij GERMANICUS met eenen fellen oorlog. Om allen last des oorlogs niet op ééne plaats tevens te hebben, zond deeze CECINNA, met veertig Regimenten, naar den *Eems*, over den bodem der *Bructeeren*. De Ruiterij werd, door den Overste PEDO, langs de grenzen der *Friezen*, mede derwaard geleid. GERMANICUS zelf volgde te Scheep, met vier Keurbenden, welke hij over de *Meeren*, naar de algemeene zamelplaats aan de *Eems*, bragt. Van daar trok het Leger wederom naar de *Lippe*, in zijnen weg alles verwoestende, wat tusschen die Rivier en den *Eems* lag. Doch de *Kauchen*, die bijstand beloofden, werden in gemeenschap aangenomen. GERMANICUS, eindelijk aan 't Bosch *Teutoberg*, op de grenzen van 't Bisdom *Paderborn*, alwaar, vóór zes

jaaren, de flag tusfchen VARUS en ARMINIUS voorgevallen was, gekoomen zijnde, bekroop hem de begeerte, om den laatften pligt aan de gefneuvelden, die daar nog onbegraaven lagen, te bewijzen. CAECINNA, die voor uit gezonden was, werd van 't gantfche Leger gevolgd. Men kwam aan VARUS legerplaats, alwaar zig een deerlijk fchouwfpel vertoonde. GERMANICUS deed alle de daar liggende doodsbeenderen verzamelen, en zonder onderfcheid begraaven. Hij zelf fneed de eerfte zoode, om 'er eene graftombe van op te rigten, waar in hij van 't gantfche Leger, vol droeffenis en verbittering tegen den vijand, gevolgd werd. GERMANICUS raakte, kort daar aan, met het Leger van ARMINIUS in een hevig gevegt, het welk, met ongelijk voordeel aan weerskanten, ten einde gebragt werd. Zijne Gemaalin AGRIPPINA bragt ongemeen veel toe tot de zege, die hij behaalde, door de foldaaten aan te moedigen en met loffpraak te overlaaden. GERMANICUS deeze overwinning bevogten hebbende, befloot naar den *Eemftroom* te rug te keeren. Op dat zijne Vloot te ligter op de *Zuiderzee* vlotten mogt, zond hij twee Keurbenden, onder het beleid van VITELLIUS, te Lande derwaards. GERMANICUS had een gedeelte van den weg veilig afgelegt, wanneer de Noorde wind, geweldiglijk opfteekende, de ongeftuime Zeegolven onvoorziens op het Land joeg. Hier kwam het Jaargetijde bij, dat den *Oceaan* op het hoogst zwellen deed, zijnde het nu in het begin van September. Alles ftond blank, gelijk een openbaare Zee. Met groote moeite en arbeid deed hij de Schepen aan het Eiland der *Batavieren* landden.

Na hier den winter te hebben doorgebragt, verzamelde hij, in het Jaar 16, onder opzigt van SILIUS en CAECINNA, een Vloot van omtrent 1000 Schepen, waar onder verfcheiden fmal van voor- en agterfteeven, en breed van buik waren. Terwijl hij daar mede onledig was, zond hij SILIUS, met een hoop volk, tegen de *Katten*. Vernoomen hebbende, dat de fterkte, door zijnen vader DRUZUS op de *Lippe* gebouwd, belegerd was, voerde hij zelf zes Keurbenden derwaards. Doch alzo de belegeraars zijnen aantogt vernamen, braken zij de belegering op en trokken af, na alvoorens het Altaar, daar omtrent voor DRUZUS opgeregt, en de Graftombe, voor VA-

nus Keurbende gestigt, om verre geworpen te hebben. GERMANICUS herbouwde het Altaar; doch het vernieuwen van de Tombe vond hij ongeraaden.

Intusschen was de Vloot vervaardigd, en aan het Eiland der *Batavieren*, nevens den voor uit gezonden lijftogt, aangekoomen. De Schepen werden hier, onder de Keurbenden en Bondgenooten, verdeeld; waar na de Vloot den *Rhijn* op voer. De Graft van DRUZUS genaderd zijnde, bad GERMANICUS zijnen afgestorven vader, dat hij hem, die nu zijn spoor volgde, met de herdenking van zijnen raad en heldendaaden ondersteunen wilde Hier op zette hij voort, door de *Zuiderzee* en *Oceaan*, tot aan den *Eemsstroom* toe. Hij ontscheepte het Krijgsvolk, aan deeze zijde van die Rivier; 't welk geen kleine misslag was. Met veel moeite kwam hij aan den *Wezerstroom*, alwaar hij de *Cherusen*, onder bevel van ARMINIUS, in slagorde vond. GERMANICUS oordeelde 't ongeraaden, de Keurbenden af te wagen, zonder bruggen te slaan en wagten te stellen. Daar na deed hij de Ruiterij, onder bevel van SERTINIUS en EMILIUS, den Stroom doorwaaden, en om de magt des vijands te verdeelen, op verscheiden plaatzen deszelfs Leger aanvallen. Op het Art. van ARMINIUS hebben wij reeds de nederlaag beschreeven, die dezelve aldaar leed, en dus ook de volkomene overwinninge, welke GERMANICUS behaalde. Hier alleen zullen we herhaalen, dat de overwinnaar, aan den oever van de *Elve*, een zegeteken van wapenen deed oprigten, met een trotsch bijschrift.

Schoon dit te midden van den zomer voorviel, zond, egter, GERMANICUS, terstond daar na, eenige Keurbenden in de winterlegeringen; het overige Leger scheepte hij op de Vloot, en voerde het door de *Eems* in de *Noordzee*, alwaar zij eerlang door een geweldigen storm overvallen werd. Wel haast geraakten de Schepen in verwarring, terwijl de soldaat het bootsvolk in den weg liep, of verkeerden dienst deed. De wind naar 't Noorden zwaaiende, werden de Schepen, of in volle Zee weg gerukt, of gesmeeten tegen de naaste *Friesche* of *Oost-Friesche* Eilanden, die, vermits de blinde Banken, gevaarlijk waren. Die nog Zee hielden, wierpen paar-

paarden, vee, pakken en wapenen overboord, om het hol der schepen te verligten, die vast ter zijde water fchepten, en somme aan alle oorden verftrooid werden. De drieriemige Galei van GERMANICUS landde bij de *Cauchen* aan. Hij voet aan Land gezet hebbende, was zo mistroostig over de geleedene fchade, dat hij, als zinneloos, dag en nagt, langs de stranden en uithoeken ginds en herwaards liep, zig zelven de schuld van dien ramp geevende. Zijne vrienden konden hem te naauwer nood wederhouden, dat hij zig niet in Zee wierp, waar in zo veelen van de zijnen waren omgekoomen. Na het bedaaren van den ftorm, kwamen ettelijke Schepen ten voorfchijn, die hij fpoedig deed herftellen, en voorts uitzond om de Eilanden te doorzoeken, en, ware 't mogelijk, de verdwaalde op te fpeuren. Hun zoeken was niet geheel zonder vrugt.

De *Angrivàriën*, die onlangs met de *Romeinen* bevredigd waren, losten eenige volken, die dieper Landwaards ingetrokken waren, en zonden dezelve aan hun te rug. 't Gerugt van deeze Zeefchade had intusfchen de *Germaanen* de wapenen weder doen opvatten. GERMANICUS zond SILIUS, met 30,000 knegten en 3000 ruiters, tegen de *Katten*, terwijl hij zelf, met een nog grooter magt, de *Marsfen* aanviel. Rijkelijke vergoeding behaalde hij hier mede van de geleeden fchade. Op een van zijne togten werd hem, aan de *Friesche* kust, het *Brittannisch* kruid aangeweezen.

TIBERIUS, onder dit alles, hem zijnen Krijgsroem benijdende, ontbood hem, in 't Jaar 17, onder voorgeeven van de eer der zegepraal te zullen genieten, naar *Rome* te rug. Maar in plaats van dat, werd hij, op beftel van TIBERIUS, met vergif omgebragt. Men wil dat hij, geduurende zijn verblijf hier te Lande, niet verre van *Leiden*, te *Roomburg*, of in het Huis te *Britten*, een School had opgerigt, waar in vervolgens de *Batavische* jeugd in de taal en zeden der *Romeinen* onderweezen werd.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*, I. en II. Deel.

GEMERHUIZEN, een der Buitenbuurten van het Dorp *Hi-tumahuizen*, in de Grietenij *Westdongeradeel*.

GEMERWALDA, een Dorp in *Fivelingo*, 't welk dien naam nog behoud, liggende een gemeene *Duitsche* mijl van de Stad *Groningen*, aan den Heereweg als men naar den *Eem* gaat. De aantekenaar op de Chronijk van MENCO verhaalt, dat deze plaats zwaare schaden geleeden heeft, wegens haaren laagen grond, in het Jaar 1287, door den watervloed van dien tijd.

Zie ALTING, *Not. Germ.* part. 2, fol. 69.

GEROLF, was een der oude *Friesche* Graaven, die, met mannenmoed, de woeste *Noormannen* te keer ging.

Toen, in het Jaar 837, die verwoesters, te *Egmond* en te *Noordwijk*, alles uitplonderden, werden zij, door GEROLF en TIBBOLD, aangetast; waar door een hevig gevegt ontstond, waar in die beide Graaven sneuvelden.

J. WAGENAAR, *Vaderlandsche Historie*, II. Deel, bl. 55.

GEROLF DE II, van dien naam, volgens de oudste Chronijk-schrijvers, vader van DIRK DEN I, Graaf van *Holland*, werd, in het Jaar 885, met eenen GARDOLF, door den *Noorman* GODEFRID, aan den Keizer gezonden. Terwijl hij in dit Gezantschap op weg was, maakten de *Noormannen* zig van zijne goederen en Graafschappen meester; 't welk hem derwijze verbitterde, dat hij, terstond na zijne terugkomst, de zijde van GODEFRID verliet en die des Keizers koos. Doch alzo hij daar mede in het bezit zijner goederen niet hersteld werd, zond hij zijne twee zoonen, DIRK en WALGER, naar *Frankrijk*, alwaar hem, door de zuster hunner moeder, een goede opvoeding bezorgd werd. Na de nederlaag van GODEFRID, bekwamen GEROLF en zekere Graaf EVERHARD hunne bezittingen te-

rug.

g. Door gunste des Keizers ARNOLD, werd hij naderhand begiftigd met een bosch en akker, in zijn eigen Graafschap, tusschen den *Rhijn* en *Swithardershage*, na bij *Bodegrave*, en andere hoeven en wooningen, opgenoemd in den giftbrief, van 't Jaar 889. Men meent dat hij in het Jaar 898 gestorven is, doch onzeker waar en op wat wijze. Ook wil men dat zijn dood, door zijnen zoon WALGER, gewrooken is.

MELIS STOKE en anderen.

GERRIT GERRITSZ, van *Rotterdam*; zie ERASMUS.

GERRITS, (LUBBERT) gebooren te *Amersfoort*, in het Jaar 1531, en overleeden te *Amsteldam*, in het Jaar 1612, is onder de *Vlamingen* geweest Leeraar der Doopsgezinden, eerst te *Hoorn*, en daar na te *Amsteldam*. Hij was zeer beroemd onder zijne tijdgenooten.

Zie SCHYN, *Hist. der Mennoniten*, III. Deel, bl. 1.

GERRITS, (CORNELIS) een gebooren *Veerenaar*, Kapitein op het Schip de *Nephtunus*, behoorende aan den Heer THOMAS BOURSSE, Koopman te *Middelburg*. Hij nam, in maatschappij met Kapitein PIETER HEMERS, in het Jaar 1707, een *Fransch* Oorlogschip, *Bourbon* genaamd, voerende 54 stukken Canon, en bemand met 313 koppen, waar op als Kapitein het bevel voerde de Graaf D'ARQUIN. Deeze daad werd, bij den Raad der Admiraliteit, van die waarde geschat, dat dezelve, volgens Resolutie van den 2 April van het Jaar 1707, beide Kapiteinen vereerde met een grooten zilver verguldden kop, ter waarde van l. 50,134 ponden vlaams. Op denzelven was het gevegt zeer konstig gedreeven, met eenige lofregelen in de *Latijnsche* taal. Ook werd, op een Perkamenten brief, schreeven het verhaal van de

 zaak

zaak en de Resolutie der Admiraliteit, en met derzelver Zegel bekragtigd.

LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 173.

GERSHUSEN, een Dorp van *Fivelingo*, omtrend 4 uuren gaans van *Groningen*.

ALTING.

GERROLUMA, eene Staate, in den omtrek van 't Dorp *Holdinga*, en een ander van dien naam in *Leeuwaarderadeel*.

GERSLOOT, een der 10 Dorpen van de Grietenij *Aengweerden*, hebbende 20 stemmen.

GERWEN, een der 26 of 27 Dorpen, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, onder *Palland*.

VAN DER HOUVE. *Handv. Chronijk*, II. Deel, fol. 367.

GESCHORON, is geweest een Autaar, behoorende tot de Kerke van *Beusichem*, volgens den brief van den Bisschop van *Utrecht*, van het Jaar 1131.

GESELIUS, (CORNELIUS) Predikant onder de *Gereformeerden* te *Rotterdam*. Na dat de Stad *Dordregt*, op zo eene gelukkige wijze, als op het Art. DORDREGT verhaald is, aan den Prins, of aan den Staat gekomen was, geschiedde de eerste predicatie aldaar onder den Lindeboom, in de *Kloveniers Doelen*, tusschen de Schutters Benedenzaal en het Schuthuis: ter zelver tijd (1572) werd 'er ook het eerste kind op de *Gereformeerde* wijze gedoopt, ten doop geheeven door den Heere CORNELIUS VAN BEVEREN, en genoemd CORNELIUS, met

met den bijnaam van GESEL, overleeden in het Jaar 1640, ongetwijffeld is deeze GESELIUS; naderhand Predikant geworden van de *Duitsche* en *Waalsche* Gemeente te *Rotterdam*, die hij beide bediende, en ook beide ongemeen aangenaam was. Een opregt vroom man, zig vast houdende bij de gemelde Religie, van den aanvang der Reformatie aldaar geleerd en aangenomen: doch door de *Remonstrantsche* Overheid (om dat hij de Leere van ARMINIUS niet toeviel, maar integendeel zijnen Amptgenoot NICOLAUS GREVINCHOVEN, Voorstander van de gedagte Leere, zo op den Predikstoel, als in de huizen der bijzonderen, ernstig tegensprak) eerst van zijnen dienst in October van het Jaar 1611 afgezet, daar na in Februarij van het Jaar 1612, op bevel der Magistraat, door Schout en Dienaars de Stad uitgeleid, met onbetaamlijk geweld, zonder ooit in Kerkelijke vergaderinge gehoord of veroordeeld te zijn. Hoedanig zig dit verder toegedraagen heeft, met volkomener berigt, kan men zien uit zijne verantwoordinge, enz. Hij werd, kort na dat hij te *Rotterdam* afgezet en uitgeleid was, tot Predikant te *Edam* beroepen.

GESTEL, een *Brabandsch* Dorp in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, onder *Oosterwijk*. Toen voortijds *Braband* eene schattinge van 140,000 guldens opbrengen moest, stond de *Meijerij van den Bosch* daar in geschat op 19379 guldens, 16 stuivers 3 penningen; in die som was het Kwartier *Oosterwijk*, een der vier Kwartieren van gemelde *Meijerije*, gezèt op 4902 guldens 10 stuivers 9 penningen, welke omgeslagen over de 26 of 27 Dorpen van het *Oosterwijksche* Kwartier, kwam het Dorp *Gestel* te zamen met *Gemund*, daar in staan op 242 guldens 14 stuivers 6 penningen. M. VAN DER HOEVE heeft nog een ander *Gestel* in 't zelfde Kwartier, dat hij *Gestel* bij *Oosterwijk* noemt, in de zelfde schattinge gesteld op 191 guldens 2 stuivers.

GESTEL, ook een Dorp in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, doch onder het Kwartier van *Kempenland* bij *Eindhoven*. In de bovengedagte schattinge van gantsch *Braband*, ter somme van 140,000 guldens Jaarlijks, stond het Kwar-

tier *Kempenland*, in de ſmaldeelinge, op 4074 guldens 1 ſtuiver 9 penningen: welke omgeſlagen over de 32 of 33 Dorpen van het *Kempenland*, kwam het Dorp *Geſtel* bij *Eindhoven* te ſtaan op 93 guldens 6 ſtuivers 6 penningen.

GETHORNE, is een plaats in het Land van *Vollenhove*, daar in het Jaar 1129, door de Kerkvoogden van *Friesland*, een verdrag van vrede gemaakt is tusſchen den Bisſchop van *Utrecht* en de *Drenthenaars*; volgens het verhaal des onbekenden Schrijvers van het Perkamenteboek van *Utrecht*. Het behoud nog hedendaags den zelfden naam, ſchoon gemeenlijk genoemd wordende *Gieteren*, leggende eene gemeene *Duitſche* mijl van den naasten oever van 't *Vliemeer* (nu de *Zuiderzee*) en anderhalve mijl van de Stad *Vollenhove*.

GEULEM, een Buurtſchap in het Land van *Overmaas*, in de nabijheid van het Dorp *Houtem* of *Houthem*.

GEUS, eene verbastering van het *Fransch* woord *Gueux*, dat een deugniet of bedelaar betekent. Toen in den eerſten aanvang der beroerten, en de ſtrenge of wreede vervolginge om de Religie, onder FILIPS DEN II, in of omtrent DUC D'ALVA'S, of MARGARETA VAN PARMA'S tijden, de Heer van BREDERODE, nevens een groot getal Edellieden, dat vermaarde ſmeekſchrift overgaven aan de gemelde MARGARETA (1566 in April) werd zij zeer verbaast, ziende den Adel, en voor aan den Heer VAN BREDERODE, in zulk een groot getal verſchijnen. De Graaf VAN BARLAIMOND, ter dier tijd bij haar, haare ontroeringe merkende, en haar wat gerust willende ſtellen, zeide, *Qu'ils n'eſtoient que de gueux*: Dat het maar bedelaars waren. Deeze woorden, tot ſmaad der verbondene Edelen uitgebraakt, werden in eenen anderen zin van hen opgevat; zij lieten gouden Medailjes maaken, die zij aan hunne halzen droegen: op de eene zijde ſtond het Borstbeeld van Koning FILIPS, op de andere zijde een bedelaars knapzak, met twee te zamengevoegde regter handen aangevat, en deeze woorden rondom den rand; om het Borstbeeld van den Koning ſtond; *En tout fidelles au Roy; In alles den Koning getrouw*: om den

den knapzak; *jusques à porter la besace; tot den bedelzak toe.* Het afbeeldzel kan men zien bij VAN LOON en BIZOT. De genoemde Heeren Edelen, 's anderen daags aan tafel zittende, begonden te spreeken wat naam zij hun Bondgenootschap geeven zouden: daar over hunne gedagten latende gaan, en de smaadwoorden van den Graave VAN BARLAIMOND herkauwende; riepen zij gezamentlijk; *Vivent les Gueux.* Op het einde van den maaltijd nam de Heer VAN BREDERODE eenen bedelzak, hing hem om zijnen hals, vatte eenen houten nap met wijn, en dronk daar mede het gezelschap toe, met betuiginge van gereed te zijn, om goed en bloed bij de verdediginge van het Land en 's Lands vrijheden op te zetten. Fluks begonden alle de anderen, nog luider dan voorheen, *Vivent les Gueux* uit te roepen: ook dronken zij hoofd voor hoofd uit den zelfden nap, met de zelfde betuiginge. Dus nam de naam van *Geuzen* zijnen aanvang en oorsprong, die zo veel geruchts in *Europa* gemaakt heeft, en niet min in deeze Provintien vermaard geworden is, dan die der *Protestanten* in *Duitschland*, en der *Hugenooten* in *Frankrijk.* De volgende dagen verscheenen de Edelen binnen *Brussel*, in grof graauw monnikslaken gekleed, met houte napjens aan hunne gordels, en de ovaalswijze goude Medailje om de halzen; zijnde de eerste Gedenkpenning, die wegens de *Nederlandsche* beroerten gemunt is. Ook werden 'er koperen penningen gemaakt, hebbende op de eene zijde tot opschrift, *Escu de Vijane; Het schild van Vianen*, daar BREDERODE Heer van was; aan de andere zijde de wapenen van 't Huis van *Bourgondien*, met de woorden *Par flamme & par fer, Door vuur en staal;* of *Par flamme & par feu, Door vlam en vuur.* Zedert dien tijd hebben de *Roomsch-Catholijken* het woord *Geuzen*, door BARLAIMOND veragtelijk aan de Heeren Edelen, schoon de meeste *Roomsch-Catholijken* waren, gegeeven, alleen uit enkele bitterheid, aan de belijderen van de Euangelische Leere, 't zij *Gereformeerden*, of anderen, toegepast. Maar deeze bedelaars hebben het den magtigen Koning van *Spanjen* zo bang gemaakt, dat hij zelf tot den bedelzak is geraakt.

GEUZEN. (WATER) In het Jaar 1569 gaf Prins WILLEM van *Oran-*

Oranje aan veele uitgewekene *Nederlanders*, wegens de gruwelijke Tirannije van ALBA, commisfien om Oorlogschepen tegen de *Spaanschen* te mogen toerusten, te beschadigen, en te neemen, al, waar, en wat zij konden. Hij stelde over deeze Commisfievaarders, als Admiraal, aan, Heer ADRIAAN VAN BERGUES, Heer van *Dolhain*; de eerste Kapiteins waren Jonker LANCELOT VAN BREDERODE, Jonker ALBREGT VAN EGMOND, NICOLAAS RUIGHAVER, JOHAN BROEK, ADRIAAN MENNING, BARTEL ENTES, DIRK VAN BEVEREN, IMBYSE, enz. Deeze Commisfievaarders, of Kapers, dien zij den naam van *Watergeuzen* gaven, hebben niet alleen den *Spaanschen* groote afbreuk gedaan; maar boven dien den grond gelegt van de *Nederlandsche* vrijheid, door het inneemen van den *Briel*; zie BRIEL.

GEUZEN. (WILDE) De onmenschelijke tirannijen van Hertog ALBA, en de *Spaansche* Inquisitie tegen *Roomsch-Catholijken* zelfs, indien zij 'er maar iets tegen wisten; 't zij van de beeldstormerij niet te hebben geweerd, of om dat zij uit nieuwsgierigheid in eene predicatie hadden geweest; of eenen *Onroomschen*, 't ware vader, broeder, zoon, of moeder, geborgen, of niet aangebragt, raakten aanstonds in lijden, wanneer 'er maar wat veel *in bonis* was, als schuldig aan *Crimen læsæ Majestatis divinæ & humanæ*, gestraft wordende aan lijf en leven, of aan hunne goederen, indien ze weg gevlugt waren. Daar bij komende, dat de *Spaansche* soldaaten zonder onderscheid roofden en plonderden, ja zelfs de lieden veele folteringen aandeeden; zo hadde zig eene menigte van menschen, met vrouw en kind, naar de bosschen van *Vlaanderen* begeeven. Deeze, wel meest van 't geringste slag, wanhoopig, en van alles ontbloot, ook verder verwildert, en redelijk sterk geworden, door den toeloop van allerlei fielten en schuim van volk, overvielen bij donkere nagten de Paapen en Monniken, als stookebranden der onchristelijke vervolgingen; hen niet alleen hunne gereedste goederen ontroovende, maar boven dien neus en ooren afsnijdende; en meer andere vuile wreedheden bedrijvende; waar door zij ook den naam van *Wilde Geuzen* kreegen. In het Jaar 1568

gaf

gaf ALBA een Plakaat tegens hen uit; beveelende de naastgelegene Dorpen, wagt, ter beschermingе der Geestelijken, te houden: hen te gelijk opleggende van te zullen moeten inslaan, en de schade te vergoeden, die zij door de *Wilde Geuzen* mogten lijden. Maar dat holp egter zeer weinig: zo dat ALBA Krijgsvolk tegen hen zenden moest; dat deeze verwilderde menschen anderwegen heene deed vlugten, of elendig om 't leven bragt.

GEUZENBRIL. Eene sterke Schans, van de *Spaanschen* opgeworpen en dus geheeten; anders bekend geweest met den naam van 't Kasteel van *Saftingen*; ook met den naam van *St. Anna*; geleegen in het Noordoosterdeel van *Vlaanderen*, in *Hulsterambagt*, ten Noordoosten der Stad *Hulst*, aan de *Honte*, of *Westerschelde*, tegen *Zuid-Beveland*, in *Zeeland*, over. Door deeze sterkte konden de *Spaanschen* geheel *Zeeland* in geduurige vreeze en alarm houden: maar in het Jaar 1632 wierd ze door Graave WILLEM van *Nassau* voor den vereenigden Staat veroverd.

GEUL, (DE) een Rivier, in *Staats Limburg*, voortkomende uit het *Akerbosch*, en stroomende door *Valkenburg*, vallende, een half uur gaans Zuidwaards, tegen over het Steedje *Rekkum*, in de *Maas*.

GEUL, een Dorp, twee uuren ten Noorden van *Maastrigt*, aan de *Maas*. De Kerkbuurt is zeer gering, bestaande uit slegts eenige weinige Boerewooningen. De Buitenbuurten zijn zeer uitgestrekt.

GEVAARTS, (JOHAN) gebooren te *Brussel*, vermaard Regtsgeleerde, en te gelijk een bekwaam Historiekenner. In het Jaar 1607, zond hem den Aartshertog ALBERTUS naar *Engeland*, om de *Nederlanders* in de onderhandelingen tot het bestand te dwarsboomen. Na den dood van zijne vrouw nam hij het Geestelijk gewaad aan, en stierf in het Jaar 1623.

MIRAEUS; *Vaderl. Hist.* IX. Deel, bl. 237.

GE-

GEWANDEN, de tweede Kerkbuurt van het Dorp *Empel*, aan de *Maas*, een uur gaans Oostwaards van de Schans *Crevecoeur*.

GEIJN; zie 't GEIN.

GEIJNS, een Slot of Adelijk Huis in het Dorp *Wommels*, onder de *Friesche* Grietenije *Hennaarderadeel*, in het Kwartier *Westergoo*, behoorende weleer aan die van JONGEMA.

